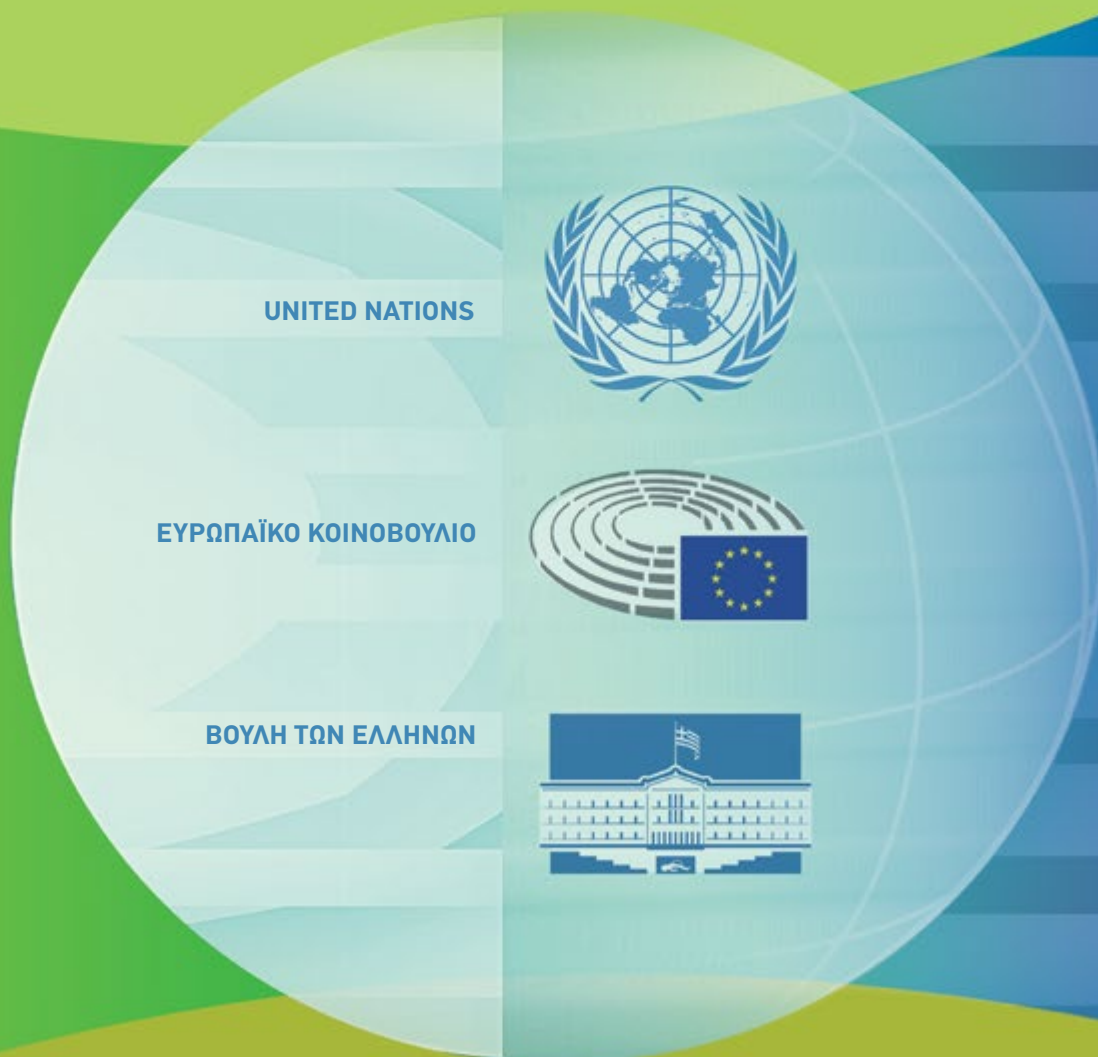

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης
Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια

Αξιολογητής/τρια

Αξιολογητής/τρια

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

**Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης**

Αθηνά Νέλλα

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού
Πανεπιστημίου

Ελένη Καπετανάκη

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Μελίνα Σολάκη

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Ιωάννης Κλωναράκης

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Ιωάννης Τσόλκας

Πτυχιούχος γραφιστικής

Ειρήνη Παπαδάκη, Σύμβουλος Β΄ στο ΙΕΠ,

μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Παιδεία «είναι εκείνη που γυμνάζει τον άνθρωπο από την παιδική ηλικία στην αρετή και του εμπνέει σφοδρή επιθυμία να την αγαπήσει και να γίνει τέλειος πολίτης, που να ξέρει να κυβερνά και να υπακούει στους νόμους σύμφωνα με το πνεύμα της δικαιοσύνης» (Πλάτων, Νόμοι).

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

ΨΗΦΙΑΚΑ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Ασημάκης Ανδρεόπουλος
Καθηγητής Πληροφορικής

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Πηνελόπη Παπαϊωάννου,
Καθηγήτρια φιλόλογος MSc

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Παύλος Φ. Μάραντος
Δώρος Παπαϊωαννίδης

ΑΤΕΛΙΕ

Δώρος Παπαϊωαννίδης
e-mail: design@doros.gr
Ρανιώ Σαρρή
www.raniosarri.com

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ – 52 ώρες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΒΙΒΛΙΟΥ	9
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ – 7 ώρες	13
1. Η ιδιότητα του πολίτη στην ιστορική της εξέλιξη	14
1.1 Η πολιτική κοινότητα ως διαφορετική της εθνοτικής, θρησκευτικής, συλλογικής και τοπικής κοινότητας	14
2. Τα είδη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του πολίτη	16
3. Τρόποι – Τύποι πολιτικής συμμετοχής: ο ενεργός πολίτης	18
4. Ο ευαισθητοποιημένος πολίτης	20
5. Ο ενημερωμένος πολίτης	22
6. Ο προστατευμένος πολίτης	24
7. Πολιτότητα και υπεύθυνη οικονομική συμπεριφορά	26
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ – 6 ώρες	31
1. Ατομική και συλλογική απόφαση – Ατομικό και δημόσιο συμφέρον	32
2. Αρχές λήψης αποφάσεων	34
2.1 Απόφαση με βάση την πεποίθηση ή την υπευθυνότητα, το συμφέρον ή το ενδιαφέρον	34
3. Διαδικασία και κριτήρια λήψης αποφάσεων	36
4. Λήψη αποφάσεων στην άσκηση της δημόσιας πολιτικής και στο πλαίσιο της δημοκρατικής διακυβέρνησης	38
5. Κριτήρια λήψης απόφασης και μορφές ηγεσίας	40
6. Νέες θεσμικές προβλέψεις για τη λήψη των αποφάσεων: διαιτησία, διαμεσολάβηση και διαβούλευση	42
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ – 3 ώρες	45
1. Κοινωνική διαστρωμάτωση και κοινωνική διαφοροποίηση.	46
2. Φορείς και δίκτυα κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης.	48
3. Κοινωνικός και πολιτικός έλεγχος: από τις διακρίσεις στον αποκλεισμό.	50
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ – 6 ώρες	53
1. Η κοινωνία των πολιτών και οι μορφές της	54
2. Κοινωνικά κινήματα – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	56
3. Ομάδες συμφερόντων, ομάδες άσκησης επιρροής και ομάδες ενδιαφέροντος	58
4. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης – Οι ψηφιακές κοινότητες	60
5. Η κοινή γνώμη και οι διαμορφωτές της	62
6. Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης	64
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ – ΚΡΑΤΟΣ – ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – 5 ώρες	67
1. Πολιτικά συστήματα και πολιτικές νοοτροπίες	68
1.1 Είδη πολιτικών συστημάτων: αυταρχικά και συναινετικά, ολοκληρωτικά και πλουραλιστικά.	68
1.2 Είδη πολιτικών νοοτροπιών: ανοικτές/φιλελεύθερες, κλειστές/αυταρχικές	69
2. Κράτος και κοινωνία στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατίας	70
2.1 Εκλογικά συστήματα	70
3. Το δημοκρατικό κράτος ως θεσμικός φορέας συλλογικών αγαθών και προστασίας ατομικών δικαιωμάτων	72
3.1 Η δημοκρατική διαφοροποιημένη/ πλουραλιστική κοινωνία	73
4. Η αλληλεπίδραση ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας	74
4.1 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος: πελατειοκρατία, οικογενειοκρατία, άναρχος ατομικισμός, κυριαρχία της μικρής ιδιοκτησίας και των οικογενειακών επιχειρήσεων, οικονομική και πολιτική εξάρτηση	74
5. Ζητήματα και εντάσεις που προκύπτουν από τους μετασχηματισμούς της ελληνικής κοινωνίας	76

■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ – 8 ώρες	79
1. Η διάκριση των εξουσιών και το κράτος δικαίου: εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική εξουσία..	80
1.1. Ο θεσμός του/της προέδρου της δημοκρατίας	81
2. Η εκτελεστική εξουσία και οι κυριότεροι θεσμοί της: κυβέρνηση – Δημόσια διοίκηση – Φορείς κεντρικής κυβέρνησης και Ν.Π.Δ.Δ.	82
3. Η νομοθετική εξουσία και ο κυριότερος θεσμός της: η βουλή, η νομοθετική της λειτουργία και οι τρόποι συγκρότησής της	84
4. Δικαστική εξουσία – τα είδη των αδικημάτων και των δικαστηρίων	86
5. Η έννομη τάξη και η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου	88
6. Οι τρόποι καταγγελίας μιας αξιόποινης πράξης και παρέμβασης των αρχών. Οι τρόποι αμφισβήτησης μιας δικαστικής απόφασης	90
7. Ευρωπαϊκή Ένωση- Θεσμοί και πολιτικές της Ε.Ε.	92
8. Ελληνική κοινωνία και ελληνική οικονομία στο πλαίσιο της Ε.Ε.	94
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΩΣ ΜΟΝΤΕΛΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ – 5 ώρες	99
1. Φυσικό περιβάλλον και άνθρωπος	100
2. Γραμμικό και κυκλικό οικονομικό μοντέλο	102
3. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας – Πράσινη ανάπτυξη – Διαχείριση αποβλήτων	104
4. Καινοτομία και κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων	106
5. Εταιρική κοινωνική ευθύνη και αειφόρος ανάπτυξη	108
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ – 4 ώρες	111
1. Η μετανάστευση ως διαχρονικό φαινόμενο	112
1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης	112
2. Κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης	114
3. Οι πρόσφυγες και η Συνθήκη του Σένγκεν	116
4. Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση	118
4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη και η πρόσληψή τους	118
4.2 Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του «άλλου»	119
■ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – 8 ώρες	121
1. Τι ορίζουμε ως κοινωνικό πρόβλημα	122
1.1 Κρατικές πολιτικές αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων – Κοινωνική πολιτική και κοινωνικό κράτος	123
2. Κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες πρόκλησης και επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων	124
3. Φτώχεια, ανεργία, αποκλεισμός: προσδιορισμός, αίτια και πολιτικές αντιμετώπισης	126
4. Το πρόβλημα της βίας- Είδη βίας: ενδοσχολική, οικογενειακή, οπαδική κ.ά.	128
5. Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας	130
6. Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού	132
7. Προβλήματα του αστακού χώρου – Χωροταξική διάρθρωση των κοινωνικών ανισοτήτων: εγκληματικότητα και παραβατικότητα, κοινωνικός αποκλεισμός	134
8. Παγκόσμιες ανισότητες και ανισορροπίες: εκσυγχρονισμός, εξάρτηση, παγκοσμιοποίηση	136
ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ	141
ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	144

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αγαητοί μαθητές και αγαητές μαηήτριες / Αγαητοί και αγαητές εκπαιδευτικοί,

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «Κανένας δε θα μπορούσε να αμφισβητήσει ότι ο νομοθέτης πρέπει να φροντίζει πάρα πολύ για την εκπαίδευση των νέων, στις πόλεις, αφού, αν αυτό δεν γίνει, καταστρέφονται και τα πολιτεύματα. Γιατί η αγωγή του πολίτη πρέπει να είναι σύμφωνη με το πολίτευμα, εφόσον το πνεύμα που διέπει κάθε είδος πολιτεύματος, όχι μόνο συνήθως το διαφυλάσσει αλλά και τα εγκαθιστά αμέσως από την αρχή. Έτσι το δημοκρατικό πνεύμα διαφυλάσσει και εγκαθιστά το δημοκρατικό πολίτευμα και το ολιγαρχικό πνεύμα το ολιγαρχικό πολίτευμα. Και πάντοτε το καλύτερο πνεύμα είναι η αιτία του καλύτερου πολιτεύματος.

Από τα παραπάνω έγινε φανερό πως υπάρχει κάποια παιδεία που πρέπει να διδάξουμε στους γιους μας, όχι επειδή έχει πρακτική σκοπιμότητα, ούτε επειδή είναι αναγκαία, αλλά επειδή είναι επάξια ελεύθερων και με καλή αγωγή πολιτών» (Αριστοτέλης, Πολιτικά).

Οι Αθηναίοι του 5ου π.Χ. αιώνα ήταν υπερήφανοι για τη δημοκρατία τους. Μπορούμε καθέννας με την «Πολιτική Παιδεία», που είναι μια **παιδεία δημοκρατίας**, να νιώσουμε, υπερηφάνεια για τη δημοκρατία μας. Και τότε το κέρδος για όλους μας θα είναι ανυπολόγιστο. Μπορούμε να γίνουμε υπερήφανοι Έλληνες, Ευρωπαίοι, Παγκόσμιοι πολίτες και να ενδιαφερόμαστε για την πιο μικρή κοινότητα μέχρι την παγκόσμια κοινωνία.

Σκοπός του μαθήματος, είναι η πολιτική παιδεία του μαθητή, δηλαδή η μαθητεία στη δημοκρατία. Ο μαθητής να αγαπήσει την πολιτική και τη δημοκρατία, ώστε να συμμετέχει στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι, ως ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης, για να δημιουργήσει μια καλύτερη κοινωνία, έναν καλύτερο κόσμο. Να αποκτήσει γνώσεις, στάσεις και ικανότητες/δεξιότητες, ώστε να γίνει πολίτης με κριτική ικανότητα και δημιουργική σκέψη και δράση. Να καλλιεργήσει βασικές πολιτικές αξίες και να διαμορφώσει συνείδηση και συμπεριφορά σύμφωνα με αυτές τις αξίες, συμπεριφορά ελεύθερη, υπεύθυνη, έντιμη, με συνέπεια, ακεραιότητα, θάρρος, κτλ. Να αποκτήσει πολιτικές αξίες όπως η ελευθερία, η ειρήνη, η δημοκρατία, το μέτρο, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η συναίνεση, ο διάλογος. Ειδικότερα, σχετικά με την αξία «διάλογος», η μαθητεία, μεταξύ άλλων, αφορά:

- Την ικανότητα διαλόγου.
 - Το δικαίωμα στον λόγο και την ελευθερία έκφρασης.
 - Τον σεβασμό στη διαφορετική άποψη του άλλου.
 - Την παράθεση επιχειρημάτων.
 - Τη γνώση του θέματος (συγκέντρωση στοιχείων, κριτική ανάλυση, γενίκευση κτλ.).
 - Τη γνώση της διαδικασίας (ικανότητα ομιλείν και ακούειν, να θέτεις εύστοχες ερωτήσεις κτλ.).
- Η διδασκαλία, που αποτελεί την πιο υπεύθυνη αλλά και την πιο συναρπαστική μορφή επικοινωνίας, δεν συνίσταται, πρωτίστως, στη διατύπωση λύσεων αλλά στην υποβολή ερωτήσεων, στη θέση προβλημάτων (Δ. Τσάτσος). Και όταν η διδασκαλία αφορά την «Πολιτική Παιδεία», είναι ακόμη πιο συναρπαστική. Αλλά χρειάζεται προσοχή. Το «περιεχόμενο» της πολιτικής παιδείας είναι «κρίσιμo», γι' αυτό χρειάζεται η λογική του αριστοτελικού μέτρου (όχι ακρότητες). Χρειάζεται και ήθος εκ μέρους του καθηγητή, διότι «το ήθος του ρήτορα πείθει» (Αριστοτέλης). Μόνο έτσι ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να διαμορφώνει έναν ελεύθερο, υπεύθυνο και ενεργό πολίτη και να νιώθει υπερήφανος για το έργο του. Μόνο έτσι οι μαθητές μπορούν να λένε: «Στον κύριό μας με αγάπη».

Σύμφωνα με τον Karl Popper στην επιστήμη δεν υπάρχουν δόγματα ή αλήθειες. Κριτήριο μιας επιστημονικής πρότασης είναι η επαλήθευση ή η διάψευση. Η επιστήμη δίνει τη γνώση και τη μέθοδο για τη διόρθωση της κοινωνίας. Αντίθετα, οι ιδεολογίες πιστεύουν σε απόλυτες αλήθειες και αγνοούν την πραγματικότητα, γι' αυτό και η πραγματικότητα, αργά ή γρήγορα, τις εκδικείται. Και αφού οι ιδεολογίες αλλάζουν, δεν χρειάζεται να είμαστε δέσμιοι ιδεολογιών. Η διαρκής προσαρμογή σε μια κοινωνία που αλλάζει διαρκώς είναι απαραίτητη. Επίσης, «Ο ορθός λόγος εξασφαλίζει όχι μόνο τη σωστή λειτουργία της κοινωνίας και του μυαλού μας και τη σωστή οργάνωση της καθημερινής ζωής μας- αλλά και την ανθρωπιά μας» (Νίκος Δήμου). Επομένως, χρειάζεται προσοχή στις διάφορες θεωρίες συνωμοσίας, γιατί δεν στηρίζονται στην επιστήμη και στον ορθό λόγο, αλλά στον ανορθολογισμό και στον λαϊκισμό.

Κάθε πολιτεία έχει τους πολίτες που της ταιριάζουν. Η ευθύνη για την πορεία της πολιτείας είναι δική μας, του λαού ως συνόλου, αλλά και του κάθε πολίτη χωριστά. Επομένως, χρειάζεται «Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη». Αν δε σωθεί, εγώ φταίω» (Νίκος Καζαντζάκης). Ίσως, «Πολλά είναι τα όσα ήθελες και δεν μπόρεσες. Περισσότερα όσα μπορούσες και δεν θέλησες. Και ακόμη περισσότερα όσα δεν θέλησες και που έπρεπε και να θελήσεις και να μπορέσεις» (Κωνσταντίνος Τσάτσος). Η πολιτική προσφέρει την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή, αλλά η κατάκτηση της καλύτερης ζωής χρειάζεται προσπάθεια, ατομική και συλλογική. Επιπλέον, χρειάζεται συναίνεση για αξίες (δημοκρατία, ελευθερία, διάλογος, αλληλεγγύη κτλ.), αλλά και σύγκρουση για αξίες (δημοκρατία, ελευθερία, διάλογος κτλ.).

Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να έχει όλα όσα θέλει και επιθυμεί, κανένας δεν τα έχει όλα. Και αυτό δεν χρειάζεται να μας δημιουργεί αισθήματα έλλειψης, στέρησης. Ούτε να φωλιάσει στην ψυχή μας ένα διαρκές ανικανοποίητο. Αντίθετα, ζούμε με ισορροπία και πληρότητα και προσπαθούμε με διάφορους τρόπους (εργασία, οργάνωση, μόρφωση, επιλογές κτλ.) να αποκτήσουμε αυτά που θέλουμε. Και μην ξεχνάμε ότι «τα αγαθά κόποις κτώνται». Και πάλι, τίποτε δεν είναι βέβαιο, γιατί κάθε απόφαση λαμβάνεται σε καθεστώς αβεβαιότητας, που σημαίνει ότι αυτό που θέλουμε μπορεί να γίνει αλλά μπορεί και να μην γίνει. Αλλά, πάντοτε υπάρχει ελπίδα.

Στο διάβα της ζωής χρειάζεται προσοχή, σύνεση, λογική, μέτρο. Προσοχή ώστε **ώστε να μην κάνεις «σήμερα» πράξεις ή παραλείψεις για τις οποίες θα ντρέπεσαι «αύριο»** (π.χ. σχολική βία, συμμορίες δρόμου, κλοπή, καταστροφή πινακίδων ΚΟΚ, χούλιγκανς). Τέτοιες συμπεριφορές μπορεί να σας καταστρέψουν.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι να αγαπήσεις το μάθημα «Πολιτική Παιδεία». Να αγαπήσεις την πολιτική, γιατί είναι σπουδαία δραστηριότητα, που δίνει χαρά και νόημα στη ζωή, και γιατί η πολιτική είναι «ό,τι οργανωτικά ευγενέστερο φαντάστηκε ο άνθρωπος για να υπηρετήσει τους άλλους» (Α-Ι Δ. Μεταξάς). Έτσι, μπορείς να γίνεις ελεύθερος, υπεύθυνος και ενεργός πολίτης, που θα αγωνιά και θα αγωνίζεται για μια καλύτερη κοινωνία, για έναν καλύτερο κόσμο.

Και μια ερώτηση: η πολιτική είναι χρέος, προσφορά στην κοινωνία. Ο πολιτικός (βουλευτής, δήμαρχος, συνδικαλιστής κτλ.), μετά το πέρας της σταδιοδρομίας του θα πρέπει να είναι φτωχός και όχι πλούσιος. Επομένως, θα θέλατε να γίνετε πολιτικοί για να προσφέρετε και όχι για να κερδίσετε;

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε με πολλή αγάπη για την πολιτεία και για τη δημοκρατία, αλλά και για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Θα έχει επιτύχει τον σκοπό του, αν αποδειχθεί χρήσιμο για τη μαθητική και εκπαιδευτική σας πορεία, αντίστοιχα, αλλά και για τη μετέπειτα ζωή σας.

Ευχαριστίες

Στους αγαπητούς συνεργάτες και φίλους:

- Ασημάκη Ανδρεόπουλο, καθηγήτη πληροφορικής, για τη δημιουργία, επικαιροποίηση και επιμέλεια των ψηφιακών μαθησιακών αντικειμένων του ψηφιακού υλικού.
 - Σωτηρία Λαζάρου, εικαστικό, τ. Σύμβουλο Α΄ του υπουργείου παιδείας, για την παροχή και την επιλογή του εικονικού υλικού.
 - Πηνελόπη Παπαϊωάννου, καθηγήτρια φιλόλογο MSc, για τις εύστοχες παρατηρήσεις της, την επιλογή ψηφιακού υλικού και τη φιλολογική επιμέλεια.
 - Δώρο Παπαϊωαννίδη για την άριστη εργασία τους στο Ατελιέ.
 - Ρανιώ Σαρρή για την άριστη εργασία της και για την άριστη συνεργασία της στο Ατελιέ.
- Αυτονόητον ότι για τις όποιες αβλεψίες και αστοχίες ευθύνεται ο συγγραφέας.

Ο Συγγραφέας

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το παρακάτω κείμενο αναφέρεται στην «**Ταυτότητα του Βιβλίου**». Δηλαδή, παρουσιάζεται η φιλοσοφία του βιβλίου και η ευθύνη του εκπαιδευτικού που διδάσκει το μάθημα, η δομή και γενικά στοιχεία του βιβλίου, σύμφωνα με τις γενικές και ειδικές προδιαγραφές, όπως αυτές περιγράφονται στη σχετική υπουργική απόφαση, καθώς και γενικές οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς για την καλύτερη αξιοποίηση του βιβλίου.

A. Η φιλοσοφία του βιβλίου και η ευθύνη του εκπαιδευτικού

Ο πατέρας της πολιτικής Αριστοτέλης αναφέρει ότι η «αγωγή του πολίτη» πρέπει να είναι σύμφωνη με το πολίτευμα. Επομένως, χρέος της πολιτείας είναι να διαπαιδαγωγήσει πολιτικά τους νέους με βάση τις αρχές και τις αξίες της δημοκρατίας. Αυτός είναι και ο σκοπός του μαθήματος «Πολιτική Παιδεία».

Το μάθημα «Πολιτική Παιδεία» είναι μια μαθητεία στη δημοκρατία, στις αρχές και στις αξίες της δημοκρατίας. Όμως, η δημοκρατία είναι πρωτίστως τρόπος ζωής και γι' αυτό, εκτός από τη θεωρία, χρειάζεται και την πράξη, και το παράδειγμα.

Επομένως, αν η πολιτεία χρειάζεται ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες, θα πρέπει να δίνει το παράδειγμα. Αλλά και άλλοι φορείς κοινωνικοποίησης/πολιτικοποίησης πρέπει να λειτουργούν ως παράδειγμα. Και αυτοί είναι: η οικογένεια, το σχολείο, τα πολιτικά κόμματα, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, οι παρέες κτλ. Το σχολείο συνεχίζει να είναι σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης των νέων. Αυτό τον στόχο, όπως αναφέρθηκε, έχει και το εν λόγω γνωστικό αντικείμενο. Όμως, για να έχει το εν λόγω μάθημα τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, όπως αυτά αποτυπώνονται στο πρόγραμμα σπουδών, χρειάζονται ορισμένες **προϋποθέσεις**, όπως:

α) Το σχολείο λειτουργεί ως πολιτική κοινότητα-πολιτεία. Μετά από την οικογένεια, μόνο το σχολείο είναι ο πλέον κατάλληλος φορέας, που χωρίς σκοπιμότητες, με γνώση και αίσθημα ευθύνης μπορεί να διδάξει πολιτική παιδεία. Το σχολείο είναι μια πολιτική κοινότητα που θέτει κανόνες, οι οποίοι χρειάζεται να εφαρμόζονται από όλους με αίσθηση ελευθερίας και ευθύνης.

β) Ο εκπαιδευτικός που διδάσκει το μάθημα «Πολιτική Παιδεία». Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να γνωρίζει καλά «τίς» και «πώς» θα διδάξει αλλά και να αποτελεί παράδειγμα για τους μαθητές. Εν προκειμένω, η επιμόρφωση πρωτίστως των εκπαιδευτικών άλλων κλάδων που καλούνται να διδάξουν το μάθημα είναι απαραίτητη. Χρειάζεται να διδάξουμε τους εκπαιδευτικούς για να μπορούν να διδάξουν.

γ) Ο μαθητής και η επίδοσή του. Ο μαθητής είναι ο πρωταγωνιστής της μαθησιακής διαδικασίας. Ο/Η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να ξεχνά ότι σκοπός του μαθήματος είναι η μαθητεία στη δημοκρατία, να διαμορφώσει έναν ελεύθερο, υπεύθυνο, ενεργό, δημοκρατικό πολίτη. Επομένως, η επίδοση του μαθητή δεν προσδιορίζεται μόνο από τις γνώσεις τους στο μάθημα, αλλά και από όλη τη στάση και συμπεριφορά τους, εντός και εκτός σχολείου.

δ) Το διδακτικό εγχειρίδιο. Το εν λόγω εγχειρίδιο είναι γραμμένο με ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια, με αίσθηση ελευθερίας και ευθύνης, χωρίς ιδεολογικές ή άλλες προκαταλήψεις, έχοντας ως οδηγό το πρόγραμμα σπουδών και το αριστοτελικό «μέτρο» (όχι ακρότητες).

Το μάθημα «Πολιτική Παιδεία» **ίσως είναι το πιο δύσκολο μάθημα.** Γι' αυτό και η ευθύνη του εκπαιδευτικού που το διδάσκει είναι μεγάλη. Πώς λοιπόν θα διδάξει πολιτική και δημοκρατία χωρίς να παρεκκλίνει από την πορεία του; Πώς θα μεταδώσει στα παιδιά την αγάπη για την πολιτική και τη δημοκρατία; Μερικές **διευκρινίσεις/απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα** (βλέπε και Ευάγγελος Παπανούτσος, Η παιδεία -Το μεγάλο μας πρόβλημα. Εκδ. Δωδώνη):

α) Το μάθημα «Πολιτική Παιδεία» είναι μια μαθητεία στη δημοκρατία και όχι κομματική προπαγάνδα. Η σχολική τάξη δεν χρειάζεται συνθήματα αλλά επιχειρήματα. Η δημοκρατία θέλει διάλογο, επιχειρήματα, πειθώ, όχι συνθήματα και βία.

β) Ο εκπαιδευτικός, ως πολίτης, έχει ορισμένη πολιτική ή/και κομματική άποψη. Όμως, δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την εξουσία του για να επιβάλλει, είτε άμεσα είτε έμμεσα, τις δικές του πολιτικές/ιδεολογικές απόψεις. Οφείλει να είναι αμερόληπτος. Ούτε με τον τόνο της φωνής του να επιδιώκει να επηρεάσει τους μαθητές. Ο εκπαιδευτικός ας έχει ως οδηγό το εξής: αυτό που δεν θέλει να κάνουν οι άλλοι στα δικά του παιδιά, να μην κάνει ο ίδιος στα παιδιά των άλλων. Τόσο απλά και ξάστερα. Ο εκπαιδευτικός γνωρίζει ότι, εκτός από το σχολείο, υπάρχουν και άλλοι φορείς που επηρεάζουν τον μαθητή (οικογένεια, φίλοι, ΜΜΕ κτλ.).

Και αυτό είναι ένας επιπλέον λόγος ώστε να είναι αμερόληπτος και να πασχίζει για πραγματικό διάλογο και για την προσέγγιση της αλήθειας.

γ) Ο διάλογος για πολιτικά θέματα δεν σημαίνει επιμέρους μονολόγους και αδιέξοδες συζητήσεις. Ο διάλογος απαιτεί αρχές και επιχειρήματα. Έχει αρχή και τέλος. Και είναι συγχρόνως και ένα μάθημα δημοκρατίας. Εάν υπάρχει πραγματικός διάλογος, όλοι κερδίζουν, γιατί ο κάθε μαθητής, αργότερα ως πολίτης, θα είναι ικανός να κάνει διάλογο και θα σέβεται τη γνώμη των συνομιλητών του.

Β. Η δομή και βασικά στοιχεία του βιβλίου

Το βιβλίο πληροί όλες τις προβλεπόμενες προδιαγραφές του προγράμματος σπουδών. Το περιεχόμενο είναι συμβατό με τις θεματικές ενότητες και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα που καθορίζει το πρόγραμμα σπουδών. Είναι επιστημονικά έγκυρο, συμβατό με τις ικανότητες/δεξιότητες των μαθητών και αξιοποιεί τις δραστηριότητες που καθορίζει το πρόγραμμα σπουδών. Η προσέγγιση των θεμάτων από τους εκπαιδευτικούς πρέπει να γίνεται με συμμετοχικές και βιωματικές μεθόδους που προωθούν την ανακαλυπτική μάθηση, αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες για ατομική και συλλογική δημιουργική δράση και καλλιεργούν αξίες, στάσεις και συμπεριφορές για υπεύθυνη και δημοκρατική συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Ανάλογα με τη διδακτική ενότητα, αξιοποιούνται όλες οι διδακτικές προσεγγίσεις που προβλέπονται στο πρόγραμμα σπουδών. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχει μια σελίδα με «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» για αξιολόγηση με στόχο την επίτευξη των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Κατά τη συγγραφή του βιβλίου «Πολιτική Παιδεία» ακολουθήθηκαν οι γενικές και ειδικές προδιαγραφές, οι οποίες αναφέρονται στη σχετική υπουργική απόφαση και καλύπτουν τους ακόλουθους τομείς:

α) Περιεχόμενο. Το περιεχόμενο του βιβλίου είναι συμβατό με τις θεματικές ενότητες και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα που καθορίζει το πρόγραμμα σπουδών και χαρακτηρίζεται από επιστημονική εγκυρότητα.

β) Μάθηση και διδασκαλία. Η εκμάθηση εννοιών και διαδικασιών λαμβάνει υπόψη τις βασικές αρχές της γενικής και ειδικής διδακτικής του εν λόγω γνωστικού αντικειμένου και η ανάπτυξη της ύλης γίνεται προοδευτικά, λαμβάνοντας υπόψη τις γνωστικές ικανότητες/δεξιότητες των μαθητών. Η προσέγγιση είναι ολιστική και ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να διασυνδέει τα θέματα του βιβλίου με άλλα μαθήματα (Ιστορία, Οικονομία, Γεωγραφία κτλ.).

γ) Δομή και οργάνωση. Το περιεχόμενο είναι διαρθρωμένο σε κεφάλαια και διδακτικές ενότητες, σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών.

δ) Γλώσσα. Η γλώσσα είναι απλή, σαφής, επιστημονικά ακριβής, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία και τις γνωστικές ικανότητες/δεξιότητες των μαθητών.

ε) Διάταξη υλικού-τεχνικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά. Όλες οι διδακτικές ενότητες έχουν την ίδια διάταξη. Κάθε σελίδα χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο μεγάλο αριστερό μέρος υπάρχει το κείμενο, ενώ στο μικρό δεξιό μέρος υπάρχει εικονιστικό υλικό, καθώς και παραθέματα και ασκήσεις. Όπου χρειάζεται δίνεται έμφαση με γράμματα **bold** σε λέξεις ή φράσεις. Το εικονιστικό υλικό και τα παραθέματα αντιστοιχούν στο κείμενο και συμπληρώνουν, ώστε να παράγεται ένα αρμονικό αποτέλεσμα.

στ) Παιδαγωγική καταλληλότητα συμπληρωματικού ψηφιακού υλικού. Το ψηφιακό υλικό είναι συμπληρωματικό, συνδέεται λειτουργικά με το κείμενο και διευρύνει τη διαδικασία μάθησης. Είναι σύμφωνο με τις προβλεπόμενες προδιαγραφές και περιλαμβάνει ποικιλία μαθησιακών αντικειμένων.

Σε κάθε κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια για μια συνολική (αναλυτική και συνθετική) θεώρηση του αντικειμένου. Σε όλες σχεδόν τις διδακτικές ενότητες τίθενται ερωτήματα. Στο κείμενο υπάρχει ένας εσωτερικός διάλογος για να προβληματίζει τον μαθητή.

Επιπλέον, ως **χαρακτηριστικά- κάποια μοναδικά-** του βιβλίου επισημαίνονται τα εξής:

α) Είναι γραμμένο απλά και κατανοητά, με μικρές προτάσεις και παραγράφους, χωρίς να χάνει το επιστημονικό του περιεχόμενο.

β) Όλα τα κεφάλαια αρχίζουν από τη δεξιά σελίδα και η πρώτη σελίδα κάθε κεφαλαίου εμπεριέχει τα εξής: περιεχόμενα κεφαλαίου, προσδοκώμενα αποτελέσματα, βασική ορολογία.

γ) Η τελευταία σελίδα κάθε κεφαλαίου περιλαμβάνει «Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες».

δ) Όλες σχεδόν οι διδακτικές ενότητες αρχίζουν με «προοργανωτή» ως εισαγωγή για προβληματισμό.

ε) Σε κάθε διδακτική ενότητα επιδιώκεται η κατάλληλη ισορροπία μεταξύ του εύρους και εμβάθυνσης του

περιεχομένου, λαμβάνοντας υπόψη τις προηγούμενες γνώσεις και τις γνωστικές ικανότητες των μαθητών. στ) Κάθε διδακτική ενότητα ισούται με μια διδακτική ώρα και έχει έκταση δύο σελίδων (κείμενο, δραστηριότητες, εικονιστικό υλικό, πρόσθετες γνώσεις κτλ.). Η εμπειρία βεβαιώνει ότι αυτό διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς.

ζ) Σε κάθε διδακτική ενότητα υπάρχει εικονιστικό και ψηφιακό υλικό, παραθέματα και αναφορές από τον ημερήσιο Τύπο και βιβλία, που εμπλουτίζουν την ύλη και κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών, αλλά και αποτελούν αφορμή για συζήτηση.

Γ. Γενικές οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς

-Ο εκπαιδευτικός, στην αρχή της σχολικής χρονιάς, είναι απαραίτητο να κάνει ετήσιο και μηνιαίο προγραμματισμό, ώστε να μπορέσει να διδάξει όλες τις διδακτικές ενότητες. Και μην ξεχνιέται ότι «η αρχή είναι το ήμισυ του παντός».

-Ο εκπαιδευτικός την πρώτη ώρα της σχολικής χρονιάς συνδέει περιληπτικά (τίτλους κεφαλαίων και επιγραμματικές νύξεις) το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» (Γ΄ τάξη γυμνασίου), με τα περιεχόμενα του παρόντος μαθήματος «Πολιτική Παιδεία».

-Είναι χρήσιμο και αποτελεσματικό το μάθημα να γίνεται με διάλογο (θέση-αντίθεση-σύνθεση). Αλλά, αυτό είναι δύσκολο. Χρειάζεται αρκετή προετοιμασία και ικανότητες. Εναλλακτικά, μπορεί να γίνεται με ερωτήσεις-απαντήσεις και να εμπλέκονται όλοι οι μαθητές και όχι μόνο οι «καλοί» μαθητές. Χρήσιμες είναι και οι ατομικές ή ομαδικές ασκήσεις-εργασίες σε επόμενο μάθημα και η παρουσίαση του μαθήματος από τους μαθητές. Αλλά, όλα αυτά απαιτούν οργάνωση, προετοιμασία και να γίνονται σε συγκεκριμένο χρόνο και να μην αποτελούν δικαιολογία ότι δεν αρκεί ο χρόνος για να διδαχθούν οι 52 διδακτικές ενότητες που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών. Η μη διδασκαλία όλων των ενοτήτων προκαλεί δυσαναπλήρωτα κενά στα επόμενα χρόνια.

Συμπερασματικά.

Σκοπός του μαθήματος και του βιβλίου είναι η μαθητεία στη δημοκρατία, να διαμορφώσει έναν ελεύθερο, υπεύθυνο, ενεργό και δημοκρατικό πολίτη. Ο στόχος είναι οι μαθητές όχι απλώς να μάθουν αλλά και να αγαπήσουν την πολιτική και τη δημοκρατία. Ο/η εκπαιδευτικός θα έχει επιτύχει στο έργο του, αν κατορθώσει να κάνει πράξη τον σκοπό του μαθήματος. Και θα το κατορθώσει, αν γνωρίζει καλά «τι» και «πώς» θα διδάξει, αν κατά τη διδασκαλία είναι υπεράνω κομμάτων και δογμάτων, αν αποτελεί παράδειγμα για τους μαθητές, αν έχει ήθος, αφού «το ήθος του ρήτορα πείθει» (Αριστοτέλης).

Σημειώσεις:

1. Οι όροι «πολιτεία» και «κράτος» χρησιμοποιούνται με το ίδιο περιεχόμενο. Η έννοια πολιτεία σημαίνει τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, ενώ το κράτος σημαίνει την εξουσία-δύναμη.
2. Όπου ΜΑ: Μαθησιακό Αντικείμενο.
3. Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.
4. Οι φωτογραφίες που δεν αναφέρεται πηγή είναι από το διαδίκτυο, δεν υπόκεινται σε περιορισμούς του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων και έχει διασφαλισθεί η σύννομη χρήση τους.

Ο Συγγραφέας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ – 7 ώρες

1. Η ιδιότητα του πολίτη στην ιστορική της εξέλιξη
- 1.1 Η πολιτική κοινότητα ως διαφορετική της εθνοτικής, θρησκευτικής, συλλογικής και τοπικής κοινότητας
2. Τα είδη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του πολίτη
3. Τρόποι – Τύποι πολιτικής συμμετοχής: ο ενεργός πολίτης
4. Ο ευαισθητοποιημένος πολίτης
5. Ο ενημερωμένος πολίτης
6. Ο προστατευμένος πολίτης
7. Πολιτότητα και υπεύθυνη οικονομική συμπεριφορά

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να συνειδητοποιήσουν τι σημαίνει «πολίτης» στο πλαίσιο μίας σύγχρονης δημοκρατίας.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η ιδιαιτερότητα της «πολιτικής κοινότητας» μάς καθιστά πολίτες.
- Να αναγνωρίζουν ότι η ιδιότητα του πολίτη στοιχειοθετείται από ένα σύνολο υποχρεώσεων, δικαιωμάτων και καθηκόντων και να επισημαίνουν τη διαφορά μεταξύ «υποχρέωσης» και «καθήκοντος».
- Να διακρίνουν τα είδη των δικαιωμάτων του πολίτη.
- Να αναγνωρίζουν τους τρόπους συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα.
- Να καλλιεργήσουν τη διάθεση για εθελοντική δράση.
- Να αναγνωρίζουν την αξία της ενσυναίσθησης και της συμπερίληψης.
- Να σέβονται τα δικαιώματα των παιδιών και των ατόμων με αναπηρία.
- Να αναπτύξουν ικανότητες ελέγχου της εγκυρότητας της πληροφόρησης, ιδιαίτερα της ψηφιακής.
- Να συγκρίνουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του ψηφιακού κόσμου, συνειδητοποιώντας τις ευκαιρίες, τους περιορισμούς και τους κινδύνους που εγκυμονεί για το άτομο.
- Να αναγνωρίζουν πώς η ασφάλεια ενισχύει την δημοκρατία.
- Να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο των φορέων της Πολιτικής Άμυνας και Πολιτικής Προστασίας.
- Να βιώσουν την αξία της υπεύθυνης κατανάλωσης και της προστασίας του περιβάλλοντος.
- Να αναγνωρίζουν τις έννοιες της κοινωνίας του αναλώσιμου, της γρήγορης μόδας (fastfashion), της τάσης του μιμιτισμού, του εμπορίου αντικειμένων από «δεύτερο χέρι» (upcycling) και των ανταλλαγών ρούχων, τις ετικέτες και σφραγίδες «δίκαιων» και «βιώσιμων προϊόντων», τη διάκριση ανάμεσα σε ποιότητα και ποσότητα προϊόντων.
- Να συνειδητοποιήσουν τι είναι οι «εξωτερικότητες» κατανάλωσης/ παραγωγής.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Βασική ορολογία

Πολίτης	Κοινωνικά δικαιώματα	Πολιτική Άμυνα
Ιδιότητα του πολίτη	Σύνταγμα	Πολιτική Προστασία
Ενεργός πολίτης	Πολιτική συμμετοχή	Κυκλοφοριακή αγωγή
Δικαίωμα	Δημόσια επικοινωνία	Ευρωπαϊκός μηχανισμός πολιτικής προστασίας
Υποχρέωση	Δημόσια διαβούλευση	Καταναλωτισμός
Ατομική ευθύνη	Πολιτική απάθεια	Πολιτότητα/πολιτειότητα
Κοινωνική ευθύνη	Πολιτικός αναλφαβητισμός	Μόδα μιας χρήσης
Ατομικά δικαιώματα	Κοινωνική ευαισθησία	Κυκλική οικονομία
Πολιτικά δικαιώματα	Εθελοντισμός	Εξωτερικές επιδράσεις

1. Η ιδιότητα του πολίτη στην ιστορική της εξέλιξη

1.1 Η πολιτική κοινότητα ως διαφορετική της εθνοτικής, θρησκευτικής, συλλογικής και τοπικής κοινότητας

Προοργανωτής: στην αρχαία Αθήνα, όταν οι νέοι γίνονταν 18 ετών έδιναν στην εκκλησία του δήμου τον «όρκο του πολίτη»: «Δεν θα ατιμάσω αυτά τα ιερά όπλα· δεν θα εγκαταλείψω τον σύντροφό μου στη μάχη· θα πολεμήσω για τους θεούς μου και για την εστία μου, μόνος ή μαζί με άλλους. Δεν θα επιτρέψω να μικρύνει η πατρίδα, αλλά θα την αφήσω πιο μεγάλη και πιο δυνατή από ό,τι την παρέλαβα. Θα υπακούσω στις διαταγές που θα μου δώσει η σωφροσύνη των αρχόντων. Θα συμμορφωθώ με τους νόμους που ισχύουν και με αυτούς που θα ψηφίσει ο λαός με κοινή συμφωνία· εάν κάποιος θελήσει να ανατρέψει αυτούς τους νόμους ή να μην υπακούσει σ' αυτούς, δεν θα το ανεχθώ, αλλά θα πολεμήσω γι' αυτούς, μόνος ή μαζί με άλλους. Θα σεβαστώ τις λατρείες των πατέρων μου» (Gustave Glotz, Η ελληνική πόλις).

Σύμφωνα με την κλασική έννοια, πολίτης είναι εκείνος που έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση συμμετοχής στα κοινά, στις δημόσιες υποθέσεις, εκείνος που γνωρίζει να κυβερνά και να κυβερνιέται.

Ιδιότητα του πολίτη είναι η «δημόσια» όψη της ζωής του ατόμου. Κάθε άτομο έχει την ιδιωτική και δημόσια ζωή, δραστηριοποιείται στον ιδιωτικό και στον δημόσιο χώρο. Φροντίζει για την πρόοδο του εαυτού του αλλά και για την πρόοδο της κοινότητας και της πολιτείας.

Η ιδιότητα του «πολίτη» και κατ' επέκταση του «ενεργού πολίτη» γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα, στο πλαίσιο της πόλης, και αποτελεί γεγονός κοσμοϊστορικής σημασίας, το οποίο επηρέασε την πορεία της ανθρωπότητας. Ο πολίτης εκφέρει δημόσιο λόγο, επηρεάζει τις πολιτικές εξελίξεις, αναλαμβάνει διάφορα αξιώματα και ασκεί πολιτική. Η έννοια «πολίτης» είναι τίτλος τιμής και αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια (Αριστοτέλης). Τόσο πολύ ήταν κυρίαρχη η ιδέα του ενεργού πολίτη, ώστε όποιος δεν συμμετείχε στις δημόσιες υποθέσεις, εθεωρείτο «ιδιώτης» (idiot), δηλαδή αχρείαστος, άχρηστος.

Στην κλασική Αθήνα, ο πολίτης συνδέεται άρρηκτα με την πολιτεία. Ύψιστη αρετή του πολίτη είναι η ικανότητα του άρχειν και άρχεσθαι. Ακριβώς αυτή η εναλλαγή στην εξουσία αποτρέπει τη δυνατότητα κυριαρχίας κάποιου. Γι' αυτό είχε -και συνεχίζει να έχει- μεγάλη σημασία η αγωγή πολίτη, που έχει στόχο τη διάπλαση ελεύθερων, υπεύθυνων και ενεργών πολιτών. Ζητούμενο κάθε φορά είναι η ισορροπία ανάμεσα στο ατομικό (στον πολίτη), και στο συλλογικό (στην πολιτεία), μια ισορροπία που δεν στηρίζεται στην ομοιομορφία, αλλά στη διαφορά.

Ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι της πολιτείας, αλλά και η πολιτεία έχει απαιτήσεις και υποχρεώσεις έναντι του πολίτη. Ένα συγκεκριμένο συμβόλαιο ενώνει τον πολίτη με την πολιτεία. Στην κλασική Ελλάδα αυτό το συμβόλαιο αποτυπωνόταν στον όρκο του πολίτη που έδινε κάθε πολίτης όταν ενηλικιώνόταν και αποκτούσε πολιτικά δικαιώματα. Σήμερα, αυτό το συμβόλαιο αποτυπώνεται στο Σύνταγμα. Η παρακμή της πόλης-κράτους επέφερε και τη σταδιακή απώλεια της ιδιότητας του πολίτη. Στην πορεία του χρόνου, ο πολίτης γίνεται υπήκοος. Στα νεότερα χρόνια, η γαλλική επανάσταση επαναφέρει στο προσκήνιο τον πολίτη. Ο πολίτης συνδέεται με ορισμένο έθνος-κράτος, και αυτό συνεπάγεται ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Συνάπτει με την πολιτεία ένα κοινωνικό συμβόλαιο και θυσιάζει ένα μέρος της ατομικής του ελευθερίας χάριν της εθνικής ενότητας.

Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.)

Δύο Κείμενα (ΜΑ): «Αριστοτέλης - Σύντομο Βιογραφικό», «Ο όρκος του πολίτη στην αρχαία Αθήνα» και μια βίντεο-παρουσίαση (ΜΑ) με τίτλο «Όλα εξαρτώνται από μένα!».

-Ο Αριστοτέλης αναφέρει: «Πολίτης δ' απλώς ουδένι των άλλων ορίζεται ή τω μετέχειν κρίσεως και αρχής»: Πολίτης, με την πιο ακριβή σημασία του όρου, είναι εκείνος που έχει το δικαίωμα να γίνεται δικαστής και άρχοντας (Αριστοτέλους, Πολιτικά).

-«Σπουδαίο μάθημα για τη δημοκρατία και την ευδαιμονία ήταν για τον Αριστοτέλη η 'Αγωγή του πολίτη'. Δηλαδή η αγωγή για την ευτυχία που δεν κατακτιέται με την ικανοποίηση ενός Εγώ που προκαλεί διαίρεση, αλλά με την καλλιέργεια και ανάπτυξη ανώτερων εσωτερικών δυνάμεων του ανθρώπου, που προσιδιάζουν στην ανθρώπινη φύση μ' ένα κοινό όραμα. Το «Εγώ» που αντανακλάται στην κάλη χωρίς συνειδηση του «Εμείς», του καθολικού, είναι αμάθεια και ασπλία της δημοκρατίας» (Σταμάτης Πορτελάνος, πρόεδρος Ολυμπιακού Κέντρου Φιλοσοφίας και Παιδείας).

-Ο ενεργός πολίτης «σκέπτεται σαν να εκπροσωπεί τους πάντες, σαν να επρόκειτο να κυβερνήσει» (Patrice Canivez, Ποια αγωγή για τον πολίτη;).

-«Ο πολίτης λέει αυτό που πιστεύει και παίρνει τον λόγο με δική του ευθύνη. Αυτή την ευθύνη κανείς δεν μπορεί να την αποποιηθεί, ακόμη και όποιος δεν μιλά και ως εκ τούτου αφήνει τους άλλους να

Στη **σύγχρονη εποχή**, η ιδιότητα του πολίτη διακρίνεται από νομική και πολιτική άποψη. Από **νομική άποψη**, η ιδιότητα του πολίτη καθορίζεται από το δίκαιο, εσωτερικό και διεθνές. Το Σύνταγμα ή οι νόμοι μιας χώρας «απονέμουν» την ιδιότητα του πολίτη, η οποία συνήθως συνδέεται με την απόλαυση ορισμένων δικαιωμάτων και την εκπλήρωση ορισμένων υποχρεώσεων. Από **πολιτική άποψη** η ιδιότητα του πολίτη αναφέρεται στη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά και στη συμπεριφορά του απέναντι στην πολιτεία και στους άλλους πολίτες. Συμπεριλαμβάνει τις απόψεις, αξίες, στάσεις και δράσεις του πολίτη απέναντι στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα.

Η **διαφορά** ανάμεσα στον πολίτη της πόλης-κράτους και του έθνους-κράτους είναι σημαντική. Στην **πόλη-κράτος** η δημοκρατία είναι άμεση, ο πολίτης συμμετέχει ο ίδιος στα κοινά. Η ιδιότητα του πολίτη προσδιορίζεται από τη συμμετοχή του στη διακυβέρνηση της πολιτείας. **Στο έθνος-κράτος** η δημοκρατία είναι έμμεση, ο πολίτης συμμετέχει έμμεσα στα κοινά, μέσω αντιπροσώπων. Η ιδιότητα του πολίτη προσδιορίζεται από τη σχέση, τον δεσμό, που συνδέει τον πολίτη με το κράτος. Ο δεσμός αυτός καλείται «**ιθαγένεια**» και προσδίδει δικαιώματα και υποχρεώσεις στον πολίτη. Με άλλα λόγια, η ιδιότητα του πολίτη προσδιορίζεται, κυρίως, από τα **δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του έναντι της πολιτείας**.

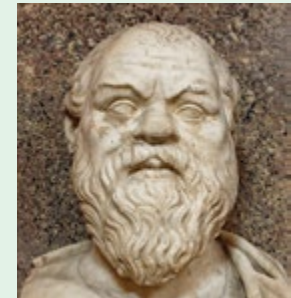
Η **έννοια της πολιτικής κοινωνίας/κοινότητας** εμφανίζεται για πρώτη φορά στην **αρχαία Ελλάδα** μαζί με την πόλη. Η πόλις-κράτος είναι μια πολιτική κοινότητα. Σκοπός της είναι κατ' αρχήν το ζην και μετά το ευ ζην, δηλαδή πρώτα εξασφαλίζεται η διαβίωση και μετά η καλή διαβίωση. Η πόλις έχει υποχρέωση να εξασφαλίζει ευδαιμονία σε όλους τους πολίτες, αλλά και οι πολίτες έχουν υποχρέωση να προστατεύουν την πόλη. Πρωταρχικός στόχος του πολίτη είναι η σωτηρία της πόλης, αφού στο πλαίσιο της πόλης συγκροτείται η κοινωνία.

Κάθε κράτος-πολιτεία είναι μια **πολιτική κοινωνία/κοινότητα**. Μάλιστα είναι η κατ' εξοχήν πολιτική κοινότητα, γιατί έχει την εξουσία να θέτει και να επιβάλλει νόμους στα όρια της γεωγραφικής επικράτειάς του. Η πολιτική κοινότητα «κράτος» περιλαμβάνει όσους έχουν την ιθαγένεια του κράτους, δηλαδή όσοι είναι Έλληνες πολίτες. Δηλαδή, η πολιτική κοινότητα είναι διαφορετική από την εθνική, τη θρησκευτική, τη γλωσσική και την τοπική κοινότητα. Παράδειγμα: οι Μουσουλμάνοι της Θράκης είναι Έλληνες πολίτες και ανήκουν στην ελληνική πολιτική κοινότητα.

Στην **εποχή της παγκοσμιοποίησης** η πολιτική υποτάσσεται στην οικονομία. Ο **Homo Politicus**, ως πολίτης-συμμέτοχος δρα στο εθνικό πλαίσιο. Έχει την ιθαγένεια ενός κράτους-έθνους, ψηφίζει για να εκλέξει τους αντιπροσώπους στο κράτος. Τα δικαιώματα του (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά) τα ασκεί εντός του κράτους. Αντίθετα, ο **Homo Economicus** δρα και συναλλάσσεται χωρίς εθνικά σύνορα, στο παγκόσμιο «χωρίο». Και είναι σχεδόν ανεξέλεγκτος, διότι οι υπάρχοντες διεθνείς οργανισμοί δεν έχουν τη δύναμη να ελέγχουν την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου. Αυτό ακριβώς είναι το πρόβλημα: **υπάρχει παγκοσμιοποιημένη οικονομία αλλά δεν υπάρχει η παγκοσμιοποιημένη πολιτεία**. Ο πολίτης έχει δικαιώματα μόνο στο πλαίσιο του κράτους. Δεν υπάρχει ο **παγκόσμιος πολίτης** με δικαιώματα στο πλαίσιο της παγκόσμιας κοινωνίας. Επομένως, η παγκοσμιοποίηση της πολιτικής είναι απαραίτητη, ώστε ο πολίτης να μπορεί να δραστηριοποιείται για να επηρεάσει τα δρώμενα σε παγκόσμιο πλαίσιο.

μιλούν και τον κοινωνικό χώρο να καταλαμβάνεται από τερατώδεις, ίσως, ιδέες» (Κορνήλιος Καστοριάδης, Άνοδος ασημαντότητας).

-Στην αρχαία Ελλάδα γεννιέται η έννοια του κοσμοπολίτη. **Κοσμοπολίτης** είναι αυτός που θεωρεί πατρίδα του τον κόσμο όλο. Ο **Δημόκριτος** αναφέρει συγκεκριμένα: «ανδρί σοφώ πάσα γη βατή, ψυχής γαρ αγαθής πατρίς ο ξύμπας κόσμος». Ειδικότερα, κοσμοπολίτης είναι ο πολίτης, ο οποίος με την αρετή ή την σοφία του κοσμεί την πόλιν. Κατ' επέκταση, ένας τέτοιος πολίτης δεν ανήκει μόνο στην πόλιν, αλλά στον κόσμο όλο, δηλαδή είναι κοσμοπολίτης.

Ο Σωκράτης

«Δεν είμαι Αθηναίος, ούτε Έλληνας πολίτης, αλλά πολίτης του κόσμου» (Πλούταρχος, Περί φυγής, αναφορά στον Σωκράτη).

-«Δεν θα είμαι, όπως είπα, μέλος της επόμενης βουλής, είμαι όμως και θα είμαι πάντα μάχιμος και ενεργός πολίτης και πιστεύω ότι αυτό είναι ό,τι σημαντικότερο μπορεί να κάνει κάποιος σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα όπως το δικό μας» (Ευάγγελος Βενιζέλος, Αποχαιρετιστήριο λόγος στη βουλή των Ελλήνων).

Μερικά ατομικά δικαιώματα είναι:

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)

«Ο πολίτης στην αρχαία Ελλάδα»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)

«Ο πολίτης στα νεότερα χρόνια»

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

2. Τα είδη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του πολίτη

Προοργανωτής: «Η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται εάν αυτή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλει η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη, ή ο κοινωνικός ή ο οικονομικός σκοπός του δικαιώματος (Αστικός Κώδικας, Άρθρο 281).

Δικαίωμα είναι η εξουσία που παρέχει ο νόμος στον άνθρωπο για να πραγματοποιήσει τα συμφέροντά του. Είναι η εξουσία που το δίκαιο δίνει στον άνθρωπο με σκοπό να αναπτύξει δραστηριότητα ωφέλιμη για τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο. Το δικαίωμα **πηγάζει** από την ανάγκη διαβίωσης και επιβίωσης, από την φύση του ανθρώπου για βιολογική συντήρηση και πνευματική ανάπτυξη.

Υποχρέωση είναι η συμπεριφορά που επιβάλλει ο νόμος, η ηθική, η κοινωνία στον άνθρωπο ανεξάρτητα από την θέλησή του. Γι' αυτό γίνεται λόγος, αντιστοίχως, για **νομικές, ηθικές, κοινωνικές υποχρεώσεις**. Ο ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης, που σέβεται τον εαυτό του και τους συνανθρώπους του, επιτελεί τις υποχρεώσεις του, υπακούοντας στη φωνή της συνειδήσεώς του και όχι στον φόβο του νόμου.

Ο άνθρωπος από πολύ μικρός, με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, μαθαίνει ότι έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Δεν υπάρχει κοινωνία μόνο με δικαιώματα, υπάρχει **κοινωνία με δικαιώματα και υποχρεώσεις**. Συνήθως, σε κάθε δικαίωμα αντιστοιχεί μια υποχρέωση. Παράδειγμα: έχω δικαίωμα σ' ένα καθαρό περιβάλλον, αλλά έχω υποχρέωση να μην ρυπαίνω το περιβάλλον. Έχω δικαίωμα να σέβονται την προσωπικότητά μου, αλλά έχω υποχρέωση να σέβομαι την προσωπικότητα των άλλων.

Στη σύγχρονη κοινωνία υπάρχει μεγάλη αλληλεξάρτηση των ανθρώπων, ο ένας έχει ανάγκη τον άλλον. Γι' αυτό χρειάζεται η **ανάπτυξη της ατομικής και κοινωνικής ευθύνης**. Καθένας, έχει ευθύνη απέναντι στον συνάνθρωπό του και στην κοινωνία. Παράδειγμα: ο πολιτικός που αποκρύπτει την αλήθεια, ο καθηγητής που δεν κάνει καλό μάθημα, ο γιατρός που παίρνει το «φακελάκι», ο αγρότης που χρησιμοποιεί φυτοφάρμακα πριν τη συγκομιδή, ο δημόσιος υπάλληλος που αδιαφορεί για την εξυπηρέτηση του πολίτη, ο επιχειρηματίας που εκμεταλλεύεται τον εργαζόμενο, ο μαθητής που κάνει αδικαιολόγητες απουσίες κτλ. Και όταν κάποιος τιμωρούνται για έλλειψη κοινωνικής ευθύνης, τότε, κάποιες φορές, υπάρχει προσπάθεια δικαιολόγησης από τους ίδιους και από τις ομάδες που τους προστατεύουν.

Το δίκαιο αντιμετωπίζει τα άτομα με τρεις ιδιότητες: **ιδιώτη, πολίτη, μέλος κοινωνίας**. Αυτές αντιστοιχούν σε **τρία είδη δικαιωμάτων**:

α) Ατομικά δικαιώματα. Τα ατομικά ή φυσικά δικαιώματα προστατεύουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας. Είναι συνυφασμένα με την προσωπικότητα του ατόμου, την οποία καθένας δικαιούται να αναπτύσσει χωρίς να επεμβαίνει το κράτος. Το άτομο έχει αξίωση από το κράτος αφενός να παραμένει μακριά από τον προσωπικό του χώρο, και αφετέρου να προστατεύει τα δικαιώματά του από οποιαδήποτε κρατική ή ιδιωτική προσβολή. Τα δικαιώματα αυτά είναι καθολικά, παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται στην Ελλάδα και όχι μόνο στους Έλληνες πολίτες, δηλαδή αυτούς που έχουν την ελληνική ιθαγένεια.

Ισότητα των Ελλήνων.

Δικαίωμα του φυσικού δικαστή. Απαρτία της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής.

Δικαίωμα της αναφοράς προς τις αρχές.

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης.

Η ελευθερία της έκφρασης και του τύπου.

Η προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και περιουσίας.

Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αυτονομία, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

-Η απολυτοποίηση των ατομικών δικαιωμάτων οδηγεί σε ατομικές και ομαδικές αυθαιρεσίες, σε μια εγωιστική και αντικοινωνική συμπεριφορά που δημιουργεί προβλήματα κοινωνικής συνύπαρξης. Σε μια κοινωνία απαιτήσεων και διεκδικήσεων, δεν αφήνεται χώρος να αναπτυχθεί η πλευρά της ευθύνης και των υποχρεώσεων.

-Ζώντας σε μια κοινωνία απαιτήσεων και διεκδικήσεων, όπου το κράτος είναι υποχρεωμένο για όλους και για όλα, δεν αφήνεται χώρος να αναπτυχθεί η πλευρά της ευθύνης και των υποχρεώσεων.

-«Ζούμε σε 'κοινωνίες' ακοινωνήτων ατόμων, αδιάφορων για τα κοινά, θωρακισμένων εγωκεντρικών, πληθωρικής βίας και τρομακτικής μοναξιάς...» (Χρήστος Γιανναράς, Η απανθρωπία του δικαιώματος, Εκδ. Δόμος).

Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι:

-Το δικαίωμα της παιδείας, της υγείας της και εργασίας.

-Το δικαίωμα κατοικίας και κοινωνικής ασφάλισης.

-Το δικαίωμα προστασίας της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.

-Το δικαίωμα προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.

β) Πολιτικά δικαιώματα. Τα πολιτικά δικαιώματα παρέχονται μόνο στους Έλληνες πολίτες, εφόσον πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις (π.χ. ορισμένη ηλικία). Είναι συνυφασμένα με την ιδιότητα του ατόμου ως πολίτη του κράτους. Είναι **δικαιώματα συμμετοχής** στις δημόσιες υποθέσεις. Κυρίως, ο πολίτης αξιώνει συμμετοχή και άσκηση δημόσιας εξουσίας. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα πολιτικά δικαιώματα παρέχονται, με ορισμένες προϋποθέσεις, σε όλους τους πολίτες της Ε.Ε.

Τα **πολιτικά δικαιώματα** είναι τα εξής:

- Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- Η στρατιωτική θητεία.
- Ο διορισμός του πολίτη σε δημόσιες θέσεις.
- Η εκλογή του πολίτη ως ενόρκου.
- Η ίδρυση και συμμετοχή σε πολιτικό κόμμα.

γ) Κοινωνικά δικαιώματα. Τα κοινωνικά δικαιώματα εκφράζουν την κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Εκτός από τις φυσικές υπάρχουν και οι κοινωνικές ανισότητες, δηλαδή οι ανισότητες που δημιουργεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Η φτώχεια, η ανεργία, οι άνισες ευκαιρίες δημιουργούνται από την κοινωνία. Τί κάνει η πολιτεία και η κοινωνία για να σμικρύνουν τις φυσικές και κοινωνικές ανισότητες; Το ερώτημα αυτό είναι εύλογο και επιτακτικό, όταν πρόκειται για άτομα με ειδικές ανάγκες.

Το Σύνταγμα δεν αναφέρεται μόνο σε δικαιώματα, αλλά και σε υποχρεώσεις, οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τα δικαιώματα. Οι **υποχρεώσεις των πολιτών που απορρέουν από το Σύνταγμα** είναι:

-Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και στους νόμους. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην πατρίδα και τη δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων.

-Η τήρηση του Συντάγματος. Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία.

-Το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης. Το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.

-Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική.

-Η στρατιωτική υποχρέωση. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.

-Η φορολογική υποχρέωση. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους.

-Η σχολική υποχρέωση. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα (έχουν προστεθεί δύο έτη στο νηπιαγωγείο).

-Η παροχή προσωπικών υπηρεσιών. Οι πολίτες σε περίπτωση πολέμου, θεομηνιών κτλ. υποχρεούνται να προσφέρουν υπηρεσίες στο κράτος και στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

Εκτός από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύνταγμα, υπάρχουν υποχρεώσεις που επιβάλλουν άλλες **νομικές διατάξεις** (π.χ. σεβασμός στα εθνικά σύμβολα, στην περιουσία του άλλου). Επίσης, υπάρχουν **ηθικές υποχρεώσεις** (π.χ. αγάπη στον πλησίον, βοήθεια στον πάσχοντα) και **κοινωνικές υποχρεώσεις** (π.χ. σεβασμός στην καθαριότητα των δημόσιων χώρων).

Κατοικία: βασική αξία για την αρχαία ελληνική κοινωνία

Κατοικία των αρχαίων Ελλήνων, εικόνα - εικονογράφηση (ΜΑ).

Σάββας Χαρατσιδής, Έρημο εργοστάσιο, Εθνική Πινακοθήκη*

-Σε μια δίκαιη κοινωνία οι βασικές ελευθερίες θεωρούνται δεδομένες και τα δικαιώματα που εγγυάται η δικαιοσύνη δεν υποτάσσονται ούτε σε πολιτικές διαπραγματεύσεις ούτε σε υπολογισμούς κοινωνικών συμφερόντων. Κατ' ανάλογο τρόπο, η αδικία θα γινόταν ανεκτή μόνον εφόσον θα ήταν αναγκαία προκειμένου να αποφευχθούν ακόμη μεγαλύτερες αδικίες (Τζων Ρωλς, Θεωρία της δικαιοσύνης).

-Η Ε.Ε. μεριμνά με πολλούς τρόπους για την ενεργό συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στο ευρωπαϊκό κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι, όπως π.χ. το πρόγραμμα «Ευρώπη για τους πολίτες», που έχει στόχο να βοηθήσει τους πολίτες να κατανοήσουν καλύτερα την ιστορία και την πολυμορφία της Ε.Ε., να τους ενημερώσει για τα δικαιώματα που παρέχει η ευρωπαϊκή υπηκοότητα, και να ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στα κοινά σε επίπεδο Ε.Ε.

***Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.**

3. Τρόποι - Τύποι πολιτικής συμμετοχής: ο ενεργός πολίτης

Προοργανωτής: «Πώς είναι δυνατόν να έχουμε μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών εάν οι πολίτες ξέρουν ότι, είτε ενδιαφερθούν είτε όχι, τίποτε δεν πρόκειται να αλλάξει; Ο κάθε πολίτης θα αρχίσει να συμμετέχει όταν θα ξέρει ότι: το να πάω ή όχι στη συνέλευση, μπορεί να παίξει ένα ρόλο» (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα).

Οι ρίζες της πολιτικής συμμετοχής βρίσκονται στην **αρχαία Ελλάδα** (έργα Πλάτωνα, Αριστοτέλη κτλ.). Η συμμετοχή είναι «**μετοχή**» του πολίτη στα κοινά, στα αξιώματα, στις τιμές, στις αποφάσεις, στη διακυβέρνηση. Κάθε πολίτης που συμμετέχει ενεργά στα κοινά, που εκφέρει δημόσιο λόγο, **επηρεάζει τις πολιτικές εξελίξεις**. Ο πολίτης **συμμετέχει**: στην εκκλησία του δήμου, στη βουλή, στη δικαιοσύνη, στα δημόσια αξιώματα. Η ουσία της αθηναϊκής δημοκρατίας έγκειται στη συμμετοχή των πολιτών, η οποία αποτελεί συνάμα **δικαίωμα και υποχρέωση**.

Τα τελευταία χρόνια, τονίζεται η σημασία του ενεργού πολίτη. **Ενεργός πολίτης** είναι αυτός ο οποίος συμμετέχει ενεργά στις δημόσιες υποθέσεις με ποικίλους τρόπους, όπως: ψηφίζει σε εκλογές και δημοψηφίσματα, συμμετέχει στον δημόσιο διάλογο μέσω του Τύπου ή μέσω πολιτικών και κοινωνικών φορέων, συμμετέχει σε οργανώσεις της «κοινωνίας πολιτών», ενδιαφέρεται για τα διεθνή και παγκόσμια ζητήματα. Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, ως ενεργός πολίτης θεωρείται ο «καλός ιδιώτης». Αυτός που συμμετέχει ως εθελοντής σε διάφορες δραστηριότητες, έχει φιλανθρωπική δράση, εκτελεί τα καθήκοντά του, ενδιαφέρεται για την ευημερία της κοινότητας. Αυτός που θέτει τις υπηρεσίες του στη διάθεση της κοινότητας/πολιτείας.

Σύμφωνα με μια άλλη θεώρηση, ως ενεργός πολίτης θεωρείται αυτός που έχει τη γνώση και τη θέληση να συμμετέχει για να επηρεάσει τις δημόσιες υποθέσεις, που αποφασίζει για τη συμμετοχή και δράση του μετά από κρίση και στάθμιση των δεδομένων.

Σήμερα, **ο πολίτης συμμετέχει** στις παρακάτω **εκλογικές διαδικασίες**:

α) Στον δήμο. Οι πολίτες του δήμου εκλέγουν τους δημοτικούς άρχοντες. Συνήθως, οι πολίτες έχουν ενδιαφέρον για τις δημοτικές υποθέσεις. Συμμετέχοντας γίνονται **συμπαράγωγοί της πολιτικής** σε διάφορα θέματα, όπως στην κοινωνική πολιτική, στην κατανομή των δημοτικών τελών, στην ανάπλαση περιοχών κτλ.

β) Στην περιφέρεια. Οι πολίτες της περιφέρειας εκλέγουν τους περιφερειακούς άρχοντες.

γ) Στην πολιτεία. Η ελληνική πολιτεία είναι αντιπροσωπευτική δημοκρατία και, όπως ορίζει το Σύνταγμα, «θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία». Οι Έλληνες πολίτες συμμετέχουν: 1) στην εκλογή των βουλευτών, 2) σε δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα.

δ) Στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι Ευρωπαίοι πολίτες συμμετέχουν: 1) στην εκλογή των Ευρωβουλευτών, 2) σε ευρωπαϊκά δημοψηφίσματα.

Ποιος είναι ικανός να μετέχει στα κοινά και επομένως να ασκεί πολιτική; Η απάντηση έχει ήδη δοθεί από την κλασική αρχαιότητα και συνεχίζει να ισχύει και σήμερα. Όλοι οι πολίτες μπορούν και οφείλουν να συμμετέχουν στην πολιτική. Δεν χρειάζεται να είναι κάποιος ειδικός για να συμμετέχει. Χωρίς πολιτική συμμετοχή όχι μόνο δεν στέκεται η πολιτεία, αλλά οι πολίτες γίνονται εχθροί της πολιτείας.

Για ποιους λόγους ο πολίτης συμμετέχει στην πολιτική; Κυρίως για δύο λόγους:

α) είτε για να υπηρετήσει αξίες, δηλαδή το όραμα που έχει για τη δη-

Ραφαήλ, Η σχολή των Αθηνών,
(Πλάτων και Αριστοτέλης)
Εικόνα- έργο τέχνης (ΜΑ)

«Η μαθητεία της δημοκρατίας στο σχολικό περιβάλλον θα μπορούσε να ενισχυθεί με ένα σύνολο πρακτικών που έχουν ήδη δοκιμαστεί. Τέτοιου είδους πρακτικές είναι η εκπόνηση ενός καταστατικού χάρτη για τη σχολική κοινότητα, δηλαδή, η ίδρυση μαθητικών κοινοβουλίων, παιχνίδια προσομοίωσης της λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών, η σύνταξη σχολικών εφημερίδων και η εξάσκηση στη λήψη αποφάσεων ενάντια στη βία και τις διαμάχες» (Εκπαίδευση, Unesco, Έκθεση).

«Όταν ο πολίτης δεν συμμετέχει, γίνεται ιδιώτης (idiot). Αναπτύσσει ατομιστικές διαθέσεις, δυσπιστεί έναντι των πολιτικών θεσμών, δυσκολεύεται να συνεργαστεί, να αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις, **να βιώσει τη χαρά της πολιτικής**.

«Είναι σχεδόν στη φύση του πράγματος το ότι εκείνο που χάθηκε για πάντα με την πτώση της Ρώμης ήταν το κέντρο ενός κόσμου και μαζί με αυτό η σαφής ρωμαϊκή δυνατότητα να οργανωθεί ολόκληρος ο κόσμος γύρω από ένα κέντρο. Όταν όμως αναλογιζόμαστε σήμερα την πτώση της Αθήνας, εικάζουμε ότι σε αυτή την περίπτωση εκείνο που χάθηκε για πάντα δεν ήταν ένα κεντρικό σημείο του κόσμου, αλλά οι ανώτερες δυνατότητες του ανθρώπου μέσα στον κόσμο» (Χάνα Άρεντ, Υπόσχεση πολιτικής).

«Βέβαια, οι πολίτες δεν δρουν μόνο με βάση το συμφέρον τους ή με οικονομικά κίνητρα. Αγωνί-

μοκρατία και τις αξίες της, καθώς και για την πορεία της πολιτείας, **β) είτε για το συμφέρον του**, δηλαδή εντάσσεται σε μια κοινωνική ομάδα με βάση το συμφέρον της ομάδας, άρα ή/και το προσωπικό του συμφέρον. Με την πολιτική συμμετοχή αναπτύσσεται ο διάλογος, η συνεργασία, η εμπιστοσύνη, η συναίνεση κτλ. μεταξύ των πολιτών. Επιπλέον, ο πολίτης αναπτύσσει ικανότητες/δυνατότητες διάγνωσης και ιεράρχησης των κοινών αναγκών, αλλά και αξιολόγησης και επίλυσης των κοινών προβλημάτων. Τέλος, αντιλαμβάνεται ότι η συν-ύπαρξη απαιτεί **συμβιβασμό και αποφυγή ακραίων θέσεων**. Επομένως, η συμμετοχή του πολίτη σε τοπικές, πολιτιστικές, συνδικαλιστικές, κομματικές κτλ. ενώσεις δεν χρειάζεται να υπηρετεί τα στενά τοπικά, συνδικαλιστικά, κομματικά κτλ. συμφέροντα και να εμποδίζει την πρόοδο και το γενικό συμφέρον. Η συμμετοχή του πολίτη έχει νόημα όταν υπερβαίνει το ατομικό συμφέρον και το υποτάσσει στο γενικότερο συμφέρον.

Επίσης, η πολιτική συμμετοχή αφορά την εμπλοκή των πολιτών στη διαμόρφωση πολιτικών και στη λήψη αποφάσεων της βουλής, της κυβέρνησης και άλλων φορέων που είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη δημόσιων πολιτικών. Και αυτή εξασφαλίζεται με τη **διαβουλευτική δημοκρατία**. Στην Ελλάδα υπάρχουν **δύο τύποι πολιτικής συμμετοχής**:

α) Η δημόσια επικοινωνία, όπως π.χ.:

-**Ανάρτηση αποφάσεων/δημοσίευση πληροφοριών**. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι η «Διαύγεια» στην οποία αναρτώνται οι αποφάσεις των δημόσιων φορέων. Επίσης, δημοσιεύονται πληροφορίες (π.χ. διαφήμιση στον Τύπο) για ένα θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος στον ιστότοπο gov.gr..

-**Οι δημόσιες ακροάσεις/συναντήσεις**. Συνήθως, καλούνται εκπρόσωποι φορέων ή ειδικοί για να εκφράσουν τις απόψεις τους, στη βουλή ή σε άλλον φορέα, για έναν υπό ψήφιση νόμο ή άλλα ζητήματα.

-**Το τηλέφωνο και το διαδίκτυο**. Οι πολίτες ζητούν πληροφορίες και υποβάλλουν αιτήματα σε διάφορους δημόσιους φορείς.

β) Η δημόσια διαβούλευση, όπως π.χ.:

-**Οι δημοσκοπήσεις/έρευνες**. Δημόσιοι ή ιδιωτικοί φορείς δίνουν συγκεκριμένες ερωτήσεις σε ένα μικρό ή μεγάλο αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού, για να εκφράσουν τις απόψεις τους.

-**Η διαβούλευση και η ηλεκτρονική διαβούλευση**. Χρησιμοποιείται από την κυβέρνηση και άλλους δημόσιους φορείς. Στην ηλεκτρονική διαβούλευση το κείμενο της διαβούλευσης αναρτάται στην ιστοσελίδα του δημόσιου φορέα για ορισμένο χρονικό διάστημα. Οποιοσδήποτε πολίτης μπορεί να συμμετέχει, στέλνοντας τις παρατηρήσεις και τις απόψεις του.

Εκτός από την πολιτική συμμετοχή, υπάρχει αποχή από την πολιτική και **πολιτική απάθεια**. Οι μεγαλουπόλεις και οι σύγχρονες συνθήκες ζωής αλλοτριώνουν το άτομο και το αποτρέπουν από κάθε δυνατότητα συμμετοχής. Αλλά και το σύγχρονο κράτος, αφενός με την επικράτηση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και αφετέρου με την ισχυροποίηση της κρατικής εξουσίας, δεν διευκολύνει πάντα την ουσιαστική και υπεύθυνη συμμετοχή του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι.

Αποτέλεσμα αυτής της πορείας είναι η «**αποχή**» από την πολιτική, η οποία εκδηλώνεται είτε ως **πολιτική απάθεια**, είτε ως **πολιτική απέχθεια**. Ο πολίτης είναι θεατής των εξελίξεων. Η **δημοκρατία της συμμετοχής αντικαταστάθηκε από τη δημοκρατία των θεατών**. Η αποχή από την πολιτική, οδηγεί στον **πολιτικό αναλφαβητισμό**. Ο πολίτης δεν έχει τις απαραίτητες κοινωνικές και πολιτικές γνώσεις για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά, ελεύθερα και υπεύθυνα στα πολιτικά δρώμενα. Δεν γνωρίζει, δεν κατανοεί, δεν συνειδητοποιεί. Είναι ή νιώθει ανίκανος να συμμετέχει, από τα πιο μικρά έως τα πιο μεγάλα.

Ζονται για ιδέες, ψηφίζουν εναντίον της αδικίας, οργανώνονται σε φιλανθρωπικές οργανώσεις, διακινδυνεύουν για να σώσουν ανθρώπους κ.ο.κ. Δηλαδή, η ατομική-εγωκεντρική συμπεριφορά συνυπάρχει με την ηθική-κοινωνική συμπεριφορά.

Η αρχαία αγορά της Αθήνας αποτελούσε το κέντρο της δημόσιας ζωής της πόλης.

-**Περιήγηση στην αρχαία αγορά-βίντεο***.

«**Μαρμάρινη στήλη - Η Δημοκρατία στεφανώνει τον Δήμο**». Αρχαιολογικό μουσείο αρχαίας αγοράς Αθηνών.

Εικόνα - έργο τέχνης (ΜΑ)

«**Η Δημοκρατία στεφανώνει τον Δήμο**»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)

«**Τρόποι συμμετοχής του πολίτη (I)**»

***Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.**

4. Ο ευαισθητοποιημένος πολίτης

Προοργανωτής: «Μπορεί να υποστηριχθεί σθεναρά ότι οι κοινωνικές αρετές είναι προϋποθέσεις για την επίτευξη των ατομικών αρετών, αφού οι τελευταίες μπορούν να καλλιεργηθούν καλύτερα στα πλαίσια ισχυρών ομάδων (οικογενειών, σχολείων, χώρων εργασίας), που ευνοούνται σε κοινωνίες με υψηλό βαθμό κοινωνικής αλληλεγγύης» (Φράνσις Φουκουγιάμα, Εμπιστοσύνη).

Οι κοινές αξίες, οι κοινοί κανόνες, η αμοιβαιότητα, η ηθική υποχρέωση, η αίσθηση του καθήκοντος, η κοινωνική ευαισθησία, ο εθελοντισμός- όλα αυτά- δεν είναι αναχρονισμοί, αλλά απαραίτητα στοιχεία για να λειτουργήσει μια σύγχρονη ευνομούμενη πολιτεία.

Η πολιτεία οφείλει να μορφώνει τους νέους με μια αγωγή κοινωνικής ευαισθησίας και αλληλεγγύης που αφορά όλους τους τομείς της κοινωνίας. Ένας τομέας είναι και τα άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ).

Η αναπηρία έχει πολλές μορφές. Κάθε μορφή έχει τις δικές της ανάγκες και η πολιτεία οφείλει να καλύψει αυτές τις ανάγκες. Αρκετά άτομα με αναπηρία κάνουν «θαύματα». Το παράδειγμα του τιμημένου με βραβείο Νόμπελ, καθηγητή Στήβεν Χόκινγκ είναι χαρακτηριστικό (δεν μπορούσε να μιλήσει, αλλά μιλούσε- έδινε και διαλέξεις- μέσω ειδικού Η/Υ). Μία από τις ανάγκες των ΑμεΑ είναι και η ανάγκη της εκπαίδευσης. Το κράτος σύμφωνα με το Σύνταγμα έχει υποχρέωση να παρέχει σε όλους δωρεάν και με ίσους όρους παιδεία. Ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, **«καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους»**. Άλλωστε, ο πολιτισμός μιας κοινωνίας κρίνεται από τη μέριμνά της για τα ΑμεΑ.

Η ελληνική πολιτεία έχει ενσωματώσει την ειδική αγωγή στο εκπαιδευτικό σύστημα και αντιμετωπίζεται ισότιμα με την υπόλοιπη εκπαίδευση. Ήδη, έχει δημιουργηθεί αρκετό εκπαιδευτικό και λογισμικό υλικό ειδικής αγωγής. Το εν λόγω υλικό αφορά σε μαθητές με προβλήματα όρασης, προβλήματα ακοής, κινητικά προβλήματα των άνω άκρων κτλ.

Το ενδιαφέρον της πολιτείας για τα ΑμεΑ είναι ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης και ως εκ τούτου ζήτημα πρώτης προτεραιότητας. Έτσι, τα άτομα αυτά θα νιώσουν ότι δεν βρίσκονται στο περιθώριο, αλλά εντός της κοινωνίας και έτσι θα μπορέσουν να απελευθερώσουν τις δυνάμεις τους. Επίσης, ενδιαφέρον και ειδική μεταχείριση χρειάζονται τα **χαρισματικά άτομα**, διότι και αυτά έχουν ξεχωριστές ανάγκες.

Ένας πολίτης με κοινωνική ευαισθησία και αλληλεγγύη αναπτύσσει αισθήματα αλληλεγγύης και προσφοράς προς τον συνάνθρωπο. Έτσι για παράδειγμα, μπορεί να προσφέρει «δημόσια και κοινωνική εργασία», όπως: η βοήθεια σε ηλικιωμένους, η εργασία σε κοινωνικές υπηρεσίες, η διδασκαλία σε διάφορες ομάδες πληθυσμού, ο εθελοντισμός κτλ. Η δημόσια και η κοινωνική εργασία δεν αντικαθιστά, αλλά συμπληρώνει την εργασία για βιοπορισμό, ούτε αποτελεί χώρο υποδοχής ανέργων.

Με σύνθημα **«Ένας για όλους και όλοι για έναν»** η κοινωνία μας μπορεί να γίνει κοινωνία ευαισθησίας και αλληλεγγύης και εμείς ως άτομα-πολίτες να ανέβουμε ακόμη ψηλότερα.

Ο **εθελοντισμός** είναι μια δραστηριότητα προσφοράς στον συνάνθρωπο και στην κοινωνία, που επιβεβαιώνει την ευαισθησία που έχει ο εθελοντής-πολίτης. Είναι εκούσια προσφορά εργασίας ενός ατόμου ή μιας ομάδας για κάποιο κοινωφελή σκοπό, χωρίς υλικό ή άλλο αντάλλαγμα. Περιλαμβάνει πλήθος δραστηριοτήτων. Ίσως, η **αιμοδοσία** είναι η κορυφαία αλλά και η πιο γνωστή μορφή εθελοντισμού, γιατί το αίμα δίνει

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία | Ε.Σ.Α.ΜΕΑ*

-«Η τεράστια αγωνία των γονιών με παιδιά ΑμεΑ είναι τι θα απογίνουν αν οι ίδιοι πάθουν κάτι. Τι θα απογίνουν τα παιδιά τους όταν έρθει η ώρα τους να πεθάνουν» (Αδα Σταματάτου, Συνέντευξη).

-Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει καθιερώσει την 3^η Δεκεμβρίου ως **Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία**. Εορτάζεται σε όλο τον πλανήτη με στόχο την κατανόηση των σχετικών θεμάτων και την κινητοποίηση υπέρ των δικαιωμάτων αξιοπρέπειας και ευημερίας των ατόμων με αναπηρία. Επιδιώκει την αύξηση του βαθμού ένταξης των ατόμων με αναπηρία σε κάθε πτυχή της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής.

Εθελοντής Αιμοδότης
Δίνω αίμα σώζω ζωές

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Τρόποι συμμετοχής του πολίτη (II)»

ζωή και δεν μπορεί να βρεθεί από άλλη πηγή πέραν της αιμοδοσίας. Εθελοντισμός σημαίνει: συν-υπάρχω, συν-πάσχω, συν-μετέχω, συν-πράττω, συν-εργάζομαι με τους συμπολίτες μου για του συμπολίτες μου. Είναι αντίθετος στον ατομισμό. Ο εθελοντισμός, εκτός από πράξεις φιλανθρωπίας και αλληλοβοήθειας, συμπεριλαμβάνει και τη συμμετοχή σε φορείς και οργανώσεις που προσφέρουν εθελοντικό έργο.

Εθελοντής είναι ένα πρόσωπο που προσφέρει εκούσια την εργασία του ή τις υπηρεσίες του, είτε μόνο είτε μαζί με άλλους, για κοινωφελή σκοπό. Γενικά, οι άνθρωποι αναλαμβάνουν **διάφορες δραστηριότητες** όχι μόνο για ικανοποίηση των υλικών αναγκών τους αλλά **για προσφορά και για αναγνώριση**. Τέτοιες δραστηριότητες είναι ο αθλητισμός, η εκπαίδευση, η επιχειρηματική δραστηριότητα, η επιτυχία στο επάγγελμα, η εθελοντική δράση κτλ. Οι άνθρωποι, όταν οι άλλοι δεν τους εκτιμούν, νοιώθουν ντροπή, ενώ όταν τους εκτιμούν νοιώθουν υπερηφάνεια. Η επιθυμία για αναγνώριση είναι ισχυρό συστατικό του ανθρώπινου ψυχισμού μας. Ασφαλώς, αυτή την ανάγκη έχουν και οι μαθητές. Γι' αυτό, οι εκπαιδευτικοί- όλοι οι εκπαιδευτικοί- χρειάζεται να δίνουν ευκαιρίες για διάκριση και αναγνώριση σε όλους τους μαθητές. Είναι άκρως αντιπαιδαγωγικό, αν κάποιος εκπαιδευτικός «ασχολούνται» μόνο με τους «καλούς μαθητές». Ορισμένες μορφές εθελοντισμού συνιστούν ενεργή συμμετοχή στα κοινά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, **ο εθελοντής είναι** ενεργός πολίτης. Η καθαριότητα δημόσιων χώρων, οι δενδροφυτεύσεις, η αγορά και προσφορά ειδών σε άπορα άτομα κτλ. είναι τέτοιες δράσεις. Η συμμετοχή των μαθητών σε τέτοιες δράσεις αποτελεί έμπρακτη εκπαίδευση στον ρόλο του εθελοντισμού και του ενεργού πολίτη.

Όπως αναφέρθηκε, ο εθελοντής προσφέρεται με τη θέλησή του για συγκεκριμένο σκοπό, χωρίς οικονομικό ή άλλο αντάλλαγμα. Επομένως, λογικά, δεν μπορεί να γίνει λόγος για δικαιώματα και υποχρεώσεις του εθελοντή. Και όμως, υπάρχουν **δικαιώματα και υποχρεώσεις** αυτών που εργάζονται ως εθελοντές, είτε με αμοιβή είτε χωρίς αμοιβή, σε διάφορες ΜΚΟ, που χρηματοδοτούνται από το κράτος ή άλλους φορείς. Κάποιοι ασκούν **κριτική** σε κάποιες μορφές εθελοντισμού. Θεωρούν ότι πρόκειται για «παροχή δωρεάν εργασίας», ενώ οι ενδιαφερόμενοι θα έπρεπε να έχουν προσλάβει εργαζόμενους με αμοιβή. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η εθελοντική δράση καταλήγει στη μείωση των θέσεων εργασίας και στη συμπίεση των ημερομισθίων.

Ανεξάρτητα από αυτή την κριτική, ο εθελοντισμός είναι μια πράξη προσφοράς. Πράξη που βοηθάει ανθρώπους που έχουν ανάγκη. Γι' αυτό και πολλοί άνθρωποι θαυμάζουν πολλούς ανθρώπους για πολλές πράξεις εθελοντισμού. Όλοι **οι εθελοντές** με τις πράξεις εθελοντισμού αποτελούν **φωτεινό παράδειγμα προσφοράς, παράδειγμα προς μίμηση**.

Τιμή στους εθελοντές!

Τέλος ο ευαισθητοποιημένος πολίτης νιώθει την ανάγκη της **συμπερίληψης**, αποδέχεται τη διαφορετικότητα και αλληλεγγύη στον «αδύναμο». Ασφαλώς, δεν αρκούν τα λόγια, χρειάζονται πράξεις. Χρειάζεται ενσυναίσθηση, να μπαίνεις στη θέση του άλλου για να αντιλαμβάνεσαι τον κόσμο από τη θέση του άλλου.

-Η δημόσια και η κοινωνική εργασία του πολίτη «θα μπορούσε να καταστήσει τις πόλεις πιο ανθρώπινες, τη χρησιμοποιούμενη ενέργεια αποτελεσματικότερη και τη δημοκρατία πιο ζωντανή» (Μπεκ Ούρλιχ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).

-Οι ΗΠΑ έχουν καθιερώσει μετάλλιο για εξαιρετικές πράξεις εθελοντισμού. Για να δοθεί το μετάλλιο η πράξη πρέπει να εκπληρώνει τέσσερις όρους:

α) Να γίνει εθελοντικά.

β) Ο εθελοντής να διακινδυνεύει τη ζωή του.

γ) Ο εθελοντής να μην έχει συγγενική σχέση με τον αποδέκτη.

δ) Ο εθελοντής να μην έχει επαγγελματική σχέση στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή, ανάλογα, να μην είναι αστυνομικός, πυροσβέστης κτλ.

Ο εθελοντής έχει δικαίωμα να:

-Γνωρίζει την εργασία/υπηρεσία που θα προσφέρει.

-Αποφασίζει πότε και πόση ώρα θα εργασθεί.

-Εργάζεται σε ένα ασφαλές και υγιές περιβάλλον.

-Εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του και να αναπτύσσει πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ομάδας.

Ο εθελοντής έχει υποχρέωση να:

-Γνωρίζει το είδος εργασίας/ υπηρεσίας που μπορεί να προσφέρει.

-Επιτελεί την εργασία του με συνέπεια και πληρότητα.

-Σέβεται τις αρχές-αξίες της ομάδας/ του φορέα που συμμετέχει.

-Συνεργάζεται με την ομάδα για την επίτευξη του σκοπού της.

Δραστηριότητες: α) Να οργανώσετε μια πράξη αλληλεγγύης (π.χ. επίσκεψη σε φτωχούς, μετανάστες/πρόσφυγες, γηροκομείο κτλ.), β) Να οργανώσετε μια εθελοντική δράση για το σχολείο σας ή για τον δήμο σας.

-Στον ιστότοπο:

www.noiazomaiikaidrw.gr υπάρχει εκπαιδευτικό υλικό και διαδραστικές δραστηριότητες για τους μαθητές, τα οποία μπορεί να αξιοποιησει ο εκπαιδευτικός.

*** Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.**

5. Ο ενημερωμένος πολίτης

Ενημερωμένος πολίτης είναι ο ενεργός πολίτης. Αυτός που παρακολουθεί τις εξελίξεις της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, που συμμετέχει και δεν μένει απαθής θεατής των εξελίξεων.

Ζούμε στην **κοινωνία της επικοινωνίας και της πληροφορίας**. Ωκεανοί πληροφοριών μας κατακλύζουν κάθε ημέρα. Πληροφορίες αληθινές και ψεύτικες, κατασκευασμένες ή παραποιημένες, μαργαριτάρια αλλά και σκουπίδια. Πώς μπορεί κανείς να διακρίνει τις χρήσιμες πληροφορίες; Στις δημοκρατίες, η πληροφόρηση αποτελεί δικαίωμα του πολίτη. Η πρόσβαση στην πληροφορία, η διαθεσιμότητα της πληροφορίας, είναι στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Αυτό ισχύει, κυρίως για τις πολιτικές πληροφορίες, την ενημέρωση για τις δημόσιες υποθέσεις. Όμως, το κύκλωμα της πληροφόρησης ελέγχεται, ως έναν βαθμό, από μεγάλες επιχειρήσεις Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, οι οποίες έχουν αναπτύξει μηχανισμούς κατασκευής και απόκρυψης πληροφοριών.

Βέβαια, στην εποχή του διαδικτύου είναι δύσκολος ο έλεγχος των πληροφοριών. Ταυτόχρονα είναι δύσκολος ο έλεγχος αξιοπιστίας των πληροφοριών. Καθένας εκτός από δέκτης μπορεί να γίνει και πομπός, να στείλει ο ίδιος πληροφορίες. Οποιοσδήποτε μέσω ιστοτόπων μπορεί δυναμικά να απευθυνθεί στο παγκόσμιο κοινό. Όμως, επειδή υπάρχουν εκατομμύρια πηγές πληροφόρησης και κάθε μια προσφέρει πολλές πληροφορίες (κείμενα, εικόνες, ήχος), είναι αδύνατον να προσδιοριστεί η αυθεντικότητα, η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των πληροφοριών που διακινούνται στο διαδίκτυο. Στο διαδίκτυο μπορεί να κυκλοφορήσει από την πιο λογική μέχρι την πιο παράλογη πληροφορία.

Τα κοινωνικά δίκτυα (social media) αποτελούν την **πέμπτη εξουσία**, η οποία συνήθως διαφέρει από την **τέταρτη εξουσία** (τα κλασσικά ΜΜΕ), γιατί προσφέρει μια άλλη εκδοχή της πραγματικότητας. Η πέμπτη εξουσία δεν γνωρίζει σύνορα. Η κρατική εξουσία δύσκολα μπορεί να την ελέγξει. Από την άλλη μεριά, η πέμπτη εξουσία δεν απολαμβάνει τη συνταγματική προστασία που απολαμβάνει η τέταρτη εξουσία (ελευθερία του Τύπου). Για τις τρεις πρώτες εξουσίες βλέπε στο κεφ.6.

Τρία είναι τα **σημαντικά πλεονεκτήματα** του διαδικτύου:

α) Άμεση επικοινωνία. Απευθείας ενημέρωση/πληροφόρηση για οτιδήποτε συμβαίνει στον κόσμο καθώς και η αναζήτηση πλήθους γνώσεων και πληροφοριών, χωρίς την παρεμβολή οποιουδήποτε κέντρου.

β) Αμφίδρομη επικοινωνία. Ο πομπός μπορεί να γίνει δέκτης και ο δέκτης πομπός. Έτσι μπορούν να δημιουργηθούν δεσμοί με πολλούς, ανθρώπους συγχρόνως ανεξαρτήτως αποστάσεων.

γ) Δημοκρατικό μέσο επικοινωνίας. Όλοι έχουν δυνατότητες πρόσβασης στις πληροφορίες. Καθένας που είναι συνδεδεμένος με το διαδίκτυο μπορεί να επικοινωνήσει με οποιονδήποτε οπουδήποτε, οποιαδήποτε χρονική στιγμή.

Όμως, υπάρχουν και **μειονεκτήματα**. Οι διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις είναι γεμάτες υποσχέσεις αλλά και κινδύνους. Συγκεκριμένα, υπάρχουν οι εξής **κίνδυνοι**:

α) Η ασφάλεια του διαδικτύου. Υπάρχει κίνδυνος για την προστασία δεδομένων προσώπων και επιχειρήσεων. Βέβαια, υπάρχουν έξυπνα συστήματα ασφαλείας, αλλά απαγορεύονται για λόγους προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Γι' αυτό χρειάζεται να βρεθεί η ισορροπία ανάμεσα στον «Μεγάλο Αδερφό» που παρακολουθεί τα πάντα και στην «Αωνυμία». Πολύς λόγος γίνεται για τα «προσωπικά δεδομένα». Ασφαλώς, χρειάζεται

-Η πληροφορία είναι γνώση και χρειάζεται επίγνωση, δηλαδή συνείδηση της γνώσης. Η συνείδηση προϋποθέτει επεξεργασία, ανάλυση και αξιολόγηση της πληροφορίας, αλλά ο χρόνος δεν αρκεί. Αν λάβει κανείς υπόψη του το πλήθος των πληροφοριών, καθένας έχει χρόνο μόνο για ελάχιστες πληροφορίες.

-Η πληροφορία, σε σύγκριση με τα άλλα προϊόντα, μπορεί να αντιγραφεί και να αναπαραχθεί με ελάχιστο ή μηδενικό κόστος. Επίσης, η πληροφορία ως μήνυμα μπορεί να πάρει διάφορες μορφές και να μεταδοθεί από διαφορετικά μέσα (Νίκος Λέανδρος, Πολιτική οικονομία των ΜΜΕ).

Φрукτωρίες

Ο Τύπος- Εφημερίδες

Διαδίκτυο

-Το διαδίκτυο είναι σαν μια απέραντη πόλη, με απέραντες συνοικίες και απέραντες γειτονιές. Προσφέρει τεράστιες δυνατότητες είτε προς το καλό είτε προς το κακό. Ό,τι προσφέρεται έτοιμο είναι καλό, αλλά υποκαθιστά την προσπάθεια και την εμπειρία. Παράδειγμα: το κομπιουτεράκι κάνει τις απαραίτητες πράξεις, αλλά ο μαθητής χρειάζεται να γνωρίζει και τους κανόνες της αριθμητικής (Φ. Σαβατέρ, Η ηθική της ανάγκης).

προστασία των «προσωπικών δεδομένων». Αλλά, «αν δεν έχεις τίποτα να κρύψεις, η απώλεια της ιδιωτικότητας είναι ελάχιστη» (Φερνάντο Σαβατέρ).

β) Ο εθισμός στο διαδίκτυο. Η υπερβολική χρήση τις περισσότερες φορές οδηγεί στον **εθισμό από το διαδίκτυο**, μικρούς και μεγάλους. Είναι οι **εξαρτημένοι** ή **«αλκοολικοί του διαδικτύου»**. Και αυτό είναι ανησυχητικό τόσο για τους γονείς των παιδιών όσο και για τους εργοδότες των εργαζομένων. Ακόμα μεγαλύτερος κίνδυνος είναι η υποκατάσταση της πραγματικότητας από την εικονική πραγματικότητα. Όποιος περνάει πολλές ώρες μπροστά στον Η/Υ, η θόνη γίνεται χώρος έκφρασης μύχιων σκέψεων και επιθυμιών, βίωσης μιας καινούργιας- εικονικής-πραγματικότητας. Η εικονική πραγματικότητα προσφέρει φανταστικές δυνατότητες, κάνει το όνειρο πραγματικότητα εικονική.

γ) Γίνεται αντιδημοκρατικό μέσο. Η αποκέντρωση και η εξατομίκευση που προσφέρει δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να αποφασίζει για ενημέρωση, ψυχαγωγία, αγορά αγαθών κτλ. Όμως, όποιος ελέγχει το διαδίκτυο συγκεντρώνει μεγάλη εξουσία. Μπορεί να επηρεάζει την εξουσία και να συμβάλλει στην αποδιοργάνωση της δημοκρατίας.

Άλλα **μειονεκτήματα των κοινωνικών δικτύων** είναι:

-Ο χρήστης χάνει τον έλεγχο των προσωπικών του στοιχείων που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο. Η εταιρεία πάροχος έχει δικαίωμα χρήσης όλων αυτών των πληροφοριών και διατήρησής τους στο διηνεκές.

-Η αυθαίρετη κατασκευή και διάδοση ψευδών πληροφοριών για γνωστά δημόσια πρόσωπα, και για γεγονότα με σκοπό την συκοφαντία και την παραπλάνηση.

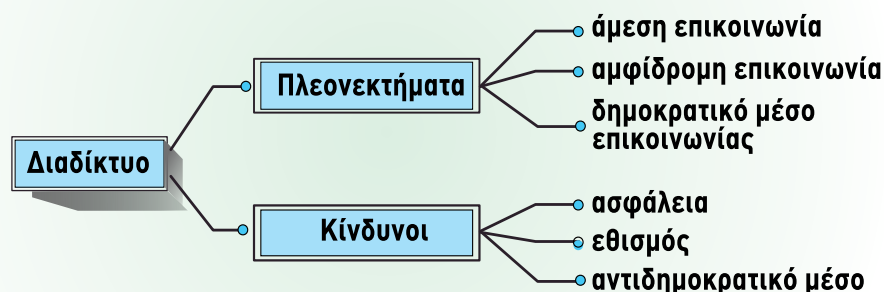
-Η δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων καθιστά τους χρήστες ευάλωτους, άγνωστα και πλαστά πρόσωπα μπορεί να σας εκβιάσουν.

Επισημαίνεται ότι **η ποσότητα δεν σημαίνει και ποιότητα πληροφοριών**. Η προσπάθεια για πληροφόρηση οδηγεί στην περιπλάνηση στον ωκεανό των πληροφοριών. Ωστόσο, πιο σημαντική είναι η ποιότητα των πληροφοριών. Ενώ στα άλλα ΜΜΕ οι υπεύθυνοι μπορούν να ελέγχουν την ακρίβεια των πληροφοριών, στο διαδίκτυο ο έλεγχος είναι δύσκολος. Ουδείς μπορεί να γνωρίζει αν αυτό που κυκλοφορεί στο διαδίκτυο είναι αλήθεια ή ψέμα, πραγματικό ή φανταστικό.

Αναπόφευκτα τίθεται το πρόβλημα του ελέγχου και της προστασίας από τις αρνητικές επιπτώσεις του διαδικτύου. Υπάρχει νομοθεσία κυρίως εθνική και υπερεθνική (π.χ. νομοθεσία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Όμως, το διαδίκτυο δεν έχει σύνορα, λειτουργεί σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει περιβάλλον χωρίς κανόνες, η θέσπιση κανόνων παγκόσμιας ισχύος είναι απαραίτητη. Χρειάζεται να τεθούν όρια και κανόνες δεικνολογίας στο διαδίκτυο.

Πλεονεκτήματα και κίνδυνοι από την υπερβολική ή μη συντη χρήση του Διαδικτύου

Γράφημα (ΜΑ)

-Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν μια νέα πραγματικότητα. Εκτός από την επικοινωνία-ενημέρωση-εκπαίδευση-διασκέδαση χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία εξ αποστάσεως και στην εργασία, από εργαζόμενους και από επιχειρήσεις.

-Η εικονική πραγματικότητα κάνει το όνειρο πραγματικότητα. Έτσι π.χ. μπορεί να εισέλθει κανείς στο διαδίκτυο με «ψεύτικο» όνομα και «ψεύτικο» χαρακτήρα, ως άλλος άνθρωπος, μπορεί να κάνει «ψεύτικους» διαλόγους με «ψεύτικους» ανθρώπους, μπορεί να βρει «ψεύτικο» έρωτα σε «ψεύτικο» ερωτικό σύντροφο. Το πρόβλημα είναι, αν αυτό το ψεύτικο βιώνεται ως πραγματικό. Και επειδή αυτό συμβαίνει σε αυτούς που «χάνονται» στο διαδίκτυο, τότε, όντως η εικονική/ ψεύτικη ζωή απειλεί την πραγματική ζωή (Turkle Sherry, Άρθρο).

Αλέκος Φασσιανός, Συζήτηση
Εθνική Πινακοθήκη

-Σκοπός των δικτύων είναι να προσφέρουν θετικά και επιθυμητά αποτελέσματα, έστω και αν υπάρχουν και αρνητικές παρενέργειες. Με άλλα λόγια έχουμε περισσότερα να κερδίσουμε παρά να χάσουμε ζώντας μέσα σε κοινωνικά δίκτυα, και αυτό μας οδηγεί να συνδυάζουμε στενά τη ζωή μας με τη ζωή των άλλων. (N. Christakis, J. Fowler, Συνδεδεμένοι).

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

6. Ο προστατευμένος πολίτης

Α. Πολιτική Άμυνα και Πολιτική Προστασία

Η πολιτεία, για να αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς κινδύνους, δηλαδή για να προστατέψει την **εθνική άμυνα** και την ασφάλεια της χώρας από ενδεχόμενες πολεμικές επιχειρήσεις, διαθέτει **ένοπλες δυνάμεις**. Επίσης, για να προστατέψει τον πληθυσμό της χώρας και τις υποδομές σε καιρό πολέμου από διάφορες καταστροφές και τις συνέπειές τους, διαθέτει δυνάμεις της «**Πολιτικής Άμυνας**».

Οι δυνάμεις της «**Πολιτικής Άμυνας**», περιλαμβάνουν την ελληνική αστυνομία, το πυροσβεστικό σώμα, το λιμενικό σώμα και όλες τις κρατικές υπηρεσίες και τους κοινωφελείς οργανισμούς (ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ κτλ.) **και όλους τους πολίτες της χώρας**. Κύρια **αποστολή της Πολιτικής Άμυνας** είναι η λήψη μέτρων για την προστασία του πληθυσμού και των βασικών υποδομών της χώρας από τις συνέπειες πολέμου, φυσικών καταστροφών και τεχνολογικών ατυχημάτων, όπως:

- Ενημέρωση του κοινού (συναγερμός, καταφύγια, προφυλάξεις κτλ.).
- Διάσωση ανθρώπων και η παροχή πρώτων βοηθειών.
- Προστασία βασικών υποδομών και εγκαταστάσεων.
- Κατάσβεση πυρκαγιών.

□ Απολύμανση χώρων και περιοχών από χημικές ή ραδιενεργές ουσίες. Η πολιτεία, εκτός από την προστασία εν καιρώ πολέμου, φροντίζει να προστατέψει τους πολίτες και εν καιρώ ειρήνης από φυσικές ή τεχνολογικές καταστροφές. Για το σκοπό αυτό έχει οργανώσει την «**Πολιτική Προστασία**», με κύρια αποστολή την προστασία του πληθυσμού και των βασικών υποδομών της χώρας, από τις συνέπειες φυσικών ή τεχνολογικών καταστροφών, **σε καιρό ειρήνης**.

Ο **εθνικός μηχανισμός διαχείρισης κρίσεων και αντιμετώπισης κινδύνων** προβλέπει τις εξής **δράσεις**:

α) Πρόληψη. Περιλαμβάνει ενέργειες, πρωτοβουλίες, έργα, μέσα και μέτρα που στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων των καταστροφών και στη μόνιμη προστασία από αυτές.

β) Ετοιμότητα. Αφορά μέτρα και δράσεις, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο που λαμβάνονται εκ των προτέρων και στοχεύουν στη διασφάλιση της αποτελεσματικής αντίδρασης στις επιπτώσεις των κινδύνων.

γ) Αντιμετώπιση. Αφορά στην παροχή βοήθειας προς τον πληθυσμό και στη διαχείριση της έκτακτης ανάγκης που ανακύπτει, κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά την καταστροφή, με στόχο την προστασία ανθρώπινων ζώων κτλ.

δ) Βραχεία αποκατάσταση. Περιλαμβάνει τη συντονισμένη εφαρμογή μέτρων και δράσεων για την άμεση ανακούφιση των πληγέντων, τις επείγουσες τεχνικές παρεμβάσεις για τον περιορισμό των επιπτώσεων των καταστροφών, την ενεργοποίηση του κρατικού μηχανισμού καταγραφής ζημιών.

Εκτός από τον εθνικό υπάρχει και ο **ευρωπαϊκός μηχανισμός πολιτικής προστασίας**. Οι χώρες που πλήττονται από καταστροφές μεγάλης κλίμακας συχνά **δυσκολεύονται να αντεπεξέλθουν** και έχουν περιορισμένες ικανότητες αντίδρασης. Ο ευρωπαϊκός μηχανισμός συντονίζει τις προσπάθειες αντιμετώπισης φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών σε επίπεδο Ε.Ε. Ο στόχος του είναι τριπλός:

- Η **συνεργασία** μεταξύ των εθνικών αρχών πολιτικής προστασίας.
- Η **ευαισθητοποίηση και ετοιμότητα των πολιτών** απέναντι σε καταστροφές.
- Η παροχή **άμεσης και αποτελεσματικής βοήθειας** προς τους πληγέντες.

-Στην Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί ο **ευρωπαϊκός αριθμός έκτακτης ανάγκης: «112»**. Εξυπηρετεί σε **24ωρη βάση** τους πολίτες σε περιπτώσεις που χρειαστούν βοήθεια από **αστυνομία, πυροσβεστική, λιμενικό, ασθενοφόρο ΕΚΑΒ κτλ.** Η **κλήση γίνεται δωρεάν, χωρίς χρέωση από σταθερό ή κινητό τηλέφωνο**.

Στην τηλεφωνική σας κλήση θα απαντήσει αμέσως εξειδικευμένο προσωπικό με το οποίο μπορείτε να επικοινωνήσετε σε μια από τις κύριες ευρωπαϊκές γλώσσες. Και στην ελληνική γλώσσα.

Να θυμάστε ότι πρέπει να καλείτε το 112 **μόνον** όταν βρίσκεστε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης που απαιτεί άμεση βοήθεια.

-Προληπτικά πριν τον σεισμό: στερεώστε γερά στους τοίχους τα ράφια και τις βιβλιοθήκες. Τοποθετήστε τα βαριά αντικείμενα στα χαμηλότερα ράφια. Προμηθευτείτε φορητό ραδιόφωνο με μπαταρίες, φακό και βαλιτσάκι πρώτων βοηθειών.

Μετά τον σεισμό: προετοιμαστείτε για τυχόν μετασεισμούς. Εκκενώστε το κτίριο από το κλιμακοστάσιο, αφού πρώτα κλείσετε τους διακόπτες του ηλεκτρικού ρεύματος, του φυσικού αερίου και του νερού. Καταφύγετε σε ανοιχτό και ασφαλή χώρο, ακολουθείστε τις οδηγίες των αρχών και μην δίνετε σημασία σε φημολογίες.

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«**Τρόποι συμμετοχής του πολίτη (III)**»

Β. Κυκλοφοριακή αγωγή

Προοργανωτής; γιατί έχουμε πολλά τροχαία ατυχήματα στην χώρα μας; Ποιοι παράγοντες συντελούν; Ποια είναι η ευθύνη του πολίτη ως οδηγού, ως πεζού, ως υπεύθυνου συντήρησης αυτοκινήτων, δρόμων κτλ.; Ποια είναι η ευθύνη του οδηγού; Γιατί δεν γίνεται σωστή εκπαίδευση των υποψηφίων οδηγών; Γιατί κάποιοι οδηγούν μεθυσμένοι; Πόσο κοστίζει η ανθρώπινη ζωή; Πόσοι σκοτώνονται και πόσοι μένουν ανάπηροι κάθε χρόνο;

Το αυτοκίνητο αποτελεί μεγάλο τεχνολογικό επίτευγμα, που διευκόλυνε τη ζωή του ανθρώπου. Έφερε πολλά οφέλη, όπως: άνετη και γρήγορη μετακίνηση ανθρώπων και μεταφορά προϊόντων από τον έναν τόπο στον άλλο, απαραίτητο εργαλείο δουλειάς, πρόσφερε γόητρο και δύναμη.

Αλλά, «ουδέν καλόν αμιγές κακού». Έφερε και δεινά, όπως τα τροχαία ατυχήματα, η έλλειψη χώρων στάθμευσης, η ακινησία- έλλειψη κίνησης με τα πόδια. Όμως, μήπως τα δεινά δεν τα έφερε το αυτοκίνητο, αλλά ο άνθρωπος; Ποιος οδηγεί το αυτοκίνητο και προκαλεί τα τροχαία ατυχήματα; Ποιος δεν δημιουργεί τους αναγκαίους χώρους στάθμευσης; Τα τροχαία ατυχήματα είναι από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα. Και γι' αυτά υπάρχουν ευθύνες:

α) Ευθύνη ατόμου. Όταν τα ατυχήματα οφείλονται στην ανεπαρκή εκπαίδευση, στην ριψοκίνδυνη οδήγηση, στην υπερβολική κούραση, στην χρήση αλκοόλ, στην ελλιπή συντήρηση του αυτοκινήτου, στην έλλειψη κυκλοφοριακής αγωγής. Όταν κάποιος είναι ανεύθυνος, όταν επιβεβαιώνεται με το επικίνδυνο οδήγημα, όταν θέλει να κάνει επίδειξη και να διακριθεί στους φίλους του, όλα μπορούν να συμβούν.

β) Ευθύνη πολιτείας. Υπάρχει ευθύνης της πολιτείας (της αρμόδιας υπηρεσίας, του υπεύθυνου προσώπου), όταν τα ατυχήματα οφείλονται στην κακή ποιότητα του δρόμου, στην ανεπαρκή σήμανση, στις αφύλακτες διαβάσεις των τρένων, στην μεροληπτική χρήση του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Οι **συνέπειες** των τροχαίων ατυχημάτων είναι τραγικές. Κάθε χρόνο μια κωμόπολη της Ελλάδας σκοτώνεται στους δρόμους και χιλιάδες τραυματίζονται. Απροσμέτρητος πόνος και δάκρυα σε κάθε οικογένεια. Μικρές ή βαριές αναπηρίες σημαδεύουν τους παθόντες και τους συγγενείς. Εκτός από το ατομικό και οικογενειακό, υπάρχει και το κοινωνικό κόστος, όπως: μείωση του πληθυσμού, κυρίως των νέων, μείωση του εργατικού δυναμικού, αύξηση των δαπανών περίθαλψης, κτλ. Το κόστος λοιπόν για το άτομο, για την οικογένεια και για την κοινωνία, είναι δυσβάσταχτο.

Πως αντιμετωπίζεται αυτό το πρόβλημα; Με μέτρα πρόληψης και μέτρα καταστολής. **Μέτρα πρόληψης** είναι:

-Η κυκλοφοριακή αγωγή. Εξαρτάται πρωτίστως από τους γονείς και το σχολείο. Από πολύ μικρή ηλικία οφείλουν να μάθουν στα παιδιά να εφαρμόζουν τον ΚΟΚ., να σέβονται τη ζωή τους και τη ζωή των συνανθρώπων τους.

-Η εκπαίδευση και οι αδιάβλητες εξετάσεις. Οι υποψήφιοι οδηγοί είναι απαραίτητο να έχουν άρτια εκπαίδευση, αλλιώς κινδυνεύουν οι ίδιοι και οι άλλοι. Η άρτια εκπαίδευση πιστοποιείται από αδιάβλητες εξετάσεις.

-Η βελτίωση του οδικού δικτύου. Η καλύτερη χάραξη και κατασκευή δρόμων, το καλύτερο οδόστρωμα, η καλύτερη σήμανση, η δημιουργία στηθαίων, η συντήρηση του οδικού δικτύου, είναι μερικά αναγκαία μέτρα. Τα **μέτρα καταστολής** αφορούν τη δράση της πολιτείας μετά το ατύχημα, όπως: η αφαίρεση άδειας οδήγησης, η παροχή κοινωνικής εργασίας των παραβατών σε νοσοκομεία, οι άμεσες και καλύτερες ιατρικές και νοσηλευτικές υπηρεσίες στους τραυματίες κτλ.

Άσκηση ατομική: αν ήσασταν υπουργοί μεταφορών, ποια συγκεκριμένα μέτρα θα λαμβάνατε για να μειωθούν τα τροχαία;

-Παραβατική οδική συμπεριφορά: Αγενής: η προτεραιότητα στο αυτοκίνητο και όχι στους πεζούς.

Χαζή: τα γκάζια δίπλα στα σχολεία.

Επικίνδυνη: αρχάριος οδηγός και άστρωτο-άγνωστο αυτοκίνητο.

Παράλογη: οι πεζοί να στέκονται/βαδίζουν στο δρόμο και όχι στο πεζοδρόμιο.

Επικίνδυνη και αυτοκαταστροφική: το αλκοόλ πριν το οδήγημα.

Βουστροφηδόν: στροφές απαγωγές δεξιά και αριστερά, δηλαδή τρελό οδήγημα.

-Δικαιώματα πεζών: ο πεζός έχει απόλυτη και πλήρη ελευθερία μετακίνησης (Ευρωπαϊκός χάρτης δικαιωμάτων πεζού).

-Οι οδηγοί χρειάζεται να γνωρίζουν πόσες δυνάμεις ασκούνται στο ανθρώπινο σώμα, ανάλογα με την ταχύτητα του αυτοκινήτου.

Παράδειγμα:

Ταχύτητα	Δυνάμεις
-7 Km/ώρα	8 πλάσιο, δηλ. 560 κιλά.
-30 Km/ώρα	20 πλάσιο, δηλ. 1400 κιλά.
-50 Km/ώρα	40 πλάσιο, δηλ. 2800 κιλά.

-Το ΙΕΠ έχει εκπονήσει εκπαιδευτικό υλικό με τίτλο «Οδική Ασφάλεια και Κυκλοφοριακή Αγωγή».

Παρουσίαση (ΜΑ) με τίτλο «Κυκλοφοριακή αγωγή» και ιστοσελίδα του ΙΕΠ για την Οδική Ασφάλεια και Κυκλοφοριακή Αγωγή.*

-Μήπως το ανθρωπο-κίνητο (αυτοκίνητο, μηχανάκι, φορτηγό κτλ.) είναι μέσο εξυπηρέτησης των ανθρωπίνων αναγκών και όχι μέσο επίδειξης και διάκρισης;

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

7. Πολιτότητα και υπεύθυνη οικονομική συμπεριφορά

Πολιτότητα ή πολιτειότητα είναι η ιδιότητα του πολίτη. Αυτή την ιδιότητα έχουν όσοι έχουν την **ιθαγένεια μιας πολιτείας-κράτους**, και αυτό σημαίνει ότι ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι της πολιτείας και των άλλων πολιτών.

Ο ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης χρειάζεται να έχει και υπεύθυνη οικονομική συμπεριφορά. Ο αλόγιστος καταναλωτισμός οδηγεί σε αδιέξοδα, τόσο στην προσωπική μας ζωή όσο και στη σπατάλη των φυσικών πόρων και στην καταστροφή του περιβάλλοντος.

Η συσσώρευση πραγμάτων υπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς, αλλά ο **καταναλωτισμός**, η δημιουργία τεχνητών αναγκών, ο εθισμός στα ψώνια, είναι **δημιούργημα του καπιταλισμού**, που στηρίζεται στη διαρκή παραγωγή και στη διαρκή κατανάλωση. Επιπλέον, στηρίζεται στις γενικότερες κοινωνικές συνθήκες και ευκαιρίες που υπάρχουν. Έτσι για παράδειγμα, «αν οι ευκαιρίες για τζόγο δεν υπάρχουν, είναι εξαιρετικά απίθανο να υπάρχει εθισμός στον τζόγο». Μήπως χρειάζεται να συνειδητοποιήσουμε ότι η Ελλάδα έχει γεμίσει από κάθε λογής αχρείαστο τζόγο;

Οι άνθρωποι έχουν ανάγκη από πράγματα, αλλά και χαίρονται όταν αποκτούν πράγματα. Αποκτώντας πράγματα αισθανόμαστε ευχάριστα. Όμως, συνήθως αυτή η χαρά δεν έχει μεγάλη διάρκεια. Γι' αυτό, πολλοί άνθρωποι γρήγορα αισθάνονται την επιθυμία να συνεχίσουν με μια νέα αγορά, και στη συνέχεια με μια ακόμη αγορά κ.ο.κ.

Οι άνθρωποι όντας αλλοτριωμένοι έχουν πεισθεί ότι το νόημα της ζωής βρίσκεται στα πράγματα, στην κατανάλωση πραγμάτων. Ζουν για να καταναλώνουν και δεν καταναλώνουν για να ζουν. Το μήνυμα που επιβάλλεται, κυρίως μέσω της διαφήμισης, και τελικά το ακολουθούν είναι σαφές: **«καταναλώνω, άρα υπάρχω»**. Άλλωστε, **«είμαι ό,τι καταναλώνω»**. Επομένως, δεν είναι παράξενο που **η κατανάλωση πραγμάτων έχει αντικαταστήσει τις σχέσεις**. Η αδυναμία για προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις έχει οδηγήσει στην κατανάλωση, στα πράγματα.

Η καταναλωτική σπατάλη και η απληστία συνεχίζεται. Ακόμα και σήμερα, αρκετοί αγοράζουν και πετάνε τρόφιμα και άλλα αγαθά. Αρκετοί, όταν πηγαίνουν στην ταβέρνα παραγγέλνουν ασύστολα και τα «μισά» τα αφήνουν στο τραπέζι. Αλήθεια, ποιες βαθύτερες ανάγκες καλύπτει αυτή η παράλογη συμπεριφορά; Μήπως η κατανάλωση μεγαλώνει τα αδιέξοδα και τα ψυχολογικά κενά; Μήπως η κατανάλωση είναι μια φυγή από την πραγματικότητα; Μήπως είναι επίδειξη;

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, οι Έλληνες κατέχουν την τρίτη θέση παγκοσμίως στη **σπατάλη τροφίμων**. Κάθε κάτοικος κατά μέσο όρο σπαταλά εκατόν πενήντα κιλά κάθε χρόνο, αξίας χιλίων πεντακοσίων ευρώ περίπου. Και αυτό συμβαίνει, όταν το 13% του πληθυσμού πεινάει. Επίσης, κάποιοι από αυτούς που σπαταλούν τρόφιμα, διαμαρτύρονται και παραπονούνται ότι δεν τους φτάνουν τα χρήματα, περνούν φτωχικά, ζητούν βοήθεια από το κράτος κτλ.

Και βέβαια δεν είναι λίγοι που χρεώνονται για να αποκτήσουν αχρείαστα πράγματα. Μελέτες δείχνουν ότι όσοι επιζητούν διαρκώς υλικά πράγματα για να τους κάνουν ευτυχισμένους ενδέχεται να δυσκολεύονται να βρουν την ευτυχία στις προσωπικές σχέσεις. Ένα **διαρκές ανικανοποίητο κυριαρχεί σε όσους έχουν υποκαταστήσει τις σχέσεις με τα πράγματα**.

Η βιομηχανία της μόδας κατασκευάζει τη μόδα. Και τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν τα μέσα που διαφημίζουν και προωθούν τα προϊόντα της. Τα

-«Όλες οι κοινωνίες ανέκαθεν σπαταλούσαν, διασπάθιζαν, ξόδευαν και καταλάτταναν πέρα από το απολύτως απαραίτητο, για τον απλό λόγο ίσα-ίσα στην κατανάλωση του περισσεύματος, του περιττού, το άτομο, όπως και η κοινωνία, αισθάνονται ότι όχι μόνον υπάρχουν αλλά και ζουν. Η κατανάλωση αυτή μπορεί να φθάσει ως την 'ανάληψη', την καταστροφή απλώς, που αποκτά τότε μίαν ιδιαίτερη κοινωνική λειτουργία» (Ζ. Μπωντριγιάρ, Η καταναλωτική κοινωνία).

- Η διαφήμιση επιβάλλει όχι μόνο την κατανάλωση αλλά και τη μόδα. Η μόδα επηρεάζει πολλούς ανθρώπους. Είναι τέτοια και τόση η πλύση εγκεφάλου, που είναι αδύνατο να μην ακολουθήσει κάποιος τη μόδα. Υπάρχουν περιπτώσεις, που κάποιοι άνθρωποι αρνούνται τον εαυτό τους χάριν της μόδας.

-Στην σημερινή εποχή η μόδα επιβάλλεται με την ετικέτα. Η ετικέτα αντιπροσωπεύει το προϊόν/ αντικείμενο. Κυρίως στα ρούχα «αυτό έχει λάβει τέτοια έκταση, ώστε οι πελάτες να θέτουν το σώμα τους στη διάθεση των κατασκευαστών σαν διαφημιστική επιφάνεια... Πουθενά δεν είναι πιο αιματηρός ο πόλεμος για την ετικέτα, το όνομα της μάρκας πάνω στα ρούχα, όσο στο γκέτο» (Χ.Μ. Enzensberger, Πολιτική και πολιτισμός).

-Συνέπειες της βιομηχανίας μόδας για το περιβάλλον:

- Η κατασκευή ενδυμάτων ευθύνεται για το 2-8% των ετήσιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Αυτό το ποσοστό είναι μεγαλύτερο από εκείνο όλων των διεθνών πτήσεων και των θαλάσσιων μεταφορών μαζί.
- 150 εκατομμύρια δένδρα καταστρέφονται για την παραγωγή ρεγιόν ή βισκόζης κάθε χρόνο.
- 40 εκατομμύρια τόνοι ρούχων καταλήγουν κάθε χρόνο στις χωματερές.

*Περίπου 1,3 δισεκατομμύρια τόνοι τροφίμων σε όλο τον κόσμο **καταλήγουν στα σκουπίδια κάθε χρόνο**. Πρόκειται περίπου για το ένα τρίτο του παραγόμενου φαγητού (πηγή: Ημερήσιος Τύπος).

-«Ένα πεδίο δημιουργίας μπορεί να είναι η λεγόμενη εναλλακτική οικονομία. Η νομοθεσία και τα οι-

τελευταία χρόνια έχει επιβάλλει τη **γρήγορη μόδα, τη μόδα μιας χρήσης**. Πρόκειται για μοντέρνα φθηνά ρούχα και αξεσουάρ που αντιγράφουν ρούχα γνωστών σχεδιαστών μόδας. Παράγονται σε μεγάλες ποσότητες με χαμηλό κόστος, άρα μπορούν να τα αγοράσουν σχεδόν όλοι. Οι καταναλωτές βομβαρδίζονται νύχτα-μέρα με διαφημίσεις, ώστε τους γίνεται πλύση εγκεφάλου. Από κοντά και οι ινφλουένσερ, οι οποίοι κοινοποιούν τις νέες αγορές τους, με τις μάρκες πάντα να επισημαίνονται στη δημοσίευση. Και πολλοί τρέχουν να αγοράσουν νέα ψώνια. Ψώνια τα οποία δεν χρειάζονται. Αρκετοί το μετανιώνουν, αφού δεν τα χρειάζονται και αφού οι ντουλάπες δεν χωράνε άλλα ρούχα.

Όλες οι διαδικασίες **παραγωγής και κατανάλωσης** δημιουργούν **εξωτερικές επιδράσεις**. Δηλαδή, οι δράσεις ενός φορέα (ατόμου ή επιχείρησης) προκαλούν θετική ή αρνητική επίδραση σε έναν άλλο φορέα (άτομο, επιχείρηση, δημόσιο), αλλά ο φορέας που δρα δεν υφίσταται το κόστος της αρνητικής επίδρασης, ούτε απολαμβάνει το όφελος της θετικής επίδρασης που προκαλεί.

Παραδείγματα με **θετικές εξωτερικές επιδράσεις**, δηλαδή με όφελος: έρευνα και ανάπτυξη, καλά σχολεία (όχι φροντιστήρια), αθλητικοί χώροι στη γειτονιά, το πράσινο του γειτονικού σπιτιού κτλ.

Παραδείγματα με **αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις**, δηλαδή με κόστος: ρύπανση περιβάλλοντος, εγκληματικότητα, έλλειψη θέσεων στάθμευσης, θορυβώδης γείτονας, χτύπημα κινητού στην τάξη κτλ.

Το κράτος μπορεί να παρέμβει με διάφορους τρόπους (φορολογία, επιδοτήσεις, νομοθεσία κτλ.), ώστε να περιορίσει τις αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις. Παρεμβαίνει ανάλογα, αν οι επιδράσεις προέρχονται από την παραγωγή ή την κατανάλωση, και ανάλογα με τις επιπτώσεις που έχουν στο κοινωνικό σύνολο. Αλλά και τα άτομα, οι ομάδες και οι επιχειρήσεις χρειάζεται να προσέχουν, ώστε η καταναλωτική τους συμπεριφορά να μην έχει αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις.

Η **αλόγιστη παραγωγή και κατανάλωση** έχει αρνητικές **επιδράσεις στο περιβάλλον**. Η βιομηχανία της μόδας έρχεται δεύτερη μετά τη βιομηχανία πετρελαίου στη ρύπανση του πλανήτη. Η **ευθύνη των καταναλωτών είναι μεγάλη**, αφού όσο γρήγορα αγοράζουμε, άλλο τόσο γρήγορα τα πετάμε. Ο καταναλωτισμός δεν επηρεάζει αρνητικά μόνο τα οικονομικά μας, αλλά και την ψυχική μας ισορροπία.

Οι αντιδράσεις σε αυτή την κατηφορική πορεία έχουν δημιουργήσει νέες συμπεριφορές. Η νοοτροπία του καταναλωτισμού φαίνεται πως αρχίζει να περιορίζεται. Μια νέα οικονομία, η **κυκλική οικονομία**, αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς (ανακύκλωση, επιδιόρθωση κτλ.). Επί παραδείγματι: **α) Ανακύκλωση-Δημιουργική επαναχρησιμοποίηση**. Είναι η διαδικασία μετατροπής παραπροϊόντων, απορριμμάτων, άχρηστων ή ανεπιθύμητων προϊόντων σε νέα υλικά ή προϊόντα που θεωρούνται υψηλότερης ποιότητας, με καλλιτεχνική ή περιβαλλοντική αξία. Μεγάλη ανάπτυξη έχει ο κλάδος της διακόσμησης. Επίσης, ήδη κατασκευάζονται ηλεκτρονικές συσκευές από ανεξάρτητα μέρη, τα οποία μπορούν εύκολα να αντικατασταθούν ή να αφαιρεθούν για να επιδιορθωθούν. Έτσι παρατείνεται ο κύκλος ζωής πολλών προϊόντων.

β) Αγορά αντικειμένων από δεύτερο χέρι. Η γρήγορη μόδα έχει ως αποτέλεσμα την γρήγορη αντικατάσταση των ρούχων. Μια λύση που κερδίζει έδαφος είναι τα αντικείμενα από δεύτερο χέρι. Έχουν χαμηλό κόστος, το προϊόν ολοκληρώνει τον κύκλο ζωής του, περιορίζεται η κατανάλωση και προστατεύεται το περιβάλλον.

οικονομικά κίνητρα για αγροτικούς συνεταιρισμούς είναι ευνοϊκά εδώ και σαράντα χρόνια, και για τις κοινωνικές επιχειρήσεις (Κοι.Σ.Επ.) εδώ και δέκα. Επιπλέον, η αντικαπιταλιστική ιδεολογία έχει πλατιά απήχηση στην Ελλάδα. Και όμως, δεν έχουμε σημαντικές επιτυχίες στη συνεταιριστική παραγωγή, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες» (Αρίστος Δοξιάδης, Άρθρο).

-Τα ESG κριτήρια (Περιβαλλοντικά, Κοινωνικά και Εταιρικής Διακυβέρνησης) αποτελούν έναν ολοένα και πιο δημοφιλή τρόπο για τους επενδυτές να αξιολογούν τις εταιρείες στις οποίες θα ήθελαν να επενδύσουν και να αποφεύγουν εταιρείες που ενδέχεται να παρουσιάζουν μεγαλύτερο οικονομικό κίνδυνο λόγω των περιβαλλοντικών ή άλλων πρακτικών τους. Πολλά αμοιβαία κεφάλαια, εταιρείες διαχείρισης κεφαλαίων και σύμβουλοι επιχειρήσεων προσφέρουν σήμερα προϊόντα που χρησιμοποιούν κριτήρια ESG.

Ποια είναι αυτά τα κριτήρια; Τα κριτήρια ESG είναι ένα σύνολο προτύπων για τις δραστηριότητες μιας εταιρείας που χρησιμοποιούν κοινωνικά υπεύθυνοι επενδυτές για τον έλεγχο πιθανών επενδύσεων. Τα περιβαλλοντικά κριτήρια εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο μια εταιρεία λειτουργεί απέναντι στη φύση. Τα κοινωνικά κριτήρια εξετάζουν πώς διαχειρίζεται τις σχέσεις με τους εργαζόμενους, τους προμηθευτές, τους πελάτες και τις κοινότητες όπου λειτουργεί. Η εταιρική διακυβέρνηση ασχολείται με την ηγεσία μιας εταιρείας, τις αμοιβές των στελεχών, τους εσωτερικούς ελέγχους και τα δικαιώματα των μετόχων.

-Το κόλπο της γρήγορης απαξίωσης των προϊόντων:

«Μια κρυφή πληγή για το περιβάλλον, αλλά και για την τσέπη των καταναλωτών, είναι η γρήγορη απαξίωση των προϊόντων που

γ) Μινιμαλισμός. Σημαίνει ζωή με τα απαραίτητα και απόρριψη του περιττού. Είναι μια αντίδραση στην υπερφόρτωση με άχρηστα και αχρείαστα αντικείμενα. Μια επιθυμία για μια ζωή λιτή, άνετη, ανθρώπινη.

Επιπλέον, **για να ξεφύγουμε από τη φρενίτιδα των περιττών αγορών** χρειάζεται: 1) Να αποκτήσουμε εσωτερική ισορροπία, να σταματήσουμε να υποκαθιστούμε τις σχέσεις με πράγματα, 2) Η αντίσταση στις διαφημίσεις. Μην καθοδηγούν τη συμπεριφορά μας, μην γινόμαστε ετεροκατευθυνόμενοι, 3) Προσοχή στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα, 4) Να σταματήσει η διαρκής αίσθηση δυσαρέσκειας και του ανικανοποίητου. Το κενό είναι ηθικό-ψυχικό και όχι υλικό. Γι' αυτό όσα και αν αγοράσουμε, πάλι άδειοι θα αισθανόμαστε. Πληρότητα στην ψυχή μας φέρνουν οι σχέσεις και όχι τα πράγματα.

Συμπέρασμα: ο ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης και καταναλωτής γνωρίζει τι, πόσο και πότε αγοράζει και καταναλώνει. Επομένως, μην αγοράζεις άχρηστα και αχρείαστα και μετά τα πετάς. **Η υπεύθυνη και βιώσιμη κατανάλωση μειώνει τη σπατάλη και τη ρύπανση του περιβάλλοντος.**

υποχρεώνει σε συχνή αντικατάστασή τους, με αποτέλεσμα σπατάλη πολύτιμων φυσικών πόρων, δημιουργία δύσκολα διαχειρίσιμων αποβλήτων και οικονομική επιβάρυνση των πολιτών. Η ταχύτατη απαξίωση των προϊόντων δεν γίνεται μόνο μέσω της μόδας, όπου υπάρχει δικαίωμα επιλογής, αλλά και μέσω πρακτικών που επιβάλλουν στον καταναλωτή την αλλαγή» (Γιάννης Ελαφρός, Άρθρο).

-«Το άτομο υπηρετεί το βιομηχανικό σύστημα όχι δίνοντάς του τις οικονομίες του και παρέχοντάς του το κεφάλαιό του, αλλά καταναλώνοντας τα προϊόντα του» (Ζ. Μπωντριγιάρ, Η καταναλωτική κοινωνία).

Άσκηση: Να κάνετε την ίδια έρευνα στον δήμο σας

Διάγραμμα: Συνεισφορά των καταναλωτών στη βιώσιμη ανάπτυξη

Γράφημα (ΜΑ)

Από το Γυμνάσιο Σχοινούσας: ερευνητική εργασία «Ο καταναλωτισμός στη σύγχρονη εποχή».

-Βίντεο- Ρεπορτάζ ΕΡΤ για τη γρήγορη μόδα*

«Μόδα- καταναλωτισμός- πολυτέλεια»,

Πηγή: brief.com.cy

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Ο ελεύθερος, υπεύθυνος και ενεργός πολίτης»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (Σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:

- ___ Το δικαίωμα της παιδείας είναι κοινωνικό δικαίωμα.
- ___ Ο πολίτης έχει υποχρέωση για στράτευση.
- ___ Υπάρχει ευρωπαϊκός μηχανισμός πολιτικής προστασίας.
- ___ Υπάρχει ευθύνη του ατόμου για τα τροχαία ατυχήματα.
- ___ Ο καταναλωτής ευθύνεται για τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

2. Σήμερα ο πολίτης συμμετέχει (κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Στον δήμο
- β. Στην περιφέρεια
- γ. Στην πολιτεία
- δ. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Πόλη-κράτος
- β. Έθνος-κράτος
- γ. Παγκοσμιοποίηση
- δ. Υποχρέωση
- ε. Εθελοντής

Β΄ στήλη

- ___ Ιθαγένεια
- ___ Άμεση συμμετοχή
- ___ Σεβασμός στο Σύνταγμα
- ___ Homo Economicus
- ___ Ενεργός πολίτης

- 4. Να εξηγήσετε τις έννοιες «πολίτης» και «ιδιότητα του πολίτη».
- 5. Ποια είναι η ιδιότητα του πολίτη από νομική και πολιτική άποψη;
- 6. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων;
- 7. Ποιες είναι οι υποχρεώσεις των πολιτών που απορρέουν από το Σύνταγμα;
- 8. Σε ποιες εκλογές συμμετέχει σήμερα ο πολίτης;
- 9. Ποιος είναι εθελοντής; Αναλύστε την έννοια του εθελοντισμού.
- 10. Να αναφέρετε τα τρία σημαντικά χαρακτηριστικά του διαδικτύου και να εξηγήσετε εάν το διαδίκτυο είναι ή όχι δημοκρατικό μέσο.
- 11. Ποια είναι η αποστολή της Πολιτικής Άμυνας και της Πολιτικής Προστασίας;
- 12. Πώς αντιμετωπίζεται το πρόβλημα των τροχαίων ατυχημάτων;
- 13. Δραστηριότητα: αγώνες αντιλογίας με θέμα «Το διαδίκτυο είναι δημοκρατικό μέσο επικοινωνίας ή όχι;». Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α΄ ομάδα θα υποστηρίξει τη δημοκρατικότητα του διαδικτύου και η Β΄ ομάδα θα υποστηρίξει την αντίθετη άποψη.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
- 15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:** «Ο ενεργός πολίτης (ΜΑ)»

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ – 6 ώρες

1. Ατομική και συλλογική απόφαση – Ατομικό και δημόσιο συμφέρον
2. Αρχές λήψης αποφάσεων
- 2.1 Απόφαση με βάση την πεποίθηση ή την υπευθυνότητα, το συμφέρον ή το ενδιαφέρον
3. Διαδικασία και κριτήρια λήψης αποφάσεων
4. Λήψη αποφάσεων στην άσκηση της δημόσιας πολιτικής και στο πλαίσιο της δημοκρατικής διακυβέρνησης
5. Κριτήρια λήψης απόφασης και μορφές ηγεσίας
6. Νέες θεσμικές προβλέψεις για τη λήψη των αποφάσεων: διαιτησία, διαμεσολάβηση και διαβούλευση

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να διακρίνουν τα κίνητρα των ατομικών και συλλογικών αποφάσεων.
- Να αναστοχαστούν για τις διάφορες ερμηνείες της έννοιας του δημόσιου συμφέροντος.
- Να διατυπώνουν τα κριτήρια για τη λήψη των βέλτιστων δυνατών αποφάσεων.
- Να εξασκούνται σε διάφορους τρόπους λήψης αποφάσεων.
- Να εκτιμούν τις επιπτώσεις των αποφάσεών τους για τον εαυτό τους και το σύνολο.
- Να αναγνωρίζουν το όφελος και το κόστος που προκύπτει από την κάθε απόφαση που επιλέγουν.
- Να αναγνωρίζουν τη σχέση «κόστος-όφελος» με οικονομικούς και μη οικονομικούς (συμβολικούς, ηθικούς/πολιτικούς) όρους.
- Να διακρίνουν τις έννοιες δημοκρατική/συμμετοχική, αυταρχική, Laissez-faire, γραφειοκρατική, μετασχηματιστική ηγεσία.
- Να αναγνωρίζουν το νόημα και τον ρόλο της διαμεσολάβησης και της διαιτησίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά και τον ρόλο της διαβούλευσης και της συναίνεσης στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες.

Βασική ορολογία

Βασική ορολογία	Συλλογικά όργανα	Κριτήρια σκοπιμότητας
Ατομική απόφαση	Λήψη αποφάσεων	Δημόσια πολιτική
Συλλογική απόφαση	Αρχές λήψης αποφάσεων	Δημοκρατική διακυβέρνηση
Ατομικό συμφέρον	Ορθολογική απόφαση	Διαιτησία
Συλλογικό συμφέρον	Κόστος-όφελος	Διαμεσολάβηση
Προσωπική ευθύνη	Διαδικασία λήψης αποφάσεων	Διαμεσολαβητής
Μονομελή όργανα	Κριτήρια νομιμότητας	Διαβούλευση

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Η λήψη αποφάσεων»

1. Ατομική και συλλογική απόφαση-Ατομικό και συλλογικό συμφέρον

Προοργανωτής: εσείς οι μαθητές με ποιον τρόπο λαμβάνετε τις διάφορες αποφάσεις σας; Με βάση το δικό σας συμφέρον ή το συλλογικό συμφέρον; Με βάση την πεποίθησή σας ή την υπευθυνότητά σας; Εξετάζετε το κόστος και το όφελος πριν αποφασίσετε; Πριν λάβετε μια σημαντική απόφαση ακολουθείτε κάποιες βασικές αρχές; Ακολουθείτε κάποια διαδικασία και κριτήρια; Τελικά, αναλαμβάνετε την ευθύνη των αποφάσεών σας;

Απόφαση είναι η τελική επιλογή ή γνώμη, που διαμορφώνεται μετά από σκέψη και στάθμιση των δεδομένων με στόχο την ικανοποίηση αναγκών ή την επίλυση προβλημάτων. Αν η απόφαση λαμβάνεται από ένα άτομο θεωρείται ατομική, ενώ αν λαμβάνεται από περισσότερα άτομα θεωρείται συλλογική.

Οι **ατομικές αποφάσεις** λαμβάνονται από το άτομο και αφορούν το άτομο και τα άμεσα με αυτό συνδεδεμένα πρόσωπα. Περιλαμβάνουν όλους τους τομείς της ζωής (καθημερινότητα, διατροφή, εργασία, σπουδές, υγεία, αναψυχή, κοινωνικές σχέσεις κτλ.). Κάθε άτομο, κάθε μέρα, συνειδητά ή όχι, λαμβάνει πλείστες αποφάσεις για διάφορα θέματα, μικρά ή μεγάλα, απλά ή σύνθετα, σημαντικά ή ασήμαντα.

Οι **συλλογικές αποφάσεις** λαμβάνονται από περισσότερα άτομα και, συνήθως, αφορούν ομάδες ή ευρύτερες κατηγορίες ανθρώπων. Συλλογικές αποφάσεις λαμβάνουν οι κάθε είδους οργανώσεις (πολιτεία, τοπική αυτοδιοίκηση, σύλλογοι, εταιρείες, κτλ.), όπως ορίζει ο νόμος ή/και το καταστατικό τους.

Συνήθως, η απόφαση χρειάζεται επειδή υπάρχουν περισσότερες από μία **εναλλακτικές επιλογές**. Στην επιλογή μιας απόφασης επιδρούν πολλοί παράγοντες, όπως η γνώση, η εμπειρία, οι συνθήκες, η προσωπικότητα του ατόμου. Η απόφαση εμπεριέχει το «θέλω» ή/και το «πρέπει». Χαρακτηρίζει το άτομο. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι «**καθένας είναι ό,τι αποφασίζει**».

Ειδικά, οι **συνθήκες**, κάτω από τις οποίες λαμβάνεται μια απόφαση, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Υπάρχουν συνθήκες ελευθερίας, οπότε το άτομο αποφασίζει ελεύθερα ή υπάρχουν δεσμεύσεις, πιέσεις, εξαναγκασμοί που εμποδίζουν το άτομο να επιλέξει ελεύθερα. . Αλλά και πάλι, τι είδους πιέσεις υφίσταται κανείς; Κάποιος πιέζεται, γιατί «δεν έχει ψωμί», ενώ κάποιος άλλος πιέζεται, γιατί «δεν έχει παντεσπάνι».

Ασφαλώς, υπάρχουν και ακραίες και απρόσμενες καταστάσεις στις οποίες κάποιος καλείται να επιλέξει. Έτσι για παράδειγμα, ένα άτομο άλλη αξία δίνει για ένα μπουκάλι νερό, αν βρίσκεται στην έρημο, και άλλη αξία, αν βρίσκεται σε κατοικημένη περιοχή. Ένα άτομο με πολλά προσόντα, αν είναι άνεργο, θα δεχτεί μια εργασία κατώτερη των προσδοκιών του. Αλλά, και σε αυτές τις ακραίες καταστάσεις, όλα τα άτομα δεν θα κάνουν τις ίδιες επιλογές.

Επομένως, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι **καταστάσεις-συνθήκες** στις οποίες λαμβάνονται οι αποφάσεις, όπως για παράδειγμα:

- Είναι προγραμματισμένες ή μη προγραμματισμένες;
- Είναι κανονικές ή έκτακτες;
- Είναι σημαντικές ή ασήμαντες;
- Είναι εύκολες ή δύσκολες;
- Υπάρχουν ή όχι εναλλακτικές λύσεις;
- Λαμβάνονται σε συνθήκες σταθερότητας ή αβεβαιότητας;

Τελικά, η απόφαση εξαρτάται από την προσωπικότητα του ατόμου, δηλαδή

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-Βασική αποστολή κάθε υπεύθυνου ενός οργανισμού, δημόσιου ή ιδιωτικού, είναι η «λήψη αποφάσεων». Η λήψη αποφάσεων είναι συνήθως επιλογή μεταξύ εναλλακτικών λύσεων, τουλάχιστον δύο.

-«Η φαντασία έχει μεγαλύτερη σημασία από τις γνώσεις γιατί οι γνώσεις έχουν όρια, ενώ η φαντασία αγκαλιάζει ολόκληρο τον κόσμο, ανοίγει καινούργιους δρόμους, συμβάλλει στην πρόοδο» (Albert Einstein).

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας

ΑΠΟΦΑΣΗ

1 Εισαγωγή μαθητών/τριών και σχετικές ρυθμίσεις στα Πρότυπα και Πειραματικά Σχολεία (Π.Σ. και ΠΕΙ.Σ.) για το σχολικό έτος 2022-2023.

2 Εφοδιασμός των οχημάτων με αντιολισθητικές αλυσίδες ή άλλα ανάλογα αντιολισθητικά μέσα.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΑΠΟΦΑΣΗ

Ο Διευθυντής της Δ.Ε. Β' Αθήνας Έχοντας υπόψη (αναφέρεται η νομοθεσία)

Αποφασίζουμε:

Τροποποιούμε την προσωρινή τοποθέτηση ή διάθεση των παρακάτω εκπαιδευτικών λόγω επανεξέτασης, για το διδακτικό έτος 2021-2022, ως εξής: Ο Διευθυντής

ΤΣΥ

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα:

Λόγω των οικονομικών επιπτώσεων από την αναζωπύρωση της πανδημίας, το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε σήμερα να αναπροσαρμόσει τα μέσα νομισματικής πολιτικής του.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

από το σύνολο των φυσικών, πνευματικών, ψυχικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του. Κάθε επιλογή προϋποθέτει ατομική ευθύνη. Υπάρχει το αξίωμα: **ο επιλέγων έχει και την ευθύνη της επιλογής του**. Και επειδή κάποιες επιλογές μας έχουν κόστος (προσωπικό, οικονομικό κτλ.), συνήθως οι ανεύθυνοι αρνούνται να αναλάβουν την ευθύνη των επιλογών τους, ενώ οι υπεύθυνοι αναλαμβάνουν την ευθύνη των επιλογών τους. Οι ατομικές αποφάσεις, **συνήθως**, επιδιώκουν την **εξυπηρέτηση του ατομικού συμφέροντος** και των προσώπων που συνδέονται με το άτομο (οικογένεια, συγγενείς, φίλοι κτλ.). Λέμε συνήθως, διότι αρκετές φορές, αρκετά άτομα, υπερβαίνουν το ατομικό τους συμφέρον και αποφασίζουν με βάση αξίες ή με βάση το συλλογικό συμφέρον. Επί παραδείγματι, αρκετά άτομα δωρίζουν την περιουσία τους σε ένα ίδρυμα ή στο κράτος. Αρκετά άτομα προσφέρουν εθελοντική εργασία στην κοινότητα ή σε κάποιον φορέα.

Η σύγχρονη κοινωνία είναι μια οργανωμένη κοινωνία. Στηρίζεται σε θεσμούς και οργανώσεις που λειτουργούν, όπως προβλέπεται από τον νόμο ή το καταστατικό τους. Έτσι για παράδειγμα, η πολιτεία (βουλή, κυβέρνηση, υπουργεία κτλ.) λειτουργεί, όπως ορίζει το Σύνταγμα και ο νόμος. Ενώ ένας αθλητικός σύλλογος, μια εταιρεία, μια επιστημονική ένωση κτλ. λειτουργούν, όπως ορίζει το καταστατικό τους, το οποίο είναι σύμφωνο με τον νόμο. Επομένως, οι ατομικές αποφάσεις επιδιώκουν το ατομικό συμφέρον εντός του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου.

Τόσο η πολιτεία, όσο και οι διάφορες οργανώσεις έχουν μονομελή και συλλογικά όργανα, τα οποία αποφασίζουν όπως προβλέπει ο νόμος ή το καταστατικό τους και σύμφωνα με τις αρμοδιότητές τους. Ειδικότερα: **α) Τα μονομελή όργανα** (υπουργός, πρόεδρος, διευθυντής κτλ.) λαμβάνουν μόνα τους αποφάσεις. Συνήθως, τα μονομελή όργανα σημαντικών θεσμών (υπουργός, πρόεδρος κτλ.) έχουν συμβουλευτικά όργανα ή/και πρόσωπα που τα συμβουλευονται πριν λάβουν αποφάσεις.

β) Τα συλλογικά όργανα (βουλή, διοικητικό συμβούλιο, επιτροπές κτλ.) λαμβάνουν αποφάσεις συλλογικά, μετά από διάλογο και ψηφοφορία, είτε ομόφωνα είτε με απόλυτη πλειοψηφία (μισό+1), είτε με αυξημένη πλειοψηφία, όπως προβλέπει το θεσμικό τους πλαίσιο. Διευκρινίζεται ότι και στις συλλογικές αποφάσεις τα άτομα αποφασίζουν. Επομένως, τα άτομα ενός συλλογικού οργάνου μπορεί να έχουν ευθύνη για την απόφασή τους (π.χ. αν η απόφαση δεν είναι σύμφωνη με τον νόμο).

Γενικά, στις αποφάσεις είναι προτιμότερο να υπάρχει συναίνεση, διότι το συλλογικό όργανο που αποφασίζει (βουλή, κυβέρνηση, διοικητικό συμβούλιο κτλ.), παραμένει ενωμένο και έτσι ενισχύεται η συνοχή του αλλά και η συνοχή της ομάδας/κοινωνίας που εκπροσωπεί. Αντίθετα, όταν δεν υπάρχει συναίνεση, η ομάδα/κοινωνία χωρίζεται σε αντιμαχόμενα στρατόπεδα, δηλαδή σπέρνεται η διχόνοια, ο διχασμός, εκεί ακριβώς όπου πρέπει να κυριαρχεί η ενότητα. Τα προβλήματα μειώνονται ή/και ξεπερνώνται, όταν υπάρχει «σεβασμός των θεσμών», όταν η πλειοψηφία αποφασίζει και η μειοψηφία ελέγχει, όταν η μειοψηφία, λειτουργώντας θεσμικά και δημοκρατικά, μπορεί να γίνει πλειοψηφία. Και αυτό ισχύει για όλες τις συλλογικές οργανώσεις, από τη διοίκηση ενός σωματίου μέχρι την διακυβέρνηση της πολιτείας.

Οι συλλογικές αποφάσεις συνήθως επιδιώκουν το **συλλογικό συμφέρον** αυτών που εκπροσωπούν. Αν πράγματι αυτό συμβαίνει, εξαρτάται κυρίως από την «ποιότητα» των προσώπων που συμμετέχουν στα συλλογικά όργανα και αποφασίζουν.

Μονομελή όργανα:

Πρωθυπουργός
Αντιπρόεδρος κυβέρνησης
Υπουργός
Υφυπουργός
Γενικός Γραμματέας
Διευθυντής κτλ.

Συλλογικά κυβερνητικά όργανα:

- Υπουργικό Συμβούλιο
- Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας
- Κυβερνητικό Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής
- Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής
- Κυβερνητικό Συμβούλιο Μεταρρύθμισης της Δημόσιας Διοίκησης
- Κυβερνητικό Συμβούλιο Μεταναστευτικής και Προσφυγικής Πολιτικής
- Συμβούλιο Εθνικής Επικοινωνιακής Πολιτικής

Ευάγγελος Φραγκάκης,
Δήμαρχος Χάλκης

Δημοτικό Συμβούλιο Χάλκης

Φανούριος Καρούτσος
Δήμαρχος Ικαρίας

Δημοτικό Συμβούλιο Ικαρίας

2. Αρχές λήψης αποφάσεων

2.1 Απόφαση με βάση την πεποίθηση ή την υπευθυνότητα, το συμφέρον ή το ενδιαφέρον

Γενικά, κάθε άνθρωπος που παίρνει μια απόφαση θεωρεί ότι παίρνει τη σωστή απόφαση. Μπορεί να προβληματίζεται, αλλά δεν πιστεύει ότι παίρνει λανθασμένη απόφαση. Διαφορετικά, είναι παράλογο να υποστηριχθεί ότι κάποιος συνειδητά παίρνει λανθασμένες αποφάσεις. Ασφαλώς, εκ των υστέρων μπορεί πολλές αποφάσεις να αποδειχθούν λανθασμένες, αλλά αυτό γίνεται «εκ των υστέρων». Επίσης, καθένας, όταν καλείται να αποφασίσει και δεν αποφασίζει, παίρνει μια απόφαση. Δηλαδή, η μη απόφαση είναι απόφαση.

Κάθε ημέρα ένα πλήθος προσώπων και φορέων λαμβάνει πλήθος αποφάσεων. Κατ' αρχάς, υπάρχει το κράτος, το οποίο ρυθμίζει τη ζωή μας από τη γέννηση μέχρι τον θάνατο. Επιπλέον, το σύγχρονο κράτος παρεμβαίνει σε όλους τους τομείς της ζωής μας (οικονομία, πολιτισμός, αθλητισμός, εκπαίδευση κτλ.). Δηλαδή, το κράτος λαμβάνει πλήθος αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή μας. Δεύτερον, υπάρχουν τα άτομα, τα οποία λαμβάνουν αποφάσεις για πλείστα θέματα, σημαντικά ή ασήμαντα. Ειδικότερα: **Πρώτον, η πολιτεία-το κράτος.** Το κράτος λαμβάνει αποφάσεις για να επιλύσει πλείστα όσα προβλήματα και για να προσφέρει καλύτερες υπηρεσίες με στόχο το συλλογικό συμφέρον. Το κράτος-η δημόσια διοίκηση δεν δρα ανεξέλεγκτα. Η **δράση της δημόσιας διοίκησης** διέπεται από ορισμένες **αρχές**, όπως:

Η αρχή της νομιμότητας. Οι ενέργειες της διοίκησης πρέπει να είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα, το εθνικό και το ευρωπαϊκό δίκαιο. Η παράβαση της αρχής της νομιμότητας εκφράζεται συνήθως είτε με την έκδοση πράξεων κατά παρέκκλιση των κειμένων διατάξεων, είτε με παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, είτε με τη μη συμμόρφωση σε δικαστικές αποφάσεις.

Η αρχή της διακριτικής ευχέρειας. Διακριτική ευχέρεια ή εξουσία υπάρχει όταν οι κανόνες που καθορίζουν την αρμοδιότητα, δεν καθορίζουν ακριβώς την ενέργεια του διοικητικού οργάνου, αλλά του αφήνουν ελευθερία δράσης. Παράδειγμα: ο υπάλληλος μπορεί να επιλέξει μεταξύ περισσότερων λύσεων.

Η αρχή της επιείκειας. Η αρχή της επιείκειας αποτελεί ειδική εκδήλωση της αρχής της χρηστής διοίκησης, υπό την έννοια της προστασίας των δικαιωμάτων των διοικούμενων, κυρίως των οικονομικώς ασθενέστερων.

Η αρχή προηγούμενης ακρόασης. Ο υπάλληλος, πριν προβεί σε διοικητική πράξη που θίγει δικαιώματα πολίτη, καλεί τον ενδιαφερόμενο για να τον ενημερώσει και να του δώσει την ευκαιρία να εκφράσει τις απόψεις του.

Η αρχή αιτιολόγησης των αποφάσεων. Ο υπάλληλος όταν συντάσσει αποφάσεις, ιδιαίτερα εάν αυτές θίγουν δικαιώματα πολιτών, οφείλει να εκθέτει στο προοίμιο τη νομική βάση και όλα τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, που αιτιολογούν πλήρως την έκδοση της συγκεκριμένης απόφασης.

Η αρχή της καλής πίστης. Η διοίκηση δεν δικαιούται να εκμεταλλευθεί μια κατάσταση, στην οποία ο διοικούμενος έχει περιέλθει λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής. Κατά μείζονα λόγο δεν επιτρέπεται στη διοίκηση, να δημιουργεί η ίδια τέτοιες καταστάσεις.

Η αρχή της ισότητας. Η διοίκηση υποχρεούται να αντιμετωπίζει όμοιες

-Παράδειγμα: δεν αρκεί να λες ότι έχω την πεποίθηση ότι η γη δεν γυρίζει, όταν έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι η γη γυρίζει. Δεν αρκεί να λες ότι έχω την πεποίθηση ότι ο νόμος είναι άδικος, γι' αυτό δεν τον εφαρμόζω, αφού κάθε πολίτης είναι υποχρεωμένος να εφαρμόζει τους νόμους. Επομένως, όσον αφορά τον νόμο, εάν κάποιος νόμος δεν αρέσει σε κάποιο άτομο ή σε κάποια ομάδα, μπορούν μέσα από τις προβλεπόμενες διαδικασίες (βουλή, -Κάθε άτομο, ανάλογα με την κοινωνική θέση και τον κοινωνικό ρόλο του, έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Ο γονέας, το παιδί, ο καθηγητής, ο μαθητής, ο διευθυντής, ο υπουργός- όλοι- έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Και χρειάζεται να ασκούν τα δικαιώματά τους και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους με υπευθυνότητα. Επιπλέον, να αντιλαμβάνονται τις επιπτώσεις των αποφάσεών τους και να αναλαμβάνουν τις ευθύνες των πράξεων και των παραλείψεών τους.

-Τα άτομα αλλάζουν στην πορεία του χρόνου. Αλλάζει η κοινωνική, οικονομική και ψυχολογική κατάσταση τους. Αλλάζουν οι πεποιθήσεις και η υπευθυνότητά τους. Αλλάζουν τα συμφέροντα και τα ενδιαφέροντά τους.

-Απόφαση με βάση το κόστος-όφελος:

Η σχέση οφέλους-κόστους ορίζεται ως εξής:

Ωφέλεια/Κόστος = Παρούσα αξία Ωφέλειας/ Παρούσα αξία Κόστους
Εάν $\Omega/K > 1$ η απόφαση είναι επιθυμητή, διότι οι ωφέλειες όλων των στοιχείων, με βάση την παρούσα αξία, είναι μεγαλύτερες από τα κόστη όλων των στοιχείων, με βάση την παρούσα αξία.

$\Omega\acute{\omega}\epsilon\lambda\epsilon\iota\alpha = 600 \text{ ευρώ} = 1,5 > 1$
Κόστος 400 ευρώ

Σημειώνεται ότι εκτός από το χρηματικό κόστος/όφελος, υπάρχει και το κοινωνικό, ηθικό, προσωπικό κτλ. κόστος/όφελος.

-Υπουργείο Εσωτερικών,
Σταδίου 27, Αθήνα

περιπτώσεις με τον ίδιο τρόπο και διαφορετικές περιπτώσεις με διαφορετικό τρόπο. Δεν μπορεί να κρίνει με διαφορετικά κριτήρια δυο αιτήσεις που υποβλήθηκαν ταυτόχρονα και βασίζονται στα ίδια πραγματικά περιστατικά. Ισότητα υπάρχει μόνο στη νομιμότητα και όχι στην παρανομία. **Δεύτερον, τα άτομα.** Τα άτομα λαμβάνουν αποφάσεις για την προσωπική, οικογενειακή, επαγγελματική κτλ. ζωή τους, με κύριο στόχο την καλύτερη ικανοποίηση των αναγκών τους και των συμφερόντων τους. Μεταξύ άλλων, λαμβάνουν **αποφάσεις:**

α) Με βάση την πεποίθηση ή την υπευθυνότητα. Η πεποίθηση αναφέρεται στην απόλυτη βεβαιότητα ότι αυτό που πιστεύει ή ισχυρίζεται κάποιος ισχύει πραγματικά. Γενικότερα, οι πεποιθήσεις αφορούν τις σταθερές αρχές στις οποίες καθένας πιστεύει. Μπορούμε να αλλάξουμε κάποιες πεποιθήσεις, αλλά δύσκολα αλλάζουμε το σύνολο των πεποιθήσεων, γιατί οι πεποιθήσεις συνδέονται με τη νοοτροπία μας.

Οι πεποιθήσεις αποτελούν υποκειμενική γνώση, που μπορεί να αποδειχτεί αληθής ή ψευδής. Καθένας χρειάζεται να αναρωτιέται αν η πεποίθηση που έχει για κάποιο ζήτημα είναι αληθής ή ψευδής. Να μπορεί με βάση τον ορθό λόγο και με επιχειρήματα να πείσει γι' αυτό που ισχυρίζεται. Με άλλα λόγια, δεν αρκούν έωλες-αστήρικτες πεποιθήσεις.

Επομένως, οι πεποιθήσεις δεν αποτελούν ασφαλές κριτήριο ορθής απόφασης. Γι' αυτό, όταν λαμβάνονται αποφάσεις, χρειάζεται να λαμβάνονται υπεύθυνα. Και καθένας να αναλαμβάνει την ευθύνη των αποφάσεών του. Αυτό επιβάλει η κοινωνική συμβίωση και η αλληλεξάρτηση, η εντιμότητα, η καλή πίστη και οι κοινωνικές σχέσεις.

β) Με βάση το συμφέρον ή το ενδιαφέρον. Το συμφέρον και το ενδιαφέρον αποτελούν κινητήριες δυνάμεις για ατομική και συλλογική δράση. Συνήθως, άτομα και ομάδες λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τα συμφέροντα και τα ενδιαφέροντά τους. Αποφάσεις που έχουν όφελος και όχι ζημία, που προστατεύουν τα συμφέροντά τους ή ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντά τους και ικανοποιούν ανάγκες τους.

Βεβαίως, τα συμφέροντα και ενδιαφέροντα ενός ατόμου πιθανώς να συγκρούονται με τα συμφέροντα και ενδιαφέροντα άλλων ατόμων. Σε αυτές τις περιπτώσεις χρειάζεται διάλογος, επιχειρήματα και καλή πίστη για να βρεθεί η λύση που ικανοποιεί και τις δύο πλευρές.

Ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο άτομο λαμβάνει αποφάσεις, αυτές χρειάζεται να είναι ορθολογικές. **Ορθολογική** θεωρείται η απόφαση που στηρίζεται στον ορθό λόγο, σε πραγματικά στοιχεία και σε λογικά επιχειρήματα και ικανοποιεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις επιδιώξεις και τους στόχους μας.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον **πολίτη**, που είναι η πηγή της εξουσίας στη δημοκρατία, μπορεί να αποφασίζει την πολιτική του στάση και συμπεριφορά με δύο εξίσου θεμιτές **αρχές: 1) είτε για να υπηρετήσει αξίες, 2) είτε για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του**, αλλά χωρίς να παραβιάζει αρχές.

Τέλος, υπάρχει και η **Τεχνητή Νοημοσύνη** που αξιοποιείται ολοένα και περισσότερο σε πολλούς τομείς της σύγχρονης ζωής, όπως η ιατρική, η δικαιοσύνη, η ασφάλεια, η εκπαίδευση κτλ. Αξιοποιείται και στη **λήψη αποφάσεων** και κομίζει πολλά οφέλη, όπως η μείωση των ανθρώπινων λαθών, η καταπολέμηση της μεροληψίας, η βελτίωση της ακρίβειας των αποφάσεων, η επιτάχυνση στη λήψη αποφάσεων κτλ.

Ιωάννης Αβραμίδης, Πόλις
Εθνική Πινακοθήκη*

-Ακόμα και το κοινωνικό συμβόλαιο συνάπτεται για να απολαμβάνει κάθε άτομο χωριστά- όχι συλλογικά- τα δικαιώματά του.

Άσκηση (ατομική ή ομαδική):

Οι μαθητές ή κάθε ομάδα γράφουν από μία απόφαση με βάση την πεποίθηση, την υπευθυνότητα, το συμφέρον, το ενδιαφέρον.

Δραστηριότητα:

Αγώνες αντιλογίας. Η Α΄ ομάδα υποστηρίζει την απόφαση του πολίτη να ψηφίζει στις εκλογές **με βάση κοινωνικές τις αξίες**. Η Β΄ ομάδα υποστηρίζει την απόφαση του πολίτη να ψηφίζει στις εκλογές **με βάση το ατομικό συμφέρον**.

Ο πολίτης αποφασίζει με βάση τις δικές του αρχές

Κύβος Ρούμπικ

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Η Λήψη αποφάσεων»

*Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Διαδικασία και κριτήρια λήψης αποφάσεων

Η διαδικασία λήψης απόφασης αφορά τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, κυρίως μεγάλους οργανισμούς και επιχειρήσεις. Μπορεί να είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, αλλά συμβάλλει στην ορθή λήψη αποφάσεων. Στην πράξη η **τήρηση της διαδικασίας εξαρτάται από διάφορους παράγοντες**, όπως:

-Τα πρόσωπα που αποφασίζουν. Αυτοί που αποφασίζουν δεν απόδίδουν την ίδια σπουδαιότητα σε κάθε στάδιο της διαδικασίας.

-Η σπουδαιότητα της απόφασης. Αν η απόφαση είναι σημαντική, η διαδικασία χρειάζεται να τηρείται για να αποφεύγονται λάθη. Αν δεν είναι σημαντική, μπορεί να παρακάμπτεται, εν μέρει ή εν συνόλω, και συνήθως παρακάμπτεται. Με άλλα λόγια, όσο πιο σπουδαία είναι η απόφαση, τόσο απαραίτητη είναι η τήρηση της διαδικασίας.

-Τα χρονικά περιθώρια. Αν η απόφαση χρειάζεται να ληφθεί εντός ορισμένου χρόνου, τότε ανάλογα με τα χρονικά περιθώρια, όλα ή μερικά στάδια μπορούν να παρακάμπτονται.

-Η κατάσταση του οργανισμού. Ανάλογα με τον τρόπο διοίκησης και τις επιδιώξεις του οργανισμού (κεφάλαια, ανθρώπινο δυναμικό, ανταγωνιστικότητα κτλ.), μπορεί να τηρείται ή να παρακάμπτεται η διαδικασία.

-Οι συνθήκες του περιβάλλοντος. Κάθε οργανισμός δραστηριοποιείται σε ορισμένο περιβάλλον (πολιτικό, οικονομικό, τεχνολογικό κτλ.), το οποίο διαρκώς μεταβάλλεται. Ο ρυθμός αλλαγής του περιβάλλοντος και η βεβαιότητα/αβεβαιότητα που υπάρχει επηρεάζει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Γενικά, όσοι παίρνουν αποφάσεις, άλλοτε συνειδητά και άλλοτε όχι, ακολουθούν μια διαδικασία με στόχο να λάβουν ορθές αποφάσεις. Για να είναι ορθή η απόφαση χρειάζεται να γνωρίζουμε και να ακολουθούμε αυτή τη διαδικασία.

Η λήψη απόφασης δεν ταυτίζεται με την επίλυση προβλήματος. Αποτελεί μόνο ένα στάδιο στην επίλυση προβλήματος. Κάποιοι λαμβάνουν αποφάσεις αλλά δεν λύνουν προβλήματα, ενώ κάποιοι άλλοι «λύνουν» προβλήματα, ενώ δεν λαμβάνουν αποφάσεις.

Η **διαδικασία λήψης αποφάσεων** εμπεριέχει τα εξής **πέντε στάδια**:

α) Ορισμός του προβλήματος. Προσδιορίζεται το πρόβλημα, αλλά και τα αίτια που το δημιούργησαν και οι περιορισμοί για την επίλυσή του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η ορθή διατύπωση του προβλήματος είναι συχνά πιο σημαντική από τη λύση του. Παράδειγμα προβλήματος: η χαμηλή ποιότητα «Αγωγής πολίτη» στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

β) Καθορισμός του σκοπού και των στόχων. Όσον αφορά τον σκοπό χρειάζεται να είναι συγκεκριμένος και όχι γενικός. Το ίδιο ισχύει και για τους στόχους. Παράδειγμα: σκοπός είναι π.χ. η βελτίωση της «Αγωγής πολίτη» στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ένας σκοπός εξειδικεύεται σε περισσότερους στόχους. Παράδειγμα, η «Αγωγή πολίτη» εξειδικεύεται στους στόχους: ύπαρξη μαθημάτων «Αγωγής πολίτη» στο δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, σύνταξη κατάλληλου προγράμματος σπουδών κτλ.

γ) Συλλογή πληροφοριών. Αφού οριστεί το πρόβλημα και καθοριστεί ο σκοπός και οι στόχοι, αρχίζει η διαδικασία συλλογής πληροφοριών. Πληροφορίες για τα διαθέσιμα μέσα προς επίτευξη του σκοπού, για το κόστος τους, για τα πρόσωπα που θα εμπλακούν, για το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης του σκοπού και των στόχων κτλ.

-Ο ορισμός του προβλήματος συχνά είναι το πιο δύσκολο στάδιο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Κάθε πρόβλημα μπορεί να οριστεί με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με την έμφαση που δίνεται στα στοιχεία του προβλήματος.

-Μεγάλο ρόλο στη λήψη αποφάσεων διαδραματίζει ο χρόνος. Ανάλογα με την απόφαση (μικρής ή μεγάλης σημασίας κτλ.), μια λανθασμένη απόφαση σε κατάλληλο χρόνο είναι προτιμότερη από μια σωστή απόφαση σε ακατάλληλο χρόνο. Αυτό ισχύει κυρίως, όταν το «περιβάλλον» είναι ρευστό (π.χ. πολιτικές εξελίξεις). Και αυτό, διότι στη συνέχεια μπορεί να γίνουν διορθωτικές παρεμβάσεις.

-Στον εντοπισμό των εναλλακτικών λύσεων μπορούν να βοηθήσουν απλές ερωτήσεις, όπως: τί επιτυγχάνεται με αυτή τη λύση; Πώς αλλιώς μπορεί να γίνει; Γιατί με αυτόν τον τρόπο; Γιατί αυτή την περίοδο; Γιατί με αυτά τα μέσα; Γιατί με τόσο και αυτό το προσωπικό; Το αποτέλεσμα «αυτό» είναι αναγκαίο; Η επιλογή της προσφορότερης λύσης είναι δύσκολη και χρειάζεται γνώση και κρίση. Η επιλογή μπορεί να είναι λανθασμένη για πολλούς λόγους (λίγες πληροφορίες, ελλιπής ανάλυση επιπτώσεων, εκτίμηση χρόνου ολοκλήρωσης κτλ.).

-Μία απόφαση έχει αξία στον βαθμό που με την εφαρμογή της θα επιλυθεί το πρόβλημα. Κάποιες αποφάσεις λαμβάνονται αλλά δεν εφαρμόζονται για διάφορους λόγους, όπως έλλειψη κατάλληλων μέσων, τεχνικές δυσκολίες, αντίδραση εργαζομένων, αντίδραση περιβάλλοντος κτλ. Αυτό συμβαίνει με πολλές αποφάσεις των κυβερνήσεων, που δεν εφαρμόζονται για λόγους πολιτικού κόστους.

δ) Εύρεση εναλλακτικών λύσεων και επιλογή της καλύτερης λύσης.

Βρίσκονται οι εναλλακτικές λύσεις και προσδιορίζονται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε λύσης. Ερωτήματα που χρειάζονται απάντηση: ποια μέσα είναι προσφορότερα; Ποια είναι πιο αποδοτικά; Με ποια μπορεί να επιτευχθεί ο σκοπός σε λιγότερο χρόνο και με μικρότερο κόστος; Ποια η δυνατότητα εφαρμογής; Από το σύνολο των εναλλακτικών λύσεων επιλέγεται τελικά εκείνη που έχει τα περισσότερα πλεονεκτήματα, αλλιώς αυτή που έχει το μεγαλύτερο όφελος και το μικρότερο κόστος.

ε) Εφαρμογή της απόφασης. Δεν αρκεί η επιλογή της καλύτερης λύσης, αλλά χρειάζεται και η εφαρμογή της. Για την εφαρμογή απαραίτητο είναι ένα σχέδιο δράσης και η αξιολόγηση της απόφασης στην πράξη. Αν η αξιολόγηση δείξει προβλήματα, γίνονται διορθωτικές κινήσεις. Η πράξη είναι το καλύτερο κριτήριο για το αν μια απόφαση ήταν ορθή ή όχι.

Στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι χρήσιμο να λαμβάνεται υπόψη η «**Ανάλυση SWOT**», η οποία χρησιμοποιείται στη **διοίκηση επιχειρήσεων** και, συνήθως, λαμβάνεται υπόψη από τα πρόσωπα που παίρνουν αποφάσεις. Περιλαμβάνει τέσσερις λέξεις: **δυνατότητες, αδυναμίες, ευκαιρίες, απειλές**. Οι λέξεις αυτές σηματοδοτούν τις παραμέτρους που πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ένα άτομο ή μια επιχείρηση, όταν παίρνει μια επιχειρηματική απόφαση.

Δηλαδή, χρειάζεται να δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι δυνατότητες;
- Ποιες είναι οι αδυναμίες;
- Ποιες ευκαιρίες παρουσιάζονται;
- Ποιες είναι οι απειλές-οι κίνδυνοι;

Ανεξάρτητα από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σημασία έχει η δράση να είναι αποτελεσματική. **Αποτελεσματικότητα** σημαίνει να επιτυγχάνεις τους στόχους σου με το μικρότερο κόστος. Με άλλα λόγια, κάντε «**τα σωστά πράγματα σωστά**». Βέβαια, οι στόχοι χρειάζεται να συνδέονται με τις αξίες, τις ανάγκες, τις προσδοκίες, τα όνειρά μας. Να αγγίζουν την ψυχή μας. Να είναι χρονικά προσδιορισμένοι. Να είναι συγκεκριμένοι και ρεαλιστικοί και να πιστεύουμε ότι μπορούμε να τους επιτύχουμε. Επειδή οποιαδήποτε απόφαση ενέχει κάποιο βαθμό αβεβαιότητας (ρίσκο), χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη **ορισμένα κριτήρια**. Τα κριτήρια που χρησιμοποιούν το κράτος, οι επιχειρήσεις και τα άτομα συνήθως διαφέρουν. Επί παραδείγματι:

-Το κράτος δρα με κριτήρια: **1) Νομιμότητας**, δηλαδή, η απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με τον νόμο, **2) Σκοπιμότητας**, δηλαδή, η απόφαση υπηρετεί ορισμένο σκοπό (π.χ. η παροχή επιδόματος, η διάνοιξη δρόμου), αλλά πρέπει να είναι νόμιμη, **3) Μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας** (βλέπε και επόμενη ενότητα).

-Οι επιχειρήσεις δρουν με κριτήρια: κόστους-οφέλους, αποτελεσματικότητας/αποδοτικότητας, μεγιστοποίηση του κέρδους, ανταγωνισμού, στρατηγική επικράτησης, ηθικής και δεοντολογίας κτλ. Επίσης, ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις εφαρμόζουν κριτήρια περιβαλλοντικά, κοινωνικά και εταιρικής διακυβέρνησης - Environmental, Social, Governance (ESG).

-Τα άτομα δρουν με κριτήρια: ατομικής ηθικής, κοινωνικής ευαισθησίας, ατομικού συμφέροντος, κόστους-οφέλους, ανταγωνιστικά κτλ.

-Ο τρόπος που τα άτομα αντιλαμβάνονται τα προβλήματα και τον τρόπο επίλυσής τους καταδεικνύει την διαφορετικότητά τους, την διαφορετική νοοτροπία και κουλτούρα τους, αλλά και τις διαφορετικές ικανότητες και δυνατότητές τους. Επίσης, ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τις διαφορές τους και τον τρόπο επίλυσής τους είναι χαρακτηριστικός. Συνήθως θεωρούν ορθό και δίκαιο αυτό που ταιριάζει στα συμφέροντά τους.

-«**Ανάλυση SWOT**»: η λέξη προέρχεται από τα αρχικά των αγγλικών λέξεων Strengths (Δυνάμεις), Weaknesses (Αδυναμίες), Opportunities (Ευκαιρίες), Threats (Απειλές).

Strengths	Weaknesses
Opportunities	Threats

Ανάλυση SWOT

«Η ανάλυση SWOT και η χρήση της».

-Το κράτος μπορεί να επηρεάσει τις αποφάσεις ατόμων και επιχειρήσεων με πολλούς τρόπους. Παραδείγματα:

α) Η επιβολή φόρου κατανάλωσης στα τσιγάρα και στα οινόπνευματώδη αυξάνει τις τιμές τους και έτσι οδηγεί τους καταναλωτές στη μείωση της κατανάλωσης τσιγάρων και οινόπνευματών.

β) Η επιδότηση αγροτικών προϊόντων εκ μέρους της Ε.Ε. αυξάνει την παραγωγή των εν λόγω αγροτικών προϊόντων.

γ) Η μείωση φόρων στις επιχειρήσεις οδηγεί σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και κατ' επέκταση στην αύξηση της παραγωγής.

4. Λήψη αποφάσεων στην άσκηση δημόσιας πολιτικής και στο πλαίσιο της δημοκρατικής διακυβέρνησης

Προοργανωτής: «Από παλιά, συνηθίζετε να περιφρονείτε όλους τους άλλους, εκτός από εκείνους που συμφωνούν με τις επιθυμίες σας... Όμως, αν θέλετε ν' αναζητάτε το αληθινό συμφέρον της πολιτείας, θα έπρεπε να προσέχετε περισσότερο εκείνους που διαφωνούν μαζί σας παρά εκείνους που συμφωνούν για να σας ευχαριστήσουν. Γιατί θα έπρεπε να ξέρετε πως, όσοι σας λένε ότι επιθυμείτε, εύκολα μπορούν να σας εξαπατήσουν – τα ευχάριστα λόγια σκοτίζουν την κρίση και δεν σας αφήνουν να ξεχωρίσετε το καλύτερο – ενώ δεν κινδυνεύετε να πάθετε κάτι τέτοιο από εκείνους που δεν σας συμβουλεύουν για να σας καλοπιάσουν. Επειδή, αυτοί, έναν τρόπο έχουν για να σας μεταπείσουν: να σας δείξουν τι συμφέρει πραγματικά στην πολιτεία» (Ισοκράτης, Περί Ειρήνης).

Στο πλαίσιο της δημοκρατικής διακυβέρνησης, κατά την άσκηση δημόσιας πολιτικής, υπάρχουν πολλοί φορείς και πολλά πρόσωπα που λαμβάνουν αποφάσεις. Άρα, υπάρχουν **πολλοί φορείς και πολλά πρόσωπα ευθύνης**, αφού **εξουσία σημαίνει ευθύνη**. Μεταξύ αυτών είναι:

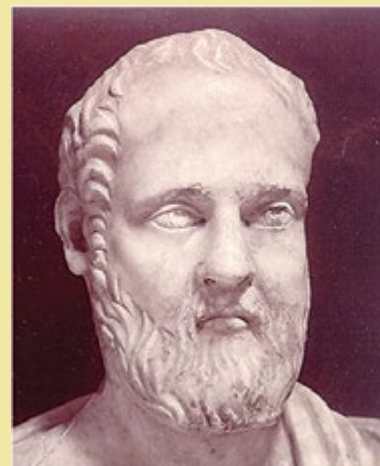
Ο λαός-το εκλογικό σώμα. Το εκλογικό σώμα αποτελείται από όλους τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα. Το εκλογικό σώμα ευθύνεται για τις όποιες επιλογές του, αλλά και για την μη συμμετοχή του στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αφού η πολιτική απάθεια και η αποχή από τις δημόσιες υποθέσεις δεν λύνουν τα προβλήματα.

Ο πρόεδρος της δημοκρατίας. Βέβαια, ο πρόεδρος της δημοκρατίας δεν ευθύνεται για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του, παρά μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση, με πρόθεση, του Συντάγματος. Πλην ελαχίστων εξαιρέσεων και για πράξεις ήσσονος σημασίας, ουδεμία πράξη του προέδρου ισχύει, ούτε εκτελείται χωρίς την **προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού**, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, για αυτά που υπογράφει.

Η βουλή. Η βουλή είτε στην ολομέλεια είτε στις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές **ψηφίζει τους νόμους**. Επομένως, η βουλή ευθύνεται για τους καλούς ή κακούς νόμους, για την πολυνομία κτλ. Και βέβαια οι νόμοι επηρεάζουν τη ζωή των πολιτών. Η ευθύνη της βουλής είναι ευθύνη των βουλευτών. Σύμφωνα με το Σύνταγμα οι βουλευτές έχουν απεριόριστο το δικαίωμα γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση. Ο βουλευτής δεν καταδικάζεται ούτε εξετάζεται με οποιοδήποτε τρόπο για γνώμη ή ψήφο που έδωσε κατά την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων.

δ) Η κυβέρνηση. Η κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας. Η δημόσια διοίκηση, οι δημόσιοι οργανισμοί και οι δημόσιες επιχειρήσεις αποτελούν τον κρατικό μηχανισμό που εφαρμόζει την κυβερνητική πολιτική. Η κυβέρνηση εφαρμόζει την πολιτική της μέσω της δημόσιας διοίκησης, η δράση της οποίας στηρίζεται σε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές (ανωτέρω κεφ. 2.2).

Τα πρόσωπα και οι ομάδες που επηρεάζουν τη βουλή στη λήψη αποφάσεων. Συνήθως, η βουλή νομοθετεί μετά από **διαβούλευση**. Ανάλογα με το νομοσχέδιο/πρόταση νόμου, καλούνται να συμμετάσχουν στην διαβούλευση και να καταθέσουν τις απόψεις τους διάφοροι φορείς, όπως συνδικαλιστικές οργανώσεις (ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ κτλ.), επιχειρηματικές ενώσεις (ΣΕΒ, ΕΒΕΑ κτλ.), ομάδες πίεσης (π.χ. ένωση ιδιοκτητών ακινήτων), επιστημονικές ενώσεις (π.χ. ιατρικός σύλλογος). Επομένως, όλοι οι φορείς που συμμετέχουν ευθύνονται για τις προτάσεις που κάνουν ή δεν κάνουν, δηλαδή για τις πράξεις και τις παραλείψεις τους.

Ισοκράτης

Προεδρία Ελληνικής Δημοκρατίας

Αίθουσα κοινοβουλίου

Υπουργικό Συμβούλιο

Σύνδεσμος Επιχειρήσεων
και Βιομηχανιών*

Γ.Σ.Ε.Ε.
ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γενική Συνομοσπονδία
Εργατών Ελλάδας*

Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης (opinion leaders). Τα ΜΜΕ χαρακτηρίζονται ως η **τέταρτη εξουσία**, αλλά και οι κύριοι διαμορφωτές της κοινής γνώμης. Μπορούν να επηρεάσουν και να κατευθύνουν την κοινή γνώμη. Το ίδιο, αλλά σε μικρότερη έκταση, ισχύει για σημαντικά πρόσωπα (διανοούμενοι, καλλιτέχνες, πρόσωπα κύρους κτλ.). Επομένως, η ευθύνη όλων αυτών είναι μεγάλη.

Άλλοι φορείς. Πολιτικά κόμματα, επαγγελματικές οργανώσεις, επιστημονικές ενώσεις, ΜΚΟ, πολιτικοί και πολίτες με τη δράση τους επηρεάζουν τη λήψη δημόσιων αποφάσεων.

Όπως αναφέρθηκε, η δημόσια πολιτική ασκείται από την κυβέρνηση και όλους τους δημόσιους φορείς που υπάγονται σε αυτή και ασκούν δημόσια εξουσία, όπως η δημόσια διοίκηση, οι δημόσιοι οργανισμοί, οι δημόσιες επιχειρήσεις κτλ. Ειδικότερα, **οι δημόσιοι φορείς στην άσκηση δημόσιας πολιτικής αντιμετωπίζουν δυσκολίες**, όπως:

-Αντιμετωπίζουν πολλά, μεγάλα και πολύπλοκα προβλήματα και αντιδράσεις από κόμματα, ομάδες συμφερόντων, πολίτες.

-Κάποιες φορές, επειδή προβλέπεται ή αναγκάζονται, λαμβάνουν αποφάσεις μετά από διαβούλευση ή/και διαπραγματεύσεις. Άρα, επηρεάζονται από τη δύναμη και την πίεση που ασκούν άλλοι (π.χ. ομάδες πίεσης).

-Υπάρχει επικάλυψη αρμοδιοτήτων και έλλειψη συντονισμού. Επίσης, για να ληφθεί απόφαση χρειάζεται έγκριση από ένα ή περισσότερα άτομα ή από επιτροπή/ές και αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερη καθυστέρηση.

-Υπάρχει δυσλειτουργία της γραφειοκρατίας. Αφενός η πολυνομία και η τυπολατρία και αφετέρου οι πελατειακές σχέσεις και η έλλειψη αξιοκρατίας συνεπάγονται αναποτελεσματικότητα. Λείπουν η πρωτοβουλία και οι κανόνες μνάτζμεντ.

Η κυβέρνηση λαμβάνει αποφάσεις, συνήθως, με **πολιτικά κριτήρια**. Η δημόσια διοίκηση δρα με βάση τις αρχές και τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω (κεφ. 2.2). Όμως, τόσο η **κυβέρνηση** όσο και οι υπόλοιποι **δημόσιοι φορείς** κατά την άσκηση της δημόσιας πολιτικής οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τις εξής **αρχές**:

α) Η νομιμότητα της απόφασης. Μία από τις πιο βασικές αρχές στην άσκηση δημόσιας πολιτικής είναι η «**αρχή της νομιμότητας**». Το θεσμικό πλαίσιο, οι γραπτοί κανόνες ορίζουν το πλαίσιο δράσης, δηλαδή τη νομιμότητα της πράξης.

β) Η σκοπιμότητα της απόφασης. Δηλαδή, αν η απόφαση υπηρετεί συγκεκριμένη και αποδεκτή πολιτική.

γ) Η αποτελεσματικότητα της απόφασης. Η αποτελεσματικότητα αναφέρεται στην μεγιστοποίηση της ευημερίας των ατόμων και της κοινωνίας.

δ) Οι επιπτώσεις της απόφασης. Οι επιπτώσεις, θετικές ή αρνητικές, μπορεί να είναι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές κτλ.

Συμπερασματικά, οι δημόσιοι φορείς, όταν λαμβάνουν αποφάσεις, δρουν κάτω από περιορισμούς, όπως η αρχή της νομιμότητας, τα πολύπλοκα προβλήματα, η πολυνομία, η γραφειοκρατία, οι διαπραγματεύσεις και η ανάγκη σύνθεσης διαφορετικών απόψεων κτλ. Όλα αυτά επιδρούν στην υλοποίηση των στόχων κάθε φορά. Έτσι, η λήψη αποφάσεων μπορεί να είναι πολιτικά ορθή ή μη ορθή αλλά πρέπει να είναι ορθή με βάση τις παραπάνω αρχές. Πάντως, στις δημοκρατίες, η ευθύνη των πολιτικών και των πολιτών είναι μεγάλη. Ωστόσο οι πολιτικοί με τα πολλά και ανεύθυνα λόγια ευθύνονται κατά το ήμισυ. Την άλλη μισή ευθύνη την φέρουν οι πολίτες που εκλέγουν «αυτούς» τους πολιτικούς, αυτούς που δεν φροντίζουν για την ορθή λειτουργία των δημόσιων φορέων. Την ευθύνη των πολιτών/εκλογέων έχει επισημάνει και ο Ισοκράτης, ένας από τους μεγαλύτερους ρήτορες της αρχαιότητας (Ισοκράτης, Περί Ειρήνης).

Εμπορικό και Βιομηχανικό
Επιμελητήριο Αθηνών*

Ιστοσελίδες ενώσεων εργοδοτών και εργαζομένων (ΣΕΒ, ΕΒΕΑ, ΓΣΕΕ)*

Ένωση Συντακτών Ημερησίων
Εφημερίδων Αθηνών

HELMEPA

*Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

5. Κριτήρια λήψης απόφασης και μορφές ηγεσίας

Όπως έχει αναφερθεί, κάθε ημέρα ένα πλήθος προσώπων και φορέων λαμβάνει πλήθος αποφάσεων. Ασφαλώς, με άλλα κριτήρια αποφασίζει η πολιτεία και με άλλα οι οργανισμοί-επιχειρήσεις και με άλλα τα άτομα. Όμως, υπάρχουν **γενικά κριτήρια, που ισχύουν για όλους που λαμβάνουν αποφάσεις**, όπως:

α) Οι βασικές αξίες της κοινωνίας. Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποτελούν βασικό συστατικό για την συνοχή και την πρόοδο της κοινωνίας. Προσανατολίζουν και καθοδηγούν την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των συμπεριφορών μας και των άλλων.

β) Το δίκαιο και οι νόμοι. Η ανάγκη για δίκαιο και για νόμους υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία. Δίκαιο και νόμοι είναι υποχρεωτικοί κανόνες που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Οι νόμοι είναι γενικοί και απρόσωποι κανόνες δικαίου και ισχύουν για όλους αδιακρίτως, άρχοντες και αρχόμενους.

γ) Η ηθική. Το δίκαιο πρέπει να στηρίζεται στην ηθική. Η επίδραση της ηθικής επί του δικαίου είναι τόσο σημαντική, ώστε γίνεται λόγος για ηθικοποίηση του δικαίου. Οι κανόνες ηθικής ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά, αλλά δεν είναι υποχρεωτικοί, απευθύνονται στη συνείδηση του ατόμου. Όταν λαμβάνονται υπόψη, κατά κανόνα, οδηγούν στη λήψη δίκαιων αποφάσεων. Επιπλέον, αποφεύγονται η δυσαρέσκεια, οι συγκρούσεις και οι δικαστικές διαμάχες. Πάντως, πολίτες και πολιτικοί διαρκώς μας υπενθυμίζουν ότι μια απόφαση δεν αρκεί να είναι νόμιμη, χρειάζεται να είναι και ηθική.

δ) Ο σκοπός. Όταν χρειάζεται να παρθεί μια απόφαση, πρέπει να είναι γνωστό το «γιατί» της απόφασης. Δηλαδή, για ποιον σκοπό λαμβάνεται η απόφαση. Τίποτα δεν αποφασίζεται «για το τίποτα». Πάντοτε υπάρχει σκοπός και αναμένονται κάποια αποτελέσματα. Ασφαλώς, άλλοι είναι οι σκοποί της πολιτείας και άλλοι των επιχειρήσεων και των ατόμων.

ε) Οι επιπτώσεις της απόφασης. Οι επιπτώσεις διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: **1) πολιτικές.** Οι πολιτικοί όταν παίρνουν αποφάσεις, είτε το ομολογούν είτε όχι, λαμβάνουν υπόψη και το πολιτικό κόστος. **2) κοινωνικές.** Τόσο η πολιτεία, όσο και οι επιχειρήσεις λαμβάνουν υπόψη τις επιπτώσεις των αποφάσεών τους στην κοινωνία ή σε διάφορες κατηγορίες/ομάδες του κοινωνικού συνόλου, **3) οικονομικές.** Η πολιτεία λαμβάνει αποφάσεις με κριτήριο το κοινωνικό όφελος, ενώ οι επιχειρήσεις με κριτήριο το κέρδος. Όμως, και η πολιτεία και οι επιχειρήσεις λαμβάνουν υπόψη τους και το κόστος-όφελος των αποφάσεών τους, **4) περιβαλλοντικές.** Η προστασία του περιβάλλοντος είναι υπόθεση όλων: πολιτείας, επιχειρήσεων, ατόμων. Και όλοι οφείλουν να αποφασίζουν τη δράση τους με βάση την «αρχή της αειφορίας» (βλέπε κεφ. 7.5).

Στην πολιτεία, και στους μεγάλους οργανισμούς και επιχειρήσεις σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις διαδραματίζει η ηγεσία. **Ηγεσία** είναι η ικανότητα που έχει ένα πρόσωπο να μπορεί να επηρεάσει ένα σύνολο ανθρώπων προς την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Η ηγεσία βρίσκεται παντού: στην οικογένεια, στο σχολείο, στο στράτευμα, στην επιχείρηση, στην αθλητική ομάδα, στην πολιτική κτλ. Γενικά, κάθε ομάδα, μικρή ή μεγάλη, έχει ανάγκη από ηγεσία και συνήθως αναδεικνύεται ένα πρόσωπο με ηγετικές ικανότητες.

Η **ηγεσία διαφέρει από τη διοίκηση**. Η ηγεσία έχει όραμα, δημιουργεί, επηρεάζει, κινητοποιεί και κατευθύνει στην επίτευξη οραματικών στό-

Υπόψη:

-Ποτέ μην παίρνεις αποφάσεις εν θερμώ. Όταν υπάρχουν έντονα συναισθήματα, είτε θετικά είτε αρνητικά, δεν χρειάζεται να παίρνουμε αποφάσεις. Οι αποφάσεις θέλουν ηρεμία και ψυχραιμία.

-Το κόστος για να επαινέσεις κάποιον είναι μηδέν, αλλά όλες οι ψυχολογικές μελέτες δείχνουν ότι το όφελος είναι τεράστιο (Harvey Mackay, Αμερικανός συγγραφέας).
-Σύγχρονες ηγεσίες, παραπλήσιες με την χαρισματική, είναι: η μετασχηματιστική ηγεσία, η υπηρετική ηγεσία, η ηθική ηγεσία, η πνευματική ηγεσία, η οραματική ηγεσία, η στρατηγική ηγεσία, η αυθεντική ηγεσία, η e-ηγεσία κτλ.

-Ο πολιτικός ηγέτης πρέπει να έχει πολλά προσόντα και πολλές αρετές, όπως (Αριστοτέλους, Πολιτικά):

- Να είναι δίκαιος, μετριοπαθής, συνετός.
- Να έχει αγάπη για την πόλη, την πολιτική, το πολίτευμα, τους πολίτες.
- Να είναι ικανός για εκτέλεση έργων.
- Να έχει αντιστοιχία λόγων και έργων, τα μεν λόγια να είναι αληθή, τα δε έργα άξια.
- Να τον διακρίνει η λογική του δημόσιου καθήκοντος και όχι η λογική του προσωπικού συμφέροντος.
- Να έχει πολιτική και ιδεολογική συνέπεια και να ασκεί την πολιτική ως λειτουργήματα και όχι ως επάγγελμα.

-Ηγετικές ικανότητες:

- α. Δημιουργική λήψη αποφάσεων και επίλυση προβλημάτων.
 - β. Συστημική σκέψη.
 - γ. Ικανότητα επικοινωνίας.
 - δ. Συναισθηματική νοημοσύνη.
 - ε. Αυτεπίγνωση (γνώθι σ' αυτόν).
 - στ. Αυτορρύθμιση.
 - ζ. Ενσυναίσθηση.
- (Δημήτρης Μπουραντάς, Ηγεσία, ο δρόμος της διαρκούς επιτυχίας).

**Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Διαδικασία και κριτήρια
λήψης αποφάσεων»**

των. Η διοίκηση προγραμματίζει, οργανώνει, διοικεί, ελέγχει την επίτευξη στόχων και την ολοκλήρωση του έργου.

Πέντε βασικά **στοιχεία της συμπεριφοράς ενός ηγέτη** είναι τα εξής:

- Έχει όραμα και το διαδίδει.
- Επηρεάζει τους συνεργάτες του/το κοινό.
- Υποκινεί σε δράση για την επιτυχία των στόχων.
- Έχει συνολική, αναλυτική και συνθετική, σκέψη.
- Δημιουργεί το μέλλον και την ανάγκη προσαρμογής στο μέλλον.

Όπως χαρακτηριστικά λέγεται: **ο ηγέτης επιδιώκει το λογικά δυνατό, ενώ ο καλός ηγέτης επιτυγχάνει το λογικά αδύνατο.**

Σε γενικές γραμμές, με βάση τον τρόπο λήψης αποφάσεων και τη συμπεριφορά του ηγέτη προς την ομάδα διακρίνονται **δύο βασικές μορφές ηγεσίας**: Πρώτον, **η αυταρχική ηγεσία**. Ο ηγέτης αποφασίζει μόνος του και διατάζει τους συνεργάτες του ή την ομάδα που ηγείται να εφαρμόσει τις αποφάσεις του. Αυτόν τον τρόπο ηγεσίας ακολουθούν οι κάθε λογής αυταρχικοί ηγέτες. Γενικά, η αυταρχική ηγεσία δεν είναι αποδεκτή, ούτε αποτελεσματική. Δεύτερον, **η δημοκρατική ηγεσία**. Ο ηγέτης λαμβάνει υπόψη τις προτάσεις και τις απόψεις των συνεργατών του ή της ομάδας που ηγείται. Στις δημοκρατικές κοινωνίες οι ηγέτες εκλέγονται δημοκρατικά, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ασκούν την εξουσία αποτελεσματικά. Πάντως, υποστηρίζεται ότι ανεξάρτητα από τις επικρατούσες συνθήκες, η αυταρχική ηγεσία δεν μπορεί να είναι αποδεκτή σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Από μια άλλη σκοπιά, ανάλογα με τον τρόπο άσκησης και τα **χαρακτηριστικά του ηγέτη**, διακρίνονται **πολλές μορφές ηγεσίας** όπως:

Η οραματική ηγεσία. Ο ηγέτης έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία δεν συναντώνται συχνά στον πληθυσμό, που είναι απαραίτητα για την ηγεσία. Κυρίως έχει κάποιο όραμα, αλλά και ευφυΐα, αυτοπεποίθηση, αποφασιστικότητα, ακεραιότητα, κοινωνικότητα, συναισθηματική νοημοσύνη, που συμβάλλουν στην επίτευξη του οράματος.

Η εμπειρική ηγεσία. Η προσωπικότητα διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο για μια αποτελεσματική ηγεσία. Αλλά, εξίσου απαραίτητες είναι και οι δεξιότητες, οι οποίες μπορούν να βελτιωθούν από την εμπειρία. Ως δεξιότητες θεωρούνται τα ατομικά χαρακτηριστικά, οι ικανότητες, η εμπειρία, τα αποτελέσματα, οι επιρροές στο περιβάλλον.

Η προσαρμοστική ηγεσία. Ο ηγέτης καλείται να αποφασίζει σε διαφορετικές συνθήκες-περιστάσεις. Οι διαφορετικές συνθήκες απαιτούν και διαφορετικό είδος ηγεσίας. Ο αποτελεσματικός ηγέτης χρειάζεται να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες.

Η αποτελεσματική ηγεσία. Ο ηγέτης χρειάζεται να επιτυγχάνει τους στόχους του. Να εφαρμόσει το κατάλληλο στυλ ηγεσίας ώστε να εμπνέει και να παρακινεί τα πρόσωπα για την επίτευξη του στόχου. Διακρίνονται διάφορα στυλ ηγεσίας, όπως το κατευθυντήριο, το υποστηρικτικό, το συμμετοχικό, το προσανατολισμένο στα αποτελέσματα. Κάθε στυλ είναι πιο αποτελεσματικό για διαφορετικές εργασίες.

Η харισματική ηγεσία. Ο Max Weber εισήγαγε την έννοια της харισματικής ηγεσίας. Πρόκειται για πρόσωπα με ιδιαίτερες, ξεχωριστές και ασυνήθιστες ιδιότητες και ικανότητες (Μέγας Αλέξανδρος, Ναπολέων, Γκάντι, Στάλιν, Χίτλερ, Μαντέλα κτλ.).

Τελικά, καθένας είναι ό,τι επιλέγει και ό,τι πράττει. Καθένας είναι οι επιλογές του και οι πράξεις του. Καλό και χρήσιμο θα ήταν με τις επιλογές μας και τις πράξεις μας να προσπαθούμε να γινόμαστε **χρήσιμοι και όχι αρεστοί**. Και αυτό ισχύει πρωτίστως για τους πολιτικούς και τους ηγέτες.

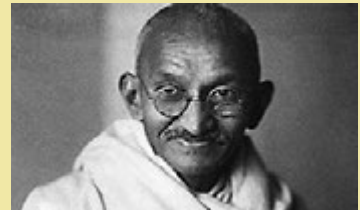
Χαρισματικοί ηγέτες

Μέγας Αλέξανδρος

Μέγας Ναπολέων

Μαχάτμα Γκάντι

Ουίνστον Τσώρτσιλ

Νέλσον Μαντέλα

6. Νέες θεσμικές προβλέψεις για τη λήψη των αποφάσεων: διαιτησία, διαμεσολάβηση και διαβούλευση

Από τότε που υπάρχουν κοινωνίες υπάρχουν διαφορές και ανάγκη για επίλυσή τους. Οι άνθρωποι στην πορεία του χρόνου βρήκαν και εφάρμοσαν διάφορους τρόπους επίλυσης των διαφορών τους, όπως η άμεση διαπραγμάτευση, η διαιτησία, η διαμεσολάβηση, η αυτοδικία, η δικαιοσύνη κτλ. Η «**άμεση διαπραγμάτευση**» είναι η προσπάθεια των ανθρώπων που έχουν τη διαφορά να βρουν λύση. Πρόκειται για μια **άτυπη διαδικασία**, άμεση, πρόσωπο με πρόσωπο, που ισχύει από την εμφάνιση της ανθρώπινης κοινωνίας μέχρι σήμερα. Η ζωή μας όλη είναι διαπραγμάτευση. Όλοι, κάθε μέρα, κάνουμε διαρκώς διαπραγματεύσεις, για μικρά και μεγάλα, για ασήμαντα και σημαντικά. Ιστορικά είναι ο **πρώτος και συνηθέστερος τρόπος επίλυσης διαφορών**.

Τις τελευταίες δεκαετίες η καθυστέρηση των δικαστηρίων στην εκδίκαση των υποθέσεων είναι τόσο μεγάλη που φθάνει στα όρια της αρνησιδικίας. Επιπλέον, η καθυστέρηση έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, αφού μια επιχείρηση δεν μπορεί να περιμένει 5-10 χρόνια για να τελεσιδικήσει μια απόφαση για να πάρει οικονομικές αποφάσεις. Έτσι, από τη δεκαετία του 1970, πρώτα στις ΗΠΑ και μετά σε όλο σχεδόν τον κόσμο αναπτύχθηκε η **διαμεσολάβηση ως εναλλακτικός τρόπος επίλυσης των διαφορών**. Μάλιστα, στις ΗΠΑ το 90% περίπου των διαφορών οδηγείται στη διαμεσολάβηση. Στην Ελλάδα η διαμεσολάβηση θεσμοθετήθηκε το 2010, αλλά κάποιοι δικηγόροι αντιδρούν στη διάδοσή της, γιατί χάνουν δικηγορική ύλη. Στη συνέχεια εξετάζονται δύο εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης διαφορών, η διαιτησία και η διαμεσολάβηση, καθώς και ο θεσμός της διαβούλευσης.

A. Η διαιτησία. Ο **διαιτητής** είναι ένα τρίτο πρόσωπο που επιλέγεται από τα μέρη που έχουν τη διαφορά ή ορίζεται από το δικαστήριο. Μεσολαβεί εφαρμόζοντας μια ελαστική διαδικασία, για να επιτύχει συμβιβαστική λύση στη διαφορά. Ακολουθεί μια περίπου δικαστική διαδικασία (εξέταση μαρτύρων, εκτίμηση αποδείξεων κτλ.) και **εκδίδει δεσμευτική απόφαση** για τα μέρη. Ο τρόπος αυτός ακολουθείται από τις επιχειρήσεις.

Πλεονεκτήματα της διαιτησίας θεωρούνται η γρήγορη διευθέτηση της διαφοράς, το μικρότερο κόστος σε σχέση με τη δικαστική οδό, η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής του τόπου και του τρόπου διεξαγωγής, η εκτελεστικότητα της απόφασης κτλ. **Μειονεκτήματα** θεωρούνται η μειωμένη εγγύηση ανεξαρτησίας και ουδετερότητας των διαιτητών και η συχνή αύξηση του κόστους της διαιτησίας.

B. Η διαμεσολάβηση. Τα μέρη που έχουν τη διαφορά, αντί να ταλαιπωρούνται στα δικαστήρια, μπορούν να επιλύσουν τη διαφορά τους με διαμεσολάβηση σε **σύντομο χρόνο και με μικρό κόστος**. Ανάλογα με το αντικείμενο, έχουν αναπτυχθεί διάφορα **είδη διαμεσολάβησης**, όπως: οικογενειακή, σχολική, εμπορική, εργασιακή, αγροτική, ασφαλιστική, κατασκευαστική, αθλητική κτλ.

Ο **διαμεσολαβητής έχει ρόλο διευκολυντή**, διευκολύνει τη διαμεσολάβηση, ως ένα **τρίτο ουδέτερο πρόσωπο**, αμερόληπτο, αποτελεσματικό και άξιο εμπιστοσύνης. Επιλέγεται από τα μέρη, και, αν δεν συμφωνούν, ορίζεται από το δικαστήριο. Έργο του είναι να φέρει σε επαφή τα μέρη, να οργανώσει τον μεταξύ τους διάλογο, να κατανοεί τα συμφέροντα και τα προβλήματα των μερών, να ενθαρρύνει την πρόοδο της διαπραγμάτευσης, εφαρμόζοντας τις κατάλληλες **τεχνικές διαπραγμάτευσης**, ώστε να βρουν μια **κοινά αποδεκτή λύση** για τη διαφορά τους.

- Η **διαμεσολάβηση** είναι μια δι-αρθρωμένη διαδικασία με βασικά χαρακτηριστικά την εμπιστευτικότητα και την ιδιωτική αυτονομία, στην οποία δύο ή περισσότερα μέρη επιχειρούν εκουσίως, με καλόπιστη συμπεριφορά και συναλλακτική ευθύτητα, να επιλύσουν με συμφωνία μία διαφορά τους με τη βοήθεια διαμεσολαβητή (N. 4640/2019, άρθρο 2).

- Η **Οδηγία** 2008/52/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για θέματα διαμεσολάβησης ορίζει: στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να διευκολύνει την πρόσβαση στην εναλλακτική επίλυση των διαφορών και να προαγάγει τον φιλικό διακανονισμό τους, ενθαρρύνοντας την προσφυγή στη διαμεσολάβηση και φροντίζοντας για τη δημιουργία ισόρροπης σχέσης μεταξύ της διαμεσολάβησης και των δικαστικών διαδικασιών.

- Ο N. 4640/2019 προβλέπει την **υποχρεωτική αρχική συνεδρία διαμεσολάβησης**. Είναι η συνεδρία μεταξύ του διαμεσολαβητή και των μερών, η οποία λαμβάνει χώρα υποχρεωτικά στις περιπτώσεις των ιδιωτικών διαφορών, πριν τη συζήτηση της υπόθεσης στο δικαστήριο. Στην υποχρεωτική αρχική συνεδρία ο διαμεσολαβητής ενημερώνει τα μέρη για τη διαδικασία της διαμεσολάβησης και για τις βασικές αρχές που τη διέπουν, καθώς και για τη δυνατότητα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς τους με βάση τις ιδιαιτερότητές της και τη φύση αυτής.

- **Πώς μπορώ να γίνω διαμεσολαβητής;** Σύμφωνα με τον N. 4640/2019, άρθρο 26: οι υποψήφιοι διαμεσολαβητές έχουν δικαίωμα να υποβάλουν αίτηση στον φορέα (κατάρτισης) για τη συμμετοχή τους σε προγράμματα βασικής εκπαίδευσης. **εφόσον κατέχουν τίτλο σπουδών ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος της ημεδαπής** ή ισότιμο τίτλο σπουδών φορέα αναγνωρισμένου κύρους της αλλοδαπής και προσκομίσουν απόσπασμα ποινικού μητρώου που αποδεικνύει ότι δεν συντρέχουν τα κωλύματα του άρθρου 8 του ν. 3528/2007.

Ο διαμεσολαβητής έχει στόχο να βρει λύσεις που αυξάνουν την «πίττα». Δεν κρίνει ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Αν οι ενδιαφερόμενοι θέλουν απονομή δικαιοσύνης, θα πρέπει να πάνε στο δικαστήριο. Όμως, ο διαμεσολαβητής δεσμεύεται να εργαστεί για μια **συνετή και δίκαιη συμφωνία**. Στο τέλος, εφόσον τα μέρη συμφωνήσουν δεν εκδίδει απόφαση, αλλά συντάσσει **πρακτικό**, το οποίο κατατίθεται στο πρωτοδικείο και έχει **ισχύ δικαστικής απόφασης**.

Βασικές **αρχές της διαμεσολάβησης** είναι οι εξής:

- **Αρχή ουδετερότητας-αμεροληψίας**. Ο διαμεσολαβητής υποχρεούται να ενεργεί έναντι των μερών κατά τρόπο απαλλαγμένο από προσωπικές προτιμήσεις, πεποιθήσεις και προκαταλήψεις και να μεριμνά για την ισότιμη συμμετοχή και διευκόλυνση όλων των μερών στο πλαίσιο της διαμεσολάβησης.

- **Αρχή ανεξαρτησίας-Σύγκρουση συμφερόντων**. Ο διαμεσολαβητής δεν επιτρέπεται να αναλαμβάνει τη διενέργεια διαμεσολάβησης προτού γνωστοποιήσει τυχόν περιστάσεις που ενδέχεται να επηρεάσουν ή να δώσουν την εντύπωση ότι επηρεάζουν την ανεξαρτησία του.

- **Αρχή της ελεύθερης βούλησης των μερών**. Η διαμεσολάβηση είναι διαπραγμάτευση με την παρουσία ενός ουδέτερου τρίτου. Η διαπραγμάτευση στηρίζεται στην αυτονομία των μερών. Τα μέρη διαπραγματεύονται και, τελικά, καταλήγουν ή όχι σε **κοινά αποδεκτή συμφωνία**.

- **Αρχή εμπιστοσύνης-εχεμύθειας**. Ο διαμεσολαβητής υποχρεούται να τηρεί απόρρητες τις πληροφορίες που έχουν προκύψει από τη διαμεσολάβηση ή σε σχέση με αυτήν, εκτός αν υποχρεούται να πράξει διαφορετικά από διάταξη νόμου ή για λόγους δημόσιας τάξης ή τα μέρη συναινούν ρητά στην αποκάλυψη των πληροφοριών.

ε) Αρχή ισότητας των μερών. Συνήθως, τα μέρη που προσέρχονται στη διαπραγμάτευση δεν έχουν την ίδια ισχύ. Στόχος του διαμεσολαβητή δεν είναι να χαμηλώσει τον ισχυρό, αλλά να ψηλώσει τον αδύναμο, ώστε να υπάρξει μια λύση «Win-Win», μια δίκαιη και συνετή λύση.

Όσον αφορά τη **διαβούλευση**, είναι μια αμφίδρομη διαδικασία κατά την οποία οι δημόσιοι φορείς ζητούν τη συμβολή των πολιτών και φορέων σε θέματα που τους αφορούν. Κύριοι στόχοι της είναι η διαφάνεια και η αποτελεσματικότητα στη διαμόρφωση πολιτικών.

Σύμφωνα με τον **κανονισμό της βουλής**, είναι απαραίτητη η δημόσια διαβούλευση των νομοσχεδίων πριν την κατάθεσή τους προς ψήφιση από τη βουλή. Επίσης, στους **δήμους** με πληθυσμό μεγαλύτερο από 5.000 κατοίκους συγκροτείται, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, **δημοτική επιτροπή διαβούλευσης** ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Η διάρκεια της θητείας της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης ακολουθεί τη θητεία των δημοτικών αρχών. Δημοτική επιτροπή διαβούλευσης μπορεί να συγκροτηθεί και σε μικρότερους δήμους, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου. Αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας (Ν.4555/2018, άρθρο 78).

Σύμφωνα με τον νόμο, θέματα διαβούλευσης είναι: αναπτυξιακά, τεχνικά, επιχειρησιακά και προγράμματα δράσης του δήμου, αλλά και γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, σε σχέση με τα προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες που υπάρχουν. Από την μια πλευρά, η δημοτική αρχή θέτει τα υπό διαβούλευση θέματα. Από την πλευρά της,

η τοπική κοινωνία ανατροφοδοτεί τη δημοτική αρχή με απόψεις και προτάσεις για τα θέματα.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-

«Διαιτησία- Διαμεσολάβηση- Διαβούλευση»

-Ο καλύτερος τρόπος επίλυσης μιας διαφοράς-σύγκρουσης είναι οι διαπραγματεύσεις. Υπάρχουν τρεις στρατηγικές. Και αυτές είναι: Win-Lose (Νίκη-Ήττα). Win-Win (Νίκη-Νίκη). Lose-Lose (Ήττα- Ήττα).

Η Διαμεσολάβηση

-Ενημέρωση για τη διαμεσολάβηση:

«Ο Ευρωπαϊκός κώδικας δεοντολογίας για τους διαμεσολαβητές».

«Βασικές αρχές της διαμεσολάβησης».

-«Τέλος, οι τοπικοί παράγοντες, ευρισκόμενοι στη θέση είτε της δημοτικής αρχής είτε της αντιπολίτευσης, συνήθως δημιουργούν και προβάλλουν ένα όραμα που κατά βάση απεικονίζει το δικό τους σύστημα αντιλήψεων, χωρίς σε αυτό να συνεκτιμούν την ωριμότητα του πληθυσμού και του διοικητικού μηχανισμού σε σχέση με τις αλλαγές που επιδιώκουν και προωθούν» (Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός Δημοτικής Διαβούλευσης).

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:
 Όποιος αποφασίζει έχει ευθύνη για τις επιλογές του.
 Τα συλλογικά όργανα αποτελούνται από δύο άτομα.
 Το άτομο αποφασίζει με βάση την αρχή της νομιμότητας.
 Η ανάλυση swot χρησιμοποιείται στη διοίκηση επιχειρήσεων.
 Το πρακτικό διαμεσολάβησης έχει ισχύ δικαστικής απόφασης.
2. Οι δημόσιοι φορείς οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τις εξής αρχές (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):
 α. Η νομιμότητα της απόφασης
 β. Η σκοπιμότητα της απόφασης
 γ. Η αποτελεσματικότητα της απόφασης
 δ. Οι επιπτώσεις της απόφασης
 ε. Όλα τα παραπάνω
3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. Άτομο
- β. Επιχείρηση
- γ. Βουλή
- δ. Κράτος
- ε. Διαμεσολάβηση

Β' στήλη

- Ψηφίζει νόμους
- Κόστος-όφελος
- Συμφέρον
- Εναλλακτικός τρόπος επίλυσης διαφορών
- Αρχή νομιμότητας

4. Να αναπτύξετε δύο θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας διοίκησης.
5. Με βάση την πεποίθησή σας ή την υπευθυνότητά σας λαμβάνετε αποφάσεις; Να δικαιολογήσετε την απόφασή σας.
6. Αναφέρατε με τη σειρά τα πέντε στάδια λήψης αποφάσεων και αναπτύξετε δύο από αυτά.
7. Ποια γενικά κριτήρια ισχύουν για όλους, οι οποίοι λαμβάνουν αποφάσεις;
8. Η κυβέρνηση και οι άλλοι δημόσιοι φορείς με βάση ποιες αρχές λαμβάνουν αποφάσεις;
9. Ποιες οι βασικές αρχές της διαμεσολάβησης;
10. Ποια η διαφορά διαμεσολάβησης και διαβούλευσης;
11. Ποια η διαφορά διαιτησίας και διαμεσολάβησης;
12. Δραστηριότητα: Να εφαρμόσετε την ανάλυση swot σε μια γνωστή σας επιχείρηση.
13. Δραστηριότητα: Η διαμεσολάβηση ως ένας ταχύτατος και με μικρό κόστος εναλλακτικός τρόπος επίλυσης διαφορών (εναλλακτικός ως προς τη δικαστική επίλυση). Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα θα κατεβάσει τον νόμο για τη διαμεσολάβηση (Ν. 4640/2019) από το διαδίκτυο και θα ενημερώσει σε γενικές γραμμές «για τη διαμεσολάβηση». Η Β' ομάδα θα κατεβάσει τον ίδιο νόμο για τη διαμεσολάβηση και θα ενημερώσει την τάξη σε γενικές γραμμές «για τον διαμεσολαβητή».
14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:**
 «Η λήψη αποφάσεων, ατομική και συλλογική (ΜΑ)»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ – 3 ώρες

1. Κοινωνική διαστρωμάτωση και κοινωνική διαφοροποίηση.
2. Φορείς και δίκτυα κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης.
3. Κοινωνικός και πολιτικός έλεγχος: από τις διακρίσεις στον αποκλεισμό.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

- Οι μαθητές/μαθήτριες:
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η θέση στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας επηρεάζει τους όρους, τα μέσα και τους πόρους της κοινωνικοποίησης.
 - Να συνειδητοποιήσουν ότι η διαδικασία κοινωνικοποίησης και πολιτικής κοινωνικοποίησης είναι συνεχής και πολυποίκιλη.
 - Να διακρίνουν τις επιδράσεις των φορέων κοινωνικοποίησης στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους.
 - Να συμμετέχουν στα κοινά, καλλιεργώντας δημοκρατική συνείδηση και νοοτροπία.
 - Να συνειδητοποιήσουν ότι η συμμετοχή στις μαθητικές κοινότητες αποτελεί άσκηση στη δημοκρατία και να συμμετέχουν σε αυτές.
 - Να συνειδητοποιήσουν τις θετικές και τις αρνητικές επιπτώσεις του κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου.

Βασική ορολογία

Κοινωνική διαστρωμάτωση	Ατομική ευθύνη	Προληπτικός έλεγχος
Κοινωνική διαφοροποίηση	Κοινωνική συμπεριφορά	Κατασταλτικός έλεγχος
Κοινωνική θέση	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας	Επιβραβεύσεις
Κοινωνικός ρόλος	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Κυρώσεις
Κοινωνικοποίηση	Κοινωνικός έλεγχος	Κοινωνικός αποκλεισμός
Πολιτικοποίηση	Πολιτικός έλεγχος	Πολιτικός αποκλεισμός
Κομματικοποίηση	Άτυπος έλεγχος	Κοινωνικός δεσμός
Κοινωνική συνοχή	Τυπικός έλεγχος	Κοινωνική αλληλεγγύη
	Αυτοέλεγχος	

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Κοινωνική διαστρωμάτωση και
κοινωνική διαφοροποίηση»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Η Αθήνα μέσα στον χρόνο»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Φορείς και δίκτυα κοινωνικοποίησης
και πολιτικοποίησης»

1. Κοινωνική διαστρωμάτωση και κοινωνική διαφοροποίηση

Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν ανισότητες και διαφορές. Υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί, άντρες και γυναίκες, μικροί και μεγάλοι, δυνατοί και αδύνατοι κτλ. Όσοι έχουν ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά ανήκουν στο ίδιο κοινωνικό στρώμα (πλούσιοι, αγρότες, εργάτες, νέοι κτλ.).

Κοινωνική διαστρωμάτωση είναι η ιεραρχική κατάταξη των ατόμων σε κοινωνικά στρώματα, κοινωνικές τάξεις, κοινωνικές θέσεις κτλ. Χαρακτηριστικό της διαστρωμάτωσης είναι οι κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες σχετίζονται με την άνιση θέση των ανθρώπων στην κοινωνία. Και οι υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες συνήθως αναπαράγονται και παράγουν νέες **κοινωνικές ανισότητες**. Επίσης, σε κάθε κοινωνία υπάρχει **κοινωνική διαφοροποίηση**. Δηλαδή, όλα τα άτομα δεν βρίσκονται στην ίδια «κατάσταση», αλλά **διαφέρουν με βάση κάποια χαρακτηριστικά**. Υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν τα άτομα. Αυτά είναι: **α) τα αρχικά χαρακτηριστικά** (φύλο, καταγωγή, ομορφιά κτλ.) και **β) τα επίκτητα χαρακτηριστικά** (εκπαίδευση, επάγγελμα, περιουσία κτλ.). Η διαφοροποίηση δεν οδηγεί κατ' ανάγκην σε κοινωνικές ανισότητες. Υπάρχουν και άλλα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιούν τα άτομα, όπως:

-Η χρήση της γλώσσας. Υπάρχουν οι μορφωμένοι με πλούσιο λεξιλόγιο, που αυξάνει τις δυνατότητες επικοινωνίας, και οι λιγότερο μορφωμένοι με φτωχό λεξιλόγιο.

-Η κατοικία. Υπάρχουν κατοικίες σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά, σε προάστια που ζουν πλούσιοι και προάστια που ζουν φτωχοί. Υπάρχουν ιδιοκτήτες, ενοικιαστές και άστεγοι, άνθρωποι που διαμένουν σε μονοκατοικίες και σε πολυκατοικίες.

Με βάση τα αρχικά και τα επίκτητα χαρακτηριστικά τα άτομα αποκτούν ορισμένες ικανότητες και δυνατότητες. Ασφαλώς, όλα τα άτομα δεν έχουν τις ίδιες ικανότητες-δυνατότητες να επηρεάσουν και να διαμορφώσουν ιδέες και αντιλήψεις άλλων ατόμων και της κοινωνίας ή να επηρεάσουν τις κοινωνικές εξελίξεις. Με άλλα λόγια, τα άτομα μιας κοινωνίας δεν διαθέτουν την ίδια δύναμη. Γενικά, σε κάθε κοινωνία διαμορφώνονται τέσσερα **είδη κοινωνικής δύναμης**, τα οποία κατανέμονται άνισα μεταξύ των ατόμων και των ομάδων. Αυτά είναι: **η πολιτική, η οικονομική, η κοινωνική και η πολιτισμική**.

Σε κάθε κοινωνία και σε κάθε ομάδα υπάρχει ένας **καταμερισμός έργων**. Άλλοι ασχολούνται με τα εντός του οίκου και άλλοι με τις εξωτερικές εργασίες. Άλλοι ασχολούνται με την παραγωγή γεωργικών και άλλοι με την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων. Άλλοι παίρνουν αποφάσεις και άλλοι εκτελούν τις αποφάσεις. Δηλαδή, κάθε άτομο κατέχει ορισμένη θέση και ασκεί έναν ρόλο στο σύστημα καταμερισμού έργων της κοινωνίας και της ομάδας.

Με βάση **το είδος και τον βαθμό της δύναμης**, προσδιορίζεται η **κοινωνική θέση** ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Παραδείγματα: ο υπουργός έχει μεγαλύτερη πολιτική δύναμη από τον βουλευτή και από τον πολίτη. Ο διάσημος ποιητής έχει μεγαλύτερη πολιτισμική δύναμη από έναν άσημο ποιητή. Μία εφημερίδα εθνικής εμβέλειας με υψηλή κυκλοφορία, ανάλογα με το περιεχόμενο και την αντικειμενικότητά της, έχει μεγαλύτερη πολιτική και πολιτισμική δύναμη από μία εφημερίδα μικρής κυκλοφορίας και εγκυρότητας.

Σημειώνεται ότι δεν υπάρχουν χαρακτηριστικά, αρχικά ή επίκτητα, που από τη φύση τους συνδέονται-αντιστοιχούν σε κάποια θέση. Είναι η

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Τα τέσσερα είδη κοινωνικής δύναμης είναι:

α) Πολιτική δύναμη. Είναι η δυνατότητα συμμετοχής, άσκησης και επηρεασμού της πολιτικής εξουσίας και των πολιτικών θεσμών. Θεωρείται μεγαλύτερη από όλες τις άλλες, διότι η πολιτική εξουσία με τη «νομοθεσία» θέτει τα όρια δράσης των άλλων φορέων και θεσμών. Στις δημοκρατίες, πηγή της πολιτικής δύναμης-εξουσίας είναι ο λαός. Επίσης, στις δημοκρατίες υπάρχουν θεσμοί στους οποίους κατανέμεται η πολιτική εξουσία (βουλή, κυβέρνηση, δικαιοσύνη, κόμματα, πανεπιστήμια, συνδικαλισμός, κτλ.).

β) Οικονομική δύναμη. Είναι η δυνατότητα παραγωγής, κυκλοφορίας και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών, η δυνατότητα επηρεασμού ή ελέγχου της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών. Βασικές οικονομικές μονάδες είναι τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις και το κράτος. Ανάλογα με το οικονομικό σύστημα, τον κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία τον έχει ο ιδιωτικός τομέας (νοικοκυριά και επιχειρήσεις), ή ο δημόσιος τομέας (το κράτος). Στο μεν καπιταλιστικό σύστημα κυριαρχεί η ιδιωτική οικονομία, στο δε κομμουνιστικό σύστημα κυριαρχεί το κράτος.

γ) Κοινωνική δύναμη. Είναι η δυνατότητα οργάνωσης και συλλογικής έκφρασης του κόσμου της εργασίας, κυρίως των εργαζομένων, των εργοδοτών και των αυτοαπασχολούμενων. Επίσης, κοινωνική δύναμη, ανάλογα με το μέγεθός τους κτλ. έχουν οι κάθε είδους κοινωνικές οργανώσεις, από μια πανελλήνια περιβαλλοντική οργάνωση, μέχρι έναν σύλλογο της γειτονιάς.

δ) Πολιτισμική δύναμη. Είναι η δυνατότητα επηρεασμού του πολιτισμικού γίγνεσθαι. Η ύπαρξη κύρους και γοήτρου και η άσκηση επιρροής σε θέματα παιδείας και πολιτισμού. Πολιτισμική δύναμη έχουν οι διανοούμενοι οι καλλιτέχνες, οι άνθρωποι των γραμμάτων, τα ΜΜΕ, οι πολιτιστικοί σύλλογοι που επηρεάζουν τον τρόπο ζωής μας.

κοινωνία που συνδέει-αντιστοιχεί κάποια χαρακτηριστικά με κάποια θέση. Και είναι η κοινωνία, η οποία στην πορεία του χρόνου αλλάζει την αντιστοιχία χαρακτηριστικών και θέσεων.

Η κοινωνική θέση συνδέεται με τον κοινωνικό ρόλο. **Κοινωνικός ρόλος** είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων και συμπεριφορών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη θέση. Με άλλα λόγια, είναι η συμπεριφορά που αναμένουμε από τον κάτοχο μιας θέσης. Σε κάθε κοινωνικό ρόλο αντιστοιχεί ένα **σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων**.

Η κοινωνική θέση και ο κοινωνικός ρόλος συνδέονται τόσο στενά ώστε **δεν υπάρχουν θέσεις χωρίς ρόλους και ρόλοι χωρίς θέσεις**. Αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Αυτή η σύνδεση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το άτομο επιλέγει ρόλους ανάλογους με τη θέση του. Αφού σε κάθε κοινωνική θέση αντιστοιχεί ορισμένος κοινωνικός ρόλος, το άτομο μέσα από τον ρόλο, με τη συμπεριφορά του, εκφράζει και επιβεβαιώνει την κοινωνική θέση του (π.χ. ο ρόλος του καθηγητή, του μαθητή, του εργοδότη).

Σημαντικό ρόλο **στην επιλογή ρόλων διαδραματίζει η κοινωνικοποίηση**. Το άτομο, μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ελέγχου **«μαθαίνει» να προσανατολίζεται** και να ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα. Αλλά, ο τρόπος που μαθαίνει είναι ανάλογος με την κοινωνική του θέση. Παράδειγμα: το παιδί του αγρότη «μαθαίνει» ότι έχει περιορισμένες δυνατότητες, άρα φιλοδοξίες, και μάλλον δεν μπορεί να έχει φιλοδοξίες π.χ. να γίνει βουλευτής. Ασφαλώς, όσο περισσότερο «ανοικτή» και δημοκρατική είναι η κοινωνία, τόσο περισσότερες ευκαιρίες έχουν τα άτομα των κατώτερων τάξεων/στρωμάτων. Αλλά και πάλι, πόσα παιδιά αγροτών και εργατών γίνονται βουλευτές και πόσα παιδιά βουλευτών γίνονται αγρότες και εργάτες;

Ιδιαίτερη **σημασία για κάθε άτομο έχει ο τρόπος άσκησης του ρόλου** του, γιατί οι ενδιαφερόμενοι (άτομα και ομάδες) αναμένουν από κάθε άτομο να ασκεί τον ρόλο του σωστά, δηλαδή να έχει ορισμένη συμπεριφορά. Παράδειγμα: άτομα και ομάδες αναμένουν τον τρόπο που θα ασκήσει τον ρόλο του ο καθηγητής (υπουργείο, διευθυντής, μαθητές, γονείς). Άτομα και ομάδες αναμένουν τον τρόπο που θα ασκήσει τον ρόλο του ο μαθητής (γονείς, εκπαιδευτικοί, διευθυντής, φίλοι, συγγενείς κτλ.). Το σύνολο των κοινωνικών χαρακτηριστικών, ατομικών και επίκτητων, προσδιορίζουν την κοινωνική θέση, τον κοινωνικό ρόλο αλλά και εν μέρει την προσωπικότητα κάθε ατόμου. Στην πορεία του χρόνου τα άτομα αλλάζουν θέση, επειδή άλλαξαν τα αρχικά ή/και τα επίκτητα χαρακτηριστικά τους. Έτσι, κάθε άτομο διαγράφει μια **κοινωνική τροχιά**, η οποία μπορεί να είναι ανοδική, καθοδική, στάσιμη. Γενικά, ορισμένα αρχικά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν, **ως έναν βαθμό**, ποια χαρακτηριστικά θα αποκτηθούν, δηλαδή προσδιορίζουν την κοινωνική τροχιά του ατόμου. Η κοινωνική τροχιά του ατόμου εξαρτάται από το πόσο κλειστή ή ανοικτή είναι η κοινωνία. Όσον αφορά την **ελληνική κοινωνία**, είναι από τις πλέον ανοικτές κοινωνίες. Οποιοσδήποτε μπορεί να καταλάβει οποιαδήποτε θέση ή αξίωμα· δεν υπάρχουν αποκλεισμοί. Όμως, όλοι οι Έλληνες δεν έχουν την ίδια αφετηρία, ούτε τις ίδιες ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη. Έτσι π.χ. από διαφορετική αφετηρία ξεκινούν το παιδί του αγρότη και το παιδί του γιατρού, άλλες ευκαιρίες έχει ο φτωχός και άλλες ο πλούσιος. Γι' αυτό και το **αίτημα είναι: οι ίσες ευκαιρίες σε όλους και η σμίκρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων**.

Vincent Van Gogh,
Πρώτα βήματα

Εικόνα-
έργο τέχνης (ΜΑ)

«Όταν όλα τα ζώα εκπαιδεύουν τα τέκνα-τους πώς να επιβιώνουν, αλλά και πώς να συνεργάζονται στην αγέλη, γιατί εμείς θα ήμασταν εξαίρεση;» (Θεοδόσης Τάσιος, Ας αναστοχαστούμε εαυτούς και αλλήλους).

-Το άτομο μαθαίνει να επιδιώκει θέσεις και ρόλους, να έχει φιλοδοξίες και προσδοκίες, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση κτλ.). Μαθαίνει τη νοοτροπία και κουλτούρα της κοινωνίας, γιατί η κοινωνία περιμένει ανάλογη συμπεριφορά. Περιμένει μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά, για να το εντάξει στα μέλη της.

-**Γιάννης Αντετοκούμπο**: δύο φορές μέχρι σήμερα βραβεία MVP, ο πολυτιμότερος παίκτης του NBA. Είναι είδωλο για πολλούς αθλητές στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία με τον Γιάννη είναι ο χαρακτήρας του. Παρ' ότι διέγραψε κατακόρυφη κοινωνική τροχιά στο μπάσκετ, παραμένει ο Γιάννης από τα Σεπόλια.

-**Ανάργυρος Μαριόλης**: διευθυντής στο Κέντρο Υγείας Αρεόπολης, βραβεύτηκε για το 2019 ο καλύτερος οικογενειακός ιατρός της Ευρώπης και το 2021 ως ο καλύτερος οικογενειακός ιατρός του κόσμου.

Ανάργυρος Μαριόλης
«Ανάργυρος Δ. Μαριόλης-
Ο καλύτερος γιατρός
της Ευρώπης και
του κόσμου».

2. Φορείς και δίκτυα κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης

Η κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία ένταξης του ατόμου στην κοινωνία, μια διαδικασία εκμάθησης αρχών, αξιών και κανόνων της κοινωνίας. Με την κοινωνικοποίηση **οριοθετούνται οι συμπεριφορές**, τις οποίες η ομάδα και η κοινωνία δέχονται ως ορθές, αλλά και τα **μέσα** που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα στις επιδιώξεις τους.

Η **πολιτική κοινωνικοποίηση** είναι μέρος της κοινωνικοποίησης και συντελείται από τους φορείς κοινωνικοποίησης, με τους οποίους το άτομο έρχεται σε επαφή στη διάρκεια της πολιτικής του ζωής. Αναφέρεται στη διαμόρφωση γνώμης και στην υιοθέτηση στάσης **για την πολιτική**. Δηλαδή, αναφέρεται στους πολιτικούς θεσμούς, την πολιτική εξουσία, τις πολιτικές σχέσεις, τις πολιτικές διαδικασίες, τα πολιτικά γεγονότα, καθώς και τη συμμετοχή στα κοινά, το ενδιαφέρον για τις δημόσιες υποθέσεις. Η κοινωνικοποίηση είναι μια **πολυδιάστατη διαδικασία**. Δηλαδή, υπάρχουν πολλοί φορείς που μεταβιβάζουν διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες κτλ.) στα άτομα. Οι πιο σημαντικοί φορείς είναι:

α) Η οικογένεια. Είναι ο **πρώτος και κυριότερος φορέας κοινωνικοποίησης**. Αν ληφθεί υπόψη ότι η κοινωνικοποίηση αρχίζει από τη γέννηση (ορθότερα από τη σύλληψη) και ότι τα χρόνια της παιδικής ηλικίας είναι καθοριστικά για την πορεία του ατόμου, αποδεικνύεται η σημασία της οικογένειας. Επισημαίνεται η **υπερπροστασία της ελληνικής οικογένειας** στα νέα μέλη της, που έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία ένταξή τους στην κοινωνία, αφού δεν επιτρέπει εγκαίρως στα παιδιά να αναπτύξουν την απαραίτητη αυτονομία και υπευθυνότητα. Αρκετές οικογένειες μεγαλώνουν τα παιδιά ικανοποιώντας πλασματικές ανάγκες τους, με αποτέλεσμα αυτά να μην έχουν την απαιτούμενη ωριμότητα να αντιμετωπίζουν προβλήματα. Η κοινωνικοποίηση είναι **αποτελεσματική** σε ένα παιδί, όταν οι γονείς:

- α) Αρχίζουν τη διαπαιδαγώγηση από πολύ μικρή ηλικία.
- β) Αγαπούν το παιδί και είναι άξιοι θαυμασμού του.
- γ) Διατυπώνουν σαφείς κανόνες προσαρμοσμένους στην ηλικία του παιδιού, τους ακολουθούν οι ίδιοι, ώστε να αποτελούν παράδειγμα.

β) Το σχολείο. Το σχολικό περιβάλλον και η σχολική ζωή, η συνύπαρξη μαθητών από διαφορετικές οικογένειες, οι σχέσεις μεταξύ μαθητών, μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, οι σχολικές εκδηλώσεις κτλ., διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Και επειδή **δεν γεννιόμαστε αλλά γινόμαστε πολίτες**, ο ρόλος του σχολείου στη διαμόρφωση του ατόμου είναι σημαντικός.

γ) Η θρησκεία. Η θρησκεία και οι θρησκευτικοί θεσμοί ρυθμίζουν τη σχέση του ανθρώπου, με το ιερό και το θείο. Επιδρούν σημαντικά στη συμπεριφορά του ατόμου και στην οργάνωση της κοινωνίας. Προσφέρουν μια εξήγηση της ύπαρξης και πολλά ψυχολογικά οφέλη στους θρησκευόμενους. Η θρησκεία επηρεάζει τη διατροφή (π.χ. νηστεία), το ντύσιμο, τις σχέσεις των ανθρώπων (π.χ. ισότητα φύλων) και τους κανόνες κοινωνικής ηθικής. Λειτουργεί ως ενοποιητικός παράγοντας της κοινωνίας.

δ) Η πολιτεία. Θεωρείται από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης/πολιτικοποίησης, διότι ρυθμίζει όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (οικονομία, παιδεία, υγεία κτλ.). Με την εξουσία της (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) προσδιορίζει και τη δράση των άλλων θεσμών και φορέων. Επεμβαίνει και επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου από τη γέννηση μέχρι τον θάνατο (πιστοποιητικό γέννησης, εκπαίδευση, άδεια επαγγέλματος κτλ.). Ασφαλώς, η πολιτεία δεν ενεργεί αυθαίρετα αλλά

Παναγιώτης Δοξαράς, Η αγία οικογένεια, Εθνική Πινακοθήκη*

-Η ένταξη και η ενσωμάτωση των νέων μελών στην κοινωνία θεωρείται τόσο σημαντική, ώστε η κοινωνία δημιούργησε ξεχωριστό θεσμό, το σχολείο, με το οποίο οργανωμένα, συστηματικά και μακροχρόνια επιδιώκει να «διδάξει» τα νέα μέλη της. Η σχολική αγωγή περιλαμβάνει οτιδήποτε μεταδίδει το σχολείο στο παιδί: γνώσεις, αξίες, κανόνες, συνεργασία, ανταγωνισμό, κοινωνικές επιταγές, σχέσεις κτλ.

Αγώνες ρητορικής τέχνης:

Το σχολείο οφείλει να καλλιεργεί και τον προφορικό λόγο, ατομικό και διάλογο, προσχεδιασμένο και αυθόρμητο, με πειθώ και επιχειρήματα.

-Η θρησκεία και η επιστήμη δεν είναι αντίθετες, γιατί δίνουν απαντήσεις σε διαφορετικά ερωτήματα (Steven Runciman).

Παναγιώτης Τέτσης, Καφενείο Εθνική Πινακοθήκη*

στο πλαίσιο του Συντάγματος και των νόμων.

ε) Οι παρέες συνομηλίκων. Οι παρέες συνομηλίκων αρχίζουν από την παιδική ηλικία. Αργότερα, στο σχολείο οι παρέες διευρύνονται. Το άτομο ανταλλάσσει ιδέες και συναισθήματα, εκφράζει τις αγωνίες και τα όνειρά του. Η ένταξη γίνεται σε συνάρτηση με τις αξίες-επιδιώξεις-σκοπούς της παρέας και της ομάδας. Η επίδρασή τους μπορεί να είναι σημαντική.

στ) Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ). Είναι βασικοί θεσμοί της σύγχρονης κοινωνίας. Σήμερα τα παιδιά γεννιούνται σε μια κοινωνία που ήδη υπάρχουν τα ΜΜΕ, γι' αυτό η ύπαρξή τους θεωρείται απαραίτητη, όπως απαραίτητη θεωρείται η ύπαρξη π.χ. του ψυγείου στο σπίτι μας. Υπάρχουν **πολλά είδη ΜΜΕ** (εφημερίδα, ραδιόφωνο, κινηματογράφος, βίντεο, τηλεόραση, διαδίκτυο κτλ.). Καθένα έχει τα δικά του χαρακτηριστικά. Προσφέρουν ενημέρωση, γνώση, διασκέδαση κτλ., συνήθως είκοσι τέσσερις ώρες το 24ωρο. Η δύναμη του λόγου και κυρίως της εικόνας έχει **μεγάλη επίδραση**. Αυτό αποδεικνύεται και από την επίδραση της διαφήμισης. Όμως, **ο βαθμός επίδρασης κάθε ΜΜΕ** εξαρτάται από τη χρήση του, και αυτή εξαρτάται από τον χρήστη.

ζ) Οι Μαθητικές Κοινότητες. Είναι θεσμός **μαθητικής αυτοδιοίκησης** με σκοπό τη διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. **Σκοπός** τους είναι η **μαθητεία στη δημοκρατία**, η ανάπτυξη πνεύματος ελευθερίας και ευθύνης, συνεργασίας και μετριοπάθειας και όχι σύγκρουσης. Οι μαθητές χρειάζεται να **γίνουν πολίτες**, να μάθουν να σκέπτονται **«πολιτικά»**.

η) Άλλοι φορείς. Υπάρχουν και άλλοι φορείς, όπως οι φίλοι, η γειτονιά, το καφενείο, τα πολιτικά κόμματα, ο επαγγελματικός κλάδος, κάθε ομάδα που συμμετέχουμε.

θ) Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τα κοινωνικά δίκτυα αλλάζουν την οργάνωση της κοινωνίας και τις κοινωνικές σχέσεις. Σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά αποκτούν πρόσβαση στο διαδίκτυο σε όλο και μικρότερη ηλικία και τα χρησιμοποιούν για περισσότερο χρόνο, συνήθως για τρεις λόγους: αναζήτηση πληροφοριών, χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σχέσεις με άτομα και ομάδες.

Τα κοινωνικά δίκτυα **κερδίζουν τον χρήστη** γιατί έχουν **πλεονεκτήματα**: προσφέρουν άμεση και αμφίδρομη επικοινωνία και πλούσιο περιεχόμενο χωρίς περιορισμούς χώρου και χρόνου. Κάθε χρήστης είναι πομπός και δέκτης, μπορεί να παράγει και να διαμοιράζει πληροφορίες. Είναι ευέλικτα, ανοικτά, προσαρμοστικά. Αλλά έχουν και **μειονεκτήματα**: το κυριότερο είναι ότι η υπερβολική χρήση οδηγεί στον **εθισμό**. Υπάρχουν οι **εξαρτημένοι ή εθισμένοι του διαδικτύου** (βλέπε κεφ. 4.4.).

Η επίδραση κάθε φορέα κοινωνικοποίησης/πολιτικοποίησης, **εξαρτάται**:

1) Από τον βαθμό επίδρασης των άλλων φορέων. Αν οι φορείς έχουν επιδράσει σημαντικά, δεν απομένουν περιθώρια επίδρασης για άλλους.

2) Από τους δεσμούς που διαμορφώνει το άτομο με κάθε φορέα. Η συχνότητα και η ένταση επικοινωνίας με κάθε φορέα και η κάλυψη βασικών αναγκών του ατόμου από αυτούς είναι στοιχεία που σημαίνουν μεγαλύτερη επίδραση. Ανεξάρτητα από την επίδραση των παραπάνω φορέων, υπάρχει και η **προσωπική ευθύνη**. Το άτομο δεν είναι **tabula rasa** (άγραφος πίνακας), δεν είναι παθητικός δέκτης αυτών που εκπέμπουν οι φορείς κοινωνικοποίησης/πολιτικοποίησης. **έχει ελευθερία επιλογών**. Και μεγαλώνοντας έχει μεγαλύτερη προσωπική ευθύνη.

–«Ο βαθύτερος όμως λόγος που η τεχνολογία μας προδίδει και απογοητεύει τόσο συχνά είναι ότι υπόσχεται να κάνει εύκολα πράγματα και καταστάσεις, οι οποίες εκ φύσεως, πρέπει να είναι δύσκολες. Το να τουιτάρεις και να τρολάρεις είναι εύκολο. Να κατέχεις την τέχνη της συζήτησης και του διαλόγου είναι δύσκολο. Να γράψεις ένα πραγματικό γράμμα είναι δύσκολο. Να ψάχνεις πράγματα στο Google είναι εύκολο. Να ξέρεις τι πρέπει να ψάξεις είναι δύσκολο. Το να έχεις χιλιάδες φίλους στο Facebook είναι εύκολο. Να διατηρήσεις 6 ή 7 φιλίες μέσα στο διάστημα πολλών χρόνων είναι δύσκολο. Να χρησιμοποιείς το Tinder είναι εύκολο. Να αγαπάς και να μένεις σε μία σχέση είναι δύσκολο» (Stephens Bret, Άρθρο).

-Ο Αριστοτέλης στα «Ηθικά Ευδήμεια», σχετικά με τις αρετές-αξίες αναφέρει ότι η αρετή είναι μια δύναμη που ενεργεί ή μπορεί να ενεργήσει. Είναι τρόπος ζωής που επιβεβαιώνει την ανθρωπιά του ανθρώπου. Είναι η ηθική στην πράξη. Επιβεβαιώνεται με την προσπάθεια για το καλό.

Νικηφόρος Λύτρας, Επιστροφή από το πανηγύρι, Εθνική Πινακοθήκη*

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Κοινωνικός και πολιτικός έλεγχος: από τις διακρίσεις στον αποκλεισμό

Με την κοινωνικοποίηση τα άτομα μαθαίνουν αρχές, αξίες, κανόνες, συμπεριφορές· τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται. Ο κοινωνικός έλεγχος συμπληρώνει την κοινωνικοποίηση. Στόχος του είναι η **συμμόρφωση** του ατόμου σε αυτά που ορίζουν οι φορείς κοινωνικοποίησης.

Η κοινωνικοποίηση δεν μπορεί από μόνη της να επιτύχει τον στόχο της, χρειάζεται και ο κοινωνικός έλεγχος. Ο κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τα **μέσα** που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε να επιβάλλει στα μέλη της ορισμένη συμπεριφορά. Επομένως, **δρουν συμπληρωματικά**. Η κοινωνικοποίηση **μεταδίδει** πρότυπα συμπεριφοράς, ενώ ο κοινωνικός έλεγχος **διασφαλίζει** τη συμμόρφωση σε αυτά τα πρότυπα συμπεριφοράς.

Οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης/ πολιτικοποίησης που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι συνήθως και φορείς κοινωνικού/πολιτικού ελέγχου. Όμως, δεν έχουν όλοι την ίδια «**δύναμη**» ως φορείς κοινωνικοποίησης και ως φορείς κοινωνικού ελέγχου. Παράδειγμα: η οικογένεια έχει δύναμη ως φορέας κοινωνικοποίησης και ως φορέας ελέγχου. Τα ΜΜΕ επηρεάζουν σημαντικά τους τρόπους συμπεριφοράς αλλά δεν έχουν τα μέσα για να επιβάλλουν κυρώσεις.

Πότε ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος; Είτε εκ των προτέρων, **προληπτικά**, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τους κανόνες, είτε εκ των υστέρων, **κατασταλτικά**, όταν το άτομο έχει παραβιάσει τους κανόνες. Παράδειγμα: ο νόμος απαγορεύει την κλοπή. Η απαγόρευση αυτή λειτουργεί προληπτικά, «εμποδίζει» τους ανθρώπους να κλέβουν. Αν κλέψουν, θα υποστούν κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. θα τους επιβληθεί ποινή).

Με ποιο τρόπο ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος; Ασκείται με δύο τρόπους: **1) Με επιβραβεύσεις**, δηλαδή, με θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς, όπως η επιβράβευση, ο έπαινος, η επιδοκιμασία, **2) Με κυρώσεις**, δηλαδή με αρνητική αξιολόγηση της συμπεριφοράς, όπως η κύρωση, ο ψόγος, η αποδοκιμασία. Στόχος των επιβραβεύσεων και των κυρώσεων είναι ο έλεγχος της συμπεριφοράς, η οποία πρέπει να κινείται μέσα σε ορισμένα όρια. Η υπέρβαση των ορίων απειλεί την συνοχή και αυτό δεν το θέλει καμιά κοινωνία, γι' αυτό και επιβάλλει κυρώσεις.

Γενικά, ο κοινωνικός έλεγχος **διακρίνεται σε τρία είδη**:

α) Άτυπος. Δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα, δηλαδή με νομικές ή διοικητικές κυρώσεις. Ασκείται από την κοινωνία, τους φίλους, τους συναδέλφους κτλ. Στηρίζεται στα ήθη, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της κοινωνίας. Ασκείται με πολλούς τρόπους, όπως υποδείξεις, μορφασμούς, περιφρόνηση, επιβράβευση, αποδοκιμασία, κριτική. Ο άτυπος έλεγχος ασκείται κυρίως σε μικρές ομάδες, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές. Ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό έλεγχο. Πάντως, δύσκολα το άτομο αγνοεί τον άτυπο έλεγχο, την κοινωνική κατακραυγή (τί θα πει ο κόσμος).

β) Τυπικός. Ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα. Η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία, το κράτος κτλ., ασκούν τυπικό έλεγχο. Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου, συνήθως με προκαθορισμένα μέσα και τρόπους, και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Παράδειγμα: αν ο μαθητής δεν διαβάσει, το σχολείο επιβάλλει ως κύρωση «μικρούς βαθμούς» και η οικογένεια «παρατηρήσεις» για περισσότερο διάβασμα. Διευκρινίζεται ότι κανένας φορέας δεν λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα. Το **κράτος** είναι ο σημαντικότερος θεσμός και ο **σημαντι-**

-Κάθε σχέση με το περιβάλλον απαιτεί προσαρμογή. Ο άνθρωπος είναι αναγκασμένος να προσαρμόζεται στη φύση και στην κοινωνία. Κάθε κοινωνική συμβίωση προϋποθέτει προσαρμογή στους κανόνες που είναι απαραίτητοι για τη συνέχιση της κοινωνικής ζωής. Το άτομο γρήγορα αντιλαμβάνεται ότι η προσαρμογή είναι απαραίτητη για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, να επιτύχει τους στόχους του, να επιβεβαιώσει την κοινωνική του ύπαρξη. Όμως, αν υπάρξει υπερβολικός έλεγχος, μπορεί να προκαλέσει νευρωτικές και ψυχικές διαταραχές, ακοινωνική και αντικοινωνική συμπεριφορά.

-Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται με επιβραβεύσεις και κυρώσεις.

Επιβραβεύσεις π.χ.:

- Έπαινοι, αριστεία, υποτροφίες.
- Χρηματικά έπαθλα.
- Βράβευση επιστημόνων, τραγουδιστών, αθλητών κτλ.
- Βράβευση επιχειρήσεων.

Βράβευση μαθητών Λυκείων Ν. Καστοριάς

Φυλακές ανηλίκων Αυλώνα

Ο Πέτρος Δαμιανός είναι διευθυντής του σχολείου των φυλακών και έχει κάνει τόσο και τέτοιο έργο που θα το ζήλευαν πολλοί.

«Σχολείο ανηλίκων φυλακών Αυλώνα».

κότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου διότι: **1)** Με τη νομοθεσία ορίζει τί επιτρέπεται και τί απαγορεύεται, αλλά ορίζει και το πλαίσιο δράσης των άλλων φορέων, **2)** Είναι ο μόνος θεσμός που έχει το «μονοπώλιο» να ασκεί νόμιμη βία. Έχει το δικαίωμα να επιβάλλει κυρώσεις στους παραβάτες, που μπορεί να φθάνουν από πρόστιμο (πληρωμή μερικών ευρώ) μέχρι την ισόβια κάθειρξη.

γ) Αυτοέλεγχος. Είναι ο έλεγχος που ασκεί το ίδιο το άτομο στην συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους, είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει. Παράδειγμα: ο «Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας». Το άτομο είτε γιατί θεωρεί τον ΚΟΚ σωστό, είτε γιατί φοβάται την τιμωρία, είτε για τους δύο λόγους, δεν παραβιάζει τον ΚΟΚ. Ο βαθμός αυτοελέγχου εξαρτάται από τον **βαθμό εσωτερικευσης**, δηλαδή αφομοίωσης και αποδοχής των κοινωνικών κανόνων και αξιών της κοινωνίας.

Όσον αφορά τον **πολιτικό έλεγχο** ασκείται από τους πολιτικούς θεσμούς και φορείς, όπως το κράτος (βουλή, διοίκηση, δικαστήρια, αστυνομία), τον λαό, τα πολιτικά κόμματα, τα ΜΜΕ κτλ. Ο λαός ασκεί έλεγχο στους αντιπροσώπους του και στην κυβέρνηση με τις εκλογές. Το κράτος, επειδή έχει μεγάλη δύναμη, η δράση του πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα και τους νόμους, γι' αυτό ελέγχεται από τα δικαστήρια.

Όσον αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό, η έλλειψη κοινωνικής πολιτικής, η προνομιακή μεταχείριση ομάδων και ατόμων, η έλλειψη διαφάνειας και αξιοκρατίας κτλ. δημιουργούν μια κοινωνία διακρίσεων. Το κοινωνικό κράτος και το κράτος δικαίου σε ορισμένες περιπτώσεις αδυνατούν να επιτελέσουν το έργο τους. Έτσι, εύκολα από την κοινωνία των διακρίσεων περνάμε στην κοινωνία του αποκλεισμού.

Κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια κατάσταση έλλειψης μέσων για ικανοποίηση βασικών αναγκών και αποστέρησης δικαιωμάτων. Το άτομο αδυνατεί να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή. Βρίσκεται στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και ως εκ τούτου αδυνατεί να πραγματοποιήσει τα όνειρά του.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός υπάρχει σε όλες τις εποχές σε όλες τις κοινωνίες, φτωχές και πλούσιες. Υπάρχουν πολλές **κατηγορίες αποκλεισμένων**, όπως άνθρωποι με διαφορετική καταγωγή ή χρώμα, άτομα με ειδικές ανάγκες, ευάλωτες οικονομικά ομάδες και γενικά κάθε ομάδα για την οποία υπάρχει προκατάληψη. Ανάλογα με την κατάστασή τους αδυνατούν να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες, να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις, να ασκήσουν τα δικαιώματά τους.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται και τον **πολιτικό αποκλεισμό**. Άτομα κάθε κατηγορίας που παλεύουν για να επιβιώσουν συχνά δυσκολεύονται να συμμετέχουν στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Πολύ δύσκολα θα μπορούσαν να εκλεγούν ή να διοριστούν σε πολιτικά αξιώματα. Οι προσδοκίες τους είναι μετρημένες και περιορισμένες. Κυρίως, να έχουν μια οποιαδήποτε δουλειά ή εισόδημα. Και αν μπορέσουν να έχουν δικό τους σπίτι, θα νοιώθουν ευτυχημένοι.

Πως αντιμετωπίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός; Πολλές χώρες εφαρμόζουν διάφορα **προγράμματα κοινωνικής πολιτικής και ένταξης**. Λαμβάνουν μέτρα για: κοινωνική προστασία, απασχόληση, ισότητα των φύλων, καταπολέμηση των διακρίσεων, ενσωμάτωση. Επίσης, **ο κοινωνικός δεσμός και η κοινωνική αλληλεγγύη** εμποδίζουν φαινόμενα αποκλεισμού και ενισχύουν την κοινωνική συνοχή.

Αριστείδης Βαρούχας,
Κύριος που διαβάζει εφημερίδα,
Εθνική Πινακοθήκη*

Η τηλεόραση στα πρώτα βήματα,
1966

Εικόνα-
φωτογραφία (ΜΑ)

-Πολιτικός αποκλεισμός υπάρχει:

Στην εκλογή ή ανάληψη δημόσιων αξιωμάτων (βουλευτής, δήμαρχος κτλ.). Στη συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα, πολιτικές οργανώσεις κτλ. Στη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες (εκλογές, διαβούλευση κτλ.). Στην αδυναμία άσκησης των δικαιωμάτων του πολίτη.

-Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται και πολιτικό αποκλεισμό. Τον 21^ο αιώνα το αίτημα είναι μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς.

-**Πυθαγόρας:** Κάθε βράδυ πριν κοιμηθείς, κάνε απολογισμό πεπραγμένων με τα ερωτήματα: τι καλό έκαμα; Τι κακό έκαμα; Και για τα καλά να χάρεσαι και για τα κακά να επιπλήτεις τον εαυτό σου (Λ. Γεωργιάδης, Μαθήματα φιλοσοφίας).

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-

«Κοινωνικός και πολιτικός έλεγχος: από τις διακρίσεις στον αποκλεισμό»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:
 - ___ Κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου στην κοινωνία.
 - ___ Το σχολείο είναι ο κυριότερος φορέας κοινωνικοποίησης.
 - ___ Κάθε άτομο έχει ευθύνη για την συμπεριφορά του.
 - ___ Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται α) Με κυρώσεις, β)Με ποινές.
 - ___ Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται και πολιτικό αποκλεισμό.
2. Ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου είναι (κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):
 - α. Το κράτος
 - β. Το σχολείο
 - γ. Η οικογένεια
 - δ. Η θρησκεία
 - ε. Τα ΜΜΕ
3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Άτυπος έλεγχος
- β. Τυπικός έλεγχος
- γ. Αυτοέλεγχος
- δ. Πολιτικός έλεγχος
- ε. Κοινωνικός αποκλεισμός

Β΄ στήλη

- ___ Βουλή
- ___ Άτομο
- ___ Κράτος
- ___ Κοινωνία
- ___ Πολιτικός αποκλεισμός

4. Να δώσετε τον ορισμό της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και να αναπτύξετε τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα άτομα μεταξύ τους..
5. Αναλύστε την έννοια της κοινωνικοποίησης.
6. Να αναφέρετε πέντε φορείς κοινωνικοποίησης και να αναπτύξετε έναν από αυτούς.
7. Γιατί τα κοινωνικά δίκτυα κερδίζουν τον χρήστη;
8. Με ποιο τρόπο ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος;
9. Ποια είναι τα είδη κοινωνικού ελέγχου; Να αναπτύξετε ένα από αυτά.
10. Γιατί το κράτος είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου;
11. Γιατί το άτομο έχει ευθύνη για τη συμπεριφορά του;
12. Αναλύστε τις έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού και του πολιτικού αποκλεισμού.
13. Άσκηση: Να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη με τα ακόλουθα στοιχεία:
 - Έννοιες: κοινωνικός έλεγχος (βασική έννοια), είδη και τρόποι άσκησης κοινωνικού ελέγχου.
 - Λέξεις, φράσεις: διακρίνεται, ασκείται.
 - Οπτικά σχήματα: βέλη, παραλληλόγραμμα ή κύκλοι.
14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ – 6 ώρες

1. Η κοινωνία των πολιτών και οι μορφές της
2. Κοινωνικά κινήματα – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
3. Ομάδες συμφερόντων, ομάδες άσκησης επιρροής και ομάδες ενδιαφέροντος
4. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης – Οι ψηφιακές κοινότητες
5. Η κοινή γνώμη και οι διαμορφωτές της
6. Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας των πολιτών (συμμετοχή και δράση – αυτονομία, ισοτιμία και εθελοντισμός).
- Να περιγράφουν τους τρόπους οργάνωσης και τις δράσεις της κοινωνίας των πολιτών (ακτιβισμός, σωματεία, κοινοτικές δράσεις και πρωτοβουλίες, ΜΚΟ, σύλλογοι, λέσχες, ομάδες αλληλοβοήθειας κ.λπ.).
- Να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και της πολιτικής ατζέντας.
- Να αναγνωρίζουν την επενέργεια των μηνυμάτων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής.
- Να συνειδητοποιήσουν τη διαρκή επίδραση που ασκεί η κοινωνία στο κράτος, τις κρατικές πολιτικές και το σύστημα διακυβέρνησης, μέσω των διαφόρων μορφών οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών.

Βασική ορολογία

Πολιτική κοινωνία	Λόμπι- λόμπινγκ	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
Κοινωνία πολιτών	Κοινωνικά δίκτυα	Πομπός
Ευρωπαϊκή κοινωνία πολιτών	Ψηφιακές κοινότητες	Μήνυμα
Κοινωνικά κινήματα	Εθισμός στο διαδίκτυο	Μέσο
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	Κοινή γνώμη	Δέκτης
Ομάδες συμφερόντων	Καθοδηγητές κοινής γνώμης	Αποτέλεσμα
Ομάδες άσκησης επιρροής	Τεχνικές σφυγμομέτρησης	Επίδραση ΜΜΕ
Ομάδες ενδιαφέροντος	Αντιπροσωπευτικό δείγμα	

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Η κοινωνία πολιτών και οι μορφές της»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης»

1. Η κοινωνία των πολιτών και οι μορφές της

Προοργανωτής: στην Ελλάδα βρισκόμαστε σε μια μεταβατική περίοδο σχετικά με την κοινωνία των πολιτών, γι' αυτό και υπάρχουν πολλά ερωτήματα, όπως: μήπως κάποιες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών δεν υπηρετούν κατ' ανάγκη αγαθούς σκοπούς; Μήπως κάποιες αντιδρούν σε βασικές και απαραίτητες μεταρρυθμίσεις; Μια ισχυρή κοινωνία των πολιτών σημαίνει ένα ανίσχυρο κράτος ή χρειάζεται να υπάρχει εξισορρόπηση δυνάμεων; Μπορεί να γίνει λόγος για «κακό» κράτος και «καλή» κοινωνία των πολιτών; Πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών;

Πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών; Υπάρχει το κράτος (**η πολιτική κοινωνία**) και οι οργανώσεις της κοινωνίας (**η κοινωνία των πολιτών**). Τι είναι η κοινωνία των πολιτών; Είναι ο ενδιαμέσος κοινωνικός χώρος, ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο, ανάμεσα στο κράτος και στην αγορά, που περιλαμβάνει άτομα, ομάδες, οργανώσεις, κινήματα, θεσμούς κτλ., που δρουν πολιτικά και επιδιώκουν να επηρεάσουν την κρατική εξουσία.

Η κοινωνία πολιτών περιλαμβάνει διάφορους θεσμούς, όπως η εκκλησία, οι επιχειρήσεις, τα συνδικάτα, οι εθελοντικές οργανώσεις, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) κτλ. Όταν η κοινωνία πολιτών είναι ισχυρή, αυτό σημαίνει πως υπάρχει διάχυση εξουσίας προς τα κάτω, όχι μόνο πολιτικής, αλλά και οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής. Και αυτό συνεπάγεται μια ισχυρή δημοκρατία.

Γενικά, τα άτομα έχουν δύο τρόπους να αποτελούν μέρος των κοινωνικών ομάδων: μπορούν είτε να **ανήκουν** είτε να **συμμετέχουν**. Κάθε άτομο θέλει να ανήκει και να συμμετέχει σε διάφορες ομάδες. Το ανήκειν, συνήθως, σημαίνει πλήρη ένταξη του ατόμου στην ομάδα. Το συμμετέχειν σημαίνει μια εκούσια και συνειδητή επιλογή. Το άτομο συμμετέχει επειδή θέλει και όσο θέλει. Το πρόβλημα είναι η **κατάχρηση** του ανήκειν, η οποία οδηγεί στον φανατισμό, και η κατάχρηση του μη συμμετέχειν, η οποία οδηγεί στην αδιαφορία. Ο πολίτης που δεν ενδιαφέρεται να συμμετέχει στις δημόσιες υποθέσεις, έχει δύο τρόπους «ιδιωτικής» συμμετοχής: είτε γίνεται **καταναλωτής** είτε γίνεται **πιστός μιας θρησκείας ή μιας ιδεολογίας**, είτε και τα δύο μαζί.

Τα τελευταία χρόνια σε όλες τις χώρες, ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, η κοινωνία πολιτών βρίσκεται στην «Ημερήσια Διάταξη». Η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών σημαίνει πολιτική συμμετοχή και δράση, κατ' επέκταση είναι ένδειξη πολιτικής ανάπτυξης. Αυτό αποδεικνύεται από την ανάπτυξη οργανώσεων και κινήματων κάθε μορφής (ειρήνης, περιβάλλοντος, αλληλεγγύης, προστασίας δικαιωμάτων κτλ.). Όμως, χρειάζεται προσοχή, διότι στην κοινωνία πολιτών ανήκουν π.χ.: ένα κίνημα ειρήνης αλλά και μια παραστρατιωτική οργάνωση, ένας σύλλογος προστασίας των πτηνών αλλά και οι φίλοι του κυνηγιού.

Υπάρχει λοιπόν μια **ποικιλία οργανώσεων** που αποτελούν την κοινωνία πολιτών, οι οποίες υποστηρίζουν **διαφορετικές αξίες και διαφορετικά συμφέροντα**. Άρα, έστω και αν κάποιες οργανώσεις επικαλούνται το δημόσιο συμφέρον, δεν είναι βέβαιο ότι το υπηρετούν. Χρειάζεται με τις πράξεις τους να αποδεικνύουν ότι πράγματι υπηρετούν το δημόσιο συμφέρον.

Οι διάφορες οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών έχουν τα εξής **χαρακτηριστικά**:

- α) Δεν συνδέονται με το κράτος, ούτε ασκούν κρατική εξουσία.
- β) Δεν εξυπηρετούν κόμματα και κομματικούς σκοπούς.

Η «Ελληνική Πρωτοβουλία» ιδρύθηκε το 2012 από ομογενείς και φιλέλληνες της διασποράς με σκοπό να βοηθήσει τους Έλληνες και την Ελλάδα.

Ιστοσελίδα της Ελληνικής Πρωτοβουλίας (The Hellenic Initiative).*

-Οργάνωση Κοινωνίας Πολιτών είναι η εθελοντική οργάνωση προσώπων που έχει συσταθεί και λειτουργεί στην Ελλάδα ως σωματείο ή αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, με κοινωφελή σκοπό, είναι ανεξάρτητη από κράτη ή κυβερνήσεις, την τοπική αυτοδιοίκηση, τους δημόσιους οργανισμούς δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου, τους εμπορικούς, συνδικαλιστικούς και επαγγελματικούς οργανισμούς και ενώσεις, τις πολιτικές οργανώσεις και τα πολιτικά κόμματα (Ν.4873/2021).

-«Η κοινωνία πολιτών αναφέρεται σε θεσμούς, οργανισμούς και συμπεριφορές, ο φυσικός χώρος των οποίων βρίσκεται ανάμεσα στο κράτος, στον κόσμο των επιχειρήσεων και στην οικογένεια. Περιλαμβάνει, ειδικότερα, εθελοντικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, φιλανθρωπικά ιδρύματα, οργανωμένα κινήματα κοινωνικής και πολιτιστικής παρέμβασης, καθώς και αξίες που συνδέονται με αυτά». (Αντώνης Μακροδημήτρης, Κράτος των πολιτών).

Κοινωνία Πολιτών

γ) Δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και δεν υπηρετούν οικονομικά συμφέροντα.

δ) Έχουν εθελοντικό χαρακτήρα, αφού τα μέλη συμμετέχουν για να προσφέρουν χρόνο, χρήμα, ιδέες κτλ.

ε) Έχουν δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία.

Η κοινωνία πολιτών **περιέχει μια αντίφαση**. Ενώ κινείται εκτός εξουσίας και έχει στόχο τον έλεγχο ή τον επηρεασμό της εξουσίας, εντούτοις, είτε φανερά είτε παρασκηνιακά, επιδιώκει την άσκηση της εξουσίας. Δηλαδή, έχει δύο πρόσωπα, σαν τον **Iανό** (μυθικός θεός του πολέμου και της ειρήνης των αρχαίων Ρωμαίων): το ένα πρόσωπο ελέγχει και μάχεται την εξουσία, ενώ το άλλο επιδιώκει να ασκεί την εξουσία.

Μια οργάνωση της κοινωνίας πολιτών για να **επιτύχει τον σκοπό** της χρειάζεται να:

- Υπηρετεί βασικές ανθρώπινες αξίες.
- Αποσκοπεί στην επίλυση βασικών κοινωνικών προβλημάτων.
- Μην εξαρτάται από κυβέρνηση, κόμματα, συμφέροντα κτλ.
- Εκπροσωπεί μεγάλο τμήμα του λαού, αλλιώς πρόκειται για ομάδες πίεσης. Υπάρχουν οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών που **δεν δικαιώνουν το όνομά τους**, αφού συνδέονται με την κυβέρνηση, τα κόμματα, τις επιχειρήσεις κτλ., χρηματοδοτούνται και κινούνται υπογεύως και **έχουν ιδιοτελείς επιδιώξεις**, όπως:

-Αποβλέπουν στο προσωπικό κέρδος παρά στο συλλογικό όφελος.

-Υπηρετούν κομματικά ή οικονομικά συμφέροντα.

-Λειτουργούν ως κερδοσκοπικά σωματεία/επιχειρήσεις.

-Υπηρετούν σκοπούς άλλους από αυτούς που διακηρύσσουν.

Αρκετές φορές αυτό που κάποιος προβάλλουν ως οργάνωση της κοινωνίας πολιτών δεν είναι παρά μια οργάνωση που επιδιώκει ιδιωτικά συμφέροντα. Ο σκοπός τους όχι μόνο δεν είναι εμφανής αλλά και δύσκολα διαπιστώνεται. Επομένως, στην κάθε οργάνωση εναπόκειται να προστατέψει τον πραγματικό χαρακτήρα της από κάθε λογής επιτήδειους καιροσκόπους. Πάντως, μια γνήσια οργάνωση προϋποθέτει την ελευθερία, την εμπιστοσύνη, την ανιδιοτέλεια και την αλληλεγγύη στην δράση της και παραμένει ανοικτή σε οποιοδήποτε έλεγχο. Για να **δικαιώνει την ύπαρξή της**, μια οργάνωση της κοινωνίας πολιτών χρειάζεται να μην έχει ιδιοτελείς σκοπούς.

Βέβαια, το σύγχρονο κράτος- κοινωνικό κράτος και κράτος δικαίου φροντίζει να διασφαλίζει τα δικαιώματα των πολιτών. Οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών δεν ανταγωνίζονται αλλά συμπληρώνουν το κράτος. Και όμως, κάποιες οργανώσεις δρουν ανταγωνιστικά προς το κράτος και τα πολιτικά κόμματα. Γι' αυτό, τόσο το κράτος όσο και τα κόμματα θα ήθελαν να ελέγχουν αυτές τις οργανώσεις.

Κάποιοι θέτουν το ερώτημα: **κράτος ή κοινωνία πολιτών**; Το ερώτημα δεν ισχύει, δεδομένου ότι κράτος χωρίς κοινωνία πολιτών οδηγεί στον έλλειψη δημοκρατίας και στον αυταρχισμό, ενώ κοινωνία πολιτών χωρίς κράτος οδηγεί στην κυριαρχία των δυνατών, στον πόλεμο όλων εναντίον όλων, αφού δεν θα υπάρχει ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους για να εξισορροπήσει τις διαφορετικές αξίες και τα διαφορετικά συμφέροντα. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αναπτυχθεί μια «**Ευρωπαϊκή κοινωνία πολιτών**». Μάλιστα, όσο η Ε.Ε επεκτείνει τις αρμοδιότητές της σε άλλους τομείς, τόσο αυξάνονται και οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών. Σήμερα (2025) στις Βρυξέλλες δραστηριοποιούνται 3.500 περίπου οργανώσεις, που λειτουργούν ως ομάδες πίεσης (λόμπι). Το ίδιο ισχύει και στις ΗΠΑ.

-«Η κοινωνία πολιτών αποτελεί φυσικό ή αφηρημένο χώρο ελεύθερης συνάθροισης, επικοινωνίας, συνεργασίας, που περιλαμβάνει και τις συναλλαγές και ανταλλαγές ιδεών, αγαθών και υπηρεσιών» (Δημήτρης Δημητράκος, Πρόλογος, στο Κράτος των πολιτών).

-Σε μια ισχυρή κοινωνία πολιτών πρέπει να αποφεύγεται όχι μόνο η υπερσυγκέντρωση πολιτικής αλλά και οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής δύναμης. Αυτό σημαίνει τη διάχυση όχι μόνο πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων, αλλά και της εξουσίας προς τα κάτω (Ν. Μουζέλης, Άρθρο).

-Ανάμεσα στο κράτος και τον ιδιωτικό τομέα βρίσκεται ο τρίτος τομέας, ο **κοινωνικός τομέας**, ο χώρος της κοινωνίας πολιτών, ο χώρος των ΜΚΟ. Η διάχυση της κρατικής εξουσίας προς τον κοινωνικό τομέα είναι χαρακτηριστικό της συμμετοχικής δημοκρατίας. Επομένως, μια ισχυρή κοινωνία πολιτών συνεπάγεται μια ισχυρή δημοκρατία, ενώ μια ανίσχυρη κοινωνία πολιτών συνεπάγεται μια ανίσχυρη δημοκρατία.

Κοινωνία Πολιτών

-Σύμφωνα με τον Νόμο (Ν.4873/2021) ρυθμίζονται π.χ.:

- Οι προϋποθέσεις ίδρυσης και συμμετοχής των μελών στις ΜΚΟ.
- Ο τρόπος οργάνωσης και διοίκησης.
- Ο τρόπος εκλογής και ο έλεγχος της ηγεσίας.
- Ο τρόπος χρηματοδότησης και η διαφάνεια στη διαχείριση των χρημάτων.
- Οι σχέσεις του κράτους με τις ΜΚΟ και τις οργανώσεις.

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

2. Κοινωνικά κινήματα - Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Τα κοινωνικά κινήματα λειτουργούν ως **άτυποι μηχανισμοί**, γιατί η συγκρότηση και η λειτουργία τους δεν διέπονται από ορισμένους τύπους (κανόνες).

Αρχικά ο όρος κίνημα αναφερόταν στο **εργατικό κίνημα**. Στον 20^ο αιώνα ο όρος διευρύνθηκε και περιλαμβάνει κάθε είδους αιτήματα που προβάλλονται από ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και επιδιώκουν μεταβολές στην κοινωνική οργάνωση και στις κοινωνικές σχέσεις. Υπάρχουν πολλών ειδών κινήματα, όπως: εθνικοαπελευθερωτικό, επαναστατικό, αγροτικό, φεμινιστικό, οικολογικό, προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειρήνης, κτλ.

Τα κοινωνικά κινήματα συνήθως έχουν μια ουτοπική θεωρία και πιστεύουν πως η μεταβολή των δομών (δομή: τρόπος οργάνωσης, και λειτουργίας) και των κοινωνικών σχέσεων θα λύσει και τα κοινωνικά προβλήματα για τα οποία αγωνίζονται. Μπορεί κανείς να παρατηρήσει ορισμένα **χαρακτηριστικά** τους όπως:

- Η πίστη έως και αφιέρωση των μελών στον σκοπό του κινήματος.
- Η επίκληση αξιών, όπως η ελευθερία, ισότητα, κτλ.
- Η αδυναμία επίτευξης του αρχικού τους στόχου τα οδηγεί στην παραίτηση ή στη μετεξέλιξη.

Η αύξηση του αριθμού των κοινωνικών κινήματων είναι αποτέλεσμα της δυσλειτουργίας και της αδυναμίας των πολιτικών κομμάτων να ανταποκριθούν στην επίλυση ζητημάτων ή προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Η σχέση μεταξύ κινήματων και κομμάτων είναι μια **σχέση «πολυπλοκή»**. Δηλαδή, άλλοτε τα κινήματα προσπαθούν να επηρεάσουν και να αξιοποιήσουν την οργανωμένη δύναμη των κομμάτων, και άλλοτε τα κόμματα προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τη δύναμη των κινήματων. Εδώ βρίσκεται η **διαφορά μεταξύ κομμάτων και κινήματων**: τα πολιτικά κόμματα διαθέτουν κοινή δράση για να επιτύχουν τον κοινό σκοπό, αλλά και οργάνωση, ενώ τα κοινωνικά κινήματα **δεν** διαθέτουν οργάνωση.

Τα κοινωνικά κινήματα είναι άτυποι πολιτικοί θεσμοί. Όταν γίνονται τυπικοί θεσμοί σβήνουν. Όπως απρόβλεπτα εμφανίζονται, το ίδιο απρόβλεπτα εξαφανίζονται. Όσο υπάρχουν, εκφράζουν μια κατάσταση προβληματική, γι' αυτό και ζητούν τη μεταβολή της. Βέβαια, αυτή η μεταβολή δεν μπορεί να γίνει με τη βία. Ειδικά σήμερα στις πολυσύνθετες κοινωνίες, αν τα κοινωνικά κινήματα θέλουν να κερδίσουν την υποστήριξη της κοινής γνώμης, για να πετύχουν τους στόχους τους χρειάζεται να διαμορφώσουν ρεαλιστικές προτάσεις. Επίσης, τα διάφορα κινήματα υπέρ των αδυνάμων δεν αρκεί να διακηρύττουν την ευαισθησία τους, χρειάζεται να αποδεικνύουν με έργα τα όσα λένε.

Υπάρχουν διάφοροι **τύποι κοινωνικών κινήματων**:

- Τα **κινήματα μετασχηματισμού**, που επιδιώκουν μεγάλες κοινωνικές αλλαγές.
- Τα **μεταρρυθμιστικά κινήματα**, που επιδιώκουν αλλαγές στα κακώς κείμενα της κοινωνίας.
- Τα **θρησκευτικά-λυτρωτικά κινήματα**, που επιδιώκουν να λυτρώσουν τους ανθρώπους από τον τρόπο ζωής τους που οδηγεί στην απώλεια.
- Τα **κινήματα προσωπικής αλλαγής**, που επιδιώκουν επί μέρους αλλαγές στις διάφορες ατομικές-προσωπικές αναζητήσεις.

Οι **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)** αποτελούν μια κατηγορία των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών (βλέπε ανωτέρω, κεφ. 4.1). Σε αυτή

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

-Η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού «ήταν ο πρώτος θεσμός της κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα, πάντα ακομμάτιστος και μαχητικός, που δραστηριοποιήθηκε επιμόρφωσε, κινητοποίησε, συγκίνησε και εν τέλει δικαιώθηκε». (Λυδία Ποταμιάνου, Συνέντευξη).

ΑΠΟΣΤΟΛΗ

βοήθησε κι εσύ ν' αλλάξει η ζωή μας

Φιλανθρωπικός οργανισμός
της Εκκλησίας της Ελλάδος

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός

Ιστοσελίδες για τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ):

-Πληροφορίες για τις ΜΚΟ, Υπουργείο Εσωτερικών*

-Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ)*

-Αποστολή*

-Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός*

την κατηγορία ανήκουν, οι ανθρωπιστικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές, εθελοντικές και άλλες οργανώσεις.

Οι ΜΚΟ εμφανίστηκαν κατά τη δεκαετία του 1980 και ήταν αντίθετες στο κράτος και στα κόμματα, γι' αυτό βρίσκονταν στο περιθώριο των πολιτικών εξελίξεων. Σήμερα έχουν εξειδικευμένο σκοπό και συνήθως αναλαμβάνουν έργο και χρηματοδότηση από το κράτος ή υπερεθνικούς οργανισμούς, αλλά δεν υπάγονται στο κράτος.

Η εκχώρηση εξουσίας και αρμοδιοτήτων από το κράτος στις ΜΚΟ σημαίνει ότι το κράτος αποδέχεται ότι παρουσιάζει δυσλειτουργίες, γι' αυτό χρειάζεται τις ΜΚΟ ως πιο αποτελεσματικές στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος (π.χ. θεραπεία από ναρκωτικά).

Ο πολίτης που συμμετέχει στις ΜΚΟ είναι ο **ενεργός πολίτης** που ενδιαφέρεται για τις δημόσιες υποθέσεις, για τη συμμετοχική δημοκρατία και για την κοινωνική πρόοδο. Ασφαλώς, υπάρχουν και ΜΚΟ με άλλες επιδιώξεις (ρατσιστικές, φονταμεταλιστικές κτλ.). Αλλά, έτσι είναι η κοινωνία. Έχει από όλα. Οι πολίτες αποφασίζουν σε ποιες συμμετέχουν και ποιες ενισχύουν για να επιτύχουν αυτά που επιδιώκουν.

Μερικά **κριτήρια αξιολόγησης των ΜΚΟ** είναι: η διαφάνεια, η λογοδοσία, η νομιμοποίηση, η ανεξαρτησία από την πολιτική εξουσία. Πάντως, η δράση και η χρηματοδότηση, κρατική και ιδιωτική, ορισμένων ΜΚΟ έχει δημιουργήσει διάφορα **ερωτήματα**, όπως:

- Ποια είναι τα μέλη τους;
- Ποιος είναι ο πραγματικός σκοπός τους;
- Πώς διοικούνται και πώς ελέγχονται;
- Ποια είναι τα κριτήρια χρηματοδότησης;

Με **κριτήριο τον βαθμό αποδοχής** που επιδιώκουν οι ΜΚΟ διακρίνονται σε:

α) Γενικής αποδοχής. Ο σκοπός της δράσης τους είναι γενικά αποδεκτός από τους πολίτες (προστασία του περιβάλλοντος, δικαιώματα του παιδιού, προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς κτλ.).

β) Μερικής αποδοχής. Ο σκοπός της δράσης τους δεν είναι γενικά αποδεκτός από όλους τους πολίτες, είτε γιατί διαφωνούν είτε γιατί συγκρούονται με αντίθετα συμφέροντα (δικαιώματα ζώων, προστασία θαλάσσιας ζωής, λέσχη αυτοκινήτου κτλ.).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεργάζεται με ΜΚΟ για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση προγραμμάτων σε πολλούς τομείς πολιτικής της Ε.Ε. Αυτό ισχύει ιδίως στους τομείς της αναπτυξιακής και της ανθρωπιστικής βοήθειας, του περιβάλλοντος, της έρευνας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.

Ο σημερινός διεθνοποιημένος κόσμος απαιτεί περισσότερη συνεργασία και αλληλεγγύη και λιγότερο ανταγωνισμό. Συνεργασία και αλληλεγγύη αναπτύσσουν αρκετές ΜΚΟ σε διάφορους τομείς.

Στον διεθνή χώρο υπάρχουν και δρουν διεθνείς ΜΚΟ. Πολλές έχουν ανθρωπιστικό χαρακτήρα και δρουν με βάση τις **αρχές της συνεργασίας και της αλληλεγγύης** και **το δικαίωμα παρέμβασης** υπέρ των αδυνάμων. Συνήθως υπηρετούν κάποια αξία (υγεία, παιδεία, ανθρώπινα δικαιώματα κτλ.).

Μερικές φορές τα κράτη θεωρούν τους διεθνείς κρατικούς οργανισμούς δυσκίνητο, δαπανηρό και δεσμευτικό μέσο συνεργασίας, γι' αυτό είτε ιδρύουν είτε χρηματοδοτούν ΜΚΟ, που δρουν ευκολότερα, οικονομικότερα και λιγότερο δεσμευτικά. Αρκετές ΜΚΟ συνεργάζονται με τον ΟΗΕ για την υλοποίηση διαφόρων προγραμμάτων.

-Είμαστε ατομιστές ή κοινωνικά όντα; Είμαστε και τα δύο. Η συμμετοχή ενός ατόμου στην ομάδα αποτελεί βασικό στοιχείο της ταυτότητάς του και προσδίδει μια αίσθηση υπεροχής (E.O. Wilson, Το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης).

Η Διεθνής Αμνηστία. Είναι μια διεθνής οργάνωση, που έχει **σκοπό** την προάσπιση και υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εργάζεται για την απελευθέρωση ανθρώπων που έχουν φυλακιστεί σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, για τις πεποιθήσεις τους, το χρώμα τους, το φύλο τους, τη γλώσσα τους, τη θρησκεία τους, με την προϋπόθεση ότι δεν έχουν χρησιμοποιήσει βία, δηλαδή δεν είναι κρατούμενοι για εγκλήματα αλλά «κρατούμενοι συνείδησης».

Γιατροί χωρίς σύνορα. Είναι μια διεθνής οργάνωση που έχει **σκοπό** να προσφέρει ιατρικές υπηρεσίες σε πληθυσμούς που έχουν επείγουσα ανάγκη, σε θύματα που προκαλούνται είτε από φυσικούς είτε από ανθρωπίνους παράγοντες, σε όσους έχουν πληγεί εξαιτίας εξεγέρσεων. Οι γιατροί χωρίς σύνορα, αψηφούν τα διακρατικά και κοινωνικά σύνορα, προσφέρουν χωρίς σύνορα.

Παγκόσμιο ταμείο για τη φύση

* Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Ομάδες συμφερόντων, ομάδες άσκησης επιρροής και ομάδες ενδιαφέροντος

Προοργανωτής: οι άνθρωποι δημιουργήσαν ομάδες για να επιλύσουν προβλήματα και για να ζουν καλύτερα και όχι για να διαφέρουν και να συγκρούονται με άλλες ομάδες. Πείραμα έχει δείξει ότι η καλύτερη συνεργασία μεταξύ των ατόμων μιας ομάδας επιτυγχάνεται, όταν δεν υπάρχει υπερβολική αυστηρότητα ή χαλαρότητα, δηλαδή όταν υπάρχει το μέτρο (Νικόλας Χρητάκης, Προσχέδιο).

Ομάδα είναι ένα σύνολο ανθρώπων που έχει οργάνωση, αυτοτέλεια, διάρκεια, ταυτότητα, ισχυρούς δεσμούς και άμεσες σχέσεις.

Το άτομο μέσω της διαδικασίας κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ελέγχου γίνεται μέλος της κοινωνίας και διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Με τη γέννησή του εντάσσεται στην οικογένεια και μεγαλώνοντας εντάσσεται στη γειτονιά, στο σχολείο, στην παρέα, κτλ.

Το άτομο δημιουργεί ή εντάσσεται σε υπάρχουσες ομάδες, επειδή **ικανοποιεί διάφορες ανάγκες** κυρίως δύο ειδών: **βιολογικές** (π.χ. τροφή, ασφάλεια) ή **κοινωνικές** (π.χ. αγάπη, συνύπαρξη). Η ένταξη στη μία ή στην άλλη ομάδα γίνεται σε συνάρτηση με τις αξίες-επιδιώξεις-σκοπούς της ομάδας. Υπάρχει πλήθος ομάδων. Παραδειγματικά:

A. Ομάδες συμφερόντων

Οι **ομάδες συμφερόντων** ή **ομάδες πίεσης** επιδιώκουν την άσκηση επιρροής στη δημόσια πολιτική. Ομάδες συμφερόντων είναι οι ενώσεις εργοδοτών, τα συνδικάτα εργαζομένων, οι αγροτικές ενώσεις, τα επιμελητήρια, οι επαγγελματικές ενώσεις και άλλες ομάδες που προωθούν συγκεκριμένες αξιώσεις. Ασκούν πίεση κυρίως στην κυβέρνηση, αλλά και σε άλλους φορείς, όπως στη βουλή, στα πολιτικά κόμματα, στην κοινή γνώμη. Προσπαθούν να επηρεάσουν την εξουσία, και όχι να ασκήσουν εξουσία. Από αυτή την άποψη μπορούν να θεωρηθούν **«κομπάρσοι» της πολιτικής ζωής**.

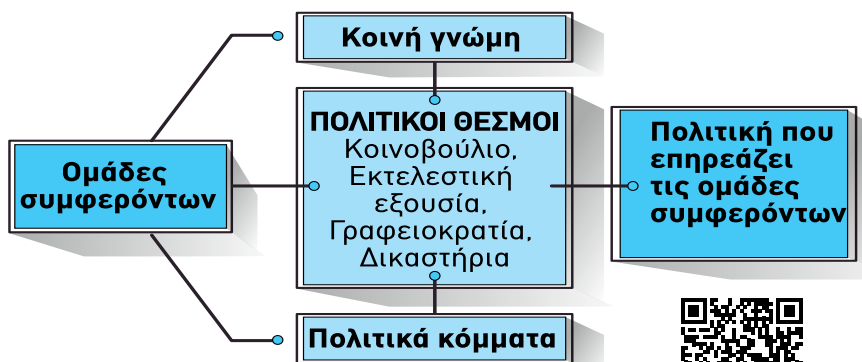
Τα συμφέροντα που υπερασπίζονται μπορεί να είναι **οικονομικά, ηθικά, οικονομικά και ηθικά**. Βέβαια, όχι λίγες φορές, η υπεράσπιση ενός ηθικού συμφέροντος υποκρύπτει ένα οικονομικό συμφέρον. Έτσι π.χ. κάποιος υπερασπίζεται μόνο στα λόγια και όχι με πράξεις τη δημόσια εκπαίδευση.

Η δράση τους μπορεί να έχει ορισμένα **μειονεκτήματα**, όπως:

- Η διατήρηση κεκτημένων δικαιωμάτων και συμφερόντων.
- Η κατοχύρωση συμφερόντων των ισχυρών ομάδων.
- Η δύναμή τους δεν είναι συνάρτηση του μεγέθους τους.
- Η επικράτηση του μερικού εις βάρος του γενικού συμφέροντος.

Η **επιρροή των ομάδων συμφερόντων εξαρτάται** κυρίως από παράγοντες, όπως: το μέγεθος, η ιστορία, η εικόνα, η σχέση με τα ΜΜΕ, η πρόσβαση στην εξουσία, τα οικονομικά μέσα που διαθέτουν κτλ.

Γράφημα (ΜΑ): Η επιρροή των ομάδων συμφερόντων

Πηγή: Rod Hague, Martin Harrop, Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση

-«Μια ομάδα συμφερόντων (ή ομάδα πίεσης) είναι μια οργανωμένη ένωση που έχει σαν στόχο να επηρεάσει την πολιτική και τις πράξεις της κυβέρνησης» (A. Heywood, Εισαγωγή στην πολιτική).

-Οι σχέσεις πολιτικών κομμάτων και ομάδων συμφερόντων μπορεί να είναι σχέσεις εξάρτησης ή ανεξαρτησίας. Στις σχέσεις εξάρτησης, είτε το κόμμα εξαρτάται από ομάδες πίεσης, όπως συμβαίνει π.χ. στις περιπτώσεις χρηματοδότησης των κομμάτων από ομάδες συμφερόντων, είτε οι ομάδες εξαρτώνται από το κόμμα, όπως συμβαίνει π.χ. στις περιπτώσεις που το κόμμα ελέγχει τις ομάδες πίεσης και τις χρησιμοποιεί για να επιτύχει τους στόχους του.

-Ο νόμος αναφέρει το νομικό πλαίσιο της νόμιμης άσκησης επιρροής από τις ομάδες επιρροής για την εμπέδωση μίας νοοτροπίας διαφάνειας και ακεραιότητας στην δημόσια διοίκηση.

Ως **«δραστηριότητα επιρροής»** θεωρείται κάθε είδους άμεση επικοινωνία εκπροσώπου συμφερόντων με θεσμικούς φορείς, η οποία αποσκοπεί να επηρεάσει τη διαδικασία λήψης απόφασης, και ιδίως, ως προς το περιεχόμενο νόμου, προεδρικού διατάγματος, υπουργικής απόφασης, άλλης κανονιστικής διοικητικής πράξης ή εγκυκλίου και η οποία διεξάγεται με αμοιβή, στο πλαίσιο εκπροσώπησης των συμφερόντων του πελάτη, ανεξάρτητα από το αν η διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη, ή έπεται της επικοινωνίας, και ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της επικοινωνίας (Ν. 4829/2021, Άρθρο 3).

-Σύμφωνα με τον νόμο, οι **θεσμικοί φορείς** οφείλουν να ενεργούν σύμφωνα με τον νόμο και με τις αρχές της ακεραιότητας, της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης των εκπροσώπων συμφερόντων. Επίσης, οι **εκπρόσωποι συμφερόντων** κατά την άσκηση δραστηριότητας επιρροής ενεργούν με ακεραιότητα, διαφάνεια και υπευθυνότητα. Μεταξύ άλλων, **υποχρεούνται**:

Να απέχουν από την άσκηση οποιασδήποτε μορφής αθέμιτης επιρροής ή πίεσης.

Να μην προσφέρουν στους θεσμι-

Β. Ομάδες άσκησης επιρροής

Η Ιστορία μάς μαθαίνει ότι υπήρχαν πάντοτε κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες, που επιχειρούσαν- και επιχειρούν ακόμη- να ασκήσουν κοινωνική επιρροή για να διατηρήσουν την εξουσία, τα προνόμιά τους ή/και τον έλεγχο των ανίσχυρων και καταπιεσμένων κοινωνικά ομάδων.

Πολλές και διαφορετικές ομάδες επιδιώκουν να ασκήσουν επιρροή είτε στο κράτος είτε στην κοινωνία είτε σε άλλες ομάδες. Γενικά, διακρίνουμε:

α) Επιρροή της πλειοψηφίας. Αυτό συμβαίνει όταν γίνονται εκλογές για την ανάδειξη κυβέρνησης, δημάρχου, διοικητικού συμβουλίου κτλ. και σύμφωνα με τους κανόνες της δημοκρατίας επικρατεί η πλειοψηφία.

β) Επιρροή της μειοψηφίας. Αυτό συμβαίνει όταν υπάρχουν ισχυρές ή οργανωμένες μειοψηφίες ή διακεκριμένα πρόσωπα που ασκούν επιρροή. Οι ομάδες άσκησης επιρροής, τα γνωστά **λόμπι** (lobbying) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο κυρίως στις ΗΠΑ.

Η χώρα μας, ακολουθώντας τις εξελίξεις στην Ε.Ε., ψήφισε νόμο για να ρυθμίσει το παγκόσμιο φαινόμενο άσκησης επιρροής από ομάδες συμφερόντων (ενώσεις εργοδοτών, επιμελητήρια, εταιρείες, σωματεία, κτλ.). Οι ομάδες αυτές ξοδεύουν μεγάλα ποσά και προσπαθούν με θεμιτά και αθέμιτα μέσα να επηρεάσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις, με στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους.

Υπάρχουν **«επίσημοι εκπρόσωποι»** ομάδων συμφερόντων, που αναγνωρίζονται από το κράτος. Είναι ιδιώτες και επιχειρήσεις που ασκούν **λόμπινγκ** με στόχο να επηρεάζουν τους φορείς άσκησης δημόσιας πολιτικής και την κοινή γνώμη. Αυτοί προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, έναντι αμοιβής, σε ομάδες συμφερόντων.

Το λόμπι διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Όμως, οι **κίνδυνοι της επιρροής** είναι μεγάλοι, όπως: 1) η λήψη μεροληπτικών αποφάσεων από τους δημόσιους φορείς 2) η δυνατότητα ισχυρών ομάδων να περιθωριοποιήσουν άλλες ομάδες συμφερόντων στον δημόσιο διάλογο.

Γ. Ομάδες ενδιαφέροντος

Τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί πολλές «ομάδες ενδιαφέροντος». Κάθε μια ενδιαφέρεται για ορισμένο θέμα και απευθύνεται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Συνήθως, πρόκειται για ομάδες προσφοράς κοινωνικών, μορφωτικών, πολιτιστικών κτλ. υπηρεσιών. Κάποιες προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες, κάποιες παίρνουν συμβολική αμοιβή και κάποιες αμείβονται για τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

Υπάρχει λοιπόν μια **ποικιλία ομάδων ειδικού ενδιαφέροντος**, όπως σύλλογοι, ενώσεις, όμιλοι, λέσχες, που ασχολούνται με πολιτιστικά θέματα, μουσική, φιλοσοφία, ρητορική, ποίηση, ρομποτική, σκάκι, φωτογραφία, κινηματογράφο, αστρονομία κτλ. Κάποιες ομάδες ενδιαφέροντος ασκούν λόμπινγκ με στόχο να επηρεάζουν την κυβέρνηση, άλλους φορείς άσκησης δημόσιας πολιτικής και την κοινή γνώμη για να κερδίσουν αυτό που θέλουν. Παραδείγματα ομάδων ενδιαφέροντος:

-Ομάδες κοινωνικής αλληλεγγύης: παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες σε ευπαθείς ομάδες, σε ΑμεΑ, σε φιλανθρωπικά σωματεία, κτλ.

-Προσκοπισμός: συμβάλλει στην ενθάρρυνση των νέων να αξιοποιήσουν τις σωματικές, διανοητικές, συναισθηματικές, κοινωνικές τους ικανότητες ως άτομα και πολίτες.

κούς φορείς οποιασδήποτε φύσης αθέμιτο ωφέλημα, συμπεριλαμβανομένων των δώρων, της φιλοξενίας, της χορηγίας, της δωρεάς ή άλλων διευκολύνσεων.

Αμερικανοελληνική οργάνωση υπέρ του Ελληνισμού*

Συμβούλιο Ελληνοαμερικανικής Ηγεσίας*

Έντι Ζεμενίδης, εκτελεστικός διευθυντής της HALC

Ιστοσελίδες:

- **ΑΗΕΡΑ***
- **ΑΗΕΡΑ HELLAS***
- **HALC***

-Οι ομάδες συμφερόντων επηρεάζουν τα κανάλια επιρροής με διάφορους τρόπους, όπως:

- Άμεσες επαφές με τα κέντρα αποφάσεων.
- Έμμεση επιρροή μέσω των πολιτικών κομμάτων.
- Έμμεση επιρροή μέσω της κοινής γνώμης.
- Πρόσωπα ή ομάδες που ασκούν λόμπινγκ- Λομπίστες.

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης- Οι ψηφιακές κοινότητες

Προργανωτής: «Όταν χαζεύω φωτογραφίες στο Instagram, νιώθω απόλυτο μπάζο και βρίσκομαι σε διαρκές fomo... Ο εθισμός είναι ανάλογος. Όταν κάπνιζα, χρειαζόμουν τρία πακέτα τσιγάρα την ημέρα. Δεν μπορούσα να περιοριστώ στο μισό. Το ίδιο μου συμβαίνει και με το TikTok. Όταν αρχίζω να σκρολάρω βιντεάκια, δεν μπορώ να σταματήσω. Μπορεί να είναι μέρα όταν ξεκινήσω και να έχει βραδιάσει όταν θα τελειώσω» (Ξένια Κουναλάκη, Άρθρο).

Τα άτομα δημιουργούν μικρές ομάδες, γιατί εντός αυτών αναγνωρίζουν τον εαυτό τους. Κάθε ανθρώπινη ομάδα αποτελεί και ένα κοινωνικό δίκτυο. Έτσι, μέσα από την ατομικότητα αναδύεται η κοινωνικότητα και μέσα από την κοινωνικότητα επιβεβαιώνεται η ατομικότητα. Οι αποστάσεις, ο σύγχρονος τρόπος ζωής, η δυσχέρεια επικοινωνίας και οι τεχνολογικές εξελίξεις έφεραν στη ζωή μας τα σύγχρονα κοινωνικά δίκτυα.

Στο πλαίσιο του διαδικτύου, ο όρος **κοινωνικά δίκτυα** (social networks) «αναφέρεται σε μία ηλεκτρονική πλατφόρμα που συντηρείται και αναπτύσσεται, με σκοπό να παρέχει στα μέλη της δυνατότητες διασύνδεσης και αλληλεπίδρασης. Στην ουσία πρόκειται για εικονικές κοινότητες, όπου οι χρήστες δημιουργούν εικονικά προφίλ και αναπτύσσουν ένα δίκτυο επαφών με άλλους χρήστες, με τους οποίους επικοινωνούν μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Οι χρήστες-μέλη της πλατφόρμας συνήθως είναι άτομα με κοινά ενδιαφέροντα ή δραστηριότητες» (Βιβλίο Α΄ Λυκείου Εφαρμογές πληροφορικής).

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι πολλά και αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής μας. **Σήμερα**, δημοφιλή είναι τα: Facebook, MySpace, X, LinkedIn, You Tube, Instagram, TikTok κτλ. Επίσης, υπάρχουν διάφορες ενημερωτικές ιστοσελίδες και εκατομμύρια ιστοσελίδες των bloggers σε όλο τον κόσμο. Όλα αυτά σήμερα, γιατί στην πορεία του χρόνου όλα αλλάζουν. Άλλα εμφανίζονται και άλλα εξαφανίζονται.

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι διαφόρων μεγεθών κοινού και επιρροής και στηρίζονται στις σχέσεις και έχουν τη δική τους ζωή. Μεγαλώνουν, αλλάζουν, επιβιώνουν, πεθαίνουν. Έχουν ορισμένα **χαρακτηριστικά**, όπως:

α) Η σύνδεση. Ποιος είναι συνδεδεμένος με ποιον.

β) Η μετάδοση. Τί περιεχόμενο (κείμενο, εικόνες κτλ.) και ποιο θέμα (έρωτας, χρήματα, βία, μόδα, ευτυχία κτλ.) ρέει μεταξύ των συνδέσεων.

γ) Η αιτιολογία. Γιατί, γίνεται η διασύνδεση (έλλειψη επικοινωνίας, ανάπτυξη πελατείας, ψυχαγωγία, ανάγκη για φίλους κτλ.).

Το διαδίκτυο είναι σαν μια απέραντη πόλη, με απέραντες συνοικίες και απέραντες γειτονιές. Προσφέρει τεράστιες δυνατότητες είτε για το καλό είτε για το κακό. Ότι προσφέρεται έτοιμο είναι καλό, αλλά υποκαθιστά την προσπάθεια και την εμπειρία. Παράδειγμα: το κομπιουτεράκι κάνει τις απαραίτητες πράξεις, αλλά ο μαθητής χρειάζεται να γνωρίζει και τους κανόνες της αριθμητικής.

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι ένα **παράλληλο σύμπαν**, μια ολόκληρη ανθρώπινη κοινωνία που καθρεφτίζει όσα υπάρχουν στη δική μας. Άτομα, ομάδες, κοινότητες, κινήματα, επιχειρήσεις κτλ. συνδέονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με βάση αξίες, αρχές, ιδέες, οικονομικές συναλλαγές, φιλία, κοινά ενδιαφέροντα κτλ.

Οι δυνατότητες που προσφέρουν έχουν μεταβάλει τον τρόπο επικοινωνίας. Ειδικά στους νέους τείνουν να ξεπεράσουν ή/και να αντικαταστήσουν άλλους παραδοσιακούς τρόπους επικοινωνίας, ενημέρωσης,

Tim Berners Lee: «αν δεν υπήρχε ο Μιχάλης Δερτούζος, ίσως να μην υπήρχε το World Wide Web».

-Η πληροφορική ταιριάζει στους Έλληνες. Η τεχνολογία είναι εξ ίσου απεριόριστη με την ανθρώπινη φαντασία (Μιχάλης Δερτούζος).

Μιχάλης Δερτούζος

«Μιχάλης Δερτούζος, ο οραματιστής του διαδικτύου»

«Τα κοινωνικά δίκτυα»

Νικόλας Χρηστάκης, καθηγητής στο πανεπιστήμιο Γέιλ (ΗΠΑ)

-«Έχουμε εξελιχθεί για να ζούμε σε δίκτυα, εντός των οποίων έχουμε συγκεκριμένες συνδέσεις με άλλα άτομα που έχουμε γνωρίσει, αγαπήσει και επιθυμούμε». Βασικές αρχές στις κοινωνικές συνδέσεις:

- Ο φίλος του φίλου σου είναι φίλος σου.
 - Ο εχθρός του φίλου σου είναι εχθρός σου.
 - Ο φίλος του εχθρού σου είναι εχθρός σου.
 - Ο εχθρός του εχθρού σου είναι φίλος σου.
- (Νικόλας Χρηστάκης, Προσχέδιο).

-Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης «είναι οι καταλύτες της καταστροφής της δημοκρατίας και των γεγονότων. Έχουν γίνει ένα σύστημα τροποποίησης συμπεριφορών και εμείς είμαστε τα σκυλιά του Παβλόφ» (Μαρία Ρέσα, δημοσιογράφος, Νόμπελ Ειρήνης 2021).

διασκέδασης κτλ. Σε όλους, μικρούς και μεγάλους, προσφέρουν νέες ευκαιρίες για προσωπική έκφραση και δημιουργία. Αποτελούν **μια νέα πραγματικότητα**. Εκτός από την επικοινωνία-ενημέρωση-διασκέδαση χρησιμοποιούνται και π.χ.:

α) Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Διευκολύνουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Είναι διαδραστικά, ενθαρρύνουν την ενεργητική συμμετοχή και μάθηση, καθώς και την επικοινωνία και την συνεργασία των εκπαιδευομένων από απόσταση.

β) Στην εργασία. Έχουν μεταμορφώσει τον κόσμο της εργασίας. Πολλές επιχειρήσεις αξιοποιούν τις δυνατότητες που προσφέρουν για να ενισχύσουν την παραγωγικότητα, την καινοτομία, τη συνεργασία κτλ.

γ) Στις επιχειρήσεις. Συνδέουν τις επιχειρήσεις με τον υπόλοιπο κόσμο. Συνδέουν τους εργαζόμενους. Βελτιώνουν την επικοινωνία με τους πελάτες. Προωθούν την καινοτομία και τα προϊόντα/υπηρεσίες της επιχείρησης. Προσφέρουν αξία στην επιχείρηση.

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι δημοφιλή, διότι απαντούν σε μια βασική ανάγκη: **στην ανάγκη επικοινωνίας** και διότι είναι δωρεάν, τυπικά τουλάχιστον. Προσφέρουν **πολλά πλεονεκτήματα**, όπως:

-Η άμεση απευθείας ενημέρωση / πληροφόρηση για οτιδήποτε συμβαίνει στον κόσμο καθώς και η αναζήτηση πλήθους γνώσεων.

-Η αναζήτηση και ανεύρεση ποικίλου περιεχομένου (πληροφοριών, φωτογραφιών, βίντεο), προγραμμάτων ψυχαγωγικού περιεχομένου κτλ.

-Η δημιουργία δεσμών με μεγάλο αριθμό ατόμων, που βρίσκονται σε μεγάλη γεωγραφική απόσταση, από διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς και με διαφορετικές συνήθειες και χαρακτηριστικά.

Όμως, είναι γεμάτα **υποσχέσεις αλλά και κινδύνους**. Με καθεστώς ανωνυμίας διαδίδονται ψευδείς ειδήσεις (fake news), αλλά και κάθε τι ακραίο, παράλογο, εξωφρενικό, τερατώδες. Η υπερβολική χρήση οδηγεί στον **εθισμό από το διαδίκτυο**, μικρούς και μεγάλους. Είναι οι **εξαρτημένοι ή εθισμένοι του διαδικτύου**. Μας συνδέουν με την **εικονική πραγματικότητα** και μας αποσυνδέουν από την πραγματικότητα. Άλλα **μειονεκτήματα** είναι:

-Ο χρήστης χάνει τον έλεγχο όλων των προσωπικών του στοιχείων που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο. Η εταιρεία έχει δικαίωμα χρήσης όλων αυτών των πληροφοριών και διατήρησής τους στο διηνεκές.

-Η κατασκευή και διάδοση ψευδών πληροφοριών για δημόσια πρόσωπα και γεγονότα με σκοπό την συκοφαντία και την παραπλάνηση.

-Η δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων καθιστά τους χρήστες ευάλωτους. Άγνωστα και πλαστά πρόσωπα μπορούν να τους εκβιάσουν.

-Ο κίνδυνος από περιεχόμενο που δεν είναι ασφαλές, όπως κακόβουλο λογισμικό, πορνογραφικό υλικό, υλικό προσηλυτισμού κτλ.

Σκοπός των δικτύων είναι να προσφέρουν θετικά και επιθυμητά αποτελέσματα, έστω και αν υπάρχουν αρνητικές παρενέργειες. Έχουμε περισσότερο να κερδίσουμε παρά να χάσουμε χρησιμοποιώντας τα κοινωνικά δίκτυα. Η δύναμη των δικτύων είναι τέτοια ώστε επηρεάζει κάθε πτυχή της ζωής μας. Η επιτυχία ή η αποτυχία τους εξαρτάται αφενός από τους σκοπούς των δικτύων και αφετέρου από τον τρόπο που τα χρησιμοποιούν οι άνθρωποι. **Πώς αντιμετωπίζονται τα αρνητικά φαινόμενα του διαδικτύου;** Με την παιδεία. Επίσης, οι άνθρωποι μπορούν να αλλάζουν τις κοινωνικές σχέσεις τους και το δίκτυο των κοινωνικών τους σχέσεων.

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

-Μετα-Σύμπαν (metaverse) είναι ο νέος κόσμος της εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας. Στη νέα διαδικτυακή πλατφόρμα οι άνθρωποι θα μπορούν να εργαστούν, να παίξουν, να συναντηθούν, να ερωτευθούν και να περάσουν χρόνο μαζί, έστω και αν βρίσκονται στην άλλη άκρη του κόσμου.

-Η μεγαλύτερη ειρηνική επανάσταση στην εποχή μας είναι η επανάσταση της πληροφορικής και του διαδικτύου. Είναι μια επανάσταση που έχει αλλάξει την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό, τις σχέσεις μας και τη ζωή μας. Από τον τρόπο που το χρησιμοποιούμε, για καλό ή για κακό, θα εξαρτηθεί το μέλλον το δικό μας και του διαδικτύου.

-«Η ιδιωτική ζωή του καθενός δεν είναι πλέον μια ζωή συνδεδεμένη με ορισμένους τόπους, δεν διέπεται από σταθερότητα και συγκεκριμένους κανόνες. Είναι μια ζωή 'ταξιδιάρη' (με την κυριολεκτική και με τη μεταφορική έννοια), μια ζωή νομαδική, στο αυτοκίνητο, το αεροπλάνο, το τρένο ή το τηλέφωνο, το Ίντερνετ, μια ζωή ορισμένη και κατασκευασμένη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μια διεθνής ζωή. Όλες αυτές οι τεχνολογίες συνιστούν καθημερινά μέσα κατάργησης του χώρου και του χρόνου. Εξαλείφουν τις αποστάσεις, μεταφέρουν το κοντινό πολύ μακριά και το μακρινό πολύ κοντά, η απουσία από τον ίδιο χώρο. Το να ζει κανείς σε έναν τόπο δεν σημαίνει πλέον να συμβιώνει σε αυτόν και το να συμβιώνει δεν σημαίνει να ζει στον ίδιο τόπο» (Μπεκ Ούρλιχ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).

5. Η κοινή γνώμη και οι διαμορφωτές της

Κοινή γνώμη είναι η γνώμη των πολλών, της μεγάλης πλειοψηφίας, για ένα σημαντικό δημόσιο ζήτημα. Δεν αποτελεί ένα απλό άθροισμα ατομικών γνώμων, αλλά **συνθετική έκφραση**, που προκύπτει μέσα από διαδικασίες αλληλεπίδρασης και σύγκρισης.

Ο όρος «κοινή» είναι θεωρητική κατασκευή. Δεν υπάρχει κοινή γνώμη για κάποιο ζήτημα, αλλά γνώμη της πλειοψηφίας ή πιθανόν ούτε της πλειοψηφίας. Υπάρχουν πολλές άλλες γνώμες, μειοψηφούσες ή ατομικές. Μάλλον πρόκειται για μια πιο ευρέως αποδεκτή στάση έναντι κάποιου θέματος, παρά για κοινή γνώμη. Πάντως, αν και δεν υπάρχει, είναι σαν να υπάρχει, γι' αυτό γίνεται επίκλησή της και μέτρησή της

Η κοινή γνώμη είναι ένα **ψυχοκοινωνικό φαινόμενο**. Σχηματίζεται με διαδικασίες πολιτικοποίησης και κοινωνικής επιρροής. Ανάλογα με το θέμα, άλλοτε παραμένει σχετικά **σταθερή** για μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. η θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση), και άλλοτε είναι **ευμετάβλητη** (π.χ. η δημοφιλία των πολιτικών). Πολλοί **παράγοντες** συμβάλλουν στη **διαμόρφωση** της κοινής γνώμης, όπως:

α) Φορείς κοινωνικοποίησης/πολιτικοποίησης, όπως η οικογένεια, η εκκλησία, τα πολιτικά κόμματα, η κοινωνία πολιτών και οι ομάδες πίεσης κτλ. στόχος των οποίων είναι να επηρεάσουν την κοινή γνώμη.

β) Καθοδηγητές κοινής γνώμης (Opinion Leaders). Είναι πρόσωπα που λόγω κύρους και εξουσίας ή άλλων λόγων θεωρείται ότι έχουν έγκυρη γνώμη αλλά και μπορούν να πείθουν (πολιτικοί, δημοσιογράφοι, διανοούμενοι κτλ.). Διαμεσολαβούν μεταξύ ΜΜΕ και κοινού. Ενδιαφέρονται για τις δημόσιες υποθέσεις και για ζητήματα που ενδιαφέρουν την κοινή γνώμη. Μέσω των ΜΜΕ και των κοινωνικών δικτύων μεταδίδουν τα δικά τους μηνύματα αλλά και αναμεταδίδουν μηνύματα που επιλέγουν ή ασκούν κριτική σε αυτά που διαφωνούν.

γ) Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (εφημερίδα, ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο κτλ.). Η δύναμη τους είναι μεγάλη. Μπορούν όχι μόνο να επηρεάζουν αλλά και να «κατασκευάζουν» την κοινή γνώμη. Αυτό θεωρείται ένα σημαντικό πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών, που αντιμετωπίζεται με την αντικειμενική και πλουραλιστική πληροφόρηση.

Η κοινή γνώμη μπορεί να μετρηθεί με **τεχνικές σφυγμομέτρησης** (Γκάλλοπ), με τις οποίες γίνεται ποσοτική και ποιοτική διερεύνησή της. Η διερεύνηση γίνεται με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις σε ένα **αντιπροσωπευτικό δείγμα** του πληθυσμού. Το δείγμα είναι μια μικρογραφία του συνόλου. Έτσι, ανάλογα με το είδος της διερεύνησης λαμβάνονται υπόψη χαρακτηριστικά όπως: το φύλο, η ηλικία, το εισόδημα, η μόρφωση, το επάγγελμα, ο τόπος κατοικίας κτλ. Επιπλέον, σημασία έχουν το μέγεθος και η μέθοδος επιλογής του δείγματος και εξαγωγής συμπερασμάτων. Ανάλογα με το υπό διερεύνηση θέμα, αν είναι τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό, γίνεται λόγος, αντίστοιχα, για κοινή γνώμη μιας περιοχής (π.χ. Μακεδονίας), της Ελλάδας, της Ευρώπης. Επίσης, ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται η **κατασκευή του ερωτηματολογίου**. Ανάμεσα στα **στοιχεία** που χρειάζεται να ληφθούν **υπόψη** είναι:

α) Ο τύπος ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις μπορεί να είναι ανοικτές, κλειστές, προκαθορισμένων απαντήσεων. Ειδικότερα:

-Ανοιχτές ερωτήσεις. (π.χ. ποια η γνώμη σας για την τηλεόραση;). Ο ερωτώμενος απαντάει ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς.

-Κλειστές ερωτήσεις. (π.χ. ακούτε ραδιόφωνο;). Ο ερωτώμενος πρέπει να απαντήσει συνήθως με ένα Ναι ή Όχι.

George Gallup

Ο Αμερικανός George Gallup έδωσε το όνομά του στις δημοσκοπήσεις. Ήταν πρωτοπόρος τεχνικών δειγματοληψίας έρευνας και εφευρέτης της δημοσκοπικής Γκάλλοπ, που είναι μια επιτυχημένη στατιστική μέθοδος δειγματοληψίας έρευνας για τη μέτρηση της κοινής γνώμης.

«Τζώρτζ Γκάλλοπ, ο πατέρας των πολιτικών δημοσκοπήσεων»

Γιάννης Γαϊτης, Σύθεση Εθνική Πινακοθήκη*

«Η κοινή γνώμη είναι μια αόρατη, μυστηριώδης δύναμη, στην οποία τίποτα δεν μπορεί ν' αντισταθεί. Τίποτα δεν είναι πιο ευμετάβλητο, πιο συγκεχυμένο και πιο ισχυρό. Όσο ιδιότροπη όμως και αν είναι, είναι παρά ταύτα αληθινή, συνετή, δίκαιη πιο συχνά απ' ό,τι νομίζουμε» (Μέγας Ναπολέων).

-Ερωτήσεις με προκατασκευασμένες απαντήσεις. (π.χ. το όφελος των μαθητών από τη χρήση του διαδικτύου στη διδασκαλία είναι: μεγάλο-αρκετό-μικρό-καθόλου). Ο ερωτώμενος επιλέγει όποια απάντηση θέλει. Οι ερωτήσεις αυτού του τύπου δεν διαθέτουν τα μειονεκτήματα των ανοικτών και κλειστών ερωτήσεων. Συνήθως υπάρχει και μια απάντηση «Άλλος λόγος» ώστε να υπάρχει δυνατότητα άλλης απάντησης.

β) Έκταση ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις χρειάζεται να είναι μικρές, απλές και σαφείς ώστε να είναι κατανοητές από τους ερωτώμενους.

γ) Αριθμός ερωτήσεων. Ο αριθμός των ερωτήσεων εξαρτάται από το υπό διερεύνηση θέμα και από το μέγεθος τους. Πρέπει να είναι τόσες ώστε να καλύπτεται το θέμα, αλλά και να απαντώνται σε τόσο χρόνο, ώστε να μην κουράζουν τον ερωτώμενο. Ένα ερωτηματολόγιο που μπορεί να απαντηθεί σε τριάντα λεπτά έχει τριάντα περίπου ερωτήσεις.

δ) Σειρά ερωτήσεων. Στην αρχή τίθενται οι προσωπικές ερωτήσεις (φύλο, ηλικία, επάγγελμα κτλ.). Στη συνέχεια χρειάζεται ένα ξεδίπλωμα, μια λογική ροή των ερωτήσεων, ώστε η απάντηση να έρχεται αβίαστα. Τονίζεται ότι τόσο η σειρά όσο και ο τρόπος που διατυπώνονται οι ερωτήσεις μπορούν να προσδιορίζουν τις απαντήσεις και κατ' επέκταση το αποτέλεσμα.

Χρειάζεται να ληφθεί υπόψη ότι ασκείται έντονη κριτική για τις δημοσκοπήσεις. Μεταξύ άλλων, **η κριτική εντοπίζεται στα εξής:**

- Η κοινή γνώμη στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, υπάρχουν γνώμες ατόμων που διαμορφώνονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο, κάτω από διαδικασίες κοινωνικοποίησης, πολιτικοποίησης και επιρροής.

- Οι δημοσκοπήσεις μετρούν επιφανειακές γνώμες και όχι βαθύτερες πεποιθήσεις. Μας πληροφορούν γι' αυτό που τα ερωτώμενα άτομα λένε ότι θα κάνουν και όχι γι' αυτό που πράγματι κάνουν. Είναι δε γνωστή η διάσταση ανάμεσα στο λέγειν και στο πράττειν.

- Τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης ισχύουν μόνον τη στιγμή που παράγονται, γιατί η κοινή γνώμη μεταβάλλεται εύκολα και ταχύτατα.

- Κάποιοι ερωτώμενοι δεν λένε την αλήθεια για διάφορους λόγους (π.χ. φόβος να εκφράσουν άποψη, διαρροή στοιχείων έρευνας).

- Οι εταιρείες δημοσκοπήσεων εκτελούν «παραγγελίες» εταιρειών, κομμάτων, προσώπων κτλ. Επομένως, δεν αποκλείεται η δημοσκόπηση να γίνει με τρόπο ώστε τα αποτελέσματα να είναι ευνοϊκά γι' αυτούς που δίνουν τις παραγγελίες.

- Η κατασκευή του ερωτηματολογίου. Ανάλογα με τον τρόπο διατύπωσης των ερωτήσεων δίνονται και οι απαντήσεις. Δηλαδή, οι κατάλληλες ερωτήσεις μπορούν να δώσουν τις ζητούμενες απαντήσεις.

Γενικά, δεν χρειάζεται ούτε υπερεκτίμηση ούτε υποεκτίμηση των δημοσκοπήσεων και κυρίως «να μην περιμένουμε απ' τις δημοσκοπήσεις περισσότερα απ' αυτά που μπορούν να δώσουν».

Μεταξύ πολιτικής εξουσίας και κοινής γνώμης υπάρχει αλληλεπίδραση. Καμία εξουσία, αυταρχική ή δημοκρατική δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί, αν δεν έχει τη συναίνεση της κοινής γνώμης. Αυτό το γνωρίζουν όσοι ασκούν πολιτική εξουσία, γι' αυτό επιδιώκουν να έχουν τη συναίνεσή της. Τούτου ένεκα, **η κοινή γνώμη θεωρείται πηγή και μέσο άσκησης της πολιτικής εξουσίας.**

-Οι σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης προϋποθέτουν την ενασχόλησή της με τις δημόσιες υποθέσεις. Σήμερα, με την πολιτική αδιαφορία και απάθεια οι πολίτες γνωρίζουν για την πολιτική τόσα, όσα ακριβώς είναι απαραίτητα για να μένουν ανέπαφοι από αυτήν. Αν αυτό ισχύει, τότε οι σφυγμομετρήσεις δεν αποβλέπουν στην μέτρηση αλλά στην καθοδήγηση της κοινής γνώμης.

-«Όποιο κόμμα δεν είναι ευχαριστημένο με τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων, αμφισβητεί το κύρος και την ορθότητά τους» (Ανδρέας Δρυμιώτης, Άρθρο).

Γιάννης Γαϊτης, Ανθρωπάκια Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας*

-Το ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη εντοπίζεται και στα εξής:

α) Πώς λειτουργεί και ποια είναι η δύναμή της;

β) Με ποια μέσα μπορεί να μεταστραφεί ή να ελεγχθεί;

γ) Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στη διαμόρφωσή της;

-Οι πολιτικές δυνάμεις ενδιαφέρονται να ερμηνεύουν την κοινή γνώμη να την διαμορφώσουν και να την καθοδηγούν (π.χ. μέσω της ανάλυσης των δημοσκοπήσεων).

-Η πολιτική δύναμη της κοινής γνώμης έγκειται «όχι τόσο σε αυτό που κάνει αλλά στον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι πολιτικοί πρωταγωνιστές τι **δύνανται** να κάνουν» (Price Vincent, Κοινή Γνώμη).

*Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

6. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης

Προργανωτής: το 1938 στις ΗΠΑ ο Όρσον Γουέλς, σκηνοθέτης και ηθοποιός, διασκεύασε για το ραδιόφωνο το μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας «Ο πόλεμος των κόσμων», που περιγράφει μία σύγκρουση του ανθρώπου με εξωγήινους. Στην εκπομπή του ανακοίνωσε την εισβολή εξωγήινων από τον Άρη, και αυτό προκάλεσε πανικό σε πολλές περιοχές των ΗΠΑ. Χιλιάδες κάτοικοι έντρομοι εγκατέλειψαν την περιοχή τους για να μην πέσουν στα χέρια των εξωγήινων (κλασική αναφορά στα ΜΜΕ).

Υπάρχουν πολλά είδη Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ): εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο, κινηματογράφος, βίντεο, τηλεόραση, διαδίκτυο κτλ. Κάθε ΜΜΕ έχει τα δικά του χαρακτηριστικά, έχει τη δική του δύναμη. Έτσι για παράδειγμα, γίνεται λόγος για:

-Τη δύναμη της εφημερίδας, του περιοδικού, τη δύναμη του γραπτού λόγου (scirta manent = τα γραπτά μένουν).

-Τη δύναμη του ραδιοφώνου, τη ραδιοφωνική φαντασία, που είναι μοναδική.

-Τη δύναμη της τηλεόρασης, τη δύναμη της εικόνας, αφού «μια εικόνα ίσον χίλιες λέξεις». Ο 20ος αιώνας είναι ο αιώνας των ΜΜΕ. Ποτέ άλλοτε τόσο πολλοί άνθρωποι δεν επικοινωνούσαν με τόσο πολλούς, με τόση άνεση, τόση ευκολία, τόσο μικρό οικονομικό κόστος. Εκατομμύρια ΜΜΕ προσπαθούν να επικοινωνήσουν με εκατομμύρια ανθρώπους. Βέβαια, η επικοινωνία δεν είναι άμεση αλλά έμμεση, γίνεται μέσω των ΜΜΕ. Η επικοινωνία έχει κερδίσει σε πλάτος αλλά έχει χάσει σε βάθος. Η τεχνολογία έχει μετατοπίσει την επικοινωνία από τον κόσμο της κοινωνίας στον κόσμο των ΜΜΕ και του διαδικτύου.

Τα ΜΜΕ επιτελούν τις εξής **κλασικές λειτουργίες**:

-**Ενημέρωση**. Παρέχουν ενημέρωση για θέματα τοπικού, εθνικού και διεθνούς ενδιαφέροντος, και μάλιστα για θέματα επίκαιρα.

-**Πληροφόρηση**. Προσφέρουν πληροφορίες για κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές κτλ. εξελίξεις. Δίνουν χρήσιμες πληροφορίες σε διάφορες ομάδες πληθυσμού (αγρότες, ναυτικούς, εκδρομείς κτλ.) αλλά και ειδικές πληροφορίες για διάφορα θέματα (πολιτιστικά, αγγελίες, διαφημίσεις) κτλ.

-**Εκπαίδευση**. Παρέχουν γενικές και επιστημονικές γνώσεις για ποικίλα θέματα αλλά και λειτουργούν ως φορείς κοινωνικοποίησης με τα πρότυπα συμπεριφοράς που προβάλλουν.

-**Ψυχαγωγία**. Προσφέρουν διασκέδαση και ψυχαγωγία ποικίλου περιεχομένου και με ελάχιστο κόστος. Μάλιστα, αποτελούν τη μόνη πηγή ψυχαγωγίας, για μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Σύμφωνα με πολλούς επιστήμονες, **τα βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας**, από τα οποία αν λείπει κάποιος, δεν υπάρχει μαζική επικοινωνία σχετίζονται με **πέντε ερωτήματα (πέντε W)** και είναι τα εξής:

α) Ποιος; Ο πομπός/ο επικοινωνητής. Είναι αυτός που στέλνει το μήνυμα στον δέκτη. Επιλέγει και συνθέτει το μήνυμα, το οποίο μέσω κάποιου μέσου μεταδίδει στο κοινό/ δέκτη. Στόχος του είναι η αποτελεσματική επικοινωνία.

β) Τί; Το μήνυμα. Είναι η «πληροφορία» που ο πομπός μεταδίδει στον δέκτη. Αν και σε ποιο βαθμό θα φθάσει στον δέκτη, ώστε να επιτευχθεί η επικοινωνία, εξαρτάται από την εγκυρότητα και αξιοπιστία του πομπού, τη σαφήνεια και πληρότητα του μηνύματος, τα χαρακτηριστικά του δέκτη κτλ.

γ) Με ποιο μέσο; Το μέσο. Είναι οτιδήποτε χρησιμοποιείται στην επικοινωνία. Το ταχυδρομικό περιστέρι, η φωτογραφία, το ραδιόφωνο, το διαδίκτυο, ο δορυφόρος, κτλ. Όλα αυτά τα μέσα μεταβιβάζουν το μήνυμα από τον πομπό στον δέκτη. Μεσολαβούν μεταξύ πομπού και δέκτη. Κάθε

Όρσον Γουέλς,
Σκηνοθέτης και Ηθοποιός

-«Το μέσο είναι το μήνυμα» (Marshall McLuan)

Ζήτω η εφημερίδα:

«Στη σημερινή Ελλάδα, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, όπου η πολιτική είναι ζωντανή, παρατηρεί κανείς ότι οι εφημερίδες αποδοχής και κύρους είναι πηγές πνευματικού πλούτου, ενημέρωσης, τεκμηρίωσης και γνώσης... Η εφημερίδα παραμένει στη δημοκρατική ζώνη του σύγχρονου κόσμου, ο υπερασπιστής του ορθού λόγου, ο τόπος των επιχειρημάτων, η αρένα της κριτικής, το κύριο πεδίο καλλιέργειας του λόγου και της γλώσσας» (Λευτέρης Κουσουλής, πολιτικός επιστήμων, Άρθρο).

-Τα ΜΜΕ βιάζουν την κοινωνία. Τη βιάζουν γιατί θέλει να τη βιάζουν (Κορνήλιος Καστοριάδης).

μέσο έχει τα δικά του χαρακτηριστικά, τα δικά του πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.

δ) Σε ποιόν; Τον δέκτη/το κοινό. Είναι αυτός προς τον οποίον ο πομπός απευθύνει το μήνυμα. Στόχος δεν είναι το άτομο αλλά το κοινό. Τα ΜΜΕ προσπαθούν να ικανοποιήσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κοινό, γι' αυτό απευθύνονται στο «**μέσο κοινό**». Και όταν κάποιος ΜΜΕ απευθύνεται σε ειδικό κοινό (π.χ. νέοι), στόχος είναι ο «**μέσος όρος**» του ειδικού κοινού.

ε) Γιατί; Το αποτέλεσμα. Είναι ο στόχος της επικοινωνίας. Στόχος κάθε πομπού και κατ' επέκταση κάθε ΜΜΕ είναι να επηρεάσει και να κερδίσει το κοινό. Γενικά, ο πομπός θέλοντας να μεταβιβάσει το μήνυμα, επιλέγει το κατάλληλο μέσο, για να φθάσει το μήνυμα στο κοινό.

Καθένα από τα παραπάνω πέντε στοιχεία έχει τη δική του συμβολή στη διαδικασία της επικοινωνίας. Γι' αυτό η προβληματική λειτουργία ενός στοιχείου συνεπάγεται δυσκολία ή αποτυχία της επικοινωνίας.

Ποια είναι η **επίδραση των ΜΜΕ**; Η επίδρασή τους σχετίζεται με τη δύναμή τους. Γενικά, οι διάφορες απόψεις μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις κατηγορίες:

- **Η παντοδυναμία των ΜΜΕ.** Τα ΜΜΕ ελέγχονται από λίγους και ισχυρούς. Καθορίζουν την «Ημερήσια Διάταξη» (επιλέγουν ποια γεγονότα και με ποια σειρά θα γίνουν είδηση). Κατευθύνουν συνειδήσεις, επηρεάζουν συμπεριφορές, πείθουν για διάφορα θέματα (κατανάλωση, μόδα, αθλητικά κτλ.). Νομιμοποιούν και δικαιώνουν την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων. Οι επιδράσεις τους είναι ισχυρές.

- **Η παντοδυναμία του καταναλωτή.** Υπάρχουν πολλά ΜΜΕ με αντικρουόμενα συμφέροντα, επειδή υπάρχουν πολλές ομάδες συμφερόντων. Τα ΜΜΕ κάνουν συνεχώς μετρήσεις αναγνωσιμότητας/ θέασης/ ακρόασης για να διαπιστώσουν τις προτιμήσεις του κοινού. Αν θέλουν να επιβιώσουν πρέπει να προσαρμοστούν στις επιθυμίες του καταναλωτή, ο οποίος με το τηλεκοντρόλ στο χέρι, επιλέγει αυτό που επιθυμεί. Ο Homo Mass Media, δηλαδή ο άνθρωπος των ΜΜΕ, είναι ο κυρίαρχος του παιχνιδιού, δεν κατευθύνεται αλλά κατευθύνει τα ΜΜΕ. Άρα, δεν υπάρχουν επιδράσεις.

- **Δεν υπάρχει παντοδυναμία των ΜΜΕ και του καταναλωτή.** Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες υπάρχουν πολλά ΜΜΕ, πολλά κοινά και πολλά αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ ΜΜΕ και μεταξύ ΜΜΕ και κοινού. Αυτός ο πλουραλισμός συμφερόντων και προτιμήσεων εμποδίζει την παντοδυναμία είτε των ΜΜΕ είτε του κοινού-καταναλωτή. Επομένως, υπάρχουν επιδράσεις αλλά δεν είναι ισχυρές. Ανεξάρτητα από τις παραπάνω αντιλήψεις, επισημαίνεται ότι ο δέκτης (το κοινό) δεν είναι tabula rasa (άγραφο χαρτί) πάνω στο οποίο τα ΜΜΕ γράφουν τα μηνύματά τους. Επομένως, η επίδρασή τους στη συμπεριφορά του κοινού είναι μικρή: **τα ΜΜΕ επηρεάζουν, δεν αλλάζουν τη συμπεριφορά.** Εδώ βρίσκεται και η **νοητική της επικοινωνίας**, αφού το ίδιο μήνυμα, στα ίδια άτομα, μπορεί να αποκτήσει διαφορετικό νόημα, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά, τη νοητική και ψυχική κατάσταση του κάθε ατόμου στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Γράφημα (ΜΑ): Βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας

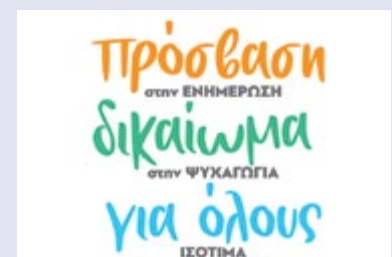

«Δέκα καλοδιαλεγμένες φράσεις αξίζουν περισσότερο από δέκα μεραρχίες» (Χρήστος Πασαλάρης, δημοσιογράφος).

«Ο καλός δημοσιογράφος δεν πρέπει να πιάνει φιλίες με τους πολιτικούς, γιατί χάνει την ανεξαρτησία και την αξιοπιστία του. Μόνο έτσι δεν ενδίδει στις απειλές και δεν εκβιάζεται... Δεν μπορεί να υπάρξει πίστη στο επάγγελμα χωρίς ενθουσιασμό, χωρίς το στοιχείο της μαρτυρίας από πρώτο χέρι, και τα στοιχεία εκείνα που εξηγούν από μόνα τους όχι απλώς το τι έγινε αλλά και γιατί συνέβη ό,τι συνέβη» (Μπένζαμιν Μπράντλι, διευθυντής Εφ. Ουάσιγκτον Πόστ).

«Ο παθητικός τηλεθεατής «είναι ένας μύθος τον οποίο χρησιμοποιούν όσοι δυστυχώς νομίζουν ακόμα ότι μπορούν να τον χειραγωγήσουν» (Σοφία Ασλανίδου, Ο μύθος του παθητικού τηλεθεατή).

«Κάθε ΜΜΕ είναι σαν τη φωτιά. Μπορεί να έχει καταστροφικά αποτελέσματα, αλλά και ευεργετικά, ανάλογα πάντοτε με τον τρόπο με τον οποίο θα τα χρησιμοποιήσει κανείς» (Νεοκλής Σαρρής, Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση).

Γενική γραμματεία επικοινωνίας και ενημέρωσης

-**Δραστηριότητα:** Οι μαθητές παρακολουθούν το δελτίο ειδήσεων σε 2-3 διαφορετικά κανάλια στην τηλεόραση για να διαπιστώσουν πώς παρουσιάζουν τα γεγονότα. Την επόμενη ημέρα γίνεται συζήτηση στην τάξη.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Η κοινή γνώμη και οι διαμορφωτές της»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:
 Το κράτος αποτελεί την πολιτική κοινωνία και οι οργανώσεις της κοινωνίας αποτελούν την κοινωνία πολιτών.
 Υπάρχουν ΜΚΟ γενικής αποδοχής και μερικής αποδοχής.
 Η κοινή γνώμη θεωρείται πηγή και μέσο άσκησης της πολιτικής εξουσίας.
 Αντιπροσωπευτικό δείγμα είναι αυτό που αντιπροσωπεύει τον πληθυσμό.
 Μια βασική λειτουργία της μαζικής επικοινωνίας είναι η ψυχαγωγία.
2. Ένα από τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών δικτύων είναι (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):
 α. Οι ομάδες επιρροής.
 β. Η σύνδεση με ΜΚΟ.
 γ. Η αντίσταση στα ΜΜΕ.
 δ. Η μετάδοση.
 ε. Όλα τα παραπάνω.
3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. Ποιος λέει;
- β. Τί λέει;
- γ. Με ποιο μέσο;
- δ. Σε ποιον;
- ε. Γιατί το λέει;

Β' στήλη

- Το αποτέλεσμα
- Ο δέκτης/το κοινό
- Το μήνυμα
- Το μέσο
- Ο πομπός

4. Εξηγήστε τη διαφορά ανάμεσα στο ανήκειν και συμμετέχειν σε μια ομάδα.
5. Αναφέρατε τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών.
6. Ποιες είναι οι ιδιοτελείς επιδιώξεις οργανώσεων κοινωνίας πολιτών, που δεν δικαιώνουν το όνομά τους;
7. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στις ομάδες συμφερόντων και στις ομάδες άσκησης επιρροής;
8. Αναπτύξτε τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών δικτύων.
9. Αναφέρατε τέσσερα πλεονεκτήματα και τέσσερα μειονεκτήματα των κοινωνικών δικτύων.
10. Αναπτύξτε τους παράγοντες που συμβάλουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.
11. Πώς κρίνετε τις δημοσκοπήσεις;
12. Ποιες είναι οι επιδράσεις των ΜΜΕ; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
13. Άσκηση: να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη με τα ακόλουθα στοιχεία (βλέπε ερώτηση 3):
 -Έννοιες: στοιχεία Μαζικής Επικοινωνίας, πέντε ερωτήματα
 -Λέξεις: πέντε αντίστοιχες απαντήσεις, εξήγηση κάθε στοιχείου
 -Οπτικά σχήματα: βέλη, παραλληλόγραμμα ή κύκλοι.
14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:**
 «Η κοινωνία των πολιτών και τα ΜΜΕ (ΜΑ)»

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ- ΚΡΑΤΟΣ- ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ- ΚΟΙΝΩΝΙΑ – 5 ώρες

1. Πολιτικά συστήματα και πολιτικές νοοτροπίες
 - 1.1 Είδη πολιτικών συστημάτων: αυταρχικά και συναινετικά, ολοκληρωτικά και πλουραλιστικά.
 - 1.2 Είδη πολιτικών νοοτροπιών: ανοικτές/φιλελεύθερες, κλειστές/αυταρχικές
2. Κράτος και κοινωνία στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατίας
 - 2.1 Εκλογικά συστήματα
3. Το δημοκρατικό κράτος ως θεσμικός φορέας συλλογικών αγαθών και προστασίας ατομικών δικαιωμάτων
 - 3.1 Η δημοκρατική διαφοροποιημένη/ πλουραλιστική κοινωνία
4. Η αλληλεπίδραση ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας
 - 4.1 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος: πελατειοκρατία, οικογενειοκρατία, άναρχος ατομικισμός, κυριαρχία της μικρής ιδιοκτησίας και των οικογενειακών επιχειρήσεων, οικονομική και πολιτική εξάρτηση
5. Ζητήματα και εντάσεις που προκύπτουν από τους μετασχηματισμούς της ελληνικής κοινωνίας

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να διακρίνουν τις διάφορες μορφές πολιτικών συστημάτων και να αναγνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους.
- Να διακρίνουν τις διάφορες μορφές πολιτικών νοοτροπιών και να αναγνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτικής συμπεριφοράς.
- Να αναγνωρίζουν και να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο του πολιτεύματος στη διαμόρφωση της πολιτικής νοοτροπίας των ατόμων.
- Να αναγνωρίζουν την αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικής νοοτροπίας και διακυβέρνησης.
- Να αναγνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των εκλογικών συστημάτων.
- Να διακρίνουν τις διαφορές μεταξύ των τριών βασικών ειδών εκλογικών συστημάτων.
- Να περιγράφουν τη συνταγματικά προβλεπόμενη διαδικασία σχηματισμού κυβέρνησης.
- Να περιγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, που προκαλούν και εντείνουν την οικονομική εξάρτηση, την κυριαρχία των πολύ μικρών, οικογενειακών, επιχειρήσεων, και του συστήματος πολιτικής πατρωνίας και συντεχνιασμού.

Βασική ορολογία

Πολιτεία*	Φιλελεύθερες	Κοινωνικά δικαιώματα
Πολίτευμα	νοοτροπίες	Κοινωνική πολιτική
Βασιλεία	Αυταρχικές νοοτροπίες	Ατομικά δικαιώματα
Τυραννία	Εκλογικό σύστημα	Πλουραλισμός
Αριστοκρατία	Εκλογικό μέτρο	Πλουραλιστική κοινωνία
Ολιγαρχία	Πλειοψηφικό σύστημα	Πελατειακές σχέσεις
Δημοκρατία	Αναλογικό σύστημα	Οικογενειοκρατία
Οχλοκρατία	Σύστημα της ενισχυμένης	Άναρχος ατομικισμός
Νοοτροπία	αναλογικής	Οικονομική και πολιτική
Πλουραλιστική κοινωνία	Μηχανισμός πολιτικής	εξάρτηση
Πολιτική κοινωνία	χειραγώγησης	Αστικοποίηση

* Το ελληνικό Σύνταγμα χρησιμοποιεί πολλές φορές τις έννοιες πολιτεία και κράτος χωρίς διάκριση. Το ίδιο και εμείς στο παρόν βιβλίο, εκτός εάν από τα συμφραζόμενα προκύπτει διαφορετική σημασία.

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Βασικά χαρακτηριστικά ελληνικής
κοινωνίας και πολιτικού συστήματος»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Ζητήματα και εντάσεις της
ελληνικής κοινωνίας»

1. Πολιτικά συστήματα και πολιτικές νοοτροπίες

1.1. Είδη πολιτικών συστημάτων: αυταρχικά και συναινετικά, ολοκληρωτικά και πλουραλιστικά

Με τον όρο **πολίτευμα** ή **πολιτικό σύστημα** εννοείται το σύνολο των θεσμών, σύμφωνα με τους οποίους κυβερνάται η πολιτεία. Είναι ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας. Περιλαμβάνει τη βουλή, την κυβέρνηση, τη δικαιοσύνη, τα πολιτικά κόμματα, τις οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας κτλ. Τα πολιτεύματα διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- **Αυταρχικά και συναινετικά.** Στα αυταρχικά η ηγεσία ελέγχει το κράτος, τους μηχανισμούς εξουσίας (αστυνομία, δικαιοσύνη κτλ.) και διαμορφώνει τους νόμους. Δεν υπάρχει ελεύθερη λειτουργία κομμάτων, κοινωνικών οργανώσεων, ΜΜΕ κτλ. Αντίθετα, στα συναινετικά η εξουσία ασκείται σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους. Υπάρχουν ελεύθερες εκλογές, πολλά κόμματα και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- **Ολοκληρωτικά και πλουραλιστικά.** Στα ολοκληρωτικά συστήματα υπάρχει ένας φορέας εξουσίας (ο αρχηγός, το κόμμα κτλ.). Είναι **μονοκομματικά**, δηλαδή υπάρχει μόνο ένα κόμμα με αυστηρή οργάνωση και πειθαρχία, το οποίο κατέχει όλη την εξουσία. Ολοκληρωτικά συστήματα είναι τα κομμουνιστικά και τα φασιστικά. Αντίθετα, στα πλουραλιστικά υπάρχουν πολλοί φορείς εξουσίας (κόμματα, οργανώσεις, διάκριση των λειτουργιών κτλ.) και εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία. Πλουραλιστικά είναι τα δημοκρατικά συστήματα.

Πρώτος ο **Αριστοτέλης** με βάση το ερώτημα: **ποιος και γιατί (για ποιο σκοπό) κυβερνάει**, διέκρινε τα πολιτεύματα σε τρεις **κατηγορίες**:

α) Βασιλεία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία την ασκεί **ένας**, ο βασιλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε καταγωγή, σε αρετή, σε δύναμη και στα υπόλοιπα αγαθά. Η εκτροπή της βασιλείας οδηγεί στην **τυραννία**.

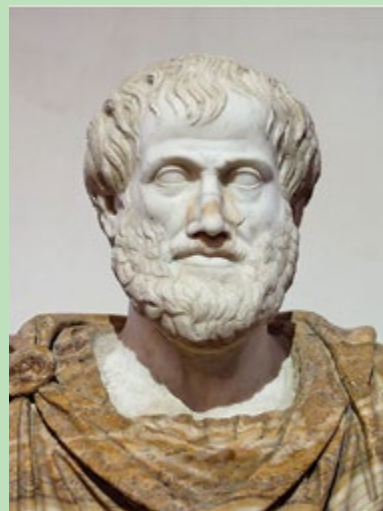
β) Αριστοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκούν οι **άριστοι**, οι οποίοι διακρίνονται για την αρετή, την καταγωγή και τον πλούτο τους. Η εκτροπή της αριστοκρατίας οδηγεί στην **ολιγαρχία**.

γ) Δημοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκούν **οι πολλοί**, οι οποίοι είναι ίσοι και όμοιοι στην αρετή, στην καταγωγή και στον πλούτο. Η εκτροπή της δημοκρατίας οδηγεί στην **οχλοκρατία**.

Όταν κυβερνούν είτε ο ένας, είτε οι λίγοι, είτε οι πολλοί **με σκοπό το κοινό συμφέρον**, τα πολιτεύματα αυτά είναι **ορθά**. Όταν, όμως, έχουν σκοπό να εξυπηρετήσουν το προσωπικό τους συμφέρον, είτε του ενός, είτε των λίγων, είτε του πλήθους, τότε, υπάρχει **εκτροπή** από το ορθό πολίτευμα.

Σήμερα, τα δημοκρατικά πολιτεύματα μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες. Αυτά τα πολιτεύματα, με παραλλαγές, έχουν **όλα σχεδόν τα κράτη του κόσμου**- ασφαλώς υπάρχουν και οι εξαιρέσεις. Και αυτά είναι τα εξής: **1) Προεδρευόμενη** κοινοβουλευτική δημοκρατία, **2) Προεδρική** κοινοβουλευτική δημοκρατία. **3) Βασιλευόμενη** κοινοβουλευτική δημοκρατία. Επειδή όλα τα πολιτεύματα αυτοχαρακτηρίζονται ως δημοκρατικά, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που το αποδεικνύουν. Ο βαθμός ύπαρξής τους αποδεικνύει και τον **βαθμό δημοκρατικότητας** ενός πολιτεύματος. Τέτοια **χαρακτηριστικά** είναι π.χ.:

- Η διάκριση των εξουσιών, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ύπαρξη πολλών και ανεξάρτητων κομμάτων.
- Η εφαρμογή του Συντάγματος και των νόμων.
- Ο σεβασμός των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Ο Αριστοτέλης

-Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «Πολίτευμα μιας πόλης είναι η σωστή τακτοποίηση των διαφόρων αρχών, και ειδικά εκείνης που εξουσιάζει όλες τις άλλες. Γιατί παντού ασκεί σ' αυτά κυριαρχική εξουσία το πολίτευμα, και πολίτευμα σημαίνει πολιτική οργάνωση» (Αριστοτέλους, Πολιτικά).

-«Δεν αρκεί το ομιλείν περί δημοκρατίας, αλλά το πράττειν κατά δημοκρατίαν» (Σαράντος Καργάκος).

-Μέχρι την οριστική κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, αρκετές φορές το προλεταριάτο είχε επαναστατήσει κατά της δικτατορίας του προλεταριάτου, όπως: Το 1953 στην (πρώην) Ανατολική Γερμανία. Το 1956 στην Ουγγαρία. Το 1968 στην Τσεχοσλοβακία (άνοιξη της Πράγας).

-Πολλοί (Πλάτων, ουτοπιστές σοσιαλιστές, Μάρξ κτλ.) οραματίστηκαν μια κοινωνία ισότητας και ελευθερίας, αλληλεγγύης και δικαιοσύνης. Πολλοί κατά καιρούς διακήρυξαν ότι θα εφαρμόσουν αυτά τα οράματα. Όμως, τα οράματα αποδείχτηκαν στην πράξη επιφύλακτα. Χαρακτήριστηκαν σοσιαλιστικά και δημοκρατικά τα πιο δικτατορικά και καταπιεστικά καθεστώτα.

«Επιθυμία για αναγνώριση-Εξέγερση από πλῆξη»

1.2. Είδη πολιτικών νοοτροπιών: ανοικτές/φιλελεύθερες, κλειστές/ αυταρχικές

Πολιτική νοοτροπία (ομάδας, κοινωνίας) είναι ένα σύνολο από αρχές, αξίες, ιδέες, αντιλήψεις, πεποιθήσεις και προκαταλήψεις, που είναι «κοινό» στα μέλη της ομάδας ή κοινωνίας (ομαδική νοοτροπία). Και αφορά κυρίως: το πολίτευμα, την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας, τους πολιτικούς θεσμούς, την ύπαρξη και τη μεταβολή της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Σε κάθε πολιτεία διαμορφώνονται περισσότερες από μία νοοτροπίες, γιατί υπάρχουν διαφορετικές ομάδες με διαφορετικές νοοτροπίες. Επίσης, κάθε επαγγελματική ομάδα (διαμεσολαβητές, αγρότες, ελεύθεροι επαγγελματίες κτλ.) διαμορφώνει τη δική της επαγγελματική κουλτούρα και νοοτροπία. Όπως τα πολιτεύματα, έτσι και οι πολιτικές νοοτροπίες μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες:

α) Ανοικτές-φιλελεύθερες. Οι φιλελεύθερες νοοτροπίες αναπτύχθηκαν ως αντίδραση στις αυταρχικές νοοτροπίες του Μεσαίωνα, στο συγκεντρωτικό, απολυταρχικό, φεουδαρχικό κράτος. Ο Τζων Λοκ θεμελίωσε τον «**πολιτικό φιλελευθερισμό**». Υποστήριξε τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ιδιοκτησία και πρότεινε τη σύναψη ενός κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, για την διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας, υποστήριξε την «ανοιχτή κοινωνία», δηλαδή μια κοινωνία ανοιχτή σε ιδέες, ιδεολογίες, θεωρίες, σκέψεις, απόψεις, αξίες κτλ. (Κάρλ Πόπερ, Η ανοιχτή κοινωνία).

β) Κλειστές-αυταρχικές. Οι κλειστές-αυταρχικές νοοτροπίες γεννούν αυταρχικά και κλειστά συστήματα, και αυτά αναπαράγουν κλειστές και αυταρχικές νοοτροπίες. Βρίσκονται στον αντίποδα των ανοιχτών-φιλελεύθερων νοοτροπιών. Ο αυταρχισμός, η μυστικοπάθεια, ο φόβος της επικοινωνίας με τους έξω, τα κλειστά σύνορα, η απειλή της κοινωνίας από νέες ιδέες κτλ. αποτελούν χαρακτηριστικά αυτών των νοοτροπιών.

Υπογραμμίζεται ότι **διαφορετικές νοοτροπίες μπορεί να συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο**. Οι λόγοι είναι πολλοί, αφού κάθε άτομο: 1) Μετέχει σε μια κοινωνία και έχει τη νοοτροπία της, 2) Μετέχει σε διάφορες ομάδες και κάθε ομάδα έχει τη δική της νοοτροπία, 3) Υπάρχουν οι ξεχωριστές αναζητήσεις κάθε ατόμου που διαμορφώνουν μια ξεχωριστή νοοτροπία. Βέβαια, τα άτομα μιας ομάδας ή κοινωνίας, που έχουν την ίδια νοοτροπία, δεν σημαίνει ότι αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα (οικογένεια, σχολείο, εφαρμογή νόμων κτλ.) με τον ίδιο τρόπο. Διότι ανάμεσα στην ομαδική νοοτροπία (κοινές αρχές, αξίες, ιδέες κτλ.) και στην πραγματικότητα, **παρεμβάλλεται η ξεχωριστή προσωπικότητα** κάθε ατόμου. Γι' αυτό, κάθε άτομο έχει διαφορετική συμπεριφορά. Ασφαλώς, πρόκειται για συμπεριφορά στο πλαίσιο της ομάδας, αλλιώς το άτομο θα υποστεί κυρώσεις. Έτσι, στο πλαίσιο κάθε ομάδας ή κοινωνίας αναπτύσσεται ένα πλήθος ατομικών και ομαδικών συμπεριφορών.

Το πολίτευμα διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη νοοτροπία των πολιτών και της κοινότητας. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι **η αγωγή του πολίτη πρέπει να είναι σύμφωνη με το πολίτευμα**. Αν λοιπόν ζητούμενο πολίτευμα είναι η δημοκρατία, η αγωγή του πολίτη, πρέπει να είναι δημοκρατική, δηλαδή να διαμορφώνει ελεύθερους, υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες. Προϋπόθεση για τη λειτουργία της δημοκρατίας είναι το **πολιτικό ήθος** των αρχόντων, γιατί αποτελούν παράδειγμα για τους πολίτες. Αλλά και το ήθος των πολιτών, που μαθαίνεται από την οικογένεια, το σχολείο και από άλλους πολιτικούς θεσμούς.

Άσκηση (ατομική ή ομαδική):

Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα υποστηρίζει με επιχειρήματα το πολίτευμα της «προεδρευομένης» κοινοβουλευτικής δημοκρατίας». Η Β' ομάδα υποστηρίζει το πολίτευμα της «προεδρικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας».

-Οι επτά εντολές έγιναν μία: «Όλα τα ζώα είναι ίσα. Μερικά όμως ζώα είναι περισσότερο ίσα από τα άλλα» (Τζώρτζ Όργουελ, Η φάρμα των ζώων).

-«Η δημοκρατία στηρίζεται στην ικανότητά μας να συμμετέχουμε σε αντιπαράθεση με επιχειρήματα και να διορθώνουμε την πορεία μας. Θα ήθελα να σας ενθαρρύνω να συνεχίσετε να βλέπετε τον κόσμο μέσα από τα μάτια των άλλων. Να αναγνωρίζετε και τις ενίοτε δύσκολες και αντίθετες απόψεις του άλλου και να επιδιώκετε ισορροπία συμφερόντων» (Ανγκελα Μέρκελ, Καγκελάριος Γερμανίας 2006-2021).

-«Κατά την αληθινή της σημασία, η δημοκρατία έγκειται στο ότι η κοινωνία δεν σταματά σε μια αντίληψη του τι είναι δίκαιο, ίσο ή ελεύθερο, αντίληψη παγιωμένη μια για πάντα, αλλά θεσμίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα ερωτήματα της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της ισονομίας και της ισότητας να μπορούν να ξανατίθενται πάντοτε μέσα στα πλαίσια της «φυσιολογικής» λειτουργίας της κοινωνίας» (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας).

-Αρκετοί στρέφονται κατά του ανταγωνισμού που επικρατεί στην κοινωνία. Και όμως, ο ανταγωνισμός «είναι ένας αλάνθαστος δείκτης της δημοκρατικής κοινωνίας... Για να ανταγωνιστείς τους άλλους, πρέπει πρώτα να εξισωθείς μαζί τους. Για να ανταγωνιστείς τους άλλους, χρειάζεσαι τους άλλους, κανένας δεν ανταγωνίζεται μόνος του» (Φ. Σαβατέρ, Μιλώντας στον γιό μου για την πολιτική και τη δημοκρατία).

2. Κράτος και κοινωνία στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατίας

2.1. Εκλογικά συστήματα

Προοργανωτής: ο λαός χειροκροτεί και βραβεύει καλλιτέχνες. Ταυτόχρονα, ένας μεγάλος καλλιτέχνης, ο Αριστοφάνης διακωμωδεί τους βραβευμένους καλλιτέχνες. Γράφει μια κωμωδία, τους Ιππείς, μια δριμεία επίθεση εναντίον ενός δημοφιλούς πολιτικού, του Κλέωνα. Και τι γίνεται; Ο λαός βραβεύει τον Αριστοφάνη και ξαναεκλέγει τον Κλέωνα. Δηλαδή, ο λαός εκλέγει τον Κλέωνα και συγχρόνως επιτρέπει στον Αριστοφάνη, όχι μόνο να ασκεί κριτική, αλλά και τον βραβεύει. Αυτό θα πει δημοκρατία (Κ. Καστοριάδης).

Η πολιτεία-το κράτος είναι δημιούργημα της κοινωνίας, για να υπηρετήσει τις ανάγκες της κοινωνίας. Το κράτος υπάρχει για την κοινωνία και η κοινωνία υπάρχει για να στηρίζει το κράτος. Επίσης, κράτος και πολίτες έχουν αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αν και σε ποιόν βαθμό κράτος και πολίτες εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους είναι ζητούμενο.

Στην αρχαία Ελλάδα δεν υπάρχει διάκριση κοινωνίας και κράτους. Δεν υπάρχει το κράτος ως ένας ξεχωριστός και ανεξάρτητος μηχανισμός από την κοινωνία. Η κοινωνία-οι πολίτες συμμετέχουν στην οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας. Τα κοινωνικά προβλήματα είναι πολιτικά προβλήματα.

Σήμερα, η κοινωνία (άτομα, ομάδες, οργανώσεις) και το κράτος, άλλοτε συνεργάζονται και άλλοτε ανταγωνίζονται. Αν και το ένα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλλο, συνήθως, η κοινωνία κατηγορεί το κράτος και το αντίστροφο ότι ευθύνεται για όλα τα δεινά. Όμως, στις δημοκρατίες την εξουσία του κράτους την έχει ο λαός και την ασκεί είτε απευθείας είτε μέσω αντιπροσώπων με εκλογές.

Στις εκλογές ιδιαίτερη σημασία έχει το εκλογικό σύστημα. **Εκλογικό σύστημα** είναι ο τρόπος κατανομής των βουλευτικών εδρών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και των υποψηφίων, με βάση τις ψήφους που πήραν στις εκλογές. Τα εκλογικά συστήματα **διακρίνονται** ως εξής:

α) Το πλειοψηφικό σύστημα. Είναι το σύστημα σύμφωνα με το οποίο εκλέγεται αυτός που πήρε τις περισσότερες ψήφους. Το σύστημα αυτό διακρίνεται σε σύστημα **απόλυτης πλειοψηφίας** και **σχετικής πλειοψηφίας**. Ο συνδυασμός ή ο υποψήφιος, αναλόγως, που συγκέντρωσε, είτε την απόλυτη πλειοψηφία είτε την σχετική πλειοψηφία, παίρνει όλες τις έδρες. Το κύριο **πλεονέκτημά** του είναι ότι διευκολύνει την ανάδειξη ισχυρών κυβερνήσεων. Το κύριο **μειονέκτημά** του είναι ότι αποκλείει την εκπροσώπηση των μειοψηφιών. Μάλιστα, είναι δυνατόν ένα κόμμα που εκπροσωπεί τη μειοψηφία των εκλογέων να πάρει την πλειοψηφία των εδρών. Για την ιστορία αναφέρεται ότι το σύστημα της σχετικής πλειοψηφίας ισχύει ανέκαθεν στην Αγγλία.

β) Το αναλογικό σύστημα. Είναι το σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι έδρες κατανέμονται ανάλογα με τις ψήφους που πήραν τα κόμματα ή οι υποψήφιοι στις εκλογές. Είναι το δικαιότερο και δημοκρατικότερο εκλογικό σύστημα. Το κύριο **πλεονέκτημά** του είναι ότι εξασφαλίζει την εκπροσώπηση όλων των πολιτικών δυνάμεων (εφόσον βέβαια συγκεντρώσουν το εκλογικό μέτρο). Το κύριο **μειονέκτημά** του είναι ότι, επειδή υπάρχουν πολλά κόμματα, είναι δύσκολος ο σχηματισμός σταθερών κυβερνήσεων. Σημειώνεται ότι απόλυτη αναλογία ψήφων και εδρών είναι αδύνατη. Ζητούμενο είναι η εφαρμογή της αναλογικής αρχής, δηλαδή να υπάρχει η μεγαλύτερη δυνατή αναλογία ψήφων-εδρών, ώστε να αποτυπώνεται πληρέστερα η λαϊκή βούληση.

γ) Τα μεικτά συστήματα. Είναι αυτά που προσπαθούν να συνδυάσουν τα πλεονεκτήματα ή να περιορίσουν τα μειονεκτήματα του πλειοψηφικού

-Για πρώτη φορά το Σύνταγμα, με την αναθεώρηση του 2001, κατοχυρώνει «σταθερό» εκλογικό σύστημα ορίζοντας ότι: το εκλογικό σύστημα ισχύει από τις **μεθεπόμενες** εκλογές, εκτός αν η βουλή με πλειοψηφία των $\frac{2}{3}$ αποφασίσει ρητά ότι ισχύει από τις **επόμενες** (Άρθρο 54).

-«Η ψήφος στις εθνικές εκλογές έχει τελεσιδικό χαρακτήρα. Συμβάλλει στη δημιουργία επιθυμητής κυβερνητικής πλειοψηφίας. Το ψηφοδέλτιο, όπως το βλήμα του πυροβόλου όπλου, από τη στιγμή που πέφτει στην κάλλη διαμορφώνει το μέλλον. Δεν γνωρίζω αν κάποιος κάποτε έκοψε τα χέρια του μετανιωμένος, γνωρίζω όμως ότι ακόμη και αυτή η ακραία μορφή αυτοκριτικής δεν αλλάζει το αποτέλεσμα» (Θ. Πάγκαλος, πρώην υπουργός, Άρθρο).

-Το 1875 επί πρωθυπουργίας Χαρίλαου Τρικούπη καθιερώθηκε η **αρχή της δεδηλωμένης**. Ο βασιλιάς στον λόγο του θρόνου δήλωνε: «Απαιτώ παρ' εκείνων, οίτινες καλούνται υπ' εμού εις την διακυβέρνησιν της χώρας, ως απαραίτητη την αναγκαίαν ιδιότητα, ίνα ούτοι κατέχωσι την δεδηλωμένην εμπιστοσύνην της πλειοψηφίας των πληρεξουσίων».

Γιάννης Μόραλης, Διάλογος,
Εθνική Πινακοθήκη*

-«Γιατί η πραγματικότητα στο συνολό της συμφωνεί με την αλήθεια, ενώ συγκρούεται με το ψέμα» (Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια).

και του αναλογικού. Ένα τέτοιο σύστημα το οποίο εφαρμόζεται σε πολλές χώρες, και στη χώρα μας, είναι το σύστημα της **ενισχυμένης αναλογικής**. Το σύστημα αυτό ενισχύει το πρώτο κόμμα με bonus, ώστε να μπορεί να σχηματισθεί κυβέρνηση.

Σε πολλές χώρες για να εισέλθει ένα κόμμα στη βουλή χρειάζεται να συγκεντρώσει ορισμένο ποσοστό ψήφων (κατώφλι). Το ποσοστό αυτό είναι 5% ή και μεγαλύτερο. Στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες είναι 3%.

Για να γίνει η **κατανομή των εδρών σε κάθε κόμμα** πρέπει να βρεθεί το **εκλογικό μέτρο**, δηλαδή ο ελάχιστος αριθμός ψήφων που αντιστοιχεί σε μία έδρα. Το εκλογικό μέτρο βρίσκεται αν διαιρεθεί το σύνολο των ψήφων με τον αριθμό των εδρών. Με βάση το εκλογικό μέτρο κατανέμονται οι έδρες.

Παράδειγμα κατανομής εδρών:

Σύνολο ψήφων εκλογικής περιφέρειας «ΧΨΩ»: 75.000.

Αριθμοί εδρών εκλογικής περιφέρειας «ΧΨΩ»: 5 έδρες

Εκλογικό μέτρο εκλογικής περιφέρειας «ΧΨΩ»: $(75.000 : 5) = 15.000$

Πίνακας: Κατανομή εδρών

Έλαβαν	Ψήφοι	Έδρες	Υπόλοιπο ψήφων
Α΄ Συνδυασμός	32.000	2	2.000
Β΄ Συνδυασμός	23.000	1	8.000
Γ΄ Συνδυασμός	16.000	1	1.000
Δ΄ Συνδυασμός	3.000	-	3.000
Ε΄ Συνδυασμός	1.000	-	1.000

Σύμφωνα με τα ποσοστά ψήφων των παραπάνω συνδυασμών θα μείνει αδιάθετη μία έδρα, η οποία θα κατανεμηθεί στην δεύτερη κατανομή. Και αν μείνει πάλι αδιάθετη έδρα, θα γίνει τρίτη κατανομή, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο.

Το **εκλογικό σύστημα** παίζει σημαντικό ρόλο στην λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Θέτει τους **«κανόνες παιχνιδιού»** γι' αυτό και πρέπει να έχει τα εξής **τρία χαρακτηριστικά**:

Πρώτον, **να είναι σταθερό**. Δηλαδή, να μην αλλάζει πριν τις εκλογές για να εξυπηρετήσει τις επιθυμίες της κυβέρνησης.

Δεύτερον, **να είναι δίκαιο**. Δηλαδή, να αποτυπώνει με ακρίβεια τη βούληση του λαού.

Τρίτον, **να είναι αποτελεσματικό**. Δηλαδή, να προσφέρει σταθερή και ισχυρή κυβέρνηση.

Επιπλέον, ο **σεβασμός ορισμένων αρχών** αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Τέτοιες **αρχές** είναι π.χ.:

-Η αρχή της πλειοψηφίας.

-Η δυνατότητα της μειοψηφίας να γίνει πλειοψηφία.

-Οι ίδιοι κανόνες «πολιτικού παιχνιδιού» για όλους.

Όσον αφορά την αλλαγή του εκλογικού συστήματος μπορεί να θεωρηθεί ένας **μηχανισμός επηρεασμού του πολίτη**. Όμως, η αλλαγή του εκλογικού συστήματος δεν είναι ικανή να δημιουργήσει ή να σταματήσει κάποιο λαϊκό ρεύμα. Επομένως, το εκλογικό σύστημα είναι ένας μηχανισμός επηρεασμού του πολιτικού παιχνιδιού, αλλά δεν έχει μυθικές ικανότητες. Η σταθερότητα του εκλογικού συστήματος εξαρτάται από τη σταθερότητα του πολιτικού συστήματος. Οι συχνές αλλαγές του εκλογικού συστήματος εξηγούν, γιατί το εκλογικό σύστημα θεωρείται **μηχανισμός πολιτικής χειραγώγησης** του πολίτη. Το εκλογικό σύστημα μπορεί να επιβραδύνει ή να επιταχύνει τις πολιτικές αλλαγές.

-Ψήφος κυριολεκτικά σημαίνει το μικρό λειασμένο λιθάρι (όπως και στη λέξη ψηφιδωτό), που χρησιμοποιούσαν οι δικαστές στα δικαστήρια της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, προκειμένου να δηλώσουν κάθε φορά την επιλογή τους στην υπόθεση που συζητούσαν.

Στη χώρα μας, ως μέσα ψηφοφορίας έχουν χρησιμοποιηθεί το **ψηφοδέλτιο** και το **σφαιρίδιο**. Το ψηφοδέλτιο το εισήγαγαν στην Ελλάδα οι Βαυαροί. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε στις πρώτες γενικές βουλευτικές εκλογές του 1844. Ήταν λευκό και ο ψηφοφόρος σημείωνε χειρόγραφα τον υποψήφιο της επιλογής του. Καταργήθηκε το 1864, επειδή οι περισσότεροι Έλληνες ήταν αναλφάβητοι και συνεπώς ήταν εύκολο να χειραγωγούνται από τους τοπικούς κομματάρχες. Από τότε και για περίπου 60 χρόνια χρησιμοποιήθηκε το σφαιρίδιο. Ήταν ένας μολυβένιος βόλος, τον οποίο ο ψηφοφόρος έριχνε σε μια κάλη χωρισμένη σε δύο χώρους, έναν για το Ναι και έναν για το Όχι, ανάλογα με το αν ήθελε να υπερψηφίσει ή να καταψηφίσει έναν υποψήφιο. Το έντυπο ψηφοδέλτιο επανήλθε στις βουλευτικές εκλογές του 1926 και έκτοτε (μαζί με τον σταυρό προτίμησης) χρησιμοποιείται έως και σήμερα (βουλή των Ελλήνων, δημοκρατία και εκπαίδευση).

Ψηφοδόχος σφαιριδίων

Ψηφοδόχος ψηφοδελτίων

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Το δημοκρατικό κράτος ως θεσμικός φορέας συλλογικών αγαθών και προστασίας ατομικών δικαιωμάτων

Το κράτος ασκεί οικονομική πολιτική με στόχο τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Προς τούτο, μεταξύ άλλων, παράγει **δημόσια αγαθά**, τα οποία παρέχονται σε όλους δωρεάν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εθνική άμυνα. Επίσης, η υγεία, η παιδεία, η κοινωνική ασφάλιση κτλ. παρέχονται δωρεάν ή με μικρό τίμημα. Επίσης, το κράτος ιδρύει δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς. Οι δημόσιες επιχειρήσεις παράγουν αγαθά ή υπηρεσίες που η κοινωνία τα θεωρεί σημαντικά και λειτουργούν υπό την εποπτεία του κράτους (ΕΥΔΑΠ, ΕΑΒ κτλ.).

Σήμερα, ο χαρακτηρισμός ενός αγαθού ως δημόσιου γίνεται με πολιτική απόφαση. Στη σύγχρονη εποχή οι πολίτες θεωρούν τα δημόσια αγαθά ως δικαιώματά τους. Γι' αυτό γίνεται λόγος για κοινωνικά δικαιώματα.

Τα **κοινωνικά δικαιώματα** αφορούν **αξιώσεις των πολιτών έναντι της πολιτείας**. Εκφράζουν την υποχρέωση της πολιτείας να παρέχει τα δημόσια αγαθά σε όλους και αποδεικνύουν την κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της κοινωνίας με στόχο τη σμίκρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι άνθρωποι γεννιούνται άνισοι. Από τη φύση τους έχουν άνισες δυνατότητες ανάπτυξης, αφού η φύση τους προικίζει με διαφορετικά таланτα. Εκτός από τις φυσικές υπάρχουν και οι κοινωνικές ανισότητες, δηλαδή οι ανισότητες που δημιουργεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Η φτώχεια, η ανεργία, το εργατικό ατύχημα, οι άνισες ευκαιρίες είναι δημιουργήματα της κοινωνίας.

Το σύγχρονο κράτος με την **κοινωνική πολιτική** επιδιώκει να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων, για να αμβλύνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Όμως, αρκετές φορές στην πράξη δεν ωφελούνται οι φτωχοί και οι πάσχοντες, αλλά οι διαχειριστές του κράτους και οι οργανωμένες ομάδες συμφερόντων.

Τα **κοινωνικά δικαιώματα** είναι τα εξής:

- Η παιδεία, η υγεία και η εργασία.
- Η κατοικία και η κοινωνική ασφάλιση.
- Η προστασία της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.
- Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αυτονομία, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

Πάντως, οι «**ίσες ευκαιρίες**» πολύ δύσκολα αμβλύνουν τις κοινωνικές ανισότητες. Επομένως, **η κοινωνική πολιτική** της πολιτείας πρέπει να έχει στόχο τις «**ίδιες αφετηρίες**», να λαμβάνει μέτρα ώστε όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, να ξεκινούν από την ίδια αφετηρία. Βέβαια, στην πορεία θα υπάρξει διαφοροποίηση και ανισότητα, αυτό είναι φυσιολογικό και λογικό. Αλίμονο στην πολιτεία που δεν επιτρέπει να «ανθίσουν όλα τα λουλούδια», που δεν ενδιαφέρεται τόσο για τα άτομα που δυσκολεύονται, όσο και για τα χαρισματικά άτομα. Επίσης, το κράτος προστατεύει τα **ατομικά δικαιώματα**. Κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή, την ιθαγένεια, τη θρησκεία κτλ. Η βασική αυτή αρχή θεμελιώνεται στην **ανθρώπινη αξία** και συνδέεται με τις **αξίες της ελευθερίας και της ισότητας**.

Τα **ατομικά δικαιώματα** προστατεύουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας. Παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται στην Ελλάδα και όχι μόνο τους Έλληνες. Ατομικά δικαιώματα είναι: η ισότητα, των Ελλήνων, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας,

-Δικαίωμα είναι η εξουσία που αναγνωρίζει ο νόμος στο πρόσωπο ως μέλος της κοινωνίας, να ικανοποιεί τα βιοτικά του συμφέροντα, να αναπτύσσει δραστηριότητα ωφέλιμη και για τον εαυτόν του και την κοινωνία.

Γιώργος Σικελιώτης, Εργάτες-Επιστολή, Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

-«Ενώ η εξέγερση, η διαδήλωση, η κατάληψη είναι σημάδια πως κάτι δεν πάει καλά με τη δημοκρατία, η μεταπολιτευτική ιδεολογία λέει πως αυτά είναι 'Η Δημοκρατία'. Ενώ η εξέγερση δεν είναι δικαίωμα, δημοκρατικός κανόνας, αλλά απρόβλεπτη εξωθεσμική ρυθμιστική (ή απορρυθμιστική) κατάσταση, στην τρέχουσα ιδεολογία έχει γίνει η ύψιστη απόδειξη δημοκρατικότητας» (Δ. Ψυχογιός, Η πολιτική βία στην ελληνική κοινωνία).

-Η κοινωνική ζωή προϋποθέτει ορισμένες κοινές αρχές, αξίες, συμπεριφορές, κοινό κριτήριο αλήθειας, ηθικής, δικαίου, ομορφιάς κτλ. Επιπλέον, προϋποθέτει κοινωνική συνοχή, η οποία είναι απαραίτητη για να υπάρχει κοινωνία, για να λειτουργήσει κοινωνική ζωή. Βέβαια, ποιος λέει αλήθεια και ποιος λέει ψέματα, δεν καθορίζεται από κάποια αυθεντία, αρχή, κανόνα, αλλά καθορίζεται από την κοινωνική πραγματικότητα, από την κοινή εμπειρία. Όποιος δεν μετέχει της κοινής εμπειρίας, δεν είναι αντίπαλος, εκθρόνος, αποδιοπομπαίος. Απλώς, όποιος δεν μετέχει στον κοινό βίο, δηλαδή όποιος «ιδιάζει», όπως στην αρχαία Ελλάδα, δεν είναι πολίτης αλλά «ιδιώτης» (Χρήστος Γιανναράς).

το απαραβίαστο της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα του φυσικού δικαστή, το δικαίωμα αναφοράς, το δικαίωμα συνάθροισης, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, η ελευθερία της έκφρασης και του τύπου, η προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και περιουσίας κτλ.

Τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα προστατεύονται από το Σύνταγμα. Σύμφωνα με το **Σύνταγμα**, τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και οι αρχές του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου τελούν υπό την **εγγύηση του κράτους**. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (Άρθρο 25).

3.1 Η δημοκρατική διαφοροποιημένη/ πλουραλιστική κοινωνία

Κοινωνία σημαίνει κοινότητα προσώπων με σχέσεις και δεσμούς συνεργασίας και αλληλεγγύης. Κοινωνία σημαίνει συν-ύπαρξη, η οποία προϋποθέτει την συν-παρουσία, την συν-μετοχή, την συν-ζήτηση, την συν-απόφαση, για να οργανωθεί η πολιτεία. Η πολιτεία εκφράζει τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας, τον τρόπο διαχείρισης των κοινών. Γι' αυτό **ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κοινωνικό και πολιτικό ον**.

Η δημοκρατική κοινωνία είναι **πλουραλιστική κοινωνία**. **Πλουραλισμός** σημαίνει συνύπαρξη πολλών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που δρουν ανταγωνιστικά, εκπροσωπούν διαφορετικές απόψεις, θεωρίες, ιδεολογίες, διαφορετικά συμφέροντα. Επομένως, στην πλουραλιστική κοινωνία παρέχεται η δυνατότητα σε πολλές και διαφορετικές δυνάμεις να συμμετέχουν στην κοινωνική και πολιτική ζωή και κυρίως να εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο. Η ύπαρξη πολιτικών κομμάτων, οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, ανεξάρτητων Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας κτλ. αποδεικνύουν την ύπαρξη μιας πλουραλιστικής κοινωνίας. Βέβαια, η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών απόψεων απαιτεί διάλογο ώστε να είναι δυνατή η συν-αίεση, η συν-ύπαρξη και η κοινωνική συν-οχή.

Όταν δεν υπάρχει συναίεση, οι δημοκρατίες παραλύουν από τον πλουραλισμό των απόψεων, από την αμφισβήτηση και την κριτική που χαρακτηρίζουν τον δημοκρατικό διάλογο. Βέβαια, οι πλουραλιστικές κοινωνίες είναι οι μόνες υποφερτές, αλλά ταυτόχρονα είναι και οι μόνες εύθραυστες. Δηλαδή, ο διάλογος χρειάζεται να καταλήγει σε σύνθεση απόψεων που θα έχουν το μικρότερο κόστος και το μεγαλύτερο όφελος για την κοινωνία και θα είναι εφαρμόσιμες.

Επομένως, υπάρχει προβληματισμός για τη σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία, γιατί διάφορες ομάδες διεκδικούν την κατοχύρωση διαφόρων δικαιωμάτων. Ειδικότερα, το κίνημα της πολιτικής ορθότητας* προωθεί την αποδοχή κάθε διαφορετικότητας και κάθε ιδέας που τη θεωρεί πολιτικά ορθή. Στην αρχή αποσκοπούσε στην εξάλειψη προκαταλήψεων και στοιχείων που δήλωναν μειωτική διάθεση απέναντι σε μεμονωμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες. Όμως, σύντομα κατέληξε σε ακρότητες και σήμερα κατηγορείται για αδιαλαξία και φανατισμό. Όσον αφορά τον πλουραλισμό, κάποιοι υποστηρίζουν ότι η απόλυτη έμφαση στη διαφορετικότητα οδηγεί σε σύγκρουση αξιών, ενώ άλλοι θεωρούν ότι ενισχύει τη δημοκρατία. Και άλλοι υποστηρίζουν ότι η σχετικοποίηση των πάντων και η έλλειψη κοινών αναφορών εμποδίζει τη συνοχή της κοινωνία και δημιουργεί προβλήματα.

Συμπέρασμα: η δημοκρατία στηρίζεται σε μια πλουραλιστική ανοιχτή κοινωνία, **ανέχεται** τις διαφορετικές απόψεις, αλλά **δεν τις αποδέχεται** όλες.

«Η ενσυνείδητη αποδοχή του **θρησκευτικού πλουραλισμού** και η ειρηνική συνύπαρξη των διαφόρων κοινοτήτων μπορούν να προέλθουν από δύο αντίθετες αφετηρίες. Από την αδιαφορία για τη θρησκευτική πίστη, ή από τη συνειδητή βίωση της ουσίας της θρησκείας. Αντιστρόφως, η θρησκευτική μισαλλοδοξία ανάμεσα σε συνυπάρχουσες θρησκευτικές κοινότητες και πολιτιστικές παραδόσεις είναι δυνατόν να αναπτυχθεί: πρώτον, από σπέρματα θρησκευτικού τύπου, π.χ. από έναν ακραίο φανατισμό. Δεύτερον, από μη θρησκευτικές ρίζες π.χ. παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς, που χρησιμοποιούν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις. Όλες αυτές οι ρίζες εξακολουθούν να είναι ανθεκτικές σε πολλές περιοχές της υφελίου» (Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, Άρθρο).

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος

«Πρέπει να ληφθεί με έμφαση και να επαναληφθεί πολλές φορές: ο πλουραλισμός είναι δυνατός μόνον όπου υπάρχει χώρος για πολλούς και για πολλά». (Π. Κονδύλης, Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο).

-Ο πλουραλισμός του ατομικισμού δεν είναι πλουραλισμός, αλλά ένα νέο αντιανθρώπινο δόγμα: «Ναι σε όλα μέσα στο τίποτα» (Θεόδωρος Ζιάκας).

-Θεωρητικός και θιασώτης της «ανοιχτής κοινωνίας» είναι ο Κάρλ Πόπερ, ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους του 20^{ου} αιώνα.

Κάρλ Πόπερ, φιλόσοφος

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Η αλληλεπίδραση ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας

4.1 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος

Κάθε κοινωνία, ανάλογα με τη γεωγραφική θέση, την ιστορική εξέλιξη, τον πολιτισμό, και τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της, διαμορφώνει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά. Αυτό ισχύει και για την ελληνική κοινωνία. Ο χώρος και ο χρόνος έχουν προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Και αυτά είναι:

α) Η οικογενειοκρατία. Είναι η πρακτική από αυτούς που έχουν εξουσία να τοποθετούνται συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα σε ανώτερες θέσεις και σε ανώτερα αξιώματα. Αυτό ισχύει για τον δημόσιο χώρο, κυρίως στην πολιτική, αλλά και σε άλλους τομείς του δημόσιου τομέα (π.χ. βουλή, πανεπιστήμια). Η διαφάνεια, η αξιολόγηση και η αξιοκρατία αποτελούν το καλύτερο αντίδοτο στην οικογενειοκρατία.

β) Ο άναρχος ατομικισμός. Ο ατομικισμός, είτε ως θεωρία είτε ως στάση ζωής, προβάλλει την αξία του ατόμου έναντι του κοινωνικού συνόλου. Ο υπερβολικός τονισμός της αξίας του ατόμου και η παράβλεψη της κοινωνίας, η αποκλειστική ενασχόληση με τον εαυτό μας και η αγνόηση του πλησίον οδηγεί στον άναρχο (χωρίς αρχές) ατομισμό, στον εγωισμό, στο ναρκισσισμό. Αντίδοτο στον ατομικισμό αποτελεί ο αλτρουϊσμός, η κοινωνική αλληλεγγύη. Αν κάθε άτομο συνειδητοποιήσει ότι είναι «κοινωνικό» ον, ότι γίνεται άνθρωπος εντός κοινωνίας και ότι δεν μπορεί να ζήσει εκτός κοινωνίας, τότε, θα πάψει να αγνοεί τον άλλον και την κοινωνία.

Άναρχη (χωρίς αρχές) ατομιστική διάθεση και έλλειψη κοινωνικής πειθαρχίας και ευθύνης χαρακτηρίζει τον Έλληνα. Αυτό αποδεικνύει, μεταξύ άλλων και το ενδιαφέρον για τον ιδιωτικό χώρο και η αδιαφορία έως καταστροφή του δημόσιου χώρου. Το πιο τραγικό είναι ότι ο δημόσιος χώρος ιδιοποιείται ή/και καταστρέφεται από αυτούς που τον επικαλούνται.

γ) Η μικρή αγροτική ιδιοκτησία. Στην Ελλάδα, πλην κυρίως της Θεσσαλίας, δεν υπάρχει μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία. Αντίθετα, κυριαρχεί η μικρή ιδιοκτησία. Κάθε αγρότης έχει λίγα στρέμματα γης και μάλιστα σε διάφορες περιοχές. Επίσης, η αδυναμία οργάνωσης σε συνεταιρισμούς έχει ως αποτέλεσμα την εκμετάλλευση των αγροτών από τους μεσάζοντες. Η φτώχεια των αγροτών οδήγησε στην εγκατάλειψη της υπαίθρου και αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής στις πόλεις (εσωτερική μετανάστευση) και στο εξωτερικό (εξωτερική μετανάστευση).

δ) Οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις. Όλοι οι τομείς παραγωγής (ο πρωτογενής τομέας: γεωργία, κτηνοτροφία, δάση αλιεία, ο δευτερογενής τομέας: βιομηχανία-βιοτεχνία, ο τριτογενής τομέας: υπηρεσίες) χαρακτηρίζονται από το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων. Οι περισσότερες είναι οικογενειακές. Η μικρή επιχείρηση έχει υψηλό κόστος λειτουργίας και δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική, ούτε έχει τα χρήματα να αγοράσει και να εφαρμόσει καινοτόμες τεχνολογίες. Αυτό αποτελεί δομική αδυναμία της ελληνικής οικονομίας.

Η Ελλάδα σήμερα έχει 800.000 περίπου μικροεπιχειρήσεις. Ασφαλώς ο αριθμός είναι τεράστιος, γι' αυτό πολλές δεν μπορούν να επιβιώσουν. Γι' αυτό πολλές είτε δεν πληρώνουν φόρους (φοροαποφυγή), είτε δεν αποδίδουν στο κράτος τους φόρους που εισπράττουν από τους καταναλωτές (φοροδιαφυγή). Επομένως, η συγχώνευση μικρών επιχειρήσεων είναι απαραίτητη για την επιβίωσή τους. Η ισχύς εν τη ενώσει.

Όσον αφορά, τα βασικά χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος επισημαίνονται τα εξής:

-«Το κράτος για τον Τρικούπη ήταν ένα εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη, ενώ για τον κύριο πολιτικό του αντίπαλο, τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, ένα 'λάφυρο' προς κατάκτηση. Ο Τρικούπης απέβλεπε απλώς στο να χρησιμοποιήσει το κράτος, ο Δηλιγιάννης ήθελε να το αλώσει... Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι ο Δηλιγιάννης κρατούσε κατάστιχα στα οποία σημείωνε τα ρουσφέτια που είχε κάνει, ώστε να μπορεί να τα επικαλείται ανά πάσα στιγμή» (Ευάγγελος Κοροβίνης, Η Νεοελληνική Φαυλοκρατία).

-Παραδείγματα επιτυχημένων αγροτικών συνεταιρισμών:

- Ενιαίος Οινοποιητικός Αγροτικός Συνεταιρισμός Σάμου
- Αγροτικός Οινοποιητικός Συνεταιρισμός Παραγωγών Ρομπόλας Κεφαλληνίας
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Λήμνου
- Ένωση Συνεταιρισμών Θηραϊκών Προϊόντων SantoWines
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Ανατολής (Ιεράπετρα)
- Ομάδα Παραγωγών Ζευς (Πιερία)

Δημήτρης Μιχαηλίδης
«Συνεταιρισμοί της ηθικής και των συνεργατικών αρχών»,

-Το 95% των επιχειρήσεων είναι πολύ μικρές και απασχολούν από 0 έως 9 άτομα. Μοναδικό φαινόμενο στην Ευρώπη (Διοικητής Τράπεζας της Ελλάδας, 2023)..

-«Το κράτος είναι η αιτία των προβλημάτων και όχι η λύση τους» (Α. Μακροδημήτρης, Κράτος των πολιτών).

α) Η οικονομική και πολιτική εξάρτηση. Η αδυναμία αυτό-απελευθέρωσης με την επανάσταση του 1821, λόγω εμφυλίων πολέμων, οδήγησε στο αίτημα προστασίας από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία). Επίσης, το νεοελληνικό κράτος έχει συνάψει αρκετά δάνεια και έχει κηρύξει επτά πτωχεύσεις. Όλα αυτά, διαμόρφωσαν σχέσεις πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Το γεγονός αυτό διαμόρφωσε καθοριστικά την ελληνική κοινωνία. Επιπλέον, από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, οι πολιτικές δυνάμεις απέφυγαν τη συνεργασία με ισχυρούς Έλληνες οικονομικούς παράγοντες της περιφέρειας του Ελληνισμού (ελληνικές παροικίες), διότι φοβήθηκαν μη χάσουν την εξουσία τους. Έτσι, πολλοί Έλληνες επιχειρηματίες παρέμειναν εκτός ελληνικού κρατιδίου και η χώρα στερήθηκε μια «αστική τάξη» που θα λειτουργούσε ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης. Με μια φράση: η ανίσχυρη πολιτική τάξη εμπόδισε την ισχυρή οικονομική τάξη να εγκατασταθεί στη χώρα και να συμβάλλει στην πρόοδό της.

β) Οι πελατειακές σχέσεις. Έστω και αν υπήρχαν σε παλαιότερες εποχές, οι πελατειακές σχέσεις αποτελούν κυρίως κληρονομιά της τουρκοκρατίας. Μετά την επανάσταση του 1821, το κομματικό-πολιτικό σύστημα διαμορφώθηκε με βάση το πελατειακό σύστημα. Από τη μια μεριά υπάρχει ο πολιτικός πάτρωνας-ο βουλευτής και το κόμμα και από την άλλη ο ψηφοφόρος-πελάτης. Κάθε κόμμα που κερδίζει τις εκλογές καταλαμβάνει το κράτος και διορίζει στον δημόσιο τομέα τους ψηφοφόρους του. Αρκετοί πολιτικοί, μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, «εξαγόραζαν» ουσιαστικά τις ψήφους των συμπολιτών τους μέσω διορισμών στο δημόσιο. Ο πολίτης αντί να προσφεύγει στον δήμο και στο κράτος για να εκθέσει το πρόβλημά του, προσφεύγει στον πολιτικό, που αποτελεί τον μεσάζοντα μεταξύ πολίτη και κράτους. Ο πολίτης δεν έχει ουσιαστικό λόγο στην πολιτική. Χρειάζεται μόνο την ημέρα της ψηφοφορίας για να νομιμοποιήσει με την ψήφο του την κρατική και τοπική εξουσία. Δηλαδή, πολιτικοί και κόμματα έχουν εξελιχθεί σε «εταιρείες πελατειακών σχέσεων». Οι πελατειακές σχέσεις έχουν φθείρει και διαφθείρει πολιτικούς, κόμματα, πολίτες, κράτος.

γ) Η κομματικοποίηση και ο γιγαντισμός του κράτους. Μεταπολεμικά αναπτύσσεται ένα συγκεντρωτικό, κομματικό κράτος που παρεμβαίνει σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και δημιουργεί προβλήματα. Ο κρατισμός αυξάνεται περισσότερο μετά τη μεταπολίτευση (1974) και μετά το 1981 με την κοινωνικοποίηση των προβληματικών επιχειρήσεων. Την περίοδο αυτή υπήρξε κρατικοποίηση πολλών επιχειρήσεων (πετρέλαια, ναυπηγεία, τράπεζες, ολυμπιακή αεροπορία κτλ.). Δεν υπήρξε τομέας της οικονομίας στον οποίο να μην αναμινύεται άμεσα ή έμμεσα ο δημόσιος τομέας. Μέχρι το 2010 (χρονιά χρεωκοπίας της χώρας) το κράτος παρήγαγε πάνω από το 50% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), ο δημόσιος τομέας είχε ένα εκατομμύριο περίπου δημοσίους υπαλλήλους και το 70% περίπου του κρατικού προϋπολογισμού πήγαινε σε μισθούς και συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων. Η παρασιτική νοοτροπία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα εξηγεί και τη δυσκολία εκσυγχρονισμού του κράτους.

δ) Η έλλειψη πολιτικής συναίνεσης και προγραμματισμού. Από τα πολιτικά κόμματα λείπει η συναίνεση σε βασικές πολιτικές, όπως λείπει και ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός. Αυτό εμποδίζει τη χώρα να έχει ένα μακροχρόνιο σχέδιο για την οικονομία, την εκπαίδευση, τις υπηρεσίες υγείας κτλ. Επικρατεί η εντύπωση ενός «ράβε-ξήλων», όπου η κάθε κυβέρνηση ακυρώνει, συχνά εντελώς, τα πεπραγμένα της προηγούμενης. Ευτυχώς, μετά τις τραγικές επιπτώσεις της χρεωκοπίας υπάρχουν προσπάθειες για οικονομική ανάπτυξη και πολιτικό εκσυγχρονισμό.

–«Υπάρχει ένας άνεμος «αλλαγής από τα κάτω» στην ελληνική ύπαιθρο και στη φυτική και τη ζωική παραγωγή. Εκατοντάδες και χιλιάδες ανά προϊόν και κλάδο είναι οι νέοι, κυρίως, αγρότες, αλλά και όχι λίγοι από τους παλαιότερους, οι οποίοι, με κέφι και μεράκι, και με καινοτόμο επιχειρηματικό πνεύμα, αναζητούν επιστημονική στήριξη, διαφοροποιούν και αυξάνουν την παραγωγή τους, ενώ ανοίγουν δρόμο στις αγορές με σύγχρονους όρους μάρκετινγκ» (Πέτρος Ευθυμίου, Έρευνα ΔιαΝΕΟσις).

–Το κομματικό/πολιτικό σύστημα αλλά και σύμπασα η κοινωνία ευθύνονται για την χρεωκοπία της χώρας. Με ένα σιωπηρό, συνειδητό και επαίσχυντο κοινωνικό συμβόλαιο, η εκάστοτε πολιτική ηγεσία ενίσχυε τον παρασιτισμό και την κατανάλωση του λαού, ώστε αυτή να καρπώνεται ανενόχλητα τα προνόμιά της. Ο συνεχής δανεισμός ήταν αναπόφευκτος, όπως και το ξεπούλημα του δημόσιου πλούτου και του έθνους. Αυτό το ξεπούλημα άρχισε με τα μεγάλα κύματα της μετανάστευσης και του τουρισμού, για να κορυφωθεί στην αγορά αυστριακών μπισκότων για σκύλους και στην οργάνωση τριήμερων ταξιδιών στο Λονδίνο για ψώνια, αλλά και εξασφαλίζοντας παχυλές επιδοτήσεις σε μια περιττή αγροτική παραγωγή και την διόγκωση μιας ημιπαράλυτης δημοσιόπαλλης. Ποτέ άλλοτε το κράτος και η κοινωνία δεν βρέθηκαν σε τόσο αγαστή σύμπτωση με τον χαρτοπαίκτη της επαρχίας και με το τσόκαρο των Αθηνών (Π. Κονδύλης, Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο). –«Με κλειστά μάτια, ποτέ δεν θα δούμε ότι ο ελληνικός δημόσιος τομέας είναι υπερβολικά μεγάλος» (Β. Μαρκεζίνης, Επικοινωνιακή διπλωματία και διπλωματία βάθους).

5. Ζητήματα και εντάσεις που προκύπτουν από τους μετασχηματισμούς της ελληνικής κοινωνίας

Ο Ηράκλειτος αναφέρει: «τα πάντα ρει». Ασφαλώς αυτό ισχύει και για την ελληνική κοινωνία. Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, οι αλλαγές, οι μετασχηματισμοί, που δημιουργούν ζητήματα και εντάσεις, είναι π.χ.:

α) Η αστικοποίηση. Η αστικοποίηση, δηλαδή η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις, δεν ήταν αποτέλεσμα της εκβιομηχάνισης, αλλά **της διόγκωσης του τομέα των υπηρεσιών**. Μεγάλοι πληθυσμοί εισέρρευσαν, κυρίως στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και σε άλλα αστικά κέντρα, όχι για να εργαστούν σε βιομηχανίες, αλλά για να εργαστούν στον δημόσιο τομέα και στον τομέα των υπηρεσιών. Αθήνα και Θεσσαλονίκη έχουν συγκεντρώσει τον μισό πληθυσμό της χώρας, και η ύπαιθρος έχει ερημώσει. Έτσι, δυσχεραίνεται η **περιφερειακή ανάπτυξη**.

Η ανάγκη επιβίωσης στα αστικά κέντρα διαμόρφωσε σε ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού μια **αντιπαραγωγική και παρασιτική νοοτροπία**, με μεγάλη ανάπτυξη της **παρα-οικονομίας**. Έτσι, δίπλα στην επίσημη και φανερή οικονομική δραστηριότητα- αυτή που δηλώνεται στις φορολογικές αρχές- υπάρχει και μια άλλη οικονομική δραστηριότητα αφανής για τις φορολογικές αρχές. Το μέγεθος της υπολογίζεται στο 30% και βαίνει αυξανόμενο ή μειούμενο ανάλογα με τη στάση του κράτους απέναντι στη φοροδιαφυγή. Εκτός από τα έσοδα που χάνει το κράτος, δημιουργείται και έντονο αίσθημα αδικίας στους φορολογικά συνεπείς πολίτες. Σημειώνεται ότι παραοικονομία υπάρχει σε όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας (παιδεία, υγεία, εμπόριο, υπηρεσίες επαγγελματιών κτλ.).

β) Η αύξηση του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους. Ο γιγαντισμός του κράτους είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους. Το δημόσιο έλλειμμα προκύπτει, γιατί τα δημόσια έσοδα είναι μικρότερα από τα δημόσια έξοδα. Αυτό συνέβαινε για πολλά χρόνια, κυρίως από το 1981 και μετά. Το κράτος, κάθε χρόνο, ξόδευε περισσότερα από όσα εισέπραττε. Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχει δημόσιο έλλειμμα. Και αφού κάθε χρόνο είχε έλλειμμα, **δανειζόταν για να καλύψει το έλλειμμα**. Και έτσι το δημόσιο χρέος έφθασε στα ύψη. Το δημόσιο χρέος το 2010 (χρονιά χρεωκοπίας) ανερχόταν σε 330 περίπου δισεκατομμύρια ευρώ. Αν το διαιρέσουμε με τον πληθυσμό της χώρας, που είναι 11 εκατ. κάτοικοι περίπου, τότε κάθε κάτοικος «χρωστούσε» κατά μέσο όρο πάνω από 30.000 ευρώ.

γ) Η αντίδραση στον εκσυγχρονισμό. Οι πελατειακές σχέσεις, η κατοχύρωση συμφερόντων, τα κλειστά επαγγέλματα, υπάρχουν από γενέσεως νεοελληνικού κράτους, αποτελούν την παράδοσή του. Επίσης, αναπτύχθηκαν ισχυρές συντεχνίες στον δημόσιο τομέα που αντιδρούν στον εκσυγχρονισμό. Όμως, ο εκσυγχρονισμός είναι νόμος της ζωής. Η εξάλειψη των πελατειακών σχέσεων, η συνέχεια των θεσμών, η αξιοκρατική λειτουργία του κράτους, είναι μερικά μέτρα απαραίτητα. Η καθυστέρηση δημιουργεί και δεν λύνει προβλήματα.

Κάποια κατεστημένα συμφέροντα υποστηρίζουν ότι «μάχονται» υπέρ της παράδοσης, γι' αυτό αντιδρούν στον εκσυγχρονισμό. Εκσυγχρονισμός δεν σημαίνει απεμπόληση της ελληνικής παράδοσης και του παρελθόντος, διότι χωρίς παρελθόν δεν υπάρχει μέλλον. Η αντιπαράθεση παράδοσης και εκσυγχρονισμού είναι άγονη. Όμως, ο εκσυγχρονισμός επιτρέπει την άμιλλα με άλλες εθνικές παραδόσεις και έτσι το έθνος αποκτά αυτοπεποίθηση, που του επιτρέπει την επιστροφή στην παράδοση χωρίς πιθηκισμό (Παναγιώτης Κονδύλης).

Πάντως, επισημαίνεται ότι, παρά τις όποιες καθυστερήσεις, υπάρχουν «νησίδες» εκσυγχρονισμού και πρωτοπορίας σε αρκετούς τομείς, όπως στην επιστήμη, στην τέχνη, στη ναυτιλία, στην τεχνολογία, στις καινοτόμες επιχειρήσεις κτλ.

Άσκηση- Εργασία: (ατομική ή ομαδική): α) Γιατί χρειάζεται η διατήρηση της παράδοσης; β) Γιατί είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός;

-Το γεγονός ότι σε ένα μη κομμουνιστικό καθεστώς το κράτος απορρόφησε την οικονομία και ως εκ τούτου έγινε πανίσχυρο, αποτελεί ένα από τα περίεργα της ελληνικής πραγματικότητας. Η έλλειψη ηθικής και νομικής ευθύνης από το κράτος και τη δράση του εξηγεί και την μεγάλη επέκτασή του σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής (Γ.Δ. Ασκαλάκης, Το ελληνικό πρόβλημα).

«Βάρος δημόσιου χρέους»

-Κράτος και πολίτες απέκτησαν μια παρασιτική νοοτροπία και έναν παρασιτικό καταναλωτισμό. Ο όρος **παρασιτικός καταναλωτισμός** «χρησιμοποιείται εδώ στην κυριολεξία του για να δηλώσει ότι η σημερινή Ελλάδα, όντας ανίκανη να παράγει ή ίδια όσα καταναλώνει και μην έχοντας αρκετή αυτοσυγκράτηση- και αξιοπρέπεια- ώστε να μην καταναλώνει περισσότερα απ' όσα μπορεί να παράγει η ίδια, προκειμένου να καταναλώσει παρασιτεί, και μάλιστα σε διπλή κατεύθυνση: παρασιτεί στο εσωτερικό, όπου υποθηκεύει τους πόρους του μέλλοντος μετατρέποντάς τους σε τρέχοντα τοκοχρεολύσια, και παρασιτεί προς τα έξω, όπου έχει επίσης δανεισθεί υπέρογκα ποσά όχι για να κάνει επενδύσεις μελλοντικά καρποφόρες αλλά κυρίως για να πληρώσει με αυτά τεράστιες ποσότητες καταναλωτικών αγαθών, τις οποίες και πάλι εισήγαγε από το εξωτερικό» (Π. Κονδύλης, Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο).

«Παρασιτικός καταναλωτισμός- Κοινωνικός και πολιτικός παρασιτισμός»

Κείμενο-Ποίημα «Δυστυχία σου Ελλάδα», Γεωργίου Σουρή

δ) Μόνιμα προβλήματα της δημόσιας διοίκησης-Συγκεκριμένα:

1) Η γραφειοκρατία. Η γραφειοκρατία, δηλαδή ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, είναι ο κύριος παράγοντας υπανάπτυξης της χώρας. Η γραφειοκρατία είναι ανίκανη να αντιδράσει ευέλικτα και αποτελεσματικά σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Και αυτό είναι ίσως το μεγαλύτερο **πολιτικό και οικονομικό πρόβλημα** της χώρας, αφού η γραφειοκρατία είναι ανίκανη να υλοποιήσει τους σχεδιασμούς και τα προγράμματα της κυβέρνησης, τα οποία συνήθως παραμένουν στα συρτάρια για την επόμενη κυβέρνηση. Η αδυναμία εκσυγχρονισμού, η έλλειψη ικανού προσωπικού λόγω κομματικών/ πελατειακών προσλήψεων, η μη αξιολόγηση και η μη αξιοκρατική εξέλιξη του προσωπικού, η πολυνομία είναι μερικοί λόγοι δυσλειτουργίας της γραφειοκρατίας.

2) Η κομματικοποίηση της δημόσιας διοίκησης. Μέχρι το **Σύνταγμα του 1911**, με το οποίο θεσπίστηκε η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, το κάθε κόμμα που κέρδιζε τις εκλογές, απέλυε πολλούς δημοσίου υπαλλήλους και διορίζε ψηφοφόρους του. Οι απολυμένοι υπάλληλοι μαζεύονταν στην **πλατεία Κλαυθμώνος** (εξ ου και το όνομά της) και «έκλαιγαν τη μοίρα τους». Η κομματικοποίηση αποτελεί αρρώστια της διοίκησης. Το κόμμα που κερδίζει τις εκλογές τοποθετεί σε διευθυντικές θέσεις κομματικά στελέχη. Και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη συνέχειας και συνέπειας στην διοίκηση και την αξιοποίηση της εμπειρίας των υπαλλήλων. Η κατάσταση αυτή άρχισε να βελτιώνεται το **1994** με την καθιέρωση της επιλογής των δημοσίων υπαλλήλων από το Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών (ΑΣΕΠ). Αλλά υπάρχουν ακόμη πολλά προβλήματα (αξιοκρατία, στρατιές μετακλητών κτλ.).

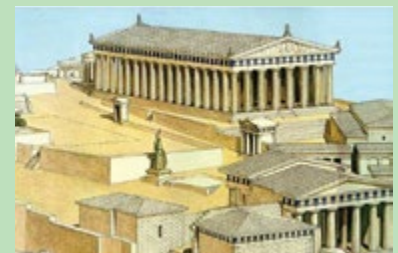
3) Τα φαινόμενα κακοδιοίκησης. Τα φαινόμενα κακοδιοίκησης και δυσλειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών τα βιώνουν τόσο το κράτος (κυρίως η κυβέρνηση) όσο και οι πολίτες. Για την κατάσταση αυτή ευθύνεται αφενός ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της διοίκησης (π.χ. κομματικές προαγωγές) και αφετέρου η συμπεριφορά ορισμένων δημοσίων υπαλλήλων που στελεχώνουν τη δημόσια διοίκηση. Δεν είναι λίγοι οι υπάλληλοι που συμπεριφέρονται σαν σατράπες και όχι ως δημόσιοι λειτουργοί, γιατί δεν έχουν καταλάβει ότι ο υπάλληλος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του δεν ενεργεί σαν άτομο αλλά ως εκτελεστής της θέλησης του κράτους. Μερικά **φαινόμενα κακοδιοίκησης** είναι π.χ.:

- Η αδυναμία-ανικανότητα υλοποίησης της κυβερνητικής πολιτικής.
- Η διαφθορά των δημοσίων υπαλλήλων (π.χ. το «γρηγορόσημο»).
- Οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση υποθέσεων.
- Το υψηλό κόστος λειτουργίας από την σπατάλη δημόσιου υλικού.

Συμπερασματικά, οι Έλληνες, ζώντας χιλιάδες χρόνια στο μεταίχμιο Ανατολής και Δύσης, έχουν το **μέγα προνόμιο** να μετέχουν ταυτόχρονα στον πολιτισμό της Δύσης και της Ανατολής. Αλλά, στην πορεία του χρόνου, αυτή η διπλή μετοχή δημιούργησε αντιθέσεις και αντιφάσεις, οι οποίες έχουν αφήσει το αποτύπωμά τους στο μυαλό και στην ψυχή των Ελλήνων. Ίσως, γι' αυτό κάποιοι Έλληνες παθιάζονται είτε με τη Δύση είτε με την Ανατολή. Οι αντιθέσεις και αντιφάσεις χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία και το ελληνικό κράτος. Το κομματικό/πολιτικό σύστημα, ανάλογα με τις βουλές του, αδυνατεί να οδηγήσει την κοινωνία στο μέλλον με βάση το παρελθόν. Και όμως, αν η μετοχή σε Δύση και Ανατολή γίνει αντιληπτή ως μέγα προνόμιο, τότε θα υπάρξει μια αρμονική σύνθεση των αντιθέσεων και των αντιφάσεων. Και τότε οι Έλληνες, η ελληνική κοινωνία και η ελληνική πολιτεία θα «ταξι-δεύουν στον χρόνο» δημιουργώντας περισσότερα και ανώτερα.

-Ο Μ. Κέλλυ, Αμερικανός δικαστής, ο οποίος πήρε το πρώτο βραβείο του διαγωνισμού της εφημερίδας Ουάσινγκτον Πόστ, το 1939, για τον καταλληλότερο χαρακτήρα ενός λαού, γράφει για τους Έλληνες:

«Προ του δικαστηρίου της αδεκάστου ιστορίας ο Έλλην απεδείχθη ανέκαθεν κατώτερος των περιστάσεων καίτοι από απόψεως διανοητικής κατείχε πάντοτε τα πρωτεία. Ο Έλλην είναι ευφυέστατος αλλά αμέθοδος, φιλότιμος αλλά και πλήρης προλήψεων, θερμόαιμος, ανυπόμονος και καλός πολεμιστής. Έκτισε τον Παρθενώνα και μεθυσμένος από την αίγλη του τον άφησε να γίνει στόχος οβίδων. Ανέδειξε τον Σωκράτη για να τον δηλητηριάσει. Εθαύμασε τον Θεμιστοκλή για να τον εξορίσει, υπηρέτησε τον Αριστοτέλη για να τον καταδιώξει. Έκτισε το Βυζάντιο για να το εκτορκεύσει, έφερε το 1821 για να το διακυβεύσει, εδημιούργησε το 1909 δια να το λησμονήσει. Την μίαν στιγμήν κόπτεται για την αλήθεια και την άλλην μισεί τον αρνούμενο να υπηρετήσει το ψεύδος. Πλάσμα παράδοξον, αντίθασον, περίεργον, ημίκαλον, αυθαδές, εγωπαθές και σοφόμωρον. Ο Έλληνας οικτιρά. Θαυμάστε τον εάν θέλετε, ταξινομήστε τον εάν μπορείτε». (Κώστας Τσαρούχας, Κοινωνία Ελλάδας).

Ο Παρθενών, Ακρόπολις Αθηνών
σύμβολο δημοκρατίας, τέχνης, μέ-
τρου και κάλλους.

Ο ιερός ναός της Αγίας του Θεού Σο-
φίας, Κωνσταντινούπολη, σύμβολο
Ελληνισμού και Χριστιανισμού.

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Πολιτικά συστήματα και
πολιτικές νοοτροπίες»

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Κράτος και κοινωνία στο πλαίσιο της
σύγχρονης δημοκρατίας- Εκλογικά συστήματα»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:

- ___ Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τα πολιτεύματα είναι ορθά, αν αποβλέπουν στο κοινό συμφέρον.
- ___ Η οχλοκρατία αποτελεί εκτροπή της αριστοκρατίας.
- ___ Κάθε κοινωνία είναι πολιτική κοινωνία, εφόσον διαθέτει πολιτική οργάνωση.
- ___ Το πλεονέκτημα του αναλογικού συστήματος είναι ότι διευκολύνει την ανάδειξη ισχυρών κυβερνήσεων.
- ___ Διαφορετικές νοοτροπίες μπορεί να συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο.

2. Χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος αποτελούν (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Η οικονομική και πολιτική εξάρτηση
- β. Οι πελατειακές σχέσεις
- γ. Η κομματικοποίηση και ο γιγαντισμός του κράτους
- δ. Η έλλειψη πολιτικής συναίνεσης και προγραμματισμού
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Δημοκρατία
- β. Αριστοκρατία
- γ. Δημόσια διοίκηση
- δ. Εκλογικό σύστημα
- ε. Πολιτικό σύστημα

Β΄ στήλη

- ___ Ολιγαρχία
- ___ Οχλοκρατία
- ___ Κομματικοποίηση
- ___ Έλλειψη πολιτικής συναίνεσης
- ___ Ενισχυμένη αναλογική

- 4. Ποια η διαφορά μεταξύ αυταρχικών και συναινετικών πολιτικών συστημάτων;
- 5. Με βάση ποιο ερώτημα και σε ποιες κατηγορίες διακρίνει ο Αριστοτέλης τα πολιτεύματα;
- 6. Ποια είναι τα τρία πολιτεύματα που επικρατούν σήμερα σε όλον σχεδόν τον κόσμο;
- 7. Ποια η διαφορά μεταξύ φιλελεύθερης και αυταρχικής νοοτροπίας;
- 8. Ποια η διαφορά μεταξύ αναλογικού συστήματος και συστήματος ενισχυμένης αναλογικής;
- 9. Ποια είναι τα τρία χαρακτηριστικά του εκλογικού συστήματος και γιατί το εκλογικό σύστημα μπορεί να γίνει μηχανισμός χειραγώγησης του πολίτη;
- 10. Εσείς τι προτείνετε, «ίσες ευκαιρίες» ή «ίδιες αφετηρίες» και γιατί;
- 11. Τι σημαίνει πλουραλισμός. Ποιος προβληματισμός υπάρχει για την πλουραλιστική κοινωνία;
- 12. Να αναπτύξετε δύο χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας.
- 13. Δραστηριότητα (ομαδική): Η Α΄ ομάδα να υποστηρίξει την ανάγκη ύπαρξης ενός μεγάλου κράτους. Η Β΄ ομάδα να υποστηρίξει την ανάγκη ύπαρξης ενός μικρού-επιτελικού κράτους.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ – 8 ώρες

1. Η διάκριση των εξουσιών και το κράτος δικαίου: εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική εξουσία.
 - 1.1. Ο θεσμός του/της προέδρου της δημοκρατίας
2. Η εκτελεστική εξουσία και οι κυριότεροι θεσμοί της: κυβέρνηση – Δημόσια διοίκηση – Φορείς κεντρικής κυβέρνησης και Ν.Π.Δ.Δ.
3. Η νομοθετική εξουσία και ο κυριότερος θεσμός της: η βουλή, η νομοθετική της λειτουργία και οι τρόποι συγκρότησής της
4. Δικαστική εξουσία – τα είδη των αδικημάτων και των δικαστηρίων
5. Η έννομη τάξη και η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου
6. Οι τρόποι καταγγελίας μιας αξιόποινης πράξης και παρέμβασης των αρχών -
Οι τρόποι αμφισβήτησης μιας δικαστικής απόφασης
7. Ευρωπαϊκή Ένωση- Θεσμοί και πολιτικές της Ε.Ε.
8. Ελληνική κοινωνία και ελληνική οικονομία στο πλαίσιο της Ε.Ε.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναγνωρίζουν την κρίσιμη σημασία της διάκρισης των εξουσιών ως συστήματος ισορροπίας και ελέγχου.
- Να αναγνωρίζουν τον θεσμικό ρόλο του/της Προέδρου της δημοκρατίας.
- Να αναφέρουν τα θεσμικά όργανα και τις υπηρεσίες που συναποτελούν τη δημόσια διοίκηση.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η δημόσια διοίκηση υλοποιεί και εφαρμόζει τις αποφάσεις της εκτελεστικής εξουσίας και υπάγεται σε αυτή.
- Να διαπιστώσουν ότι η δημοκρατική διακυβέρνηση οφείλει να ασκείται και η δημόσια διοίκηση οφείλει να λειτουργεί– με βάση την αρχή της διαφάνειας και της λογοδοσίας.
- Να αναγνωρίζουν ότι το Σύνταγμα αποτελεί τον υπέρτατο νόμο κάθε πολιτείας και να εξηγούν το μέγεθος της ισχύος κάθε θεσπισμένου κανόνα δικαίου με βάση τη θέση του στο σύστημα ιεράρχησης του γραπτού δικαίου.
- Να διακρίνουν το περιεχόμενο των όρων μήνυση, αγωγή, αυτόφωρη διαδικασία, αυτεπάγγελη δίωξη και έφεση, και να τους αναγνωρίζουν ως «μέσα» προσφυγής του πολίτη στις αρμόδιες αρχές.
- Να περιγράφουν τις λειτουργίες των θεσμών και της Βουλής της Ε.Ε.
- Να εξηγούν τη σχέση Ελλάδας–Ε.Ε.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Βασική ορολογία

Νομοθετική λειτουργία	Διαρκείς	Διαδικασία στο ακροατήριο
Εκτελεστική λειτουργία	κοινοβουλευτικές	Έφεση
Δικαστική λειτουργία	επιτροπές	Αναίρεση
Τεκμήριο αρμοδιότητας	Πράξη νομοθετικού	Τελεσίδικη απόφαση
Αρχή νομιμότητας	περιεχομένου	Αμετάκλητη απόφαση
Συγκεντρωτικό σύστημα	Προεδρικό διάταγμα	Ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία
Αποκεντρωτικό σύστημα	Έννομη τάξη	Διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε.
Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου	Έγκληση	Αρχή κοινοτικής αλληλεγγύης
Δικαίου	Μήνυση	Αστικοποίηση
Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού	Πταίσμα	Παρα-οικονομία
Δικαίου	Πλημμέλημα	Κρατικός παρεμβατισμός
Πρόταση νόμου	Κακούργημα	Αναπτυξιακό μοντέλο
Νομοσχέδιο	Πολιτικά, διοικητικά,	Εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και
Αιτιολογική έκθεση	ποινικά δικαστήρια	ανθεκτικότητας
	Προανάκριση	

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Η διάκριση των εξουσιών και το κράτος δικαίου»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Ευρωπαϊκή Ένωση»

1. Η διάκριση των εξουσιών και το κράτος δικαίου

Προοργανωτής: «Κατ' αρχήν, πίσω από τη νομοθετική εξουσία και την 'εκτελεστική' εξουσία υπάρχει η αληθινή πολιτική εξουσία, που συνήθως δεν αναφέρεται στα συντάγματα ή αναφέρεται μόνο ονομαστικά: η εξουσία των κομμάτων... Δεν υπάρχει διάκριση των εξουσιών, απλώς το κόμμα πλειοψηφίας συγκεντρώνει και τη νομοθετική και την κυβερνητική (που ψευδώς ονομάζεται 'εκτελεστική')» (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας).

Το ελληνικό Σύνταγμα, όπως και τα Συντάγματα άλλων χωρών, στηρίζεται σε ορισμένες αρχές, όπως: η λαϊκή κυριαρχία, η διάκριση των εξουσιών, το κράτος δικαίου, το κοινωνικό κράτος, ο κοινοβουλευτισμός, η αντιπροσώπευση, ο πολυκομματισμός, το αιρετό των αρχόντων κτλ.

Η **διάκριση των εξουσιών** ή λειτουργιών αποτελεί βασική αρχή της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Σύνταγμα ορίζει τα εξής:

- Η **νομοθετική λειτουργία** ασκείται από τη βουλή και τον πρόεδρο της δημοκρατίας.
- Η **εκτελεστική λειτουργία** ασκείται από τον πρόεδρο της δημοκρατίας και την κυβέρνηση.
- Η **δικαστική λειτουργία** ασκείται από τα δικαστήρια και οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού.

Οι εξουσίες/λειτουργίες του κράτους κατανέμονται σε διάφορα όργανα, κυρίως, για τρεις **λόγους**: 1) Η συγκέντρωση εξουσίας σε ένα πρόσωπο ή όργανο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας, 2) Η κατανομή συνεπάγεται καλύτερη οργάνωση και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, 3) Υπάρχει αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους. Όπως φαίνεται παραπάνω, δεν ισχύει απόλυτη, αλλά σχετική διάκριση των λειτουργιών. Αν στο σημερινό κράτος, που ασκεί πλείστες όσες δραστηριότητες, ίσχυε η απόλυτη διάκριση, θα υπήρχε πρόβλημα στη λειτουργία του. Σήμερα λοιπόν, ισχύει η **διασταύρωση των λειτουργιών**, σύμφωνα με την οποία η κάθε λειτουργία ανατίθεται κατ' αρχήν σε ορισμένα όργανα, ενώ προβλέπεται ότι δευτερευόντως η ίδια λειτουργία (ορισμένες δραστηριότητες) ασκείται και από άλλα όργανα.

Σήμερα παρατηρούνται δύο επιπλέον **εξελίξεις**: πρώτον, η **κυριαρχία της εκτελεστικής εξουσίας**. Ο παρεμβατισμός του κράτους, η εμπλοκή του σε προβλήματα της καθημερινότητας, η ανάγκη για γρήγορη και αποτελεσματική λύση είναι μερικοί λόγοι που έχουν γιγαντώσει την εκτελεστική εξουσία. Δεύτερον, η **ταύτιση σχεδόν της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας**. Η κυβέρνηση ασκεί την εκτελεστική εξουσία, αλλά την κυβέρνηση την καθοδηγεί το κόμμα που έχει την πλειοψηφία στη βουλή.

Κράτος δικαίου είναι εκείνο που ασκεί **εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου**, δηλαδή σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους. Όλα τα όργανα του κράτους αλλά και οι πολίτες υποχρεούνται να εφαρμόζουν τους κανόνες δικαίου. Η δράση τους οφείλει να διέπεται από την **αρχή της νομιμότητας**. Μάλιστα οι νόμοι, όχι μόνο δεν θα πρέπει να είναι αντίθετοι στο Σύνταγμα, δηλαδή αντισυνταγματικοί, αλλά θα πρέπει να διέπονται από τις αξίες του Συντάγματος (ελευθερία, ισότητα, κοινωνική δικαιοσύνη κτλ.). Τα δικαστήρια είναι αυτά που ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων. Στην πράξη, το κράτος δικαίου σχετίζεται με τη διάκριση των εξουσιών και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Επιπλέον, οι πράξεις της εκτελεστικής εξουσίας ή οποιασδήποτε άλλης εξουσίας ελέγχονται από την ανεξάρτητη δικαιοσύνη.

-Πρώτος ο **Αριστοτέλης** στο έργο του «Πολιτικά» διέκρινε την εξουσία της πολιτείας ως εξής: στο βουλευόμενο, στο περί τας αρχάς και στο δικάζον («Εστι δέ των τριών τούτων έν μέν τί τό βουλευόμενον περί των κοινών, δεύτερον δέ το περί τας αρχάς... τρίτον δέ το δικάζον»).

Στα νεότερα χρόνια ο **Μοντεσκιέ**, στο έργο του «Το πνεύμα των νόμων» (1748) είναι αυτός που ανέπτυξε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

-Σε οποιαδήποτε τέχνη, «το μέγιστο ζήτημα παραμένει και πάλι ένα: το ζήτημα της διοικήσεως των ανθρώπων' η διοικητική ικανότητα είναι το βασικό στοιχείο όλων των ανθρωπίνων ενεργειών είτε γεωργικές είναι αυτές είτε πολιτικές είτε οικιακές είτε πολεμικές. Στη διοίκηση ανθρώπων χρειάζεται ο ηγέτης, ο άξιος, ο ικανός, αυτός που διοικεί με την θέληση και την ενθουσιώδη συγκατάθεσι των διοικουμένων, αυτός που ξέρει να εμπνήτη την πρόθυμη εργασία και την ευγενική άμιλλα. Αυτό όμως δεν είναι μόνο γνώσις και μάθησις και πείρα και άσκησης, είναι πρώτα απ' όλα δώρημα θείου, που δίδεται σ' εκείνους, οι οποίοι έχουν πραγματικά αφιερώσει τον εαυτό τους στην σωφροσύνη» (Ξενοφών, Οικονομικός).

-Το ισχύον Σύνταγμα συντάχθηκε το 1975 και αναθεωρήθηκε το 1986, το 2001, το 2008 και το 2019. Με την πρώτη αναθεώρηση (1986) μειώθηκαν οι εξουσίες του προέδρου και αυξήθηκαν οι εξουσίες του πρωθυπουργού, γι' αυτό το πολίτευμά μας χαρακτηρίζεται ως **πρωθυπουργοκεντρικό**. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι χρειάζεται μια καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στην εξουσία του προέδρου και του πρωθυπουργού.

Άσκηση: Να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη με τα ακόλουθα στοιχεία:

-Έννοιες: λειτουργίες, νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική, βουλή, πρόεδρος δημοκρατίας, κυβέρνηση, δικαστήρια.

-Λέξεις, φράσεις: διακρίνονται, ασκείται.

-Οπτικά σχήματα: βέλη, παραλληλόγραμμα ή κύκλοι.

1.1 Ο θεσμός του Προέδρου της Δημοκρατίας

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (ΠτΔ) εκλέγεται από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών. Η επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μία φορά μόνο. Για να εκλεγεί κάποιος ΠτΔ τίθενται οι εξής **προϋποθέσεις**:

- Να είναι Έλληνας πολίτης, τουλάχιστον πριν από πέντε έτη και να έχει ελληνική καταγωγή, από πατέρα ή μητέρα.
- Να έχει συμπληρώσει το 40ό έτος της ηλικίας του.
- Να έχει νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν.

Ο ΠτΔ είναι ο **ανώτατος άρχων** της χώρας, **ρυθμιστής του πολιτεύματος** και επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, **συμβολίζει τον λαό και το έθνος** και **εκπροσωπεί τη χώρα** διεθνώς. Γι' αυτό χρειάζεται να είναι μια προσωπικότητα κύρους με καθολική αποδοχή. Επιπλέον, χρειάζεται να υπάρχει **συναίνεση** των κομμάτων πριν από την εκλογή του. Ο νομοθέτης απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία για την εκλογή του (πρώτη ψηφοφορία 200 ψήφους). Αν μετά από αλληπάλληλες ψηφοφορίες δεν μπορεί να υπάρξει συναίνεση, και επειδή η διαδικασία δεν μπορεί να συνεχίζεται επ' αόριστον, επιτρέπεται στην τελευταία ψηφοφορία, εκλογή με σχετική πλειοψηφία. Το Σύνταγμα θέλει τον ΠτΔ να είναι το **πρότυπο του Έλληνα**, να προβάλλει τα θετικά και ενοποιητικά στοιχεία του λαού, να είναι υπεράνω κομμάτων, δογμάτων και συμφερόντων, να ασκεί τα καθήκοντά του στο πλαίσιο της νομιμότητας και του εθνικού συμφέροντος. Να είναι ρυθμιστής του πολιτεύματος, που σημαίνει ότι προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες πράξεις για να λειτουργεί αυτό σωστά, και αποφεύγει όλες τις πράξεις που θα μπορούσαν να το βλάψουν. Αλλά και αν το πολίτευμα κλονιστεί, οφείλει να το επαναφέρει στην κανονικότητα, στη νομιμότητα, ώστε ο λαός να έχει εμπιστοσύνη στο πολίτευμα και στην κυβέρνηση.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει **χρέος** να προστατεύει:

- Το Σύνταγμα.
- Την ακεραιότητα της χώρας.
- Τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.
- Το δημόσιο συμφέρον.

Ο ΠτΔ ασκεί νομοθετική και εκτελεστική λειτουργία. Όμως, επειδή οφείλει να αποδέχεται και να εγκρίνει τις αποφάσεις της βουλής και της κυβέρνησης, λογικό είναι να μην φέρει ευθύνη γι' αυτές τις πράξεις. Άλλωστε, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων και για πράξεις ήσσονος σημασίας, ουδεμία πράξη του προέδρου ισχύει, ούτε εκτελείται, χωρίς την **προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού**, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, και χωρίς τη δημοσίευσή της στο ΦΕΚ ((Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως).

Ο ΠτΔ δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνον όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι με αυτό. Επομένως, εάν για κάποιο θέμα δεν προβλέπεται ποιος έχει αρμοδιότητα, τότε το **τεκμήριο αρμοδιότητας** το έχει: η **κυβέρνηση**, εφόσον το θέμα αφορά την εκτελεστική εξουσία, η **βουλή**, εφόσον το θέμα αφορά τη νομοθετική λειτουργία. Επίσης, εάν για ένα θέμα δεν προβλέπεται αρμοδιότητα της εκτελεστικής ή της νομοθετικής λειτουργίας, ή υπάρχει αμφιβολία αν ανήκει στην εκτελεστική ή την νομοθετική λειτουργία, το τεκμήριο αρμοδιότητας το έχει η βουλή, η οποία λειτουργεί ως αντιπρόσωπος του λαού, ο οποίος είναι το **ανώτατο όργανο του κράτους**.

Το Σ. αναφέρει ρητά ότι ο ΠτΔ δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Μόνο κατ' εξαίρεση ευθύνεται σε δύο περιπτώσεις: πρώτον, **για εσχάτη προδοσία** και δεύτερον, **για παραβίαση, με πρόθεση του Συντάγματος**

Παύλος Κουντουριώτης,
πρώτος Πρόεδρος της Ελληνικής
Δημοκρατίας (1924)

- «Αρχή άνδρα δείκνυσι» (Βίας ο Πριηνέας).
- «Ου μόνον αρχή άνδρα δείκνυσι, αλλά και αρχήν ανήρ» (Επαμεινώνδας).
- «Πρόσεχε Περικλείς, ελευθέρων άρχεις, Ελλήνων άρχεις, πολιτών Αθηναίων» (Περικλής).
- «Το ήθος όλων των πολιτών γίνεται όμοιο με το ήθος των αρχόντων τους» (Ισοκράτης).

-Για να εκλεγεί ο πρόεδρος της δημοκρατίας πρέπει να συγκεντρώσει ορισμένους ψήφους. Ειδικότερα:
Α΄ ψηφοφορία: 200 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Β΄ ψηφοφορία: 200 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Γ΄ ψηφοφορία: 180 ψήφοι, αν όχι, διάλυση της βουλής και γίνονται εκλογές.

Η νέα βουλή μόλις συγκροτηθεί, ψηφίζει για πρόεδρο της δημοκρατίας.

Δ΄ ψηφοφορία: 180 ψήφοι, αν όχι ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Ε΄ ψηφοφορία: 151 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
ΣΤ΄ ψηφοφορία: σχετική πλειοψηφία.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

-Προεδρία Δημοκρατίας*

-Κυβέρνησης*

-Βουλής*

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

2. Η εκτελεστική εξουσία και οι κυριότεροι θεσμοί της: κυβέρνηση-δημόσια διοίκηση-Φορείς κεντρικής κυβέρνησης και ΝΠΔΔ

Από την επανάσταση του 1821 μέχρι το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου υπήρχε ταύτιση υπουργείων και υπουργικών θέσεων. Υπήρχαν επτά υπουργεία και επτά υπουργοί. Έκτοτε, αρχίζει μια «βιομηχανία δημιουργίας υπουργείων» και υπουργών. Ο αριθμός τους αυξομειώνεται ανάλογα με τις επιθυμίες της εκάστοτε κυβέρνησης. Το ίδιο ισχύει και για τις συνενώσεις και διαχωρισμούς των υπουργείων. Σήμερα, μεγάλες και πλούσιες χώρες, όπως η Γερμανία και το Βέλγιο έχουν δεκαπέντε- δεκαεπτά υπουργεία. Η Ελλάδα το 2024 είχε είκοσι ένα υπουργεία.

Η **εκτελεστική λειτουργία** ασκείται από τον ΠτΔ και την κυβέρνηση. Την κυβέρνηση αποτελεί το **υπουργικό συμβούλιο**, το οποίο απαρτίζεται από τον **πρωθυπουργό και τους υπουργούς**. Κανένας δεν μπορεί να διοριστεί μέλος της κυβέρνησης ή υφυπουργός αν δεν συγκεντρώνει τα προσόντα που ορίζονται για τον βουλευτή, δηλαδή χρειάζεται: να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει την ικανότητα του εκλέγειν και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτον έτος της ηλικίας του.

Ο **πρωθυπουργός** εξασφαλίζει την ενότητα της κυβέρνησης και κατευθύνει τις ενέργειές της καθώς και των δημοσίων γενικά υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής μέσα στο πλαίσιο των νόμων. Τα **μέλη του υπουργικού συμβουλίου** καθώς και οι υφυπουργοί είναι **συλλογικώς υπεύθυνοι** για τη γενική πολιτική της κυβέρνησης και καθέναν από αυτούς για τις **πράξεις ή παραλείψεις** της αρμοδιότητάς του. Η κυβέρνηση, σύμφωνα με το Σύνταγμα, έχει τις εξής **αρμοδιότητες**:

- Ασκεί την εκτελεστική εξουσία.
 - Καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας.
 - Προτείνει και προσυπογράφει τα προεδρικά διατάγματα.
 - Διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας.
 - Αναπληρώνει τον ΠτΔ, αν δεν υπάρχει ή αρνείται ο πρόεδρος της βουλής.
- Η **δημόσια διοίκηση** είναι ο κρατικός μηχανισμός, αλλιώς οι δημόσιες υπηρεσίες, που εφαρμόζουν την κυβερνητική πολιτική. Περιλαμβάνει τα υπουργεία και τις διάφορες υπηρεσίες που υπάγονται σε αυτά. Επικεφαλής κάθε υπουργείου βρίσκεται ο υπουργός, που καθορίζει την πολιτική του υπουργείου του. Η κυβέρνηση χαράσσει τις κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής σε όλους τους τομείς με **πολιτικά κριτήρια**. Η δημόσια διοίκηση ενεργεί με βάση το **δημόσιο συμφέρον** και ασκεί τα καθήκοντά της με βάση την **αρχή της νομιμότητας**, με ουδετερότητα και αμεροληψία. Η δράση της δημόσιας διοίκησης ρυθμίζεται από ένα σύνολο βασικών αρχών, οι οποίες αποτελούν τις **βασικές αρχές της δημόσιας διοίκησης**, αρχές οι οποίες πρέπει να διέπουν τις σχέσεις πολιτείας και πολίτη, και οι κυριότερες είναι: αρχή νομιμότητας, επιείκειας, προηγούμενης ακρόασης, αιτιολόγησης των αποφάσεων, καλής πίστης, ισότητας, αναλογικότητας, η άσκηση της διακριτικής ευχέρειας κτλ. (βλέπε κεφ. 2.4). Η δημόσια διοίκηση οργανώνεται με βάση δύο συστήματα, το συγκεντρωτικό και το αποκεντρωτικό. Σύμφωνα με το **συγκεντρωτικό σύστημα** η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** όργανα (υπουργεία), που έχουν αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια. Σύμφωνα με το **αποκεντρωτικό σύστημα**, η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** και **περιφερειακά** όργανα. Τα κεντρικά έχουν γενική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια, ενώ τα περιφερειακά υπάγονται στην κεντρική διοίκηση και έχουν επιμέρους αρμοδιότητες σε ένα τμήμα της επικράτειας.

-Ήδη, στο πλαίσιο της **εθνικής στρατηγικής για την ανοιχτή δημόσια διοίκηση και διακυβέρνηση**, η χώρα συμμετέχει ενεργά στην διεθνή πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών για την ανοιχτή διακυβέρνηση (Open Government Partnership-OGP). Το OGP αποσκοπεί να διασφαλίσει συγκεκριμένες κυβερνητικές δεσμεύσεις για την προώθηση της διαφάνειας, την ενδυνάμωση των πολιτών, την καταπολέμηση της διαφθοράς και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διακυβέρνηση.

**Ανώτατο Συμβούλιο
Επιλογής Προσωπικού***

Συνήγορος του πολίτη*

Η παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη του είναι εξωδικαστική και διαμεσολαβητική. Η **εξωδικαστική** αποσκοπεί να παράσχει στον πολίτη τη δυνατότητα επίλυσης του προβλήματος που τον απασχολεί, χωρίς το σημαντικό κόστος σε χρόνο και χρήμα που συνεπάγεται η προσφυγή στα δικαστήρια. Η **μεσολαβητική παρέμβαση**, αποσκοπεί στη διερεύνηση και πιθανή ικανοποίηση των αιτημάτων των πολιτών και η προστασία των δικαιωμάτων τους. Με ποιον τρόπο ο Συνήγορος του Πολίτη προσπαθεί να επιτύχει αυτούς τους στόχους; Όταν χειρίζεται διάφορες υποθέσεις δεν προσηλώνεται στο γράμμα του νόμου αλλά διαπνέεται από την αρχή της επιείκειας και επιδιώκει την εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης, την βέλτιστη πρακτική της διοίκησης.

Τα πλεονεκτήματα του συγκεντρωτικού συστήματος είναι: 1) Εξασφαλίζει μια ενιαία, στην χάραξη και στην εφαρμογή, πολιτική για όλη την επικράτεια, 2) Έχει μικρότερο κόστος λειτουργίας. Όμως, έχει δύο **μειονεκτήματα**: 1) Αναπτύσσεται μια δυσκίνητη γραφειοκρατία, αφού οι πολίτες ακόμα και για μικρά ζητήματα καταφεύγουν στο κέντρο, 2) Η κεντρική διοίκηση αγνοεί την ιδιαιτερότητα των τοπικών συνθηκών και προβλημάτων. Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του αποκεντρωτικού συστήματος είναι ακριβώς τα αντίθετα του συγκεντρωτικού συστήματος.

Φορείς της γενικής κυβέρνησης είναι:

- Η κεντρική κυβέρνηση.
- Τα δημόσια νοσοκομεία.
- Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και οι εποπτευόμενοι φορείς.
- Οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης.

Η **κεντρική κυβέρνηση** περιλαμβάνει ένα πλήθος φορέων, όπως υπουργεία, ανεξάρτητες αρχές, πανεπιστήμια, υγειονομικές περιφέρειες, δημόσιες βιβλιοθήκες, ινστιτούτα, λιμενικά ταμεία, μουσεία κτλ. Ειδικότερα:

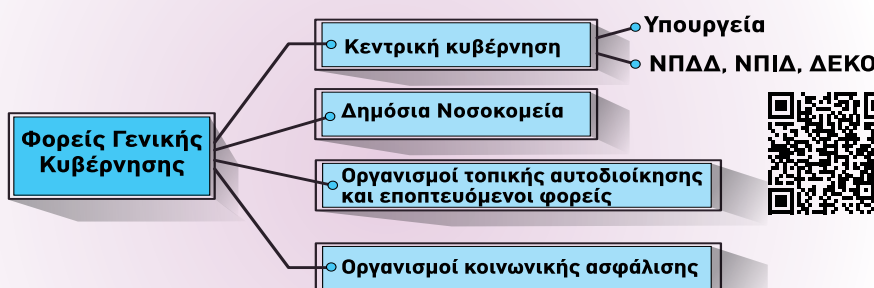
- **Τα υπουργεία.** Αποτελούν τους κύριους φορείς της κυβέρνησης. Επικεφαλής κάθε υπουργείου είναι ο υπουργός. Κάθε υπουργείο έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες που ορίζονται με νόμο. Επειδή οι αρμοδιότητες κάθε υπουργείου είναι πολλές, όλα τα υπουργεία ιδρύουν άλλους φορείς (ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς) για καλύτερη άσκηση του έργου τους.

- **Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ), Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (ΔΕΚΟ).** Ιδρύονται για συγκεκριμένο έργο και σκοπό και έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Όλα υπηρετούν σκοπούς του κράτους ή γενικότερα το δημόσιο συμφέρον. Συγκεκριμένα:

Τα **ΝΠΔΔ** ασκούν δημόσια εξουσία και διέπονται κυρίως από κανόνες του δημοσίου δικαίου και συμπληρωματικά από κανόνες του ιδιωτικού δικαίου. Τέτοια είναι: Εκκλησία της Ελλάδος, ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ο Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) κτλ. Υπάρχουν ΝΠΔΔ, όπως ο Ιατρικός Σύλλογος, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας κτλ. που ενδιαφέρονται και για τα συμφέροντα των μελών τους. Επίσης, κάποια ΝΠΔΔ, έστω και αν συνδέονται με ορισμένη περιοχή (π.χ. Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών), έχουν εξουσία μόνο στα μέλη τους.

Τα **ΝΠΙΔ** (όχι του αστικού κώδικα και του εμπορικού δικαίου) ασκούν δημόσια εξουσία αλλά διέπονται από **κανόνες του ιδιωτικού δικαίου**, για να έχουν μεγαλύτερη αυτονομία και να αποφεύγουν την γραφειοκρατία. Τέτοια είναι ο Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής κτλ. Οι **ΔΕΚΟ** είναι ΝΠΙΔ ή ανώνυμες εταιρείες που ιδρύονται ή ελέγχονται από το κράτος ή άλλο ΝΠΔΔ, παράγουν σημαντικά κοινωνικά αγαθά ή υπηρεσίες, λειτουργούν με κανόνες ιδιωτικής οικονομίας και ιδιωτικού δικαίου, αλλά υπό την εποπτεία του κράτους (Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου, Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου κτλ.).

Γράφημα (ΜΑ): Φορείς Γενικής Κυβέρνησης

-Το να επιχειρεί κάποιος να λύσει ένα πρόβλημα, το οποίο έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, δίκως να γνωρίζει τις συνθήκες και τα αίτια που το διαμορφώνουν, ματαιοπονεί και, επιπλέον, δεν συνειδητοποιεί πως **η λύση είναι το πρόβλημα**. Αν θέλουμε να αποφύγουμε την περαιτέρω ερήμωση της υπαίθρου, πρέπει, αντί η περιφέρεια να έρχεται στο κράτος, το κράτος να πηγαίνει στην περιφέρεια και η διοίκηση να είναι κοντά στον πολίτη (Αντώνης Μακροδημήτρης, Το κράτος των πολιτών).

Γραφειοκρατία

-Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται από **δυσκυβερνησία**, δηλαδή από την αδυναμία εφαρμογής νόμων και αποδεκτών, κοινωνικά και πολιτικά, αποφάσεων, η οποία οφείλεται κυρίως στους εξής **λόγους**: στην πολυνομία και στην μη εφαρμογή των νόμων, στη δυσλειτουργία της γραφειοκρατίας, στην έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και κράτους, στις κοινωνικές και πολιτικές πιέσεις, στην ανομία και στην παρανομία.

Όσον αφορά την **πολυνομία**, υπάρχει μια πληθώρα κανόνων (νόμοι, διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις) και αρκετοί χρειάζονται ερμηνεία. Η πολυνομία είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο, που παρατηρείται σε όλα τα κράτη, και έχει **σημαντικές συνέπειες**, όπως: πρώτον, η «**άγνοια των νόμων**» από όλους, τους πολίτες, τους νομικούς, τους δικαστές. Ακόμα και ο νομοθέτης αγνοεί τι θεσπίζει, τι τροποποιεί, τι καταργεί. Δεύτερον, η **έλλειψη κύρους των νόμων**, δηλαδή, οι νόμοι χάνουν το κύρος τους κυρίως, γιατί δεν εφαρμόζονται.

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Η νομοθετική εξουσία και ο κυριότερος θεσμός της: η βουλή και η νομοθετική της λειτουργία

Προοργανωτής: Η βουλή είναι δημόσιος χώρος αντιπαράθεσης. Όμως, θα έπρεπε να είναι χώρος συναίνεσης και πραγματικού διαλόγου, όπου κάθε βουλευτής θα θέλει να πείθει και να πείθεται. Θα ήταν κέρδος για τον πολιτικό πολιτισμό, εάν ο βουλευτής έλεγε στον αντίπαλό του: αγαπητέ συνάδελφε με πείσατε, ψηφίζω την πρότασή σας (Φερνάντο Σαβατέρ, Ισπανός φιλόσοφος).

Η βουλή έχει τις σημαντικότερες και σπουδαιότερες αρμοδιότητες, σε σύγκριση με τις δύο άλλες εξουσίες (εκτελεστική, δικαστική), οι οποίες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: νομοθετικές, διοικητικές, δικαστικές, άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Η κυριότερη αρμοδιότητα της βουλής είναι η **νομοθετική**, δηλαδή η **θέσπιση των νόμων**. Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η εξής:

α) Η υποβολή στη βουλή πρότασης νόμου ή νομοσχεδίου. Η διαφορά ανάμεσα στην πρόταση νόμου και στο νομοσχέδιο έγκειται στο εξής: αν η πρωτοβουλία προέρχεται από τη βουλή, καλείται πρόταση νόμου, ενώ αν προέρχεται από την κυβέρνηση, καλείται νομοσχέδιο. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να συνοδεύονται υποχρεωτικά από:

-Αιτιολογική έκθεση, που περιέχει τους λόγους και τους σκοπούς των προτεινόμενων ρυθμίσεων.

- Έκθεση αξιολόγησης των συνεπειών της προτεινόμενης ρύθμισης.

-Έκθεση του γενικού λογιστηρίου του κράτους, η οποία καθορίζει τη δαπάνη που απαιτείται, εφόσον υπάρχει επιβάρυνση του προϋπολογισμού.

-Γνωμοδότηση του ελεγκτικού συνεδρίου, αν αφορά συντάξεις.

β) Η συζήτηση και ψήφιση του νόμου στη βουλή. Οι νόμοι ψηφίζονται είτε από την ολομέλεια της βουλής είτε από τις αρμόδιες διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές. Το Σύνταγμα αναφέρει ποιοι νόμοι ψηφίζονται μόνο από την ολομέλεια. Αν δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα της ολομέλειας, παραπέμπονται στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή. Η **συζήτηση και η ψήφιση** γίνεται ως εξής:

-Κατ' αρχήν, δηλαδή συζητείται και ψηφίζεται ο σκοπός και το περιεχόμενο του υπό ψήφιση νόμου.

-Κατ' άρθρο, δηλαδή κάθε άρθρο ξεχωριστά.

-Στο σύνολο, δηλαδή όπως τελικά διαμορφώθηκε και ψηφίστηκε το κείμενο του νόμου και καταχωρίζεται στα πρακτικά της βουλής.

γ) Η έκδοση και η δημοσίευση του νόμου. Εφόσον ψηφιστεί ο νόμος, ο αρμόδιος υπουργός φροντίζει για την έκδοση και δημοσίευσή του από τον πρόεδρο της δημοκρατίας. Οι νόμοι ισχύουν, συνήθως, από τη δημοσίευσή τους στο ΦΕΚ, εκτός αν οι ίδιοι ορίζουν την έναρξη της ισχύος τους. Ο ΠτΔ, σε διάστημα ενός μηνός, κυρώνει, εκδίδει και δημοσιεύει τον νόμο. Δηλαδή:

-Κυρώνει: πιστοποιεί τη γνησιότητα του νόμου, δηλαδή ελέγχει αν όντως αυτό είναι το κείμενο που ψήφισε η βουλή.

-Εκδίδει: ελέγχει αν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία.

-Δημοσιεύει: δημοσιεύει τον νόμο στο ΦΕΚ για να γίνει γνωστό στους πολίτες.

Ο ΠτΔ, αν διαφωνεί με τον νόμο που ψήφισε η βουλή, εντός προθεσμίας ενός μηνός, έχει το **δικαίωμα να ασκήσει βέτο**, δηλαδή να αναπέμψει τον νόμο στη βουλή, εκθέτοντας και τους λόγους της διαφωνίας του. Στην περίπτωση αυτή ο νόμος συζητείται στην ολομέλεια της βουλής.

Το κτήριο της Βουλής

-«Νόμος ο πάντων βασιλεύς θανάτων τε και αθανάτων» (Πλάτων).

-«Ο νόμος πρέπει να είναι παιδαγωγός. Ο νομοθέτης με τα νομοθετήματά του δεν πρέπει αλλού να αποβλέπει παρά στο πώς θα καλλιεργεί την αρετή των πολιτών» (Πλάτων).

-«Ο λαός οφείλει να μάχεται για τους νόμους του όπως για τα τείχη της πόλης του». (Ηράκλειτος).

-«Μετά τη μεταπολίτευση (1974) υπάρχει ένας κομματικοκρατικός κοινοβουλευτισμός, όπου τα κόμματα από μέσα λαϊκής αντιπροσώπευσης έχουν μετατραπεί σε αυτοσκοπό» (Ν. Μουζέλης).

-«Συμφέρει στους πολλούς, οι νόμοι για τις ιδιωτικές σχέσεις να είναι επεικειές και φιλόανθρωποι. Αντίθετα, σας ωφελεί, οι νόμοι για τα κοινά να είναι αυστηροί και ανελέητοι. Έτσι, οι πολιτευόμενοι ελάχιστα θα μπορούν να σας αδικούν». (Δημοσθένης, Λόγος κατά του Τιμοκράτους).

-«Πρόκειται για πραγματικό χάος. Οι χιλιάδες νόμοι που ισχύουν στη χώρα μας συνθέτουν ένα από τα μεγαλύτερα δομικά προβλήματα στο πολιτικό μας σύστημα, ουσιαστική τροχοπέδη για την ανάπτυξη, τις επενδύσεις, το κράτος δικαίου, τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης» (Ιωάννα Μάνδρου, Άρθρο).

Αν ψηφιστεί πάλι με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (δηλαδή 151 ψήφοι), ο ΠτΔ είναι υποχρεωμένος να εκδώσει και να δημοσιεύει τον νόμο μέσα σε δέκα μέρες από την επιψήφισή του. Η βουλή ασκεί το νομοθετικό της έργο είτε σε **ολομέλεια** είτε από τις **διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές**. Στην ολομέλεια συζητούνται τα μείζονος σημασίας θέματα και οπωσδήποτε θέματα που ορίζει το Σύνταγμα, όπως: ο κανονισμός της βουλής, η οικονομική ενίσχυση των κομμάτων, τα ατομικά δικαιώματα, η αυθεντική ερμηνεία των νόμων, η ψήφιση του προϋπολογισμού κτλ. Η συζήτηση και ψήφιση όλων των άλλων νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμων μπορεί να γίνεται από την αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή. Επίσης, μπορεί να γίνεται από το «τμήμα διακοπών. Οι **έξι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές** είναι οι εξής:

- Μορφωτικών υποθέσεων.
- Εθνικής άμυνας και εξωτερικών υποθέσεων.
- Οικονομικών υποθέσεων.
- Κοινωνικών υποθέσεων.
- Δημόσιας διοίκησης, δημόσιας τάξης και δικαιοσύνης.
- Παραγωγής και εμπορίου.

Έργο των διαρκών κοινοβουλευτικών επιτροπών είναι η επεξεργασία και η ψήφιση, σε πρώτη φάση, των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων που κατατίθενται στη βουλή. Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που συζητήθηκε και ψηφίστηκε στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή εισάγεται στην ολομέλεια σε μία συνεδρίαση, όπως ορίζει ο κανονισμός της βουλής, και συζητείται και ψηφίζεται ενιαία επί της αρχής, επί των άρθρων και στο σύνολο.

Η ψηφοφορία είναι φανερή και γίνεται είτε με ανάταση του χεριού είτε με έγερση και κατ' εξαίρεση με ονομαστική κλήση. Μυστική ψηφοφορία με ψηφοδέλτια γίνεται στην εκλογή προσώπων και για ζητήματα σχετικά με πρόσωπα. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων.

Η βουλή **συνεδριάζει δημόσια**, μπορεί όμως κατ' εξαίρεση να συνεδριάσει και μυστικά. Η δημοσιότητα είναι βασική αρχή της δημοκρατίας και σημαίνει δυνατότητα παρακολούθησης των συνεδριάσεων είτε των πολιτών, είτε του Τύπου. Όσον αφορά τους πολίτες, παρακολουθούν από τα θεωρεία, αν έχουν εφοδιαστεί με την απαραίτητη άδεια εισόδου. Οι ακροατές οφείλουν να τηρούν απόλυτη ησυχία και απαγορεύεται να επιδοκιμάζουν, αποδοκιμάζουν, χειροκροτούν κτλ.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, νομοθετούν, δηλαδή θεσπίζουν κανόνες δικαίου και άλλα κρατικά όργανα. Συγκεκριμένα, π.χ.:

-Προεδρικά διατάγματα. Ο ΠτΔ εκδίδει τα διατάγματα που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων και δεν μπορεί ποτέ να αναστείλει την εφαρμογή τους ούτε να εξαιρέσει κανένα από την εκτέλεσή τους.

-Πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσες και απρόβλεπτης ανάγκης ο ΠτΔ μπορεί, **ύστερα από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου**, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται **στη βουλή για κύρωση**, μέσα σε σαράντα μέρες από την έκδοσή τους. Αν δεν υποβληθούν ή αν δεν εγκριθούν από τη βουλή μέσα σε τρεις μήνες από την υποβολή τους, παύουν να ισχύουν στο εξής.

-Υπουργικές αποφάσεις. Εκδίδονται από τους υπουργούς.

-Κανονιστικές πράξεις διοίκησης. Εκδίδονται από τη δημόσια διοίκηση με εξουσιοδότηση του νόμου και περιέχουν κανόνες δικαίου.

-«Ενός νόμου μόνον έχομεν χρείαν. Του νόμου περί εφαρμογής των κειμένων νόμων» (Εμμανουήλ Ροΐδης).

-«Σχεδόν κανένας νόμος δεν θα ήταν αναγκαίος, εάν η ορθή συμπεριφορά στις οικονομικές και στις κοινωνικές σχέσεις ήταν σε όλους προφανής και τηρούνταν από όλους» (Δ. Σωτηρόπουλος, Α. Χριστόπουλος, Πολυνομία και κακονομία στην Ελλάδα, Εκδ. διαΝΕΟσις).

-Η διαβούλευση επί των νομοσχεδίων γίνεται και μέσω των δικτυακών τόπων της κυβέρνησης και της βουλής*.

Πολυνομία

-Πώς αντιμετωπίζεται η πολυνομία; Ήδη προβλέπεται και λειτουργεί το γραφείο καλής νομοθέτησης, το οποίο υπάγεται στη «γενική γραμματεία νομικών και κοινοβουλευτικών θεμάτων». Επίσης, υπάρχουν και τα γραφεία νομοθετικής πρωτοβουλίας των υπουργείων (Ν.4048/2012).

-Στην πορεία του χρόνου μειώθηκε ο ρόλος του κοινοβουλίου προς όφελος της κυβέρνησης. Παράγοντες που συνέβαλαν στη μείωση του ρόλου του κοινοβουλίου είναι:

- Οι οργανωτικές αδυναμίες του κοινοβουλίου.
- Η επέκταση της εκτελεστικής εξουσίας.
- Η ύπαρξη οργανωμένων και πειθαρχημένων κομμάτων.
- Η δύναμη των ομάδων συμφερόντων και των ΜΜΕ.

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Δικαστική εξουσία – τα είδη των αδικημάτων και των δικαστηρίων

Προοργανωτής: Η δικαιοσύνη αποτελεί την πρώτιστη αρετή των κοινωνικών θεσμών, όπως ακριβώς και η αλήθεια των συστημάτων σκέψης. Μια θεωρία πρέπει να απορρίπτεται ή να αναθεωρείται εφόσον αποδεικνύεται αναληθής. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι νόμοι και οι θεσμοί, οσοδήποτε αποτελεσματικοί και καλοσυνταγμένοι και αν είναι, πρέπει να τροποποιούνται ή να καταργούνται εφόσον είναι άδικοι. Ως πρώτιστες αρετές της ανθρώπινης δραστηριότητας, η αλήθεια και η δικαιοσύνη είναι αδιαπραγμάτευτες. Ο πολίτης οφείλει να υποστηρίζει και να προάγει δίκαιους θεσμούς. Δηλαδή, αφενός να συμμορφώνεται, εφόσον αυτοί υπάρχουν, και αφετέρου να αγωνίζεται, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, για την εγκαθίδρυση δίκαιων θεσμών, όταν αυτοί δεν υπάρχουν (Τζων Ρώλς, Θεωρία της δικαιοσύνης). Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια και οι αποφάσεις τους εκτελούνται **στο όνομα του ελληνικού λαού**. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο **Σύνταγμα και στους νόμους** και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που παραβιάζουν ή καταλύουν το Σ. Επισημαίνεται ότι **η διοίκηση έχει συνταγματική υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις**. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο (Άρθρο 95).

Το Σύνταγμα παρέχει ορισμένες **εγγυήσεις υπέρ των ατόμων** για την απονομή της δικαιοσύνης. Οι εγγυήσεις αυτές είναι:

α) Το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια. Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σε αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του.

β) Η αρχή του νόμιμου δικαστή. Κανένας δεν στερείται χωρίς τη θέλησή του τον δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

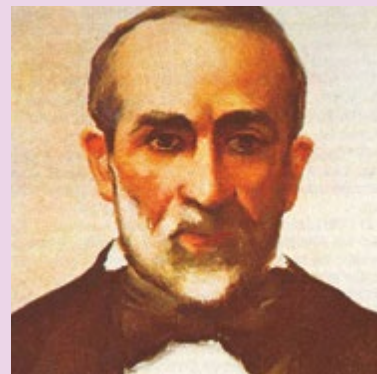
γ) Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων. Οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ζωής ή της οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

δ) Η αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων. Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά.

ε) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

Εκτός από τις παραπάνω εγγυήσεις υπέρ του ατόμου, το Σύνταγμα καθιερώνει και εγγυήσεις υπέρ των δικαστών, οι οποίες **αποβλέπουν** στην κατοχύρωση της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών.

Λειτουργική ανεξαρτησία σημαίνει ότι οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί για την κατάλυση του Συντάγματος. **Προσωπική ανεξαρτησία** σημαίνει κατοχύρωση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστών απέναντι στη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, ώστε να ασκούν τα

Γεώργιος Τερτσέτης

Αναστάσιος Πολυζωίδης

Οι δικαστές Πολυζωίδης και Τερτσέτης αρνήθηκαν να υπακούσουν σε εντολές και να καταδικάσουν τον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα.

-Τι εστί δικαιοσύνη; «Δικαιοσύνη είναι τουλάχιστον η δυνατότητα η δική μου, η δική σας, η δυνατότητα όλων, να ψάχνουμε ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς να βρούμε τον ορισμό της» (Χανς Κέλσεν).

-«Εκείνο το οποίον είναι χαρακτηριστικόν γνώρισμα του δικαίου, η πεμπτουσία του, είναι ο προσανατολισμός του προς τας αξίας. Μόνον δι' αυτού του προσανατολισμού το δίκαιον καθίσταται κατάκτησις του πολιτισμού και δικαιώνεται ηθικώς. Η βασική δε αξία προς την οποίαν είναι προσανατολισμένο το δίκαιον ως θεσμός πολιτισμού είναι η ελευθερία. Τούτο αποδεικνύεται προ παντός από την ιστορίαν..... Προς την αξίαν της ελευθερίας πρέπει όμως να είναι προσανατολισμένος και ο νομικός και ως επιστήμων και ως άνθρωπος» (Αλ. Μαγκάκης, Αποχαιρετιστήριο μάθημα, 1969).

-«Οι άνθρωποι είναι ανάγκη να δημιουργούν νόμους και να ζουν σύμφωνα με τους νόμους, αλλιώς υπάρχει φόβος να μη διαφέρουν καθόλου από τα άγρια θηρία» (Πλάτων, Νόμοι).

«Η δικαιοσύνη» (ΜΑ)

καθήκοντά τους απερίσπαστοι και να μην εξαρτώνται παντάπασιν από έξωθεν πιέσεις, δεσμεύσεις, εξαρτήσεις.

Οι εγγυήσεις υπέρ των δικαστών, που καθιερώνει το Σύνταγμα είναι:

- Η διάκριση των λειτουργιών.
- Η απονομή της δικαιοσύνης από τακτικούς δικαστές.
- Η ισοβιότητα των δικαστών.
- Οι υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστών.
- Η προνομιακή μισθολογική μεταχείριση των δικαστών.
- Τα ασυμβίβαστα έργα με το δικαστικό λειτούργημα.

Εκτός από τις εγγυήσεις υπέρ των δικαστών, χρειάζεται **φρόνημα ανεξαρτησίας από πολίτες και πολιτικούς**. Και αυτό δεν επιβάλλεται με νόμους, αλλά είναι θέμα ήθους, παιδείας, συνολικής προσωπικότητας. Βέβαια, η διάκριση των λειτουργιών συνεπάγεται και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, όμως αυτή παραβιάζεται από τις παρεμβάσεις της νομοθετικής και της εκτελεστικής λειτουργίας, δηλαδή από **πολιτικές παρεμβάσεις**. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν οι δικαστικές αποφάσεις είναι συμφέρουσες, γίνεται λόγος για ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ενώ αν δεν είναι συμφέρουσες γίνεται λόγος για πολιτικοποίηση της δικαιοσύνης.

Τα δικαστήρια **ανάλογα με τις υποθέσεις που δικάζουν διακρίνονται** σε διοικητικά, πολιτικά, ποινικά. Ειδικότερα:

α) Διοικητικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τις **διαφορές μεταξύ κράτους και πολίτη**. Όταν ο πολίτης θίγεται από μια πράξη της διοίκησης (π.χ. ο έφορος βάζει περισσότερο φόρο), μπορεί να προσφύγει στα διοικητικά δικαστήρια. Αυτά είναι το πρωτοδικείο, το εφετείο και το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ). Το ΣτΕ είναι το **ανώτατο διοικητικό δικαστήριο** της χώρας και ο ρόλος του είναι σημαντικός, γιατί προστατεύει τον πολίτη από τις αυθαιρεσίες της διοίκησης και συμβάλλει στην εμπέδωση του κράτους δικαίου.

Το **Ελεγκτικό Συνέδριο** έχει **διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες**. Κύρια διοικητική αρμοδιότητα του είναι ο έλεγχος των κρατικών δαπανών και των δαπανών των Ο.Τ.Α. Κύρια δικαστική αρμοδιότητά του είναι η εκδίκαση διαφορών σχετικά με τις συντάξεις και τις υποθέσεις των υπολόγων για διαφορές που προκύπτουν από τη διαχείρισή τους.

β) Πολιτικά. Είναι εκείνα που δικάζουν **διαφορές μεταξύ πολιτών** (π.χ. διαζύγιο, κληρονομικά, δάνειο). **Προσοχή:** τα πολιτικά δικαστήρια δεν δικάζουν θέματα πολιτικά ή πολιτικής, αλλά θέματα που αφορούν διαφορές μεταξύ πολιτών. Αυτά είναι: το πρωτοδικείο, το εφετείο, ο Άρειος Πάγος.

γ) Ποινικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τους πολίτες, οι οποίοι με πράξεις ή παραλείψεις τους διέπραξαν **αξιόποινη πράξη**, που παραβίασαν τον ποινικό νόμο. Αυτά είναι: το πταιματοδικείο, το πλημμελειοδικείο, το εφετείο, ο Άρειος Πάγος. Ο **Άρειος Πάγος** είναι το **ανώτατο πολιτικό και ποινικό** δικαστήριο της χώρας.

Έγκλημα είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο, δηλαδή κάθε αξιόποινη πράξη. Εγκλήματα, δηλαδή αξιόπινες πράξεις, είναι η παραβίαση του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, η κλοπή, η ληστεία, αλλά δεν είναι της ίδιας βαρύτητας. Με **κριτήριο την βαρύτητα της ποινής** που προβλέπεται από τον νόμο, τα εγκλήματα **διακρίνονται** σε:

-Πταίσματα. Οι πράξεις που τιμωρούνται **με κράτηση ή πρόστιμο** (π.χ. παραβίαση του Κ.Ο.Κ.).

-Πλημμελήματα. Οι πράξεις που τιμωρούνται **με φυλάκιση ή χρηματική ποινή** (π.χ. κλοπή, συκοφαντική δυσφήμιση).

-Κακουργήματα. Οι πράξεις που τιμωρούνται **με κάθειρξη** (π.χ. κλοπή πραγμάτων μεγάλης αξίας, ληστεία).

-Οι νόμοι είναι:

- Φυσικοί. Καθορίζουν την κίνηση, εξέλιξη του κόσμου.
- Κοινωνικοί. Αφορούν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις της κοινωνίας.
- Ηθικοί. Απορρέουν από την ηθική συνείδηση του ατόμου.
- Πολιτικοί. Είναι γραπτοί κανόνες δικαίου, που θέτει η πολιτεία και ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων.

«Ο Ανάχαρσις, Σκύθης ηγεμόνας, είχε χλευάσει τον Σόλωνα για τη δίκαιη νομοθεσία του, παρομοιάζοντάς την σαν τον ιστό της αράχνης, όπου άνετα συλλαμβάνονται τ' απερίσκεπτα κουνουπάκια, όμως σαν τύχει και πλησιάσει κάποιος μεγαλόσχημος ποντικός, αυτός, όπως καθέννας που διαθέτει ισχύ, έχει τον τρόπο του να καταξοσκίζει το δίκτυο της αράχνης και να διαφεύγει!». (Πλούταρχος, Σόλων, βλέπε, Κ. Μπέης, Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας).

-Γενικά, οι κατεστημένες δυνάμεις θέλουν τη διατήρηση των υπάρχοντων νόμων, ενώ οι νέες δυνάμεις επιδιώκουν την ανατροπή τους, για να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα. Η πολιτική φρόνηση αποφεύγει τη σύγκρουση και επιδιώκει με διάλογο και συναίνεση την έξοδο από την κρίση (Κ. Μπέης, - Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεωκοπίας).

Ιερέας Κώστας Μπέης,
Ομότιμος Καθηγητής Νομικής ΕΚΠΑ
Πηγή: Διαδίκτυο

5. Η έννομη τάξη και η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου

Οι κανόνες δικαίου μπορεί να είναι **γραφτοί, όπως οι νόμοι, και άγραφοι, όπως τα έθιμα**. Ο νόμος και μάλιστα ο γραπτός νόμος, αποτελεί μια κατάκτηση του πολιτισμού. Ωφελεί περισσότερο τους ανίσχυρους παρά τους ισχυρούς. Η ανακάλυψη της γραφής υπήρξε καθοριστική για τη μετάβαση από το άγραφο στο γραπτό δίκαιο. Η γραφή αποτέλεσε το όχημα του νόμου.

Έννομη τάξη ονομάζεται το σύνολο των κανόνων δικαίου που ισχύουν σε ένα κράτος, σε ορισμένο χρόνο. Παράδειγμα: το σύνολο των κανόνων δικαίου που ισχύουν σήμερα, 21 Σεπτεμβρίου 2024, στην Ελλάδα, αποτελούν την έννομη τάξη της Ελλάδας. Αν αύριο 22 Σεπτεμβρίου η βουλή ψηφίσει έναν νέο νόμο, ο νόμος αυτός από «αύριο» (από τη δημοσίευσή του στο ΦΕΚ) θα συμπεριληφθεί στην έννομη τάξη της Ελλάδας.

Ο **νόμος είναι γραπτός κανόνας δικαίου**, που θεσμοθετείται από την πολιτεία, ρυθμίζει τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και με την πολιτεία και είναι **υποχρεωτικός για όλους**. Γενικά, οι νόμοι ενδιαφέρουν όλους, ισχύουν για όλους, προστατεύουν όλους. Ο νόμος είναι «αμοιβαία εγγύηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων». Γενικά, οι **νόμοι**:

- Ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις.
- Θεμελιώνουν την πολιτεία.
- Συμβάλλουν στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια.
- Διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.

Η επιβολή των νόμων πρέπει να γίνεται με την πειθώ και όχι με τη βία. Ένα κρίσιμο ερώτημα είναι: ο πολίτης είναι υποχρεωμένος να υπακούει σε άδικους νόμους; Ναι, εφόσον οι νόμοι έχουν τεθεί από τα αρμόδια όργανα και σύμφωνα με την προβλεπόμενη διαδικασία. Ακόμα και αν ο νόμος είναι αυστηρός. Εν προκειμένω οι Ρωμαίοι έλεγαν: **αυστηρός νόμος, αλλά νόμος** (dura lex, sed lex). Δεν επαφίεται στον κάθε πολίτη να κρίνει το δίκαιο ή άδικο ενός νόμου. Αλλά δικαιούται να επικαλείται την ιδέα της δικαιοσύνης, που συμβαδίζει με τις αρχές του δικαίου, οι οποίες είναι κοινά αποδεκτές ως πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Αν κάποιος πολίτης ή κάποια ομάδα θεωρεί έναν νόμο άδικο, μπορεί να αγωνιστεί να τον αλλάξει ή να τον καταργήσει, όχι με τη βία αλλά μέσα από τη βουλή.

Όλοι οι κανόνες δικαίου δεν έχουν την ίδια ισχύ. Υπάρχει μια ιεραρχία μεταξύ τους, συνήθως ανάλογα με το όργανο που εκδίδει τον κανόνα δικαίου. Έτσι, κατά **ιεραρχική σειρά** από τον ανώτερο προς τον κατώτερο έχουμε:

α) Το Σύνταγμα (η Συνθήκη) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ε.Ε. έχει το δικό της σύνολο κανόνων δικαίου, δηλαδή τη δική της έννομη τάξη. Μάλιστα, το δίκαιο της Ε.Ε. επηρεάζει άμεσα και έμμεσα τη νομοθεσία των κρατών μελών της και γίνεται μέρος της έννομης τάξης κάθε κράτους μέλους.

β) Το Σύνταγμα της Ελλάδας. Είναι ο θεμελιώδης, ο ανώτατος, νόμος της πολιτείας, που ορίζει τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας. Το Σύνταγμα αλλάζει μόνο σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει το ίδιο το Σύνταγμα.

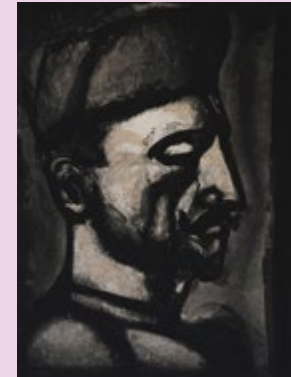
γ) Το διεθνές δίκαιο. Είναι το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τις σχέσεις των μελών της διεθνούς κοινωνίας, κυρίως των κρατών και δευτερευόντως άλλων υποκειμένων (π.χ. διεθνών οργανισμών). Επομένως, και η διεθνής κοινωνία έχει το δικό της σύνολο κανόνων δικαίου (χάρτης ΟΗΕ, διεθνείς συνθήκες), δηλαδή έχει τη δική της έννομη τάξη. Έτσι, κάθε κράτος είναι υποχρεωμένο να εφαρμόζει δύο δίκαια, το εσωτερικό (το δικό του) και το διεθνές. Το ερώτημα είναι: ποιο δίκαιο θα

Η δωδεκάδελτος της Γόρτυνας (Κρήτη). Είναι από τα αρχαιότερα γραπτά νομοθετικά κείμενα της Ευρώπης (5^{ος} αιώνας π.Χ.). Είναι χαραγμένη σε πέτρα, σε γραφή βουστραφροδόν.

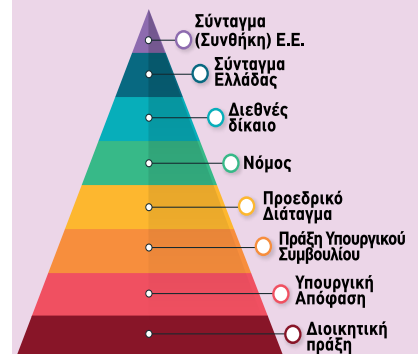

Εικόνα - Φωτογραφία (ΜΑ)

Γ. Rouault, Σκληρός ο νόμος, αλλά είναι ο νόμος (Εθνική Πινακοθήκη)*

-«Ο καθένας θέλει τη δικαιοσύνη ανεξάρτητη μόνο για τον άλλον» (Π. Κωστάκος, Αρεοπαγίτης).

Ιεραρχία κανόνων Δικαίου - Γράφημα (ΜΑ)

ισχύσει σε περίπτωση σύγκρουσης εσωτερικού και διεθνούς δικαίου; Το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει τα εξής: οι γενικά παραδεκτοί κανόνες του διεθνούς δικαίου καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και **υπερισχύουν** από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον **όρο της αμοιβαιότητας** (Άρθρο 28).

δ) Ο νόμος. Ο νόμος είναι γραπτός κανόνας δικαίου που θεσπίζεται από τη βουλή, σύμφωνα με την προβλεπόμενη διαδικασία.

ε) Το προεδρικό διάταγμα. Ο πρόεδρος της δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου, εκδίδει τα διατάγματα που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων και δεν μπορεί ποτέ να αναστείλει την εφαρμογή τους ούτε να εξαιρέσει κανέναν από την εκτέλεσή τους.

στ) Η πράξη υπουργικού συμβουλίου. Το υπουργικό συμβούλιο ασκώντας τη διακυβέρνηση της χώρας μπορεί να εκδίδει διάφορες πράξεις (π.χ. διορισμός της ηγεσίας της δικαιοσύνης).

ζ) Η υπουργική απόφαση. Κάθε υπουργός στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του εκδίδει πλήθος υπουργικών αποφάσεων για πλείστα όσα θέματα.

η) Η διοικητική πράξη. Τα όργανα της διοίκησης (διευθυντής, προϊστάμενος, υπηρεσιακό συμβούλιο κτλ.), με εξουσιοδότηση νόμου ή του υπουργού μπορούν να εκδίδουν διοικητικές πράξεις.

Οι κανόνες δικαίου λοιπόν δεν έχουν όλοι την ίδια δύναμη. Υπάρχει ορισμένη ιεραρχία μεταξύ τους. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι κανόνες αλλάζουν, γίνεται κατανοητή η ανάγκη ιεράρχησής τους. Η πιθανή σύγκρουση των κανόνων δικαίου αίρεται με την εφαρμογή τριών αξιωμάτων. Τα **αξιώματα ιεράρχησης** των κανόνων δικαίου είναι:

α) Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του κατωτέρου. Παράδειγμα: το Σύνταγμα υπερισχύει του νόμου, το προεδρικό διάταγμα υπερισχύει της υπουργικής απόφασης.

β) Ο νεότερος νόμος υπερισχύει του παλαιότερου. Παράδειγμα: η φετινή υπουργική απόφαση για τον τρόπο διεξαγωγής των εξετάσεων κατισχύει της προηγούμενης υπουργικής απόφασης για το ίδιο θέμα.

γ) Ο ειδικός νόμος υπερισχύει του γενικού. Ένας νόμος είναι ειδικότερος από κάποιον άλλον όταν: πρώτον, αφορά ορισμένες κατηγορίες προσώπων (π.χ. εμπόρους, ναυτικούς). Δεύτερον, είναι ορισμένης χρονικής ισχύος (π.χ. διάρκειας ενός έτους). Παράδειγμα: η υπουργική απόφαση για τον κλάδο εκπαιδευτικών «Α» υπερισχύει άλλης υπουργικής απόφασης που ορίζει γενικά θέματα εκπαιδευτικών. Εννοείται ότι τα αξιώματα ισχύουν για τυπικά ισοδύναμους κανόνες δικαίου.

Όμως, τί γίνεται, αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των τριών παραπάνω αξιωμάτων; Χρειάζεται **ιεράρχηση μεταξύ των αξιωμάτων**. Στην περίπτωση αυτή ισχύει η εξής ιεραρχία:

-Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του νεότερου.

-Ο ειδικός νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του νεότερου.

-Ο ανώτερος νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του ειδικότερου.

Η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου έχει **μεγάλη σημασία** για δύο κυρίως λόγους: **πρώτον**, κάθε κανόνας δικαίου πρέπει να είναι σύμφωνος, ως προς το περιεχόμενό του, με όλους τους ανώτερους κανόνες δικαίου. Παράδειγμα: η υπουργική απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, τον νόμο, το προεδρικό διάταγμα. **Δεύτερον**, πρέπει να εκδίδεται με νόμιμο τρόπο, δηλαδή από το **αρμόδιο όργανο** και με την **προβλεπόμενη διαδικασία**.

-Ο **Πλάτων**, στο έργο του «Νόμοι», αναφέρει για τους νόμους ορισμένες **αρχές πρωταρχικής σημασίας**, οι οποίες ενδιαφέρουν, πρωτίστως, όσους ασχολούνται με τη νομική επιστήμη, όπως:

- Οι νόμοι πρέπει να ρυθμίζουν τα σημαντικά ζητήματα.
- Οι νόμοι δεν πρέπει να μεταβάλλονται συχνά.
- Οι νόμοι διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.

Ένα βίντεο κριτικής σκέψης για την έννομη τάξη*.

Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, καθηγήτρια εγκληματολογίας

Νικόλαος Ανδρουλάκης Ακαδημαϊκός, καθηγητής ποινικού δικαίου

Συμβούλιο της Επικρατείας

Άρειος Πάγος

Ελεγκτικό Συνέδριο

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

6. Οι τρόποι καταγγελίας μιας αξιόποινης πράξης και παρέμβασης των αρχών- Οι τρόποι αμφισβήτησης μιας δικαστικής απόφασης

Κάθε κοινωνία **αξιολογεί ως σημαντικά κάποια αγαθά** (ζωή, περιουσία, ελευθερία κτλ.) και **τα προστατεύει με κανόνες**, γραπτούς και άγραφους. Βέβαια, κάθε κοινωνία κάνει τη δική της αξιολόγηση. Έτσι, το κάπνισμα τσιγάρου αλλού επιτρέπεται και αλλού όχι. Η κλοπή σε κάποιες χώρες τιμωρείται αυστηρότερα σε σύγκριση με άλλες χώρες. Πάντως, όταν διαπράττεται μια αξιόποινη πράξη, αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση για τον δράστη.

Ο **τρόπος καταγγελίας** μίας αξιόποινης πράξης προβλέπεται από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠοινΔ) και γίνεται **προφορικά ή με έγγραφο** στις δικαστικές αρχές, που είναι **η αστυνομία και ο εισαγγελέας**. Η καταγγελία μιας αξιόποινης πράξης αποτελεί υποχρέωση κάθε πολίτη. Ειδικότερα: **Προφορική καταγγελία**. Η αστυνομία συντάσσει έκθεση, που περιλαμβάνει την καταγγελλόμενη αξιόποινη πράξη, την οποία στο τέλος της υπογράφει ο καταγγέλλων και δύο (συνήθως) αστυνομικοί.

Έγγραφο καταγγελία. Το έγγραφο κατατίθεται είτε σε **οποιοδήποτε** αστυνομικό τμήμα, είτε εγχειρίζεται στον **αρμόδιο** τοπικά εισαγγελέα. Μπορεί να σταλεί και **ηλεκτρονικό μήνυμα**, αλλά ο κανόνας είναι ότι στον εισαγγελέα εγχειρίζεται- παραδίδεται γραπτό κείμενο της μήνυσης ή έγκλησης. Σε κάθε περίπτωση, η αστυνομία διαβιβάζει χωρίς χρονοτριβή την καταγγελία στον αρμόδιο για την ποινική δίωξη εισαγγελέα.

Αν η καταγγελία γίνεται από **το ίδιο το θύμα** (ή τον εξουσιοδοτημένο δικηγόρο του) ονομάζεται **έγκληση**, ενώ αν γίνεται από **άλλο πρόσωπο** ονομάζεται **μήνυση**. Αν αυτός που ασκεί την έγκληση ή μήνυση έχει και **αξίωση για αποζημίωση**, είτε μαζί με τη έγκληση/μήνυση είτε αργότερα, προσφεύγει με **αγωγή*** στα **πολιτικά δικαστήρια**. Στην πράξη συνηθίζεται ν' ασκούνται παράλληλα, τόσο η μήνυση όσο και η αγωγή.

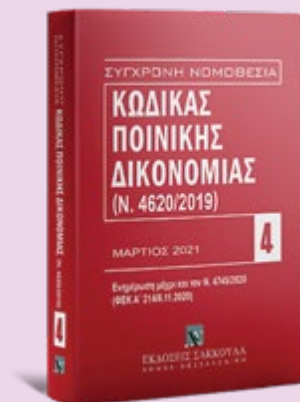
Επίσης, ο εισαγγελέας μπορεί να κινησει την ποινική διαδικασία **αυτεπαγγέλτως** για οποιοδήποτε ποινικό αδίκημα που έλαβε γνώση ανεπίσημα (π.χ. από την εφημερίδα, από την τηλεόραση). Ο εισαγγελέας **εκπροσωπεί την πολιτεία** και έχει **αποκλειστική αρμοδιότητα** να κινεί την ποινική δίωξη, εάν συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τον νόμο προϋποθέσεις. Στα εγκλήματα που διώκονται κατόπιν έγκλησης, η μήνυση πρέπει να υποβληθεί μέσα σε **αποκλειστική προθεσμία τριών μηνών**, διαφορετικά χάνεται το δικαίωμα για την υποβολή της μήνυσης.

Ο εισαγγελέας **εξετάζει τη μήνυση και αποφασίζει** είτε: 1) Την απ' ευθείας παραπομπή του κατηγορουμένου σε δίκη, 2) Την προκαταρκτική έρευνα προκειμένου να συγκεντρωθούν περισσότερα στοιχεία εις βάρος του κατηγορουμένου, 3) Να θέσει τη μήνυση στο αρχείο, αν κρίνει ότι η μήνυση είναι αβάσιμη. Εφόσον ο εισαγγελέας, διατάσσει προκαταρκτική έρευνα η **ποινική διαδικασία** έχει δύο στάδια:

α) Η προανάκριση. Ασκείται από αστυνομικούς (συλλογή αποδείξεων, ακροάσεις μαρτύρων, τεκμηρίωση στοιχείων κτλ.). Εφόσον υπάρχουν στοιχεία, η υπόθεση παραπέμπεται για **κύρια ανάκριση** στον ανακριτή, ο οποίος είναι δικαστής. Ο ανακριτής συγκεντρώνει αποδεικτικό υλικό και **διατάσσει**: είτε η υπόθεση να τεθεί στο αρχείο, είτε μετά από γνώμη-πρόταση του εισαγγελέα προσωρινή κράτηση ή περιοριστικούς όρους. Αν διαφωνήσει ο ανακριτής με τον εισαγγελέα, αποφασίζει το δικαστικό συμβούλιο.

Υπουργείο δικαιοσύνης

Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Τα ποινικά δικαστήρια συνοπτικά:

- Πρωτοδικεία (ποινικά)
- Εφετεία (ποινικά)
- Άρειος Πάγος

Τα ποινικά δικαστήρια αναλυτικά:

- Πλημμελειοδικεία
- Μονομελή εφετεία
- Τριμελή εφετεία
- Μικτά ορκωτά δικαστήρια (ΜΟΔ)
- Μικτά ορκωτά εφετεία (ΜΟΕ)
- Άρειος Πάγος (ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο).

-Υπάρχουν και τα **ειδικά δικαστήρια**. Είναι εκείνα τα οποία δικάζουν μόνον ορισμένες υποθέσεις, όσες τους αναθέτουν ειδικοί νόμοι. Αυτά είναι τα τακτικά και έκτακτα στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία, τα δικαστήρια ανηλίκων (δικάζουν αδικήματα που έχουν διαπραχθεί από παιδιά μέχρι 17 ετών) και τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, τα οποία δικάζουν κληρικούς για εκκλησιαστικά παραπτώματα.

-Θεμελιώδης αρχή του ποινικού δικαίου: «Εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου».

-«Μηδενί δίκην δίκης, πριν άμφοίν μύθον ακούσης».

-«Η αδικία γεννά μίσση και δικόνους και πολέμους μεταξύ των πολιτών, ενώ η δικαιοσύνη ομόνοια και αγάπη» (Πλάτων, Πολιτεία).

β) Η διαδικασία στο ακροατήριο. Αν ο εισαγγελέας αποφασίσει να ασκήσει ποινική δίωξη, ορίζει δικάσιμο στο αρμόδιο δικαστήριο και συνοδεύεται από το κατηγορητήριο, στο οποίο αναφέρονται οι ενδεχόμενες παραβάσεις των ποινικών διατάξεων, δηλαδή η κατηγορία που θα εξετάσει το δικαστήριο. Η **διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης** με έντεκα βήματα έχει ως εξής:

- α. Πολίτης: κάνει την καταγγελία, προφορική ή έγγραφη.
- β. Αστυνομία: συντάσσει έκθεση και την διαβιβάζει στον εισαγγελέα.
- γ. Εισαγγελέας: αποφασίζει για προανάκριση ή για ανάκριση, ή για απ' ευθείας κλήση στο ακροατήριο, ή η υπόθεση να τεθεί στο αρχείο.
- δ. Προανάκριση: διενεργείται από την αστυνομία.
- ε. Ανάκριση: διενεργείται από τον ανακριτή-δικαστή.
- στ. Απαγγελία κατηγορίας: από τον εισαγγελέα.
- ζ. Εκδίκαση υπόθεσης: από το δικαστήριο.
- η. Έφεση: ασκείται από τον διάδικο στο εφετείο.
- θ. Αναίρεση: ασκείται στον Άρειο Πάγο, εφόσον προβλέπεται από τον νόμο.
- ι. Επιβολή ποινής: από το δικαστήριο.
- ια. Έκτιση ποινής: στο σωφρονιστικό κατάστημα/φυλακή.

Η δικαιοσύνη απονέμεται σε δύο βαθμούς. Στον **πρώτο βαθμό** η υπόθεση εκδικάζεται από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Εφόσον ο διάδικος ασκήσει **έφεση**, η υπόθεση εκδικάζεται σε **δεύτερο βαθμό από το εφετείο**. Η έφεση ασκείται για να δικασθεί η υπόθεση από ανώτερο δικαστήριο από αυτό που εξέδωσε την απόφαση. Ο διάδικος μπορεί να ισχυριστεί ότι η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου έχει **πραγματικά ή νομικά σφάλματα** και αιτείται η υπόθεσή του να κριθεί δεύτερη φορά. Ζητά από το εφετείο να ελέγξει την ορθότητα της απόφασης, με στόχο να την άρει ή να την τροποποιήσει.

Αν ο διάδικος δεν ικανοποιηθεί στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο (εφετείο), μπορεί να προσφύγει με **αναίρεση στον Άρειο Πάγο**. Σημειώνεται ότι το εφετείο κρίνει ξανά την ουσία της υπόθεσης, ενώ ο Άρειος Πάγος δεν εξετάζει την ουσία της υπόθεσης για τρίτη φορά. Εξετάζει μόνο **αν έγινε ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου** στο εφετείο, εννοείται στη συγκεκριμένη περίπτωση. Αίτηση αναίρεσης επιτρέπεται μόνο **για συγκεκριμένους λόγους** που απαριθμούνται ρητά και περιοριστικά στον νόμο. Αν μια δικαστική απόφαση, **δεν υπόκειται σε έφεση**, είτε επειδή ασκήθηκε και απορρίφθηκε, είτε επειδή ο κατηγορούμενος παραιτήθηκε, ή πέρασε η προθεσμία για την άσκηση της έφεσης, **θεωρείται τελεσίδικη** και παράγει **δεδικασμένο**, το οποίο δεσμεύει τους διαδίκους. Ενώ αν μια δικαστική απόφαση, **δεν υπόκειται σε αναίρεση**, για τους ίδιους λόγους, είναι **αμετάκλητη**, επειδή δεν προσβάλλεται με ένδικο μέσο.

Πώς αντιμετωπίζεται το έγκλημα; Με μέτρα που αποτελούν την **αντεγκληματική πολιτική** της πολιτείας, η οποία **διακρίνεται** σε:

- **Πρόληψη.** Περιλαμβάνει κοινωνικά μέτρα που παίρνει η πολιτεία για να προλαμβάνει το έγκλημα. Τα μέτρα αυτά **απευθύνονται: σε όλον τον πληθυσμό** (εκπαίδευση πληθυσμού, αντιμετώπιση φτώχειας κτλ.), **σε ειδικές ομάδες** (εξαρτημένοι από ουσίες, κοινωνικά ευάλωτοι κτλ.), **σε συγκεκριμένα άτομα** (καθ' έξιν εγκληματίες, αποφυλακισμένοι κτλ.).
- **Καταστολή.** Περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τέλεση της αξιόποινης πράξης και σχετίζονται με την τιμωρία του δράστη.
- **Επανάταξη.** Περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τιμωρία του δράστη (π.χ. μετά την αποφυλάκιση), με στόχο την ένταξή του στην κοινωνία και την πρόληψη/αποτροπή νέων αξιόποινων πράξεων.

-«Στις άδικες δίκες, όπου υψώνεται ο θρήνος της Δικαιοσύνης, την οποία διασύρουν άνδρες δωροδοκούμενοι, εκδίδοντας αποφάσεις μέσ' από στρεψόδικες διαδικασίες» (ΗΣΙΟΔΟΣ, Έργα και Ημέραι).

-«Πιστεύω πως έργο του χρηστού πολίτη και του δίκαιου δικαστή είναι να ερμηνεύει τους νόμους έτσι ώστε η ερμηνεία να είναι ωφέλιμη και στο μέλλον για την πόλη» (ΛΥΣΙΑΣ, Κατά Αλκιβιάδου λιποταξία).

-«Όποιος δεν έχει ήδη μέσα στην ψυχή του την αληθινή δικαιοσύνη, αλλά είτε έχει διαφθαρεί με χρήματα, είτε χαρίζεται λόγω φιλίας, είτε τιμωρεί με εκθρόνηση ή υπόκειται στην εξουσία, δεν μπορεί να έχει ορθή κρίση» (Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος, Νομομαθής του Βυζαντίου, 1320-1380 μ.Χ.).

-«Θα έλεγα στους δικαστές να μην μένουν προσκολλημένοι σε παραδοσιακά στερεότυπα, να ανοίξουν τα μάτια τους, να δουν πώς λειτουργεί η σύγχρονη κοινωνία και να προσαρμοστούν ανάλογα» (Παναγιώτης Πικραμένος, π. πρωθυπουργός και πρόεδρος του ΣΤΕ, Συνέντευξη).

Δικαστές Ανωτάτου Δικαστηρίου

Γεωργία Αδειλίνη
Εισαγγελέας Αρείου Πάγου

7. Ευρωπαϊκή Ένωση-Θεσμοί και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Βασικοί θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι:

α) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Αποτελείται από τους **αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων**, από τον **πρόεδρό του και τον πρόεδρο της Επιτροπής**. Στις εργασίες του συμμετέχει και ο **υπουργός εξωτερικών** της Ένωσης. Φροντίζει να βρίσκει αποδεκτούς συμβιβασμούς και ρεαλιστικές λύσεις στα προβλήματα που υπάρχουν και στις προτάσεις που υποβάλλουν τα κράτη- μέλη. Παίρνει τις μεγάλες αποφάσεις και δίνει τις απαραίτητες λύσεις. Οι αποφάσεις του είναι **ομόφωνες**. Είναι **πολιτικό όργανο** με τις εξής **λειτουργίες**: 1) Δίνει την αναγκαία ώθηση στην ανάπτυξη της Ένωσης και καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς της, 2) Καθορίζει τις αρχές και τους γενικούς προσανατολισμούς της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

β) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αποτελεί την **κυβέρνηση της Ένωσης**. Ο πρόεδρος και οι επίτροποι εκλέγονται **για πέντε χρόνια**. Κάθε κράτος έχει έναν επίτροπο. Οι επίτροποι προτείνονται από τις κυβερνήσεις των κρατών σε συνεργασία με τον νέο πρόεδρο. Δεσμεύονται να είναι εντελώς ανεξάρτητοι από τις εθνικές κυβερνήσεις και να **δρουν μόνο με βάση το συμφέρον της Ε.Ε.** Η Επιτροπή ασκεί τις αρμοδιότητές της με **πλήρη ανεξαρτησία** και προάγει το κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον. Διαχειρίζεται και εκτελεί τις αποφάσεις της Ένωσης. Έχει και **νομοθετική εξουσία**. Η οποιαδήποτε νομοθετική διαδικασία ξεκινά με πρόταση της Επιτροπής. Αυτή και μόνο έχει το δικαίωμα πρωτοβουλίας, αρμόδιο όμως να αποφασίσει είναι το συμβούλιο και ανάλογα με την περίπτωση το κοινοβούλιο. Όταν η Επιτροπή καταρτίζει νομοθετικές προτάσεις ακολουθεί **τρεις κατευθυντήριες αρχές**: 1) Το ευρωπαϊκό συμφέρον, 2) Την αρχή της επικουρικότητας, 3) Τις αναγκαίες προκαταρκτικές διαβουλεύσεις.

γ) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αποτελείται από αντιπροσώπους των Ευρωπαίων πολιτών που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν. Οι **ευρωεκλογές γίνονται κάθε πέντε χρόνια** την ίδια περίοδο σε όλα τα κράτη της Ε.Ε. Κάθε κράτος, ανάλογα με τον πληθυσμό του εκλέγει ορισμένο αριθμό ευρωβουλευτών. Η Ελλάδα π.χ. εκλέγει 21 ευρωβουλευτές. Οι **αρμοδιότητες** του Ε.Κ. είναι οι εξής: 1) Ασκεί νομοθετική διαδικασία, 2) Ασκεί έλεγχο στις δραστηριότητες του συμβουλίου και της επιτροπής, 3) Εκλέγει τον πρόεδρο της ευρωπαϊκής Επιτροπής.

δ) Το συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από έναν υπουργό κάθε κράτους-μέλους. Η σύνθεσή του ποικίλλει ανάλογα με το θέμα που εξετάζεται (π.χ. συμβούλιο υπουργών παιδείας, γεωργίας). Έχει **νομοθετική και εκτελεστική εξουσία**. Αποφασίζει για τους νόμους της Ένωσης στους περισσότερους τομείς. Προετοιμάζει τις συνεδριάσεις, συμβιβάζει τις διάφορες προτάσεις, εξασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια στις αποφάσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται συνήθως με **ειδική πλειοψηφία**.

ε) Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχει έδρα το Λουξεμβούργο. Έχει ως αποστολή να εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου και την εφαρμογή των συνθηκών: Συγκεκριμένα: 1) Ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων των οργάνων της Ε.Ε., 2) Φροντίζει για την τήρηση των συνθηκών εκ μέρους των κρατών μελών, 3) Ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης κατόπιν αιτήσεως εθνικών δικαστών.

Άλλοι βασικοί θεσμοί της Ε.Ε. είναι:

-Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Είναι υπεύθυνη για την άσκηση της **νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ**. Η ευρωζώνη περιλαμβάνει τις χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

-Ο όρος «**Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία**» δεν εκτοπίζει τους κατοχυρωμένους όρους «Ευρωπαϊκή Κοινότητα», «Ευρωπαϊκή Ένωση» και, επιπλέον, μπορεί να υποδεχτεί την αέναη εξέλιξη της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η δύναμη της ενότητας, που πηγάζει από την πολιτισμική ομοιογένεια, και η δύναμη των εθνικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, τελούν μεταξύ τους σε έναν αέναως εξελισσόμενο και διαρκώς μεταβαλλόμενο συσχετισμό» (Δημήτρης Τσάτσος, Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία).

-Το κεκτημένο της Ε.Ε. συνιστά το κοινό υπόβαθρο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που δεσμεύουν το σύνολο των χωρών της Ε.Ε. ως μέλη της. Το εν λόγω κεκτημένο βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη και περιλαμβάνει, κυρίως τις συνθήκες και τη νομοθεσία που έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή των συνθηκών και τη νομολογία του δικαστηρίου της Ε.Ε.

-Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε.

-επίσημες ιστοσελίδες

- **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο***
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή***
- **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο***
- **Συμβούλιο της Ε.Ε.***
- **Δικαστήριο της Ε.Ε.***

Βίντεο: «Εδώ γεννήθηκε η Ευρώπη, Οδ. Ελύτης»*

-Άλλοι θεσμοί και όργανα της Ε.Ε.

π.χ.:

- Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
- Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (έδρα: Θεσσαλονίκη)

-Το Ελεγκτικό Συνέδριο. Έχει τόσα μέλη όσα τα κράτη της ένωσης. Αποστολή του είναι ο **έλεγχος της χρηστής διαχείρισης των οικονομικών** της Ένωσης. **Βασικές πολιτικές** της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι:

α) Η κοινή αγροτική πολιτική (ΚΑΠ). Είναι η **πρώτη κοινή πολιτική** της Ε. Ε. Όταν ξεκίνησε το 1961 η κοινότητα παρήγαγε το 80% των προϊόντων που κατανάλωνε. Σήμερα, όχι μόνο έχει αυτάρκεια αλλά υπερπαραγωγή σε αρκετά προϊόντα. Εκτός από τα **θετικά** (αύξηση παραγωγικότητας, εφοδιασμός της αγοράς κτλ.), υπάρχουν και **αρνητικά** (υπερπαραγωγή σε ορισμένα προϊόντα, μεγαλύτερο όφελος στους μεγαλοαγρότες κτλ.). Αυτά οδήγησαν στην αναθεώρηση της ΚΑΠ. Η **ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία** παρέχει ένα σχέδιο δράσης για τη μετάβαση σε μια καθαρή κυκλική οικονομία, ώστε η Ε.Ε. να είναι κλιματικά ουδέτερη το 2050. Προβλέπονται δράσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Στον αγροτικό τομέα, για τα τρόφιμα υπάρχει η **στρατηγική «από το αγρόκτημα στο πιάτο» με στόχους:**

-Την εξασφάλιση επαρκών, οικονομικά προσιτών και θρεπτικών τροφίμων εντός των ορίων του πλανήτη.

-Τη μείωση κατά το ήμισυ της χρήσης φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, καθώς και των πωλήσεων αντιμικροβιακών ουσιών.

-Τη αύξηση των εκτάσεων που διατίθενται για βιολογική γεωργία.

β) Η οικονομική και νομισματική πολιτική. Η οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ) αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα προς την πλήρη οικονομική ενοποίηση της κοινότητας. Στον **οικονομικό τομέα** στόχος είναι η σύγκλιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών, γι' αυτό, αν ένα κράτος θέτει σε κίνδυνο την σταθερότητα του ενιαίου νομίσματος, υφίσταται κυρώσεις. Στον **νομισματικό τομέα** στόχος είναι η ενιαία νομισματική και συναλλαγματική πολιτική, η οποία θα υπηρετεί την οικονομική πολιτική και τη νομισματική σταθερότητα (σταθερότητα τιμών).

Ένα από τα μέσα άσκησης οικονομικής πολιτικής είναι ο **προϋπολογισμός**, ο οποίος καταγράφει τα έσοδα και τα έξοδα της Ένωσης. Η καταγραφή καταδεικνύει με ακρίβεια και πληρότητα τις πολιτικές επιλογές της. Μία από τις επιλογές είναι η ανακατανομή του εισοδήματος μεταξύ των κρατών-μελών. Χώρες που έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ χαμηλότερο του μέσου κοινοτικού όρου, **εισπράττουν περισσότερα** από όσα δίνουν.

γ) Η περιφερειακή πολιτική. Τα **διάρθρωτικά ταμεία** της Ε.Ε. αποτελούν τους κυριότερους μηχανισμούς που διαθέτει για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Κύριος σκοπός είναι η **μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων**. Για τον σκοπό αυτόν συγχρηματοδοτούν με τα κράτη-μέλη διάφορα αναπτυξιακά προγράμματα. Τα ταμεία είναι απαραίτητα, γιατί η κοινότητα οικοδομείται στην **αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης**, αρχή η οποία επιβάλλει τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Τα **διάρθρωτικά ταμεία** είναι τα εξής:

-Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

-Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

-Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο-Τμήμα Προσανατολισμού.

-Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού Αλιείας (ΧΜΠΑ).

Πάντως, η **επιτυχία των διάρθρωτικών ταμείων θα εξαρτηθεί** από το πόσο σοβαρά οι πλούσιες χώρες θα λάβουν υπόψη την αρχή της αλληλεγγύης, αλλά και από το πόσο αποτελεσματικά οι φτωχές χώρες θα χρησιμοποιήσουν τους πόρους που εισπράττουν.

δ) Άλλες πολιτικές. Η Ε.Ε. αναπτύσσει **πολιτικές** σε πολλούς και ποικίλους τομείς, όπως: εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, πολιτική προστασία, εμπόριο και μεταφορές, βιομηχανία και επιχειρήσεις, έρευνα και καινοτομία, ανταγωνισμός, ενέργεια, υγεία, φορολογία, περιβάλλον κτλ.

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων
- Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία
- Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια Τροφίμων
- Ευρωπαϊκά σήματα για προστατευόμενα προϊόντα
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων
- Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κυβερνοασφάλεια
- Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (**Frontex**)

CEDEFOP

Ευρωπαϊκό κέντρο για την ανάπτυξη της επαγγελματικής κατάρτισης
([Θεσσαλονίκη](#))

Ευρωπαϊκός οργανισμός συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής

-Αρχή της επικουρικότητας:

«Στους τομείς οι οποίοι δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφόσον και κατά τον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, μπορούν όμως, λόγω της κλίμακας ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης».

«Οι πολίτες πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο όλων των πολιτικών μας. Συνεπώς, επιθυμία μου είναι όλοι οι Ευρωπαίοι να συνεισφέρουν ενεργά στη Διάσκεψη για το μέλλον της Ευρώπης και να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στον καθορισμό των προτεραιοτήτων της Ε.Ε. Μόνο μαζί μπορούμε να οικοδομήσουμε την Ένωση του αύριο» (Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής).

*** Όπου βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.**

8. Ελληνική κοινωνία και ελληνική οικονομία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο η **ελληνική κοινωνία**, μεταξύ άλλων, παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) Αστικοποίηση και ερήμωση της υπαίθρου. Πληθυσμοί από την υπαίθρο εγκαθίστανται στα αστικά κέντρα όχι για να εργαστούν σε βιομηχανίες, αλλά στον δημόσιο τομέα, στις οικοδομές και σε παρασιτικές εργασίες. Μέσα σε λίγες δεκαετίες (1950-1990), ο μισός σχεδόν πληθυσμός της χώρας συγκεντρώθηκε στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Η αστικοποίηση δεν ήταν αποτέλεσμα της εκβιομηχάνισης, αλλά της διόγκωσης του τομέα των υπηρεσιών. Η υπαίθρος χώρα ερήμωσε. Σήμερα, σε όλα τα χωριά υπάρχουν ελάχιστοι νέοι και πολλοί ηλικιωμένοι. Οι νέοι, αδυνατούν να δημιουργήσουν οικογένεια, γιατί δεν βρίσκουν γυναίκες, αφού έχει διαταραχθεί η ισορροπία των φύλων (στην υπαίθρο περισσότεροι άνδρες, στις πόλεις περισσότερες γυναίκες). Για να ξαναζωντανέψει η υπαίθρος χρειάζονται **γενναία κίνητρα**.

β) Παράδοση και εκσυγχρονισμός. Η Ελλάδα είναι μια ιστορική χώρα με μακρά παράδοση. Οι Έλληνες έχουν γνώση και εμπειρία, στοιχεία απαραίτητα για τον εκσυγχρονισμό των θεσμών. Όμως, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους διαμορφώθηκαν συμφέροντα και συνήθειες που αντιδρούν στον εκσυγχρονισμό, στις μεταρρυθμίσεις. Οι πελατειακές σχέσεις, η κομματοκρατία, η παραοικονομία, η έλλειψη αξιολόγησης και αξιοκρατίας στη λειτουργία του κράτους, η δυσλειτουργία πολλών θεσμών συνεχίζουν να υπάρχουν. Ασφαλώς, μετά την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. έχουν γίνει προσπάθειες προσαρμογής, αλλά όταν χρειάζονται άλματα, δεν αρκούν τα βήματα. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό είναι χωρίς γυρισμό. Αλλά, χρειάζεται προσοχή. Εκσυγχρονισμός δεν σημαίνει απεμπόληση των ελληνικών αξιών, της ελληνικής παράδοσης. Η άκριτη υιοθέτηση μοντέλων που ισχύουν σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες, δεν συνιστούν εκσυγχρονισμό. Ασφαλώς, χρειάζεται υιοθέτηση επιτυχημένων μοντέλων και πρακτικών και άμιλλα με άλλες χώρες. Χρειάζεται διαρκής εκσυγχρονισμός, που σημαίνει διαρκείς μεταρρυθμίσεις.

Όσον αφορά την **ελληνική οικονομία**, μεταξύ άλλων, παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) Έντονος κρατικός παρεμβατισμός. Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο υπήρχε ανάγκη ανασυγκρότησης της χώρας. Η καταστροφή και η πείνα ήταν απλωμένες σε όλη τη χώρα και ορθώς επιλέχτηκε **το μοντέλο της γρήγορης οικονομικής ανάπτυξης**. Και πράγματι την τριακονταετία 1950-1980 είχαμε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Το κράτος ασκεί **έντονο κρατικό παρεμβατισμό**. Ο παρεμβατισμός αυξήθηκε μετά την μεταπολίτευση (1974). Δεν υπήρχε τομέας της οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο να μην αναμινύεται άμεσα ή έμμεσα ο δημόσιος τομέας. Με την αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού άρχισε και η αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους.

β) Ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο. Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας (εισαγωγές-εξαγωγές), είναι **μόνιμα ελλειμματικό**. Με απλά λόγια, «δεν πουλάμε», γιατί τα προϊόντα μας είναι ακριβά ή γιατί είμαστε ανίκανοι να τα πουλήσουμε. Η οικονομία δεν είναι ανταγωνιστική, εισάγουμε περισσότερα απ' όσα εξάγουμε. Το αποτέλεσμα είναι να έχουμε έλλειμμα. Ευτυχώς που υπάρχουν το τουριστικό και το ναυτιλιακό συνάλλαγμα, οι εισροές ξένου κεφαλαίου και οι εισπράξεις από την Ε.Ε. και έτσι ανακουφίζεται κάπως το εμπορικό ισοζύγιο (βλέπε και κεφ. 5.4, 5.5).

Το 1981 η χώρα εντάσσεται στην Ε.Ε. (τότε ΕΟΚ) και αρχίζουν να εισρέουν

Ο Κ. Καραμανλής υπογράφει τη συνθήκη ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, 28 Μαΐου 1979 - Εικόνα (ΜΑ)

-Βίντεο: υπογραφή συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ε.*

Eurostat: πληροφορίες στους Ευρωπαίους πολίτες

-Η χώρα χρεωκόπησε, γιατί τα προηγούμενα χρόνια σκεφτόμαστε και δρούσαμε παράλογα. «Θέλαμε να είμαστε ότι μας συνέφερε: μέλη της ενωμένης Ευρώπης χωρίς να τηρούμε τους νόμους της. Θέλαμε να δανειζόμαστε χωρίς να πληρώνουμε. Θέλαμε δικαιώματα χωρίς υποχρεώσεις, κέρδη χωρίς κόστος, θυσίες των άλλων χωρίς ανταλλάγματα» (Νίκος Κωνσταντάρας, Άρθρο).

-Βέβαια, δίπλα μας υπάρχουν επιχειρήσεις που είναι αποτελεσματικές και ανταγωνιστικές, «υπάρχουν εξαιρετικές επιχειρήσεις, οι οποίες επιτυγχάνουν ασυνήθιστα αποτελέσματα με συνηθισμένους ανθρώπους» (Δημήτρης Μπουραντάς).

-Επισημαίνεται ότι οι Έλληνες από τα χρόνια του «παππού» μας του Ομήρου μέχρι σήμερα παράγουμε λάδι, τυρί, κρασί, τα οποία αποτελούν βασικά στοιχεία της μεσογειακής διατροφής. Επομένως, **η μεσογειακή διατροφή** είναι πρωτίστως **ελληνική διατροφή**. Και επειδή αυτή η διατροφή έχει πολλά οφέλη για τον οργανισμό, οφείλουμε να την καταστήσουμε παγκόσμια.

στη χώρα τα κοινοτικά κονδύλια, κυρίως μέσω των **διαρθρωτικών ταμείων** της Ε.Ε. Όμως, τα κονδύλια δεν χρησιμοποιήθηκαν για την αναδιάρθρωση της οικονομίας αλλά για κατανάλωση. Η κατάργηση των δασμών (φόρος στα εισαγόμενα προϊόντα) δημιούργησε προβλήματα στην αγροτική και βιομηχανική παραγωγή. Το άνοιγμα των αγορών και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας δημιούργησαν επιπλέον προβλήματα σε πολλούς κλάδους της οικονομίας. Το υψηλό κόστος παραγωγής των ελληνικών επιχειρήσεων (μισθός, ασφαλιστικές εισφορές, φορολογία κτλ.) μείωσε περαιτέρω την ανταγωνιστικότητά τους. Έτσι, πολλές επιχειρήσεις μη μπορώντας να αντέξουν τον **διεθνή ανταγωνισμό**, είτε έκλεισαν είτε μεταφέρθηκαν σε χώρες με μικρότερο κόστος (π.χ. Βουλγαρία). Και βέβαια οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αυξάνονταν, ενώ οι εξαγωγές μειώνονταν, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο και το δημόσιο χρέος.

Παρά τα τεράστια ποσά που εισρέουν στη χώρα την τριακονταετία 1980-2010, είχαμε πολύ χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, διόγκωση του δημόσιου χρέους και τελικά χρεωκοπία. Διότι συνεχίστηκαν τα παραπάνω χαρακτηριστικά, οι χρόνιες κοινωνικές και οικονομικές παθογένειες. Διότι δεν μπορέσαμε να κάνουμε τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, τις οποίες τελικά μας επέβαλαν οι δανειστές μας με τα μνημόνια. Επομένως, πώς να επιβιώσει η χώρα στο πλαίσιο της Ε.Ε. χωρίς γενναίες μεταρρυθμίσεις;

Η Ελλάδα για να αποφύγει την άτακτη χρεωκοπία, το 2010 υπόγραψε μνημόνιο (δανειακή σύμβαση). Την ίδια περίοδο και άλλες χώρες υπέγραψαν μνημόνια (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Κύπρος). Όλες οι χώρες είχαν βγει από το μνημόνιο το 2014. Στην Ελλάδα δεν υπήρξε πολιτική συναίνεση για μεταρρυθμίσεις και υπογράψαμε τρία μνημόνια. Επίσης, η Ελλάδα έλαβε δάνειο άνω των 300 δις. ευρώ, το μεγαλύτερο δάνειο που έχει λάβει χώρα στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Η Ε.Ε. για την περίοδο 2019-2024 έχει τις εξής **προτεραιότητες**:

- Ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία.
- Μια Ευρώπη έτοιμη για την ψηφιακή εποχή.
- Μια οικονομία στην υπηρεσία των ανθρώπων.
- Μια ισχυρότερη Ευρώπη στον κόσμο.
- Πρόωθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής.
- Νέα ώθηση για την ευρωπαϊκή δημοκρατία.

Η Ε.Ε. έχει εγκρίνει το «**Εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας**» της χώρας, που έχει τους εξής **στρατηγικούς πυλώνες**: πράσινη ανάπτυξη, ψηφιακή μετάβαση, εξωστρέφεια, καινοτομία, μεγέθυνση μέσω συγχωνεύσεων εξαγορών και συνεργασιών.

Πίνακας: Μερικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας

ΕΤΟΣ	2018	2019	2020	2021	2022
Γεννήσεις	86.440	83.756	84.764	85.346	76.541
Θάνατοι	120.291	124.954	131.025	143.923	140.801
Διαφορά	-33.851	-41.198	-46.261	-58.577	-64.260
Ανεργία 15+	19,3%	17,3%	16,3%	14,7%	12,4%
Κίνδ. φτώχειας	18,5%	17,9%	17,7%	19,6%	18,8%

Πίνακας: Μερικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας (εκατ. ευρώ)

ΕΤΟΣ	2018	2019	2020	2021	2022
ΑΕΠ	179.558	183.351	165.406	181.675	208.030
Δημ. Χρέος/ΑΕΠ	186,4%	180,6%	206,3%	194,6%	171,3%
Εισαγ./Εξαγωγές	-3.185	-1.717	-11.250	-13.874	-19.552

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Η Ελλάδα σε αριθμούς

Ευρωπαϊκά σήματα
για προστατευόμενα προϊόντα

-Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ) στις 27 χώρες της Ε.Ε. (έτος 2022):

-Βουλγαρία: 59

-Ελλάδα: 68

-Σλοβακία: 69

-Κροατία: 73

-Λετονία: 74

-Ρουμανία: 77

-Πορτογαλία: 77

-Ουγγαρία: 77

-Πολωνία: 79

-Ισπανία: 85

-Εσθονία: 87

-Λιθουανία: 90

-Τσεχία: 91

-Σλοβενία: 92

-Κύπρος: 92

-Ιταλία: 96

-Γαλλία: 101

-Μάλτα: 102

-Φινλανδία: 109

-Γερμανία: 117

-Σουηδία: 119

-Βέλγιο: 121

-Αυστρία: 125

-Κάτω Χώρες: 130

-Δανία: 136

-Ιρλανδία: 234

-Λουξεμβούργο: 261

Πηγή : Eurostat

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Μερικές παρατηρήσεις για τα παραπάνω στοιχεία:

-Κάθε χρόνο η Ελλάδα χάνει μια πόλη 50 χιλιάδων κατοίκων, λόγω υπογεννητικότητας.

-Η φτώχεια πλήττει μεγάλα στρώματα του πληθυσμού (εισόδημα χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου).

-Το δημόσιο χρέος είναι πολύ υψηλό (έτος 2024: 158% του ΑΕΠ).

-Το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο συνεχώς αυξάνεται.

Επομένως, χρειάζεται να γίνουν πολλά. Όσον αφορά την κοινωνία (υπογεννητικότητα, ανεργία, φτώχεια κτλ.), χρειάζονται μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

Όσον αφορά την οικονομία, χρειάζεται **από οικονομία κατανάλωσης να γίνει οικονομία παραγωγής** και να είναι **ανταγωνιστική**. Ασφαλώς, δεν αρκεί η φθηνή εργασία ώστε να γίνει ανταγωνιστική. Θα πρέπει να ακολουθήσει τον δρόμο των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Δηλαδή, να γίνουν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στο κράτος, στους θεσμούς και στην οικονομία. Μια ισχυρή οικονομία δημιουργεί και μια ισχυρή κοινωνία. Το πρόβλημα της ανάπτυξης είναι **πολιτικό**. Άλλωστε, όλα τα προβλήματα (κοινωνικά, οικονομικά πολιτιστικά, τεχνολογικά, δημογραφικά κτλ.) είναι πολιτικά. Απαραίτητες **προϋποθέσεις για ανάπτυξη** είναι π.χ.:

- Η πολιτική βούληση για μεταρρυθμίσεις.
- Η δημιουργία ευέλικτου και αποτελεσματικού κράτους.
- Η δημιουργία ανταγωνιστικής οικονομίας.
- Η καλλιέργεια πνεύματος οικονομίας και αποταμίευσης, επιχειρείν και καινοτομείν, περιορισμού κατανάλωσης και δανεισμού.

Οι **προϋποθέσεις ανάπτυξης** για τη χώρα υπάρχουν. Ανεξάρτητα από την ποσότητα και την ποιότητα των συντελεστών παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, επιχειρηματικότητα), υπάρχουν πολλά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η Ελλάδα είναι μια πλούσια χώρα. Υπάρχουν **πολλές πηγές πλούτου**. Η χώρα έχει πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα (πολιτισμός, ναυτιλία, ελληνορθόδοξη παράδοση, τουρισμός, ποιοτικά τρόφιμα, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ικανό ανθρώπινο δυναμικό κτλ.). Επίσης, έχει και το ελαιόλαδο, βασικό στοιχείο της μεσογειακής διατροφής, η οποία είναι **ελληνική διατροφή**, που προστατεύει την υγεία. Με όλα αυτά και μαθαίνοντας από τα λάθη της, η ελληνική κοινωνία και οικονομία μπορούν να έχουν μια καλύτερη πορεία στο πλαίσιο της Ε.Ε.

Γραφεία Ε.Ε. στην Ελλάδα:

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βασ. Σοφίας, 2, Αθήνα, Τηλ. 210.7272100

-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Αμαλίας 8, Αθήνα, Τηλ. 210.3311541-7

-Γραφεία ενημερώσεως του πολίτη της Ε.Ε.: Ξενοφώντος 7, Αθήνα, Τηλ. 210.3255550

Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα και Γραφεία Συνδέσμου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα (ιστοσελίδες).

-Θεσμοί- Σύμβολα της Ε.Ε.:

- Ο ύμνος της Ε.Ε. «Ωδή στη Χαρά» από την ενάτη συμφωνία του Μπετόβεν
- Η ημέρα της Ε.Ε.: 9^η Μαΐου
- Η σημαία της Ε.Ε.: Κύκλος με 12 χρυσά αστέρια
- Το σύνθημα της Ε.Ε.: «Ενωμένοι στην πολυμορφία»

Σύμβολα της Ε.Ε., επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*

-Σπουδές και σταδιοδρομία στην Ε.Ε.:

- Σπουδές και εργασία (ιστοσελίδα)*
- Βιογραφικό σημείωμα (ιστοσελίδα)*
- Πρακτική άσκηση στην Ε.Ε. (ιστοσελίδα)*
- Επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε. (ιστοσελίδα)*

Ερ.: Είμαστε Ευρωπαίοι ή Εθνικιστές;

Απ.: Μα είμαστε Έλληνες, δηλαδή φυσικά οι πιο Ευρωπαίοι (Οδυσσέας Ελύτης).

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Η έννομη τάξη και η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:

- Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη βουλή και τον πρόεδρο της δημοκρατίας.
 Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον πρόεδρο της δημοκρατίας και την κυβέρνηση.
 Το ευρωπαϊκό συμβούλιο αποτελεί την κυβέρνηση της Ε.Ε.
 Ο νόμος είναι γραπτός κανόνας δικαίου.
 Τα πολιτικά δικαστήρια εκδικάζουν πολιτικά εγκλήματα.

2. Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε. είναι: (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
 β. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
 γ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δ. Το Δικαστήριο της Ε.Ε.
 ε. Όλα τα παραπάνω.

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Πρόεδρος Δημοκρατίας
 β. Βουλή
 γ. Κυβέρνηση
 δ. Δημόσια διοίκηση
 ε. Ευρωπαϊκή Ένωση

Β΄ στήλη

- Νόμος
 Veto
 Υπουργικό Συμβούλιο
 Αρχή της αλληλεγγύης
 Αποκεντρωτικό σύστημα

4. Ποιες είναι και από ποιον ασκούνται οι τρεις λειτουργίες του κράτους;
 5. Περιγράψτε τα χαρακτηριστικά που θα θέλατε να έχει ο πρόεδρος της δημοκρατίας.
 6. Ποιος αποτελεί την κυβέρνηση και ποιο είναι το έργο του πρωθυπουργού και της κυβέρνησης;
 7. Να αναπτύξετε τα τρία στάδια θέσπισης ενός νόμου από τη βουλή.
 8. Να εξηγήσετε τη διαδικασία άσκησης veto από τον πρόεδρο της δημοκρατίας.
 9. Ποιες εγγυήσεις υπέρ των ατόμων παρέχει το Σύνταγμα κατά την απονομή της δικαιοσύνης;
 10. Να εξηγήσετε την λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία των δικαστών.
 11. Να αναφέρετε τις τρεις κατηγορίες δικαστηρίων και τις αντίστοιχες υποθέσεις που δικάζουν.
 12. Να αναφέρετε τα τρία αξιώματα ιεράρχησης των κανόνων δικαίου και αντίστοιχα παραδείγματα.
 13. Δραστηριότητα: Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α΄ ομάδα θα υποστηρίξει τη σπουδαιότητα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και η Β΄ ομάδα θα υποστηρίξει τη σπουδαιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.
 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
 15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:**
 « Η οργάνωση της Πολιτείας (ΜΑ)»

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΩΣ ΜΟΝΤΕΛΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ – 5 ώρες

1. Φυσικό περιβάλλον και άνθρωπος
2. Γραμμικό και κυκλικό οικονομικό μοντέλο
3. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας – Πράσινη ανάπτυξη – Διαχείριση αποβλήτων
4. Καινοτομία και κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων
5. Εταιρική κοινωνική ευθύνη και αειφόρος ανάπτυξη

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να εξηγούν και να συγκρίνουν μεταξύ τους τα διάφορα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης.
- Να αναγνωρίζουν την ανάγκη δημιουργίας νέων και αειφόρων μοντέλων ανάπτυξης.
- Να διακρίνουν τις νέες εναλλακτικές λύσεις για τις σύγχρονες κοινωνίες και τα εμπόδια που συνεπάγεται η αναζήτηση αυτών των εναλλακτικών λύσεων.
- Να εκτιμούν και να εφαρμόζουν τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.
- Να εξηγούν τα οφέλη από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
- Να εφαρμόζουν την ανακύκλωση στο σχολικό περιβάλλον.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η αειφορία απασχολεί την παγκόσμια κοινότητα και αρκετούς διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ, άρα συνδέεται και με την παγκοσμιοποίηση.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η εφαρμογή του αειφορικού μοντέλου ανάπτυξης προϋποθέτει παιδεία και ανάλογη καθημερινή ατομική και οικονομική συμπεριφορά, αλλά και πολιτική βούληση, πολιτικές αποφάσεις και εφαρμογή ποικίλων φιλοπεριβαλλοντικών πολιτικών.

Βασική ορολογία

Ρύπανση περιβάλλοντος	Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία	Επιχειρείν
Μόλυνση τροφίμων	Ανταγωνιστική οικονομία	Νεοφυείς επιχειρήσεις
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	Κυκλική οικονομία	Εταιρική κοινωνική ευθύνη
Πράσινη ανάπτυξη	Καινοτομία	Ελεύθερη ενέργεια
Διαχείριση αποβλήτων	Κοινωνική ευθύνη	Αειφορία
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	επιχειρήσεων	Αειφόρος ανάπτυξη
Παραγωγός ενέργειας	Κουλτούρα καινοτομίας	Βιώσιμη ανάπτυξη
Κλιματική αλλαγή		Πράσινη ανάπτυξη

«Εκπαίδευση για την αειφορία - Τρία θέματα μελέτης-παρουσίασης από τους μαθητές»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας- Πράσινη ανάπτυξη»

1. Φυσικό περιβάλλον και άνθρωπος

Προοργανωτής: Είναι αδύνατον να συνεχιστεί η σημερινή πορεία αποσύνθεσης. Το αίτημα είναι να παύσει να είναι στόχος ζωής η παραγωγή και η κατανάλωση. Να δημιουργηθούν στόχοι διαφορετικοί για τους οποίους οι άνθρωποι θα άξιζε να κοπιήσουν και να αγωνιστούν. Βέβαια, αυτό θα απαιτούσε αλλαγές στους θεσμούς και στις κοινωνικές σχέσεις. Όμως, αυτός ο προσανατολισμός απέχει πολύ από όσα σκέφτονται και, ίσως, από όσα ποθούν οι άνθρωποι σήμερα (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας).

Ο άνθρωπος είναι δημιουργήμα και δημιουργός της φύσης. Υπάρχει το φυσικό περιβάλλον (γη, νερό, αέρας, χλωρίδα, πανίδα κτλ.). Υπάρχει και το ανθρωπογενές περιβάλλον (κτίρια, πόλεις, δίκτυα κτλ.), το οποίο δημιουργεί ο άνθρωπος με την παρέμβασή του στο φυσικό περιβάλλον. Με την παρέμβασή του ο άνθρωπος αλλάζει τη φύση, αλλά και τον εαυτό του. Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν υπήρχε αρμονική ισορροπία ανθρώπου-φύσης. Αυτή η ισορροπία έχει ανατραπεί σε τέτοιο βαθμό που επηρεάζει αρνητικά τη ζωή του ανθρώπου (πλημύρες, ξηρασίες, μόλυνση ατμό σφαιρας, εξαφάνιση ειδών ζωικού και φυτικού βασιλείου κτλ.). Επίσης, το ανθρωπογενές περιβάλλον σε πολλές περιπτώσεις κάνει τον βίο αβίωτο (π.χ. μολυσμένος αέρας, νερό, τρόφιμα).

Η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει προκαλέσει προβλήματα στο περιβάλλον, τα οποία επιστρέφουν στον άνθρωπο. Ίσως, όλα τα προβλήματα συμπεριλαμβάνονται στη λέξη «ρύπανση». Η ρύπανση καταστρέφει το περιβάλλον, και στη συνέχεια η ρύπανση του περιβάλλοντος προκαλεί προβλήματα στη ζωή και στην υγεία των ανθρώπων.

Οι βασικές μορφές ρύπανσης αφορούν τον αέρα, το έδαφος το νερό και τα τρόφιμα. Η ρύπανση συνοπτικά έχει ως εξής:

α) Η αύξηση του πληθυσμού και της κατανάλωσης. Έχουν οδηγήσει στην ανάγκη για μεγαλύτερες ποσότητες παραγωγής όλων σχεδόν των αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ολοένα και μεγαλύτερη κατανάλωση φυσικών πόρων και περισσότερα λιπάσματα, εντομοκτόνα και φάρμακα για τα φυτά και τα ζώα. Και όλα αυτά σημαίνουν ρύπανση του αέρα, του εδάφους, των υδάτων και μόλυνση των τροφίμων.

β) Η μόλυνση των τροφίμων. Η ρύπανση του αέρα, του εδάφους και των υδάτων, μαζί με τα λιπάσματα κτλ. περνούν στη φυτική παραγωγή, στα τρόφιμα που τρώμε. Το ίδιο συμβαίνει και με τη ζωική παραγωγή. Τα ζώα πλέον δεν τρώνε χορτάρι- οι εξαιρέσεις υπάρχουν- αλλά βιομηχανικές τροφές. Είναι σταβλισμένα και στοιβαγμένα και τους χορηγούνται ορμόνες για να υπάρχει μεγάλη παραγωγή και φάρμακα για να μην αρρωσταίνουν. Επίσης, οι μεγάλες ποσότητες προϊόντων μέχρι να φθάσουν στον καταναλωτή, από την άλλη άκρη του κόσμου, ή για να διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα, χρειάζονται συντηρητικά. Παρεμπιπτόντως, συντηρητικά χρησιμοποιούνται σε όλα τα τρόφιμα.

γ) Η μόλυνση των υδάτων. Το νερό είναι πηγή ζωής. Χωρίς νερό δεν υπάρχει ζωή. Σημασία δεν έχει μόνο η ποσότητα, αλλά και η ποιότητα του νερού. Όμως, μεγάλο μέρος του πόσιμου νερού (λίμνες, ποτάμια, υπόγεια ύδατα), αλλά και της θάλασσας έχει μολυνθεί. Τα πλαστικά της θάλασσας εισέρχονται στα ψάρια και από τα ψάρια στους ανθρώπους. Η ρύπανση έχει σημαντικές **συνέπειες**:

- **Στο περιβάλλον.** Φαινόμενο θερμοκηπίου, τρύπα όζοντος, λιώσιμο πάγων κτλ. έχουν ανατρέψει την ισορροπία στο περιβάλλον. Οι αλλαγές στο κλίμα είναι ορατές σε όλους: υψηλές θερμοκρασίες, ξηρασίες,

-Παγκόσμιο ταμείο για τη φύση*

-**Στον ιστότοπο** του **διαΝέοσις*** παρέχονται επιστημονικά άρθρα, μελέτες, βιβλία για το περιβάλλον και άλλα πολλά θέματα.

-Υπάρχουν περιοχές της χώρας που αντιμετωπίζουν πρόβλημα νερού, όπως: νησιά του Αιγαίου, Κρήτη, θεσσαλικός κάμπος, Πελοπόννησος κτλ. Τα αίτια του υδατικού προβλήματος της χώρας είναι πολλά. Το σημαντικότερο από αυτά είναι η απουσία ορθολογικής διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων, που οδηγεί στην κατασπατάληση του νερού, σε πολλά σημεία της χώρας.

-Το δάσος «αποτελεί το μεγαλύτερο και σταθερότερο προσάτη του εδάφους και τον κύριο αποταμιευτή νερού, αλλά και μεσοαβητή της κίνησης του νερού προς εμπλουτισμό των φυσικών πηγών και των υπόγειων υδροφόρων στρωμάτων». (Ι. Βαρβιτσιώτης, Οι τρεις απειλές του αιώνα).

-Η Ελλάδα, μέσα στο πλαίσιο της Ε.Ε., μπορεί να αποτελέσει την χώρα κλειδί στους «δρόμους του νερού» και να μπορέσει να ασκήσει μια αποτελεσματική «διπλωματία του νερού» (Ι. Βαρβιτσιώτης, Οι τρεις απειλές του αιώνα).

- Τα οφέλη που έχει ο άνθρωπος από τα ζώα είναι πολλά, όπως: Με τρέφουν με το γάλα τους και το κρέας τους. Με ντύνουν με το μαλλί τους. Με διασκεδάζουν με τη συντροφιά τους. Μου βελτιώνουν την υγεία ως πειραματόζωα. Με εξυπηρετούν έναντι των Θεών ως θυσία (Θ.Π. Τάσιος, Ας αναστοχαστούμε εαυτούς και αλλήλους).

-Ο **Bill Gates** αναφέρει πέντε ερωτήματα που πρέπει να τίθενται σε κάθε συζήτηση **για το κλίμα**:

Πώς παίρνουμε ρεύμα;

Πώς κατασκευάζουμε;

Πώς τρεφόμαστε;

Πώς μετακινούμαστε;

Πώς δροσιζόμαστε και πώς θερμαινόμαστε;

(Bill Gates, Πώς να αποφύγουμε μια κλιματική καταστροφή).

πλημμύρες, τυφώνες κτλ. Και όλα αυτά έχουν άμεσες επιπτώσεις στον άνθρωπο. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ προειδοποιεί: «Η εποχή της υπερθέρμανσης του πλανήτη τελείωσε και η εποχή του παγκόσμιου βρασμού έφτασε».

- **Στον άνθρωπο.** Πολλοί άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους από τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Πολλές περιουσίες καταστρέφονται. Πολλοί άνθρωποι αρρωσταίνουν από τη ρύπανση του περιβάλλοντος (αέρα, υδάτων, τροφίμων κτλ.), η οποία επιδρά αθροιστικά. Και βέβαια μεγαλύτερες συνέπειες υπάρχουν στα παιδιά, αφού είναι πιο ευάλωτα και από τη γέννησή τους μεγαλώνουν σε ένα επιβαρυσμένο περιβάλλον. Και μην ξεχνιέται ότι οι άνθρωποι δημιουργούν τα προβλήματα στο περιβάλλον και στους ανθρώπους, και οι άνθρωποι μπορούν να τα διορθώσουν.

Κάθε πολίτης έχει υποχρέωση να ενδιαφέρεται για τον πλανήτη γη, αλλά ταυτόχρονα δεν μπορεί να αδιαφορεί για τη γειτονιά του και τον δήμο του. Αυτό επιβάλλει η συνείδηση του ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη. Η κοινωνία φαίνεται πως έως έναν βαθμό έχει ευαισθητοποιηθεί για την προστασία του περιβάλλοντος. Το ίδιο και η πολιτεία, η οποία έχει θέσει τρεις **στρατηγικές επιδιώξεις** για το περιβάλλον:

- Περιβαλλοντική βιωσιμότητα.
- Οικονομία με αειφόρο ανάπτυξη.
- Κοινωνία με ποιότητα ζωής.

Η ανάγκη διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος είναι ανάγκη ζωής. Η σχέση ανθρώπου-φύσης είναι μια **σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης**. Οτιδήποτε συμβαίνει στη φύση έχει αντίκτυπο στη ζωή του ανθρώπου, αλλά και η δράση του ανθρώπου έχει αντίκτυπο στη φύση. Η αδιατάρακτη λειτουργία του περιβάλλοντος είναι αναγκαία όχι μόνο για την επιβίωση του ανθρώπου, αλλά και για την ποιότητα της ζωής του. Υπόψη, **το φυσικό περιβάλλον**:

- **Ασκεί σημαντική επίδραση στην ψυχολογία.** Μια απλή βόλτα στη φύση αλλάζει τη διάθεση. Προσφέρει στιγμές χαλάρωσης και ηρεμίας, ψυχαγωγίας και ευχαρίστησης. Επίσης, είναι ο καλύτερος χώρος για πολλές δραστηριότητες (περπάτημα, άθληση, εκδρομή κτλ.).

- **Ενισχύει την αισθητική καλλιέργεια.** Η ομορφιά της φύσης αποτελεί πηγή έμπνευσης. Ενισχύει την καλαισθησία των ανθρώπων. Ζώντας σε υποβαθμισμένους χώρους των πόλεων και χωρίς τον αναγκαίο ζωτικό χώρο, η φυγή στη φύση απελευθερώνει. Η ομορφιά της φύσης ομορφαίνει τη ζωή των ανθρώπων.

Η απληστία του ανθρώπου έχει προξενήσει τεράστιες ζημιές στη φύση. Ένα παράδειγμα καταστροφής αρκεί. Σύμφωνα με επιστήμονες η χρήση φυτοφαρμάκων έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Τα φυτοφάρμακα καταστρέφουν το έδαφος, τους διάφορους οργανισμούς που διατηρούν την δομή και γονιμότητα του εδάφους και έτσι επιταχύνουν τη διάβρωση και την εξάντληση του εδάφους, που με τη σειρά του απαιτεί μεγαλύτερες ποσότητες λιπασμάτων για να αποδώσει τις ίδιες ποσότητες προϊόντων. Επίσης, αποτελούν την κύρια πηγή μόλυνσης των ρεόντων υδάτων και του υδροφόρου ορίζοντα. Και βέβαια έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία μας.

Βεβαίως, «Ο καταναλωτικός ευδαιμονισμός αποστερεί τους ανθρώπους από την ανθρωπιά τους, αφήνοντάς τους μόνους, χωρίς αναφορές, με παραλυμένους τους συγγενικούς και τους φιλικούς δεσμούς, χωρίς κοινότητα, χωρίς ιστορική συνείδηση και χωρίς μεταφυσικό κέντρο. Τους αφήνει μόνους, κατάμονους τους ανθρώπους» (Χρήστος Γιανναράς).

Το οικολογικό σήμα της Ε.Ε.

Το οικολογικό σήμα της ΕΕ: αποδεικνύει στους πελάτες σας και στους καταναλωτές ότι το προϊόν σας πληροί αυστηρά οικολογικά κριτήρια, με αποτέλεσμα να το επιλέγουν εύκολα. Επαληθεύεται από τρίτο μέρος και αναγνωρίζεται σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Αυξάνει τη φήμη σας διότι αποτελεί ένδειξη περιβαλλοντικής υπευθυνότητας.

-«Δεν μπορεί να υπάρξει σήμερα πολιτική άξια του ονόματός της δίχως ένα κεντρικό στοιχείο που να αφορά την οικολογία... Και η πολιτική αυτή χρειάζεται να προτείνει νέα ιεράρχηση αναγκών και αξιών. Χρειάζεται μια βαθιά μεταβολή της κοινωνίας και του ανθρώπου στη στάση του απέναντι στα πράγματα, απέναντι στους άλλους, απέναντι στη ζωή, δηλαδή, συνελόντι ειπείν, μια βαθιά μεταβολή του φαντασιακού αυτού του ανθρώπου. Πρέπει η ιδέα ότι ο μόνος σκοπός της ζωής είναι να παράγουμε και να καταναλώσουμε ολοένα και περισσότερα - ιδέα που είναι πρώτα-πρώτα, αν τη θεωρήσουμε καθ' εαυτήν, παράφρων και, κατά δεύτερο λόγο, η πιο ταπεινωτική ιδέα που μπορεί να φανταστεί κανείς για ένα ανθρώπινο ον-, πρέπει η ιδέα αυτή να εγκαταλειφθεί» (Κορν. Καστοριάδης, Ανθρωπολογία, πολιτική φιλοσοφία).

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

2. Γραμμικό και κυκλικό οικονομικό μοντέλο

Η αύξηση του πληθυσμού και του πλούτου, αλλά και η αλόγιστη κατανάλωση και σπατάλη, συνεπάγονται μεγαλύτερη κατανάλωση των φυσικών πόρων. Τόσο μεγάλη που υπερβαίνει τους ρυθμούς αναπλήρωσής τους. Και αυτό σημαίνει **εξάντληση των φυσικών πόρων**.

Σύμφωνα με το μέχρι τώρα **γραμμικό οικονομικό μοντέλο**, αντλούμε πόρους από τη φύση, παράγουμε προϊόντα και υπηρεσίες, καταναλώνουμε και απορρίπτουμε. Με άλλα λόγια, πολύτιμοι πόροι, όπως ορυκτά, ξυλεία, γόνιμα εδάφη, νερό κτλ. χρησιμοποιούνται για την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών, την κατασκευή κατοικιών, την παραγωγή ή την παροχή ενέργειας κτλ. Όταν τα προϊόντα αυτά καταναλωθούν ή δεν είναι πλέον απαραίτητα, απορρίπτονται στο περιβάλλον. Έτσι για παράδειγμα, κάθε χρόνο στην Ε.Ε. χρησιμοποιούνται περίπου **15 τόνοι υλικών ανά άτομο**, ενώ κάθε πολίτης της Ε.Ε. παράγει, κατά μέσο όρο, **πάνω από 4,5 τόνους αποβλήτων ετησίως**, εκ των οποίων πάνω από το μισό καταλήγει σε χώρους υγειονομικής ταφής αποβλήτων (ΧΥΤΑ), 2020 Ημ. Τύπος. Το **γραμμικό οικονομικό μοντέλο**, το οποίο βασίζεται αποκλειστικά στην αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων, δεν αποτελεί πλέον βιώσιμη επιλογή. Η καταστροφή του περιβάλλοντος και η εξάντληση των φυσικών πόρων αφενός και η ανάγκη για αειφόρο ανάπτυξη αφετέρου, οδήγησαν στην κυκλική οικονομία. Το μέλλον λοιπόν ανήκει στην κυκλική οικονομία.

Η **κυκλική οικονομία** είναι ένα οικονομικό μοντέλο που εστιάζει στη μείωση της σπατάλης των πόρων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία. Δίνει έμφαση στην αξιοποίηση ανανεώσιμων πόρων, στην ανάκτηση και επαναχρησιμοποίηση προϊόντων, αλλά και στην παραγωγή ενέργειας από τα απόβλητα. Επιδιώκει τη διατήρηση ενός προϊόντος σε καλή κατάσταση για μακρύ χρονικό διάστημα και τη χρησιμοποίησή του από πολλαπλούς χρήστες (οικονομία διαμοιρασμού).

Η κυκλική οικονομία είναι ένα μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης, το οποίο περιλαμβάνει: επαναχρησιμοποίηση, επισκευή, ανακαίνιση και ανακύκλωση των υπαρχόντων υλικών και προϊόντων όσο το δυνατόν περισσότερο ώστε να παραταθεί ο κύκλος ζωής τους. Όταν ένα προϊόν φτάνει στο τέλος της ζωής του, τα υλικά κατασκευής του διατηρούνται για να χρησιμοποιηθούν ξανά και ξανά. Έτσι, **ο κύκλος ζωής των προϊόντων παρατείνεται**, τα απόβλητα αξιοποιούνται και μειώνονται στο ελάχιστο και με την πάροδο του χρόνου δημιουργείται ένα πιο αποδοτικό και βιώσιμο μοντέλο παραγωγής.

Ο **σχεδιασμός με βάση την κυκλικότητα** είναι το σημείο έναρξης της ανάπτυξης κάθε νέου προϊόντος ή υπηρεσίας στην κυκλική οικονομία. Αυτοκίνητα, υπολογιστές, οικιακές συσκευές, συσκευασίες και πολλά άλλα προϊόντα μπορούν να σχεδιαστούν με γνώμονα την ανθεκτικότητα, την επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή, την ανακατασκευή και την ανακύκλωση. Τρεις είναι οι βασικές **αρχές της κυκλικής οικονομίας**:

- Μείωση της άντλησης πόρων.**
- Επισκευή/Επαναχρησιμοποίηση προϊόντων.**
- Ανακύκλωση απορριμμάτων.**

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προετοιμάσει το έδαφος για τη μετάβαση στην κυκλική οικονομία και ήδη έχουν επιτευχθεί σημαντικά αποτελέσματα. Με το **σχέδιο δράσης** στοχεύει στον οικολογικό σχεδιασμό προϊόντων, τη μείωση αποβλήτων, την προώθηση της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης, καθώς και την ενίσχυση των πολιτών κατοχυρώνοντας το «δικαίωμα επισκευής» των προϊόντων.

-Μάθε λοιπόν για τους στόχους του ΟΗΕ, σχετικά με το περιβάλλον, και κάνε ότι περνάει από το χέρι σου για να γίνουν πραγματικότητα.*

-Το 2020 στην Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιήσαμε 3,4 εκατομμύρια τόνους πλαστικών σακουλών μεταφοράς. Συνήθως χρησιμοποιούνται μόνο μία φορά, αλλά χρειάζονται αιώνες για να αποσυντεθούν πλήρως στο φυσικό περιβάλλον. Πριν συμβεί αυτό, συχνά καταπίνονται από χερσαία ή θαλάσσια ζώα ή διαχωρίζονται σε μικροπλαστικά. Σε κάθε περίπτωση, καταλήγουν στην ανθρώπινη και ζωική τροφική αλυσίδα.

-Η ανακύκλωση «Συμβάλλει στη μείωση των αστικών αποβλήτων που πρέπει να συλλεχθούν από τους Δήμους και να μεταφερθούν σε ολοένα και πιο δυσεύρετους Χώρους Υγειονομικής Ταφής και στη μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα» (Ελληνική Εταιρεία Αξιοποίησης Ανακύκλωσης).

-Με τον παρόντα (νόμο) θεσπίζεται ενιαίο πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων με έμφαση στην πρόληψη, την προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωσή τους. Θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας που αποσκοπούν στην πρόληψη της παραγωγής αποβλήτων, τη μείωση των αρνητικών συνεπειών της παραγωγής και της διαχείρισης αποβλήτων, την αύξηση της ανακύκλωσης, τον περιορισμό του συνολικού αντικτύπου της χρήσης των πόρων και τη βελτίωση της αποδοτικότητάς τους με στόχο τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία. (Ν. 4819/2021).

Εναλλακτική διαχείριση συσκευασιών και άλλων προϊόντων*

-Η περιφέρεια Αττικής το 2023 βράβευσε εβδομήντα δημοτικά σχολεία που συμμετείχαν στο πιλοτικό σχολικό πρωτάθλημα ανακύκλωσης Αττικής (από τον ημερήσιο Τύπο).

Η Ελλάδα από το 2018 έχει διαμορφώσει την «**εθνική στρατηγική για την κυκλική οικονομία**», που συνάδει με την ευρωπαϊκή στρατηγική και μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για την παραγωγική ανασυγκρότηση και την περιφερειακή ανάπτυξη. Η Ελλάδα έχει μεγάλες δυνατότητες εφαρμογής αυτού του παραγωγικού/οικονομικού μοντέλου. Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία προϋποθέτει αλλαγή συμπεριφοράς. Στηρίζεται στην επαναχρησιμοποίηση, επισκευή και ανακύκλωση υλικών και προϊόντων. Ότι προηγουμένως θεωρούνταν «απόβλητο», μπορεί να μετατραπεί σε πρώτη ύλη. Ταυτόχρονα, απαιτεί τη συμμετοχή και δέσμευση πολλών διαφορετικών ομάδων ανθρώπων και οργανισμών, με τις επιχειρήσεις να έχουν κεντρικό ρόλο για τη λειτουργία της κυκλικής οικονομίας. Στο μοντέλο της κυκλικής οικονομίας οι επιχειρήσεις έχουν ευκαιρίες που προσφέρει η παράταση του κύκλου ζωής των προϊόντων και μπορούν να δημιουργήσουν ανταγωνιστικά προϊόντα που θα διαρκούν πολύ περισσότερο.

Διάγραμμα: Κυκλική οικονομία

Πηγή: EKT, Αφιέρωμα, Κυκλική οικονομία, περ. τεύχος 115, 2019

«Η Κυκλική Οικονομία»

Στην αειφόρο ανάπτυξη-πράσινη ανάπτυξη εκτός από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας συμβάλλει και η κυκλική οικονομία με τη **διαχείριση αποβλήτων και την ανακύκλωση**.

Ο Ελληνικός Οργανισμός Ανακύκλωσης (ΕΟΑΝ) είναι ο αρμόδιος φορέας για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της πολιτικής για την ανακύκλωση στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της εναλλακτικής διαχείρισης.

Η **εναλλακτική διαχείριση** βασίζεται στην **αρχή της διευρυμένης ευθύνης του παραγωγού**. Δίνονται οικονομικά κίνητρα που ενθαρρύνουν τους παραγωγούς να σχεδιάσουν πιο φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα, καθιστώντας τους υπεύθυνους για το κόστος της διαχείρισης των προϊόντων στο τέλος του κύκλου ζωής τους, όταν δηλαδή τα προϊόντα αυτά καταστούν απόβλητα.

Τα **οφέλη της κυκλικής οικονομίας** είναι πολλά, όπως:

- Μείωση χρησιμοποίησης φυσικών πόρων.
- Μείωση εξάρτησης από τις πρώτες ύλες (η Ε.Ε. εισάγει το 50% περίπου των πρώτων υλών που καταναλώνει).
- Μείωση εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.
- Μείωση αποβλήτων και απορριμμάτων.
- Ανάπτυξη της οικονομίας με αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης.

-**Ανακύκλωση:** χαρτί, γυαλί, αλουμίνιο, πλαστικό, συσκευές (οικιακές συσκευές, ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές, αθλητικά όργανα κτλ.) και άλλα πολλά.

-Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας*

Για περισσότερες πληροφορίες για τον Ελληνικό Οργανισμό Ανακύκλωσης (Ε.Ο.ΑΝ) και την ανακύκλωση στην επίσημη ιστοσελίδα:*

Κυκλική οικονομία

Ιστοσελίδα της Βιώσιμης Πόλης*

Το «Δίκτυο Πόλεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και Κυκλική Οικονομία» με διακριτικό τίτλο «**ΒΙΩΣΙΜΗ ΠΟΛΗ**» ιδρύθηκε το 2017. Ιδρυτικά μέλη ήταν 30 Δήμοι από την Ελλάδα και την Κύπρο, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, το Μανιατάκειο Ίδρυμα και το Ινστιτούτο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης της Κύπρου.

Δημήτρης Μανιατάκης, πρόεδρος Μανιατάκειου ιδρύματος στην Κορώνη Μεσσηνίας

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας- πράσινη ανάπτυξη- διαχείριση αποβλήτων

Προοργανωτής: «Υπάρχουν κάποιες σπάνιες στιγμές στην ιστορία, όταν προσφέρεται σε μια γενιά ανθρώπων ένα νέο δώρο, με το οποίο μπορούν να αναθεωρήσουν τόσο τις μεταξύ τους σχέσεις όσο και τη σχέση τους με τον κόσμο που τους περιβάλλει. Αυτή είναι μια τέτοια στιγμή. Μας προσφέρεται η δύναμη του ήλιου. Το υδρογόνο αποτελεί υπόσχεση για το μέλλον της ανθρωπότητας στη Γη. Το αν αυτή η υπόσχεση σπαταληθεί σε αποτυχημένες προσπάθειες και χαμένες ευκαιρίες ή θα χρησιμοποιηθεί με σοφία προς όφελος του ανθρώπινου γένους και των υπόλοιπων πλασμάτων με τα οποία συνυπάρχουμε στον πλανήτη εξαρτάται από εμάς» (J. Rifkin, Η οικονομία του υδρογόνου).

Η ενέργεια αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της ζωής. Αποτελεί τη δύναμη και το μέσο δημιουργίας του πολιτισμού. Κάθε οργανισμός θέλει ενέργεια για να επιβιώσει. Καταναλώνει περισσότερη ενέργεια και αποβάλλει λιγότερη, ως απορρίμματα. Ο αγώνας επιβίωσης, τόσο μεταξύ των διαφορετικών ειδών όσο και μεταξύ των ίδιων ειδών, είναι αγώνας για απόκτηση ενέργειας και τη συνέχιση της επιβίωσης. Η **πρόοδος της κοινωνίας** συνδέεται με την ενέργεια.

Οι πηγές ενέργειας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: **α) Μη ανανεώσιμες**, οι οποίες βρίσκονται στη γη (έδαφος και υπέδαφος), όπως είναι τα ορυκτά καύσιμα, η πυρηνική ενέργεια και **β) Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας** (ηλιακή ενέργεια, αιολική, γεωθερμική κτλ.).

Σήμερα όλη η ζωή στηρίζεται στην ενέργεια. Η ενέργεια είναι πηγή πολλών δραστηριοτήτων. Δεδομένου ότι η ανθρωπότητα αυξάνει τις ανάγκες της σε ενέργεια, και ότι οι παραδοσιακές πηγές δεν είναι αστείρευτες, το μέλλον ανήκει στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), **οι οποίες είναι αστείρευτες** (ηλιακή ενέργεια, αιολική, παλιρροϊκή κτλ.). Οι ΑΠΕ είναι το μέλλον της ενέργειας. Σε κάθε περίπτωση μεγάλη σημασία έχει το κόστος παραγωγής αλλά και το κόστος κατανάλωσης της ενέργειας. Όσον αφορά στο υδρογόνο, είναι το ελαφρότερο και το πλέον άφθονο στοιχείο που υπάρχει στο σύμπαν. Αποτελεί το 75% της μάζας του σύμπαντος και το 90% των μορίων του. Βρίσκεται παντού στη γη, στο νερό, στα ορυκτά καύσιμα και σε όλα τα έμβια όντα. Όμως, σπανίως βρίσκεται ελεύθερο στη φύση. Πρέπει να αντληθεί από φυσικούς πόρους. Όταν δεσμεύεται ως μορφή ενέργειας γίνεται ανεξάντλητη πηγή ενέργειας, είναι το **«αιώνιο καύσιμο»**. Επειδή δεν περιέχει ούτε ένα άτομο άνθρακα, δεν εκπέμπει διοξείδιο του άνθρακα. Πρόκειται για μια καθαρή πηγή ενέργειας.

Ο καθηγητής Ξενοφών Βερούκιος, είναι πρωτοπόρος στον κόσμο στην παραγωγή υδρογόνου με μηδενικές εκπομπές ρύπων. Η κατεξοχήν επαναστατική ιδέα του ήταν η χρήση βιομάζας* στην παραγωγή υδρογόνου. Αναφέρει: η βιομάζα- δηλαδή τα κομμένα κλαδιά, τα οργανικά απόβλητα ανθρώπων και ζώων, τα απόβλητα βιομηχανιών επεξεργασίας φυτικών προϊόντων- μας δίνει ως προϊόν της αναερόβιας σήψης της το βιοαέριο (κυρίως μεθάνιο), αλλά και αιθανόλη, το γνωστό οινόπνευμα... Βιοαέριο και αιθανόλη μετατρέπονται σε υδρογόνο με δύο πρωτοποριακές τεχνολογίες, ειδικούς καταλύτες και αντιδραστήρες 100 φορές μικρότερους των συμβατικών.

Η Ελλάδα έχει το ανθρώπινο δυναμικό για να βρίσκεται στην πρωτοπορία για την αξιοποίηση του υδρογόνου, αρκεί να κάνει εγκαίρως τις κατάλλη-

Ξενοφών Βερούκιος, Ομότιμος καθηγητής πανεπιστημίου Πατρών

-Οι δύο νόμοι της θερμοδυναμικής ορίζουν τα εξής: ο πρώτος, ο νόμος διατήρησης της ενέργειας, ορίζει ότι το σύνολο της ενέργειας που υπάρχει στο σύμπαν παραμένει σταθερό. Η ενέργεια δεν μπορεί να δημιουργηθεί ούτε να καταστραφεί. Ο δεύτερος νόμος, ο νόμος αλλαγής της ενέργειας, ορίζει ότι η ενέργεια αλλάζει διαρκώς μορφή, και μάλιστα προς μία μορφή, από διαθέσιμη γίνεται μη διαθέσιμη.

-«Ρόλος των περιβαλλοντικών οργανώσεων είναι να υπερασπίζονται τις δραστηριότητες που συντελούν στην αντιμετώπιση πραγματικών απειλών για τις περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές και που συμβάλλουν ουσιαστικά στην αποτροπή της κλιματικής αλλαγής και της ρύπανσης, αντί να στρέφονται κατά των ΑΠΕ. Επομένως, οι κανόνες των περιοχών NATURA 2000 καθόλου δεν αποκλείουν νέα έργα και νέες υποδομές...πολύ περισσότερο δεν εμποδίζουν την εγκατάσταση ΑΠΕ που προστατεύουν τη βιοποικιλότητα από την κλιματική αλλαγή» (Ηλίας Ευθυμιόπουλος, Συνέντευξη).

-Οι πρώτες ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα συστάθηκαν το 2020. Λειτουργούν ως αστικοί συνεταιρισμοί αποκλειστικού σκοπού, με βασική δραστηριότητα την παραγωγή, αποθήκευση, ιδιοκατανάλωση, διανομή και προμήθεια ενέργειας με χρήση ΑΠΕ. Έτσι προωθείται η αποκεντρωμένη παραγωγή ενέργειας και αναπτύσσεται η ενεργειακή δημοκρατία.

λες επιλογές. Επειδή το υδρογόνο υπάρχει σε απεριόριστες ποσότητες, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, το κόστος παραγωγής ενέργειας από το υδρογόνο θα μειώνεται. Η Ελλάδα με τις ΑΠΕ, μπορεί να γίνει υπερδύναμη ενέργειας στην περιοχή της.

Η Ελλάδα έχει μεγάλη **εξάρτηση από την ενέργεια**. Όμως, φαίνεται πως διαθέτει **σημαντικές πηγές ενέργειας**. Δεν είναι μόνο οι αστείρευτες ΑΠΕ. Είναι και τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα στον υποθαλάσσιο χώρο, κυρίως της Ανατολικής Μεσογείου και του Ιονίου πελάγους. Επιπλέον, η χώρα γίνεται διαμετακομιστικός κόμβος ενέργειας από την Ανατολή προς τη Δύση. Και αυτό έχει πολλά οικονομικά και στρατηγικά οφέλη για τη χώρα. Πάντως, αν μια χώρα διαθέτει πλούσιες πηγές ενέργειας, ή έχει μικρό κόστος ενέργειας, τότε, διαθέτει και καλές προϋποθέσεις για ανάπτυξη.

Με βάση τις ΑΠΕ κάθε επιχείρηση και κάθε νοικοκυριό μπορεί να παράγει τη δική του ενέργεια και όση περισσεύει θα την πωλεί στο κεντρικό σύστημα. Η τεχνολογία προσφέρει τη δυνατότητα σε κάθε νοικοκυριό να παράγει την ενέργεια που χρειάζεται. Έτσι, **κάθε χρήστης γίνεται και παραγωγός ενέργειας**.

Όταν κάθε νοικοκυριό είναι παραγωγός της δικής του ενέργειας, η ίδια η φύση της οικονομικής ζωής αλλάζει ριζικά. Η διασπορά των οικονομικών δραστηριοτήτων θα οδηγήσει και στη διασπορά των ανθρώπων στο χώρο. Η συγκέντρωση των ανθρώπων στις μεγαλουπόλεις θα σταματήσει, γιατί οι πόλεις σπαταλούν τεράστιες ποσότητες ενέργειας και δεν θα είναι βιώσιμες. Η **κλιματική αλλαγή** και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος απειλούν την ίδια την ύπαρξη του πλανήτη. Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι προκλήσεις, η **ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία**, έχει στόχο να μετατρέψει την Ε.Ε. σε μια σύγχρονη και **ανταγωνιστική οικονομία, εξασφαλίζοντας** τα εξής:

- Μηδενικές καθαρές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έως το 2050.
 - Οικονομική ανάπτυξη αποσυνδεδεμένη από τη χρήση πόρων.
 - Κανένας άνθρωπος και καμιά περιφέρεια δεν μένουν στο περιθώριο.
- Η **ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία** θα βελτιώσει την ευημερία και την υγεία των πολιτών και των μελλοντικών γενεών παρέχοντας:
- Καθαρό αέρα, καθαρό νερό, υγιές έδαφος και βιοποικιλότητα.
 - Ανακαινισμένα και ενεργειακά αποδοτικά κτίρια.
 - Υγιεινά και οικονομικά προσιτά τρόφιμα.
 - Περισσότερες δημόσιες μεταφορές.
 - Καθαρότερη ενέργεια και καθαρή τεχνολογική καινοτομία.
 - Προϊόντα με μεγαλύτερη διάρκεια ζωής που μπορούν να επισκευάζονται, να ανακυκλώνονται και να επαναχρησιμοποιούνται.
 - Μελλοντικά βιώσιμες θέσεις εργασίας και κατάρτιση σε δεξιότητες για τη μετάβαση στην πράσινη οικονομία.

Όσον αφορά τα απόβλητα, υπάρχουν διάφορες κατηγορίες αποβλήτων όπως: αστικά, βιομηχανικά, γεωργοκτηνοτροφικά, επικίνδυνα, εκσκαφών κατασκευών και κατεδαφίσεων, αυτοκινήτων και ηλεκτρικού-ηλεκτρονικού εξοπλισμού, επικίνδυνα υγειονομικών μονάδων.

Οι σύγχρονες αντιλήψεις και πρακτικές στη διαχείριση των αστικών στερεών αποβλήτων υπαγορεύουν σχεδιασμό και υλοποίηση ολοκληρωμένων συστημάτων, με βασικό στόχο την αειφορία. Χρήσιμα υλικά όπως χαρτί, γυαλί, αλουμίνιο, πλαστικό, μέταλλα, ξύλο χρειάζεται να αξιοποιηθούν είτε με την επαναχρησιμοποίησή τους είτε με την ανακύκλωση και τη χρήση τους σε νέες εφαρμογές. Και αυτό σημαίνει εξοικονόμηση πρώτων υλών και ενέργειας.

-Ενεργειακή δημοκρατία σημαίνει αποκέντρωση στην παραγωγή ενέργειας, παραγωγή ενέργειας παντού από όλους, παραγωγή ενέργειας από όποιον θέλει, όπου θέλει, όπως θέλει.

Ήλιος

Άνεμος

Υδροηλεκτρική ενέργεια

Υδρογόνο με ΑΠΕ

-Το 2022 η Ελλάδα ήταν έβδομη παγκοσμίως ως προς το ποσοστό ηλεκτρικής ενέργειας από τον ήλιο και τον άνεμο.

-Ιστοσελίδα για την Ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία*

«Ελεύθερη Ενέργεια»

Κείμενο- Ομιλία
«Λίκνο της
δημοκρατίας
το περιβάλλον»

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Καινοτομία και κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων

Προοργανωτής: «Μία από τις μεγάλες μας προτεραιότητες αυτή την περίοδο είναι η ενίσχυση της συλλογικής μας ικανότητας να καινοτομούμε, για να μεταβούμε σε μια οικονομία εξωστρέφειας και υψηλής προστιθεμένης αξίας. Άλλωστε, μέσα από αυτόν τον δρόμο περνάει η δημιουργία ενός καλύτερου μέλλοντος για τους νέους, ταλαντούχους Έλληνες σε μια εποχή που η γνώση είναι η πρώτη ύλη της ανάπτυξης και της συλλογικής και προσωπικής ευημερίας» (« (Δ. Παπαλεξόπουλος, πρώην πρόεδρος του ΣΕΒ). Πράγματι, «αν θέλουμε αληθινά να αλλάξουμε τον κόσμο, πρέπει να στραφούμε προς τις επιχειρήσεις. Θεωρώ δηλαδή -παρ' ότι αριστερός- ότι η κοινωνία του αύριο αποκαλύπτεται και χτίζεται μέσα από την επιχειρηματικότητα» (Ντ. Ολιβέν, Μάνατζερ).

Επομένως, η πολιτεία οφείλει να εμφορήσει στην παιδεία και στην κοινωνία τη **νοοτροπία και την κουλτούρα του επιχειρείν και της καινοτομίας**.

Επιχειρείν σημαίνει τόλμη, φαντασία, δημιουργία. Σημαίνει καινοτομία, επιστημονικές γνώσεις και έξυπνες ιδέες που γίνονται πράξεις. Όλα ξεκινούν από μια ιδέα. Ζητούμενο είναι να μπορεί να γίνει πράξη. Αν η ιδέα είναι καινοτόμος, μπορεί να δημιουργηθεί μια επιχείρηση που θα μεγαλοουργήσει. Ίσως, το κυριότερο κίνητρο των ανθρώπων που δημιουργούν είναι η διάκριση και η επιτυχία.

Στην εποχή της τεχνολογίας και της κυκλικής οικονομίας, μεγάλη σημασία έχουν οι **νέες ιδέες**. Ιδέες που μπορούν να μετουσιωθούν σε αγαθά και υπηρεσίες. Βέβαια, δεν αρκεί μόνο η καινοτόμος ιδέα, χρειάζεται η ιδέα να μετατραπεί σε προϊόν ή σε υπηρεσία για τις αγορές. Και για να γίνει αυτό χρειάζονται κεφάλαια.

Νέες ιδέες υπάρχουν και στις **ευρεσιτεχνίες**, οι οποίες προωθούν την **καινοτομία** και τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Μεγάλη σημασία έχει η **κατοχύρωση της ευρεσιτεχνίας** με πατέντα, δηλαδή η αποκλειστική χρήση της ιδέας και η εμπορική εφαρμογή της. Στην εποχή μας, «η κατοχύρωση μιας ιδέας έχει μεγαλύτερη σημασία από την ίδια την ιδέα». Επίσης, μεγαλύτερη σημασία δεν έχει αυτός που παράγει ή δημιουργεί ένα αγαθό ή μια αξία, αλλά αυτός που το κατέχει την εμπορική εφαρμογή της.

Συνήθως, οι καινοτόμες ιδέες γεννώνται στα **πανεπιστήμια και στα ερευνητικά κέντρα**, αλλά χρηματοδοτούνται από το κράτος και τις επιχειρήσεις. Επειδή το κράτος δεν διαθέτει τους αναγκαίους πόρους, η διασύνδεση πανεπιστημίων και επιχειρήσεων είναι απαραίτητη για την έρευνα και την καινοτομία. Στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετοί τομείς που μπορεί να αναπτυχθεί η καινοτομία και το επιχειρείν, όπως π.χ.: αμυντική βιομηχανία, ναυτιλία, τουρισμός, αγροτική οικονομία και ελληνική διατροφή, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κτλ.

Η **κουλτούρα καινοτομίας** αναφέρεται στις βασικές αξίες και αρχές που σκέφτονται, αισθάνονται και δρουν οι εργαζόμενοι της επιχείρησης και πρωτίστως τα στελέχη της. Χωρίς κουλτούρα καινοτομίας, η επιχείρηση δεν μπορεί να αναπτύξει και να επιτύχει καινοτομίες. Ο πειραματισμός και η αναζήτηση, η υιοθέτηση του καινούργιου, η διαρκής προσαρμογή, η αποδοχή της αποτυχίας είναι στοιχεία μιας κουλτούρας καινοτομίας. Εάν μια επιχείρηση θέλει να ακολουθήσει τον δρόμο της επιτυχίας, θα πρέπει να δώσει προσοχή στους εξής **παράγοντες καινοτομίας**:

- Επιχειρηματικό κλίμα.
- Τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της επιχείρησης.
- Ανθρώπινο δυναμικό.
- Έρευνα και ανάπτυξη.
- Διαμόρφωση κουλτούρας καινοτομίας.

Μίνως Ζορπανάκης

Ο Μίνως Ζορπανάκης υπήρξε μεγάλη φυσιογνωμία των παγκόσμιων χρηματαγορών. Ήταν ο σημαντικότερος τραπεζίτης της νεότερης Ελλάδας. Αρνήθηκε να αναλάβει οποιοδήποτε ανώτατο δημόσιο αξίωμα. Το φιλανθρωπικό του έργο υπήρξε πλούσιο. Μεταξύ άλλων, πρόσφερε 2,5 δις δραχμές για να δημιουργηθεί δίκτυο ύδρευσης στο χωριό του, στις Καλύβες Κρήτης. Κατέβηκε υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος για να διαχειριστεί αυτά τα χρήματα, αλλά δεν εξελέγη (Η. Γαβριλάκης, Συνέντευξη, 2022).

Έρευνα, τεχνολογία και ανάπτυξη (επίσημες ιστοσελίδες):

-Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας*

-Εθνικό Κέντρο Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης*

-Εθνικό Κέντρο Καινοτομίας*

-Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών*

-«Καινοτομία είναι ένας καινούργιος, καλύτερος τρόπος να υλοποιηθεί κάτι. Δεν προϋποθέτει απαραίτητα κάτι τεχνολογικά, αλλά συνήθως η τεχνολογία είναι αυτή που 'ξεκλειδώνει' έναν καινούργιο τρόπο για να λυθεί ένα υπάρχον πρόβλημα» (Γιώργος Καλλίγερος, επιχειρηματίας).

Στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον υπάρχει έντονος ανταγωνισμός και διαρκής ανάπτυξη της τεχνολογίας. Η **εφαρμογή της καινοτομίας προσφέρει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα** στις επιχειρήσεις, διότι:

- Αυξάνει την παραγωγικότητα και την κερδοφορία τους.
- Αυξάνει την ευελιξία της παραγωγικής διαδικασίας.
- Συμβάλλει στη διατήρηση ή αύξηση του μεριδίου αγοράς.
- Μπορεί να δημιουργήσει νέες αγορές.

Βέβαια, υπάρχουν παράγοντες που εμποδίζουν την καινοτομία στις επιχειρήσεις. Διακρίνονται σε εσωτερικούς, δηλαδή οφείλονται στην επιχείρηση, και σε εξωτερικούς, δηλαδή οφείλονται σε παράγοντες έξω από την επιχείρηση. **Εσωτερικοί παράγοντες είναι** η παραδοσιακή οργάνωση, η εσωστρέφεια και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας, ο φόβος της αποτυχίας, η έλλειψη χρηματοδότησης. **Εξωτερικοί παράγοντες**, είναι η διαρκής αλλαγή του θεσμικού πλαισίου, η γραφειοκρατία, η ελλιπής έρευνα και τεχνολογία, η έλλειψη κουλτούρας καινοτομίας.

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται **νεοφυείς επιχειρήσεις**. Είναι οι επιχειρήσεις που στηρίζονται στην **καινοτομία**. Η καινοτομία αφορά τη νέα ιδέα, από την επινόησή της έως το τελικό προϊόν. Η επιτυχία τους εξαρτάται από: την καινοτομία της ιδέας, το επιχειρηματικό περιβάλλον, τη χρηματοδότηση, το μάρκετινγκ κτλ. Έχει δημιουργηθεί μητρώο νεοφυών επιχειρήσεων στο οποίο μέχρι το 2025, σύμφωνα με τη γενική γραμματεία έρευνας και τεχνολογίας, είναι εγγεγραμμένες πάνω από 800 νεοφυείς επιχειρήσεις. Πολλές χώρες επιδιώκουν να προσελκύσουν νεοφυείς επιχειρήσεις με διάφορα κίνητρα, όπως φορολογικά, δημιουργία κέντρων έρευνας, προσέλκυση ταλέντων, κτλ.

Η Ελλάδα έχει ανάγκη από μια στρατηγική ανάπτυξης που θα στηρίζεται στην καινοτομία, στην υψηλή τεχνολογία, στο ισχυρό μάντζμεντ και στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Επισημαίνεται ότι οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι μια εφ' άπαξ διαδικασία, αλλά μια αέναη διαδικασία προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα. Δεδομένου ότι **οι ρυθμοί αλλαγής είναι ταχύτατοι, ταχύτερες πρέπει να είναι και οι μεταρρυθμίσεις**. Διαφορετικά θα υπάρχουν καθυστερήσεις στην κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα. Μόνο έτσι θα γίνουμε ανταγωνιστικοί στην Ευρώπη. Αλλά και η Ευρώπη χρειάζεται να ακολουθήσει την ίδια και πιο έντονη στρατηγική, για να μπορέσει να ανταγωνιστεί την Κίνα και τις ΗΠΑ.

Η Ελλάδα διαθέτει το ανθρώπινο δυναμικό για μια τέτοια στρατηγική. Και πρέπει να «τρέξει» για να κερδίσει τον χαμένο χρόνο. Είναι ανάγκη να ξεπεραστούν ξεπερασμένες αντιλήψεις. Παράδειγμα: δεν είναι δυνατόν όλες οι χώρες του κόσμου να αναζητούν ξένες επενδύσεις και η Ελλάδα να πολεμάει το κεφάλαιο. Δεν είναι δυνατόν σε όλο τον κόσμο να υπάρχει διασύνδεση επιχειρήσεων με πανεπιστήμια και κέντρα έρευνας και εμείς να πολεμάμε αυτές τις συνεργασίες.

Στην εποχή της γνώσης, ο σπάνιος πόρος δεν είναι το χρηματικό κεφάλαιο, αλλά το ανθρώπινο κεφάλαιο. Συνεπώς, «το διανοητικό κεφάλαιο, το συναισθηματικό κεφάλαιο και το κοινωνικό κεφάλαιο, αποτελούν τους πολυτιμότερους και τους σπάνιους πόρους της επιχείρησης» (Δημήτρης Μπουραντάς). Από τους ανθρώπους εξαρτώνται όλοι οι υπόλοιποι **συντελεστές παραγωγής** (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, επιχειρηματικότητα). Η Ελλάδα διαθέτει το **απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό**, διαθέτει λαμπρά μυαλά για να εισέλθει στην ομάδα των καινοτόμων χωρών. Και πράγματι, τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί αρκετές καινοτόμες και νεοφυείς επιχειρήσεις.

-«Στην επιτροπή καινοτομίας του ΣΕΒ οραματιζόμαστε μέσα στα επόμενα χρόνια να δούμε περισσότερα startups με ταχύτατη ανάπτυξη, μεγάλες ξένες εταιρείες να στήσουν κέντρα έρευνας στην Ελλάδα, τις ελληνικές επιχειρήσεις να μετασχηματίζονται σε εξαγωγικές και καινοτόμες και τα πανεπιστήμιά μας να δημιουργούν έρευνα που μεταφράζεται σε πατέντες με οικονομικό αντίκρουσμα» (Μάρκος Βερέμης, Άρθρο).

-«Η επιχειρηματική αξιοποίηση της ελληνικής έρευνας μπορεί να φέρει εντυπωσιακά αποτελέσματα σε σύντομο χρονικό διάστημα και να γίνει καταλύτης σημαντικής και γρήγορης ανάπτυξης για την Ελλάδα» (Χρήστος Ταραντίλης, πρόεδρος επιτροπής «Έρευνας και τεχνολογίας της βουλής, Άρθρο).

-«Αντί να ξορκίζουμε το 'American Dream', καλύτερα να εμπνεύσουμε το 'Ελληνικό Όνειρο' στους νέους μας!... Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι οι πλουσιότεροι άνθρωποι στον κόσμο δημιούργησαν τον πλούτο τους από μια επιτυχημένη ιδέα» (Ανδρέας Δρυμιώτης, Άρθρο).

-Πάρκο Καινοτομίας- Κέντρα Καινοτομίας. Ένας πλήρης οδηγός.*

Δράση «Κέντρα Ικανοτήτων» της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Καινοτομίας (ΓΓΕΚ).*

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

5. Εταιρική κοινωνική ευθύνη και αειφόρος ανάπτυξη

Προοργανωτής: «Μόνο εμείς από όλα τα είδη έχουμε καταφέρει να συλλάβουμε την πραγματικότητα της ζωής, να δούμε την ομορφιά της φύσης και να δώσουμε αξία στο άτομο. Μόνο εμείς έχουμε εκτιμήσει την αξία της ευσπλαχνίας μεταξύ των συνανθρώπων μας. Δεν θα μπορούσαμε να επεκτείνουμε τις ίδιες αξίες και στον έμβιο κόσμο που μας γέννησε;» (E.O.Wilson, Το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης).

Η **επιχείρηση είναι βασικός θεσμός** της κοινωνίας. Δεν λειτουργεί στο κενό αλλά εντός ορισμένης κοινωνίας. Ανάμεσα στην κοινωνία και στην επιχείρηση διαμορφώνονται σχέσεις αλληλεπίδρασης. Επιπλέον, μέσα στην επιχείρηση αναπτύσσονται σχέσεις και συμφέροντα. Επομένως, η ύπαρξη και η λειτουργία της επιχείρησης οφείλει αφενός να εξισορροπεί αυτά τα συμφέροντα και αφετέρου να υπηρετεί ή τουλάχιστον να μην συγκρούεται με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

Η επιχείρηση, έχει ορισμένη οργάνωση και λειτουργία. Ιδρύεται και λειτουργεί σύμφωνα με γραπτούς και άγραφους κανόνες. Συνήθως, κάθε επιχείρηση έχει το «καταστατικό της». Πολλές επιχειρήσεις, στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, έχουν **«κώδικα δεοντολογίας και επιχειρηματικής ηθικής»**, που περιλαμβάνει θέματα ακεραιότητας και διαφάνειας των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ο εν λόγω κώδικας δεσμεύει την επιχείρηση να δραστηριοποιείται σύμφωνα με τις αρχές του.

Η **κοινωνική ευθύνη** συνίσταται στην ενσωμάτωση, σε εθελοντική βάση, θεμάτων κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής μέριμνας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων καθώς και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη. Επομένως, η επιχείρηση οφείλει να:

- Ενεργεί σύμφωνα με την νομοθεσία και τους κανόνες που τη διέπουν.
- Βεβαιώνει ότι τα προϊόντα της δεν πλήττουν την υγεία των καταναλωτών.
- Κάνει χορηγίες προς τους εργαζόμενους και το κοινωνικό σύνολο.
- Συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην ευημερία του πληθυσμού.
- Προστατεύει το περιβάλλον, χρησιμοποιώντας ΑΠΕ, μηχανισμούς ανακύκλωσης αποβλήτων κτλ.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει συγκεκριμένη στρατηγική για την εταιρική κοινωνική ευθύνη. Προς τούτο καλεί τις εταιρείες να καθιερώσουν διαδικασίες για την ένταξη των κοινωνικών, περιβαλλοντικών και δεοντολογικών αρχών, αλλά και αρχών σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τα δικαιώματα του καταναλωτή, τόσο στην επιχειρηματική τους δραστηριότητα όσο και στη βασική στρατηγική τους. Υπάρχουν πολλοί επιχειρηματίες και πολλές επιχειρήσεις που ασκούν το έργο τους με **αίσθηση κοινωνικής ευθύνης**. Ίσως, η πιο απαραίτητη λέξη για τις **σχέσεις κράτους-επιχείρησης-εργαζομένων** και την πρόοδο των εργαζομένων και της επιχείρησης είναι η **«εμπιστοσύνη»**. Αν υπάρχει εμπιστοσύνη, παραμερίζονται χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες και υπάρχει πιο αποδοτικό αποτέλεσμα. Συνήθως, υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ κανόνων και εμπιστοσύνης. Δηλαδή, όσο περισσότερο οι άνθρωποι εξαρτώνται από κανόνες για να ρυθμίζουν τις σχέσεις τους, τόσο λιγότερο εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον και αντιστρόφως. Ίσως είναι ευκολότερο να εκτιμήσουμε την οικονομική αξία της εμπιστοσύνης, αν εξετάσουμε πως θα έμοιαζε ένας κόσμος χωρίς εμπιστοσύνη (F. Fukuyama). Αν υπάρχει εμπιστοσύνη, οι εργαζόμενοι απελευθερώνουν τις δημιουργικές τους δυνάμεις και αισθάνονται την εργασία τους ως δημιουργία και όχι ως αγγαρεία. Αυτή η δημιουργία διαχέεται εντός της επιχείρησης και κατ' επέκταση στην κοινωνία.

-Η αειφόρος ανάπτυξη αναφέρεται στην: «ανάπτυξη με στόχο την εξυπηρέτηση των αναγκών του παρόντος, αξιοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να μην υποθηκεύονται οι προοπτικές ανάπτυξης των μελλοντικών γενεών» (Brutland Report,1987).

Vincent Van Gogh, Ο σπορέας

Εικόνα-
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Επιχείρηση παραγωγής μεταξιού στο Σουφλί, αειφόρος ανάπτυξη

Εικόνα (ΜΑ)

-«Ποτέ μην αφήνεις το παρόν να προσδιορίσει το μέλλον... Οι επιχειρήσεις που εστιάζουν στο μέλλον είναι αυτές που δεν προσαρμόζονται στις εξελίξεις αλλά τις δημιουργούν. Συλλαμβάνουν ένα επιθυμητό μέλλον και το κάνουν να συμβεί» (Δημήτρης Μπουραντάς).

-Ο θεσμός της χορηγίας επινοήθηκε και υιοθετήθηκε για πρώτη φορά στην αθηναϊκή δημοκρατία του Κλεισθένη, στα τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ. Στην άνθησή του έφθασε, όμως, κατά τον χρυσό αιώνα του Περικλή. Ως πολιτισμικό αγα-

Με βάση την κοινωνική ευθύνη αναπτύσσεται και ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας. **Κοινωνική οικονομία** είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων (Ν. 4019/2011). Ως φορέας της κοινωνικής οικονομίας, θεσπίζεται η **κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση** (Κοιν.Σ.Επ.). Πρόκειται για σύγχρονη μορφή αστικού συνεταιρισμού με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα.

Αειφόρος ανάπτυξη σημαίνει διαρκής βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων με την ορθολογική χρήση των πόρων, χωρίς την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Η αειφόρος ανάπτυξη προϋποθέτει την ταυτόχρονη προστασία του περιβάλλοντος με την εφαρμογή **βασικών αρχών της αειφορίας**, όπως:

-Η αρχή της **βιωσιμότητας**, που απαγορεύει κάθε μείωση ή υποβάθμιση του φυσικού πλούτου, γιατί βρίσκεται ήδη σε οριακά επίπεδα.

-Η αρχή της **βιοποικιλότητας**, που αξιώνει την προστασία όλων των βιολογικών οργανισμών για τη διατήρηση της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

-Η αρχή της **κοινής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς**, που επιδιώκει τη διατήρηση της εν λόγω κληρονομιάς στο μέλλον.

-Η αρχή του **βιώσιμου αστικού περιβάλλοντος**, που επιδιώκει να αναστρέψει την υποβάθμιση των σύγχρονων πόλεων και μεγαλουπόλεων.

-Η αρχή της **ατομικής ευθύνης**, που καταλογίζει ευθύνη σε αυτόν που υποβαθμίζει το περιβάλλον, αφού «ο ρυπαίνων πληρώνει».

-Η αρχή της **οικολογικής συνείδησης**, που αποτελεί την εγγύηση για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η επιχείρηση για να επιβιώσει χρειάζεται διαρκή εκσυγχρονισμό. Όμως, ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός μειώνει τις θέσεις εργασίας. Ένας Η/Υ ή ένα ρομπότ κάνει την εργασία που έκαναν πριν λίγα χρόνια δεκάδες ή εκατοντάδες άτομα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να «χάνονται» αντίστοιχες θέσεις εργασίας, από όλους τους τομείς παραγωγής. Και εδώ προκύπτει ξανά η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων, γιατί οι εργαζόμενοι είναι άνθρωποι και χρειάζονται ανθρώπινη αντιμετώπιση. Η ανεργία είναι πρόβλημα οικονομικό και πολιτικό. Η πολιτική οφείλει να βρει ισορροπία ανάμεσα στην ανάγκη για αποτελεσματικότητα/ ανταγωνισμό των επιχειρήσεων και την ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη/ ισότητα.

Ο επιχειρηματίας αλλά και όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία παραγωγής και διανομής (μέτοχοι, στελέχη, εργαζόμενοι, προμηθευτές, πωλητές κτλ.) αναπτύσσουν δραστηριότητες εντός της κοινωνίας και επομένως έχουν **ευθύνη έναντι της κοινωνίας και του περιβάλλοντος**.

Επίσης, η παγκόσμια κοινότητα και τα επιμέρους κράτη χρειάζεται να εφαρμόζουν μια **πολιτική αειφόρου ανάπτυξης**. Δηλαδή, μιας ανάπτυξης που δεν μειώνει το βιοτικό επίπεδο της παρούσας γενιάς, αλλά και μεριμνά για τη διατήρηση ή/και βελτίωση των ρυθμών ανάπτυξης και στο μέλλον, καθώς και τη διατήρηση της ισορροπίας άνθρωπου-φύσης.

θό, πέρασε και στα ρωμαϊκά χρόνια και διατηρήθηκε. Επέζησε μέχρι τις μέρες μας, οπότε οι χορηγοί ονομάζονται ευεργέτες, φθάνοντας στο σήμερα, που η ανθρωπότητα μαστίζεται από τον κορωνοϊό, απειλώντας το πολυτιμότερο αγαθό, την ανθρώπινη ύπαρξη (Άντα Αποστολάκη, Εφ. Θάρρος Μεσσηνίας)

Άσκηση: Πώς πρέπει να υπολογίζεται ο μισθός του εργαζόμενου;

-Στον καθένα ανάλογα με την προσπάθειά του;

-Στον καθένα ανάλογα με την συνεισφορά του;

-Στον καθένα ανάλογα με την εμπειρία του;

-Στον καθένα ανάλογα με την εκπαίδευσή του;

-Στον καθένα ανάλογα με την αρετή του;

-Στον καθένα ανάλογα με τις ευθύνες που αναλαμβάνει;

-Στον καθένα ανάλογα με τους κινδύνους που αναλαμβάνει;

Το βουνό-ουράνιο τόξο στο Περού - Η ομορφιά της φύσης

Το ουράνιο τόξο

-«Θα συνειδητοποιήσουμε, επιτέλους, ότι το περιβαλλοντικό έγκλημα που συντελείται -και με δική μας υπαιτιότητα -εδώ και δεκαετίες- έχει ως θύματα όχι μόνον εμάς, αλλά πρωτίστως τις γενιές που έρχονται;» (Προκόπιος Παυλόπουλος, τ. πρόεδρος της δημοκρατίας, Άρθρο).

-Χρειάζεται μια νέα φιλοσοφία και στάση ζωής για ολιστικές υποδομές και υπηρεσίες που προάγουν τις έννοιες της βιωσιμότητας και της αειφόρου ανάπτυξης.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Γραμμικό και κυκλικό
οικονομικό μοντέλο»

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Καινοτομία και
κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων-
Εταιρική κοινωνική ευθύνη και αειφόρος ανάπτυξη»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:

- ___ Υπάρχει αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση ανθρώπου-φύσης.
- ___ Η κυκλική οικονομία μειώνει τη σπατάλη φυσικών πόρων.
- ___ Η γεωθερμία είναι Ανανεώσιμη Πηγή Ενέργειας.
- ___ Η κυκλική οικονομία παράγει άχρηστα προϊόντα.
- ___ Οι νεοφυείς επιχειρήσεις στηρίζονται στην καινοτομία.

2. Για την αειφόρο ανάπτυξη χρειάζονται (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Πράσινη ανάπτυξη
- β. Ανακύκλωση
- γ. Διαχείριση αποβλήτων
- δ. Κυκλική οικονομία
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Γραμμικό οικονομικό μοντέλο
- β. Επιχείρηση
- γ. Κυκλική οικονομία
- δ. Αειφόρος ανάπτυξη
- ε. Διαχείριση αποβλήτων

Β΄ στήλη

- ___ Πράσινη ανάπτυξη
- ___ Επαναχρησιμοποίηση προϊόντων
- ___ Ανακύκλωση
- ___ Σπατάλη φυσικών πόρων
- ___ Κοινωνική ευθύνη

- 4. Ποιες είναι οι συνέπειες της ρύπανσης στο περιβάλλον και στον άνθρωπο;
- 5. Πώς αξιολογείτε το υδρογόνο ως ανανεώσιμη πηγή ενέργειας;
- 6. Τι προβλέπει η πράσινη συμφωνία της Ε.Ε.;
- 7. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ γραμμικής και κυκλικής οικονομίας;
- 8. Να εξηγήσετε την κουλτούρα καινοτομίας και να αναφέρετε τους παράγοντες καινοτομίας για μια επιτυχημένη επιχείρηση.
- 9. Τι σημαίνει επιχειρείν και ποιες είναι οι νεοφυείς επιχειρήσεις;
- 10. Εξηγήστε την κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων.
- 11. Τι είναι η αειφόρος ανάπτυξη και πώς συνδέεται με την κυκλική οικονομία;
- 12. Να εξηγήσετε τέσσερις αρχές της αειφορίας.
- 13. Δραστηριότητα: Να ιδρύσετε μια «εικονική ενεργειακή κοινότητα». Προϋποθέσεις ίδρυσης: είδος ενέργειας/ενεργειών, κόστος ίδρυσης, αντιδράσεις από μεγάλους παραγωγούς, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα κτλ. Εάν αποδειχθεί ότι το εγχείρημα έχει όφελος, και μάλιστα μεγάλο, να συντάξετε μια επιστολή με τα επιχειρήματά σας προς τη διεύθυνση του σχολείου ή τον δήμο σας για «αυτόνομη παραγωγή ενέργειας» από το σχολείο σας.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ – 4 ώρες

1. Η μετανάστευση ως διαχρονικό φαινόμενο
 - 1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης
2. Κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης
3. Οι πρόσφυγες και η Συνθήκη του Σένγκεν
4. Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση
 - 4.1. Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη και η πρόσληψή τους
 - 4.2 Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του «άλλου»

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να εξηγούν τα αίτια της μετανάστευσης και να προσδιορίζουν τις (θετικές και αρνητικές) συνέπειες που προκύπτουν για το άτομο, τη χώρα προέλευσης και τη χώρα προορισμού.
- Να περιγράφουν τις διαχρονικές μεταναστευτικές ροές των Ελλήνων.
- Να διακρίνουν τις έννοιες του μετανάστη και του πρόσφυγα.
- Να διακρίνουν το νομικό καθεστώς που διέπει την ιδιότητα του μετανάστη και την ιδιότητα του πρόσφυγα.
- Να αναστοχαστούν τις κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις των προσλήψεων της «αλληλεγγύης» και της «δικαιοσύνης».
- Να διερωτηθούν για τις στάσεις τους έναντι των εκάστοτε «άλλων».
- Να συνειδητοποιήσουν ότι ο διάλογος, η εμπιστοσύνη και η συνεργασία οδηγούν στην καλλιέργεια της αλληλεγγύης και βελτιώνουν τους όρους της κοινωνικής συμβίωσης.
- Να διακρίνουν τις νομικές έννοιες του ημεδαπού και του αλλοδαπού.

Βασική ορολογία

Μετανάστης	Πρόσφυγας	Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα
Εσωτερική μετανάστευση	Συνθήκη Σένγκεν	Παγίδα της φτώχειας
Διεθνής μετανάστευση	Συνθήκη Γενεύης	Αλληλεγγύη γενεών
Χώρες προέλευσης	Ύπατη Αρμοστεία για τους	Ανθρώπινα δικαιώματα
Χώρες υποδοχής	Ύπατη Αρμοστεία του	Προστασία ανθρωπίνων
Αστικοποίηση	ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες	δικαιωμάτων
Πολιτική ανοιχτών συνόρων	Εθνική Στρατηγική Ένταξης	Frontex
	Δομές φιλοξενίας/ προσωρινής υποδοχής	

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Η μετανάστευση ως διαχρονικό
φαινόμενο»

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Οι πρόσφυγες και η Συνθήκη
του Σένγκεν»

1. Η μετανάστευση ως διαχρονικό φαινόμενο

1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης

Προοργανωτής: «Να σεβόμαστε πραγματικά τα δικαιώματα και τον ανθρωπισμό του ισλαμικού κόσμου, αλλά και να επιτύχουμε να σέβονται και εκείνοι τις παραδόσεις μας, όταν έρχονται να ζήσουν στις χώρες μας...

Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί των χωρών μας θα πρέπει να υπόκεινται στους νόμους της χώρας όπου διαβιούν και να μην μπορούν να τους παρακάμπτουν, επικαλούμενοι ως ανώτερη αρχή τη θρησκεία τους ή άλλες τυχόν ευαισθησίες τους» (Βασίλειος Μαρκεζίνης, Σκιές από την Αμερική).

Μετανάστευση είναι η προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση ατόμων ή ομάδων σε άλλο τόπο. Πρόκειται για την γεωγραφική κινητικότητα του πληθυσμού. Οι μετακινήσεις πληθυσμών, άλλοτε ειρηνικές και άλλοτε βίαιες, είναι χαρακτηριστικό της Ιστορίας. Η μετανάστευση, λοιπόν, δεν είναι φαινόμενο της εποχής μας, υπήρχε από παλιά. Είναι γνωστοί οι αποικισμοί των Ελλήνων της αρχαιότητας, κυρίως, τον **Εύξεινο Πόντο** και στην **Κάτω Ιταλία και Σικελία**. Τρεις χιλιάδες χρόνια περίπου έχουν περάσει και οι Έλληνες συνεχίζουν να ζουν τόσο στον Εύξεινο Πόντο όσο και στη Νότιο Ιταλία και Σικελία.

Στον σύγχρονο κόσμο, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα (δεκαετία του 1890) άρχισαν να δημιουργούνται **ελληνικές κοινότητες** σε όλο τον κόσμο. Ένας καινούργιος προορισμός ήταν και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Νέα Υόρκη, Σικάγο κτλ.). Τον 20^ο αιώνα η μετανάστευση Ελλήνων συνεχίστηκε, κυρίως, προς τις ΗΠΑ, αλλά και στην Αυστραλία και στην Ευρώπη, κυρίως προς την Γερμανία.

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (1989), η Ελλάδα έγινε χώρα υποδοχής μετακινούμενων πληθυσμών-μεταναστών και προσφύγων, αρχικά από την Αλβανία και τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και αργότερα από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας. Μεταξύ αυτών που ήλθαν στην Ελλάδα ήταν και οι **ομογενείς της Αλβανίας και οι Ελληνοπόντιοι**. Μετά τη χρεωκοπία της Ελλάδας (2010) 500.000 περίπου Έλληνες, κυρίως νέοι με πολλά προσόντα, έφυγαν από την Ελλάδα προς κάθε κατεύθυνση. Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό ως «**διαρροή εγκεφάλων**» (brain drain)». Επίσης, από το τέλος του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα υπάρχει ένα κύμα μεταναστών και προσφύγων από Ασία και Αφρική προς τη Δύση, κυρίως στην Ευρώπη και δευτερευόντως σε Αμερική, Καναδά, Αυστραλία.

Η μετανάστευση διακρίνεται στις εξής **κατηγορίες**:

α) Προσωρινή ή μόνιμη, ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής στον διαφορετικό τόπο εγκατάστασης.

β) Εκούσια ή αναγκαστική, ανάλογα με το αν η μετανάστευση γίνεται με τη βούληση των μετακινούμενων ή επιβάλλεται από το κράτος, χωρίς ή με ελάχιστα περιθώρια επιλογής (ανταλλαγές πληθυσμού, πιέσεις μειονοτήτων, απελάσεις, κλπ.).

γ) Εσωτερική ή διεθνής, ανάλογα με το αν η μετανάστευση γίνεται εντός των ορίων ή έξω από τα όρια του κράτους. Ειδικότερα:

Εσωτερική μετανάστευση είναι η προσωρινή ή μόνιμη αλλαγή του τόπου εγκατάστασης μέσα στα όρια της επικράτειας (κράτους).

Διεθνής ή εξωτερική μετανάστευση είναι η προσωρινή ή μόνιμη αλλαγή του τόπου εγκατάστασης, έξω από τα όρια της επικράτειας. Στη διεθνή μετανάστευση λαμβάνεται υπόψη η μετακίνηση από την Ελλάδα προς το εξωτερικό και από το εξωτερικό προς την Ελλάδα.

Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο παρατηρείται στη χώρα μας έντονη εσω-

-«Οι προκαταλήψεις ανθούν στο σκοτάδι και πεθαίνουν στο φως» (Δόμνα Μιχαηλίδου, Συνέντευξη).

-14.000 παιδιά προσφύγων φοιτούν στο ελληνικό σχολείο.

-Ο «Κόμβος Αριστείας για το Άσυλο και τη Μετανάστευση» του Πανεπιστημίου Αθηνών συνεργάζεται με το πανεπιστήμιο Χάρβαρντ σε θέματα μετανάστευσης.

-«Για τους φτωχούς της Γης, η μετανάστευση είναι ο τρόπος φυγής από τη στέρηση και τα βάσανα. Και η έγνοια για τους συνανθρώπους πρέπει -ή θα έπρεπε- να είναι στη σκέψη και στη συνείδηση όλων» και επομένως να παρέχονται στους φτωχούς οι ευκαιρίες και οι απολαύσεις των πιο προηγμένων χωρών» (J.K. Galbraith, Η καλή κοινωνία).

-«Το να διαπιστώσει κανείς ξαφνικά ότι η γειτονιά του άλλαξε χαρακτήρα, με την προσέλευση κοινωνικά και πολιτισμικά διαφορετικών γειτόνων, δεν αξιολογείται με όρους φιλανθρωπίας ή δικαίου. Αξιολογείται κυρίως υπό το πρίσμα του τρόπου και της καθημερινότητας του βίου ή των επιπτώσεων που έχει στην εθνική συλλογικότητα» (Γιώργος Κοντογιώργης, Κομματοκρατία και Δυναστικό Κράτος).

-Διακίνηση μεταναστών:

Σύμφωνα με την αστυνομία, οι κατηγορούμενοι είχαν ιδρύσει ένα «ταξιδιωτικό πρακτορείο» διακινητών. Το κόστος μεταφοράς ποικίλει ανάλογα με το μέσο-τον τρόπο μεταφοράς (στεριά, θάλασσα, αέρας) και κυμαίνεται συνήθως από 2.000 έως 5.000 ευρώ (Ημερήσιος Τύπος).

-«Ναυάγιο Πύλου: οι Άγιοι μετανάστες αδελφοί μας» (Ιωάννης Μπουγάς, Θεολόγος, Άρθρο).

τερική μετανάστευση. **Αιτία:** η συγκέντρωση όλων των δραστηριοτήτων, οικονομικών, πολιτιστικών, κοινωνικών σε δύο βασικά κέντρα, Αθήνα και Θεσσαλονίκη, και αντιστοίχως η πλήρης εγκατάλειψη της υπαίθρου. Στην πορεία του χρόνου δημιουργήθηκαν και άλλα οικονομικά – βιομηχανικά κέντρα (π.χ. Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο), οπότε άρχισε ροή του πληθυσμού και προς τα κέντρα αυτά. Επίσης, συνεχίστηκε η μετακίνηση πληθυσμού προς τις πόλεις, κυρίως τις πρωτεύουσες των νομών.

Μεγάλη ήταν και η εξωτερική μετανάστευση. Την πενταετία 1962-66, μετανάστευσαν 500 χιλιάδες περίπου άτομα προς Γερμανία, Αυστραλία, ΗΠΑ κτλ. Η συντριπτική πλειονότητα των μεταναστών ήταν αγρότες. **Αιτία:** οι περισσότεροι αγρότες δεν είχαν ή είχαν ελάχιστο κλήρο και γιατί υπήρχε πλήρης εγκατάλειψη και κατ' επέκταση πλήρης υπανάπτυξη της υπαίθρου. Η μετανάστευση είναι ένα σύνθετο οικονομικό, δημογραφικό, πολιτισμικό και πολιτικό φαινόμενο. **Τα αίτια** που προκαλούν την μετανάστευση, διακρίνονται σε:

α) Φυσικά. Φυσικές συνθήκες, όπως πλημμύρες, ξηρασίες, σεισμοί, κλπ. αναγκάζουν τους πληθυσμούς των περιοχών που επλήγησαν να αλλάξουν τόπο εγκατάστασης.

β) Δημογραφικά. Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, κυρίως σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας, και η έλλειψη μέσων διαβίωσης αναγκάζει πληθυσμούς σε μετακίνηση.

γ) Οικονομικά. Οι ανύπαρκτες ή περιορισμένες οικονομικές δραστηριότητες, η αδυναμία εύρεσης εργασίας, η οικονομική υπανάπτυξη μιας περιοχής, είναι παράγοντες που αναγκάζουν τα άτομα να φύγουν για άλλη περιοχή.

δ) Πολιτικά. Η καταπίεση εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, οι πολεμικές συρράξεις, οι διώξεις πολιτικών αντιπάλων κλπ., **εξαναγκάζουν** άτομα και ομάδες να φύγουν για άλλους τόπους.

ε) Πολιτισμικά. Οι φυλετικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές διαφορές, όταν οδηγούνται σε σύγκρουση, **εξαναγκάζουν** τις μειονότητες σε μετανάστευση.

Στις τρεις πρώτες περιπτώσεις οι μετανάστες με τη θέλησή τους «αναγκάζονται» για διάφορους λόγους να μεταναστεύσουν. Στις δύο άλλες περιπτώσεις, χωρίς τη θέλησή τους, εξαναγκάζονται να μεταναστεύουν. Τα «κύματα» **μεταναστών** από τις αναπτυσσόμενες προς τις αναπτυγμένες χώρες αποτελούν μια νέα πραγματικότητα. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες έχουν ενδογενή προβλήματα, όπως η αύξηση του πληθυσμού, η διαφθορά, οι μεγάλες ανισότητες κτλ. Άρα, χρειάζεται να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα. Οι αναπτυγμένες χώρες έχουν τις δικές τους ευθύνες, αφού εκμεταλλεύονται οικονομικά τις αναπτυσσόμενες (π.χ. αγοράζουν φθηνά αγροτικά προϊόντα και πωλούν ακριβά βιομηχανικά προϊόντα). Οι πλούσιες χώρες χρειάζεται να βοηθήσουν τις φτωχές για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και τα προβλήματα που δημιουργεί ο υπερπληθυσμός στις φτωχές χώρες.

Το πρόβλημα της μετανάστευσης αντιμετωπίζεται δύσκολα. Οι χώρες προέλευσης είναι φτωχές και ο πληθυσμός μεταναστεύει, αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Έτσι ενεργούν οι άνθρωποι σε όλη την ιστορική τους πορεία. Οι χώρες υποδοχής, κυρίως οι μικρές και φτωχές, είναι ανέτοιμες να δεχτούν τα «κύματα» των μεταναστών. Πώς να διαχειριστεί κανείς βασικές ανάγκες και βασικά συναισθήματα των μεταναστών, όπως είναι: ο φόβος, η ανασφάλεια, η επιβίωση, η ανεργία, η υγεία, η θλίψη, το αβέβαιο μέλλον, οι μνήμες και η νοσταλγία για την πατρίδα;

-Τα συμβούλια ένταξης μεταναστών και προσφύγων.

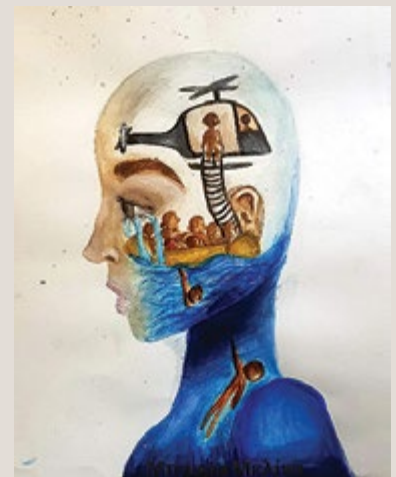
Σε κάθε δήμο συγκροτείται και λειτουργεί με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, συμβούλιο ένταξης μεταναστών και προσφύγων ως συμβουλευτικό όργανο του δήμου για την ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων στην τοπική κοινωνία.

-Τα κέντρα ένταξης μεταναστών λειτουργούν ως παραρτήματα των κέντρων κοινότητας των δήμων. Οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο μπορούν να κάνουν μαθήματα ελληνικής γλώσσας και στοιχείων ελληνικής Ιστορίας και ελληνικού πολιτισμού.

Εικ.: Θεατροπαιδαγωγικές δραστηριότητες για την ευαισθητοποίηση στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων.

Πηγή: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ

Μελίνα Μπούρα, Μετανάστευση
Καλλιτεχνικό Γυμνάσιο Περιστερίου

Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

2. Κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης

Η εσωτερική και η διεθνής μετανάστευση έχει **συνέπειες για τις χώρες προέλευσης και για τις χώρες υποδοχής**, ανάλογα με την κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση της κάθε χώρας. Αλλά, μην ξεχνάμε ότι μεταναστεύει πληθυσμός από τις φτωχές προς τις πλούσιες χώρες, για μια καλύτερη ζωή. Η Ελλάδα υπήρξε και χώρα προέλευσης και χώρα υποδοχής μεταναστών. Ειδικότερα:

α) Εσωτερική μετανάστευση. Κύρια συνέπεια της εσωτερικής μετανάστευσης είναι η **αστικοποίηση ή αστυφιλία**. Παρατηρείται σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Όμως, μοναδικό ελληνικό φαινόμενο είναι η συγκέντρωση του μισού σχεδόν πληθυσμού σε δύο πόλεις (Αθήνα, Θεσσαλονίκη). Η **αστικοποίηση** έχει (και για την Ελλάδα) πολλές **αρνητικές συνέπειες**, όπως:

-Δημογραφικές. Ανατροπή της ισορροπίας των φύλων. Συνήθως, περισσότερες γυναίκες φεύγουν από την ύπαιθρο προς τις πόλεις. Γι' αυτό, στην ύπαιθρο πλεονάζουν οι άνδρες, ενώ στις πόλεις πλεονάζουν οι γυναίκες.

-Οικονομικές. Υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε λίγες πόλεις και ερήμωση πολλών περιοχών της περιφέρειας. Επιπλέον, στις αναπτυσσόμενες χώρες, η συγκέντρωση πληθυσμού στις πόλεις και η αναζήτηση εργασίας οδηγεί σε πλήθος παρασιτικών δραστηριοτήτων.

-Κοινωνικές. Στις μεγαλουπόλεις υπάρχουν έντονοι ρυθμοί ζωής και ως εκ τούτου αύξηση του κοινωνικού άγχους. Υπάρχουν απρόσωπες σχέσεις και δυσχέρεια επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Υπάρχει αύξηση φαινομένων κοινωνικής παθολογίας (ναρκωτικά, πορνεία, χούλιγκανς, εγκληματικότητα κάθε μορφής).

β) Διεθνής μετανάστευση. Η διεθνής μετανάστευση έχει ευνοϊκές και δυσμενείς συνέπειες. Οι **ευνοϊκές συνέπειες** είναι:

-Δημογραφικές. Οι χώρες προέλευσης συνήθως έχουν υπερπληθυσμό και η μετανάστευση αποτελεί μια διέξοδο. Αντίθετα, οι χώρες υποδοχής έχουν υπογεννητικότητα και η μετανάστευση αποτελεί μια λύση.

-Οικονομικές. Το πλεονάζον εργατικό δυναμικό βρίσκει διέξοδο σε άλλες χώρες, αλλά υπάρχει και εισροή συναλλάγματος από τα εμβάσματα των μεταναστών. Επιπλέον, υπάρχει ειδικευση και απόκτηση τεχνικών εμπειριών από τους μετανάστες. Ενώ οι χώρες υποδοχής αποκτούν το αναγκαίο εργατικό δυναμικό.

-Κοινωνικές. Εφόσον υπάρχει ένταξη των μεταναστών στις χώρες υποδοχής, εμπλουτίζεται η κοινωνία με νέες παραδόσεις, ήθη και έθιμα, που αυξάνουν την πολιτισμική πολυμορφία.

Οι **δυσμενείς συνέπειες** είναι πιο έντονες, όταν υπάρχει μαζική, χωρίς πρόγραμμα, μετανάστευση. Οι χώρες υποδοχής αδυνατούν να προσφέρουν τα αναγκαία στους μετανάστες και να τους εντάξουν στη χώρα τους. Ειδικότερα, οι δυσμενείς συνέπειες είναι:

-Δημογραφικές. Στις χώρες προέλευσης υπάρχει μείωση του πληθυσμού και ανατρέπεται η ισορροπία των φύλων (μεταναστεύουν περισσότεροι άνδρες) με άμεση επίπτωση τη μείωση της γεννητικότητας.

-Οικονομικές. Η μετανάστευση οικονομικού ενεργού πληθυσμού δημιουργεί πρόβλημα στενότητας εργασίας. Η μετανάστευση ανθρώπων με γνώσεις και δεξιότητες, αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της χώρας προέλευσης.

-Κοινωνικές. Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα, όπως

-Τον Νοέμβριο 2021 η Λευκορωσία συγκέντρωσε μετανάστες από την Μέση Ανατολή και προσπάθησε να τους προωθήσει στην Πολωνία. Η Πολωνία αντέδρασε και προστάτεψε τα σύνορά της. Επαναλήφθηκε στην Πολωνία αυτό που είχε συμβεί το 2020 στην Ελλάδα, όταν η Τουρκία άνοιξε τα σύνορα και προώθησε μετανάστες στην Ελλάδα. Η Ελλάδα με την συμπαράσταση της Ε.Ε. αντέδρασε και προστάτεψε τα σύνορά της, που είναι και σύνορα της Ε.Ε.

Η τακτική αυτή της Λευκορωσίας αφύπνισε αλλά και εξόργισε τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Όλοι πλέον μιλούν για παραβίαση των συνόρων της Ε.Ε. Μάλιστα, ο ύπατος εκπρόσωπος της Ε.Ε. για την εξωτερική πολιτική και ασφάλειας ανέφερε την ανάγκη σχηματισμού μια ευρωπαϊκής δύναμης ταχείας επέμβασης προς αντιμετώπιση εξωτερικών απειλών. Αυτό θέλει και η Ελλάδα (Ημερήσιος Τύπος).

-Κώδικας μετανάστευσης (Ν.5038/2023, άρθρο 1):

Σκοπός του παρόντος είναι η αναμόρφωση του Κώδικα Μετανάστευσης και η συμπερίληψη σε αυτόν του συνόλου των αδειών διαμονής που χορηγούνται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές σε πολίτες τρίτων χωρών, ώστε να διασφαλίζονται η πληρέστερη ανταπόκριση της μεταναστευτικής πολιτικής στις σύγχρονες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής οικονομίας, καθώς και η απλούστευση, η διαφάνεια, η αποτελεσματικότητα και η ταχύτητα των διαδικασιών.

Rouault, Γλυκιά μου πατρίδα που είσαι; Εθνική Πανακοθήκη*

εύρεση εργασίας και κατοικίας, εκπαίδευσης των παιδιών, ένταξης στη νέα κοινωνία κτλ. Επίσης, αν ληφθεί υπόψη ότι η μεγάλη πλειονότητα των μεταναστών προέρχεται από αγροτικές περιοχές, εύκολα γίνονται αντιληπτά τα προβλήματα που δημιουργεί η μετάβαση από την αγροτική στη μετα-βιομηχανική κοινωνία, η απασχόληση από το χωράφι στο εργοστάσιο. Τα προβλήματα είναι πιο έντονα, όταν οι μετανάστες προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς και δεν επιθυμούν την ένταξή τους στη νέα κοινωνία, διαμορφώνοντας «γκέτο» και ζώντας στο περιθώριο. Επίσης, σε κάποιες χώρες υπάρχει αντίδραση της κοινής γνώμης, ακόμα και οργανωμένων κομμάτων, αλλά και πράξεις βίας εναντίον των μεταναστών.

- Πολιτικές. Η χρησιμοποίηση των μεταναστών από κάποια κράτη (π.χ. Τουρκία) ως εργαλείο για να επιτύχουν γεωπολιτικούς* σκοπούς. Την ίδια περίπου εποχή αναπτύχθηκε και ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός* του Ισλάμ, που επηρέασε πολλές περιοχές του κόσμου.

Όσον αφορά την Ελλάδα, η **αθρόα και παράτυπη μετανάστευση** προς την Ελλάδα έχει **επιπτώσεις**, όπως:

- α) Η δημογραφική διαφοροποίηση του πληθυσμού σε κάποιες περιοχές.
- β) Η αδυναμία παροχής των αναγκαίων από το κράτος πρόνοιας.
- γ) Η χρησιμοποίηση των μεταναστών/προσφύγων για γεωπολιτικές επιδιώξεις της Τουρκίας (Θράκη, νησιά κτλ.).

Η αντιμετώπιση του μεταναστευτικού προβλήματος είναι δύσκολη. Από τη μια υπάρχει η ανθρωπιστική πλευρά και από την άλλη οι επιπτώσεις. Η χώρα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα. Οποιαδήποτε μικρή χώρα, δεν αντέχει εκατομμύρια μετανάστες. Επίσης, δεν μπορεί να μην προστατεύει τα σύνορά της.

Η **πολιτική των ανοιχτών συνόρων** για όλους τους μετανάστες του πλανήτη είναι ουτοπική, εξωπραγματική, γιατί τότε θα δυστυχήσουν και οι Έλληνες και οι μετανάστες. Η λύση είναι οι πλούσιες χώρες να βοηθήσουν τις φτωχές να αναπτυχθούν, ώστε οι άνθρωποι να παραμείνουν στις χώρες τους. Άρα, η πολιτεία αναγκάζεται να λαμβάνει μέτρα, όπως:

- Φύλαξη χερσαίων και θαλασσίων συνόρων.
- Κατασκευή φράχτη σε όλο το μήκος του Έβρου.
- Συνεργασία με την Frontex στα θαλάσσια σύνορα.
- Δημιουργία κέντρων κράτησης μεταναστών με στόχο την παραμονή τους, εφόσον πληρούν τα παρακάτω κριτήρια.

Διάφορες χώρες εφαρμόζουν μια **μεταναστευτική πολιτική με κριτήρια**, όπως: **1) Όριο στον αριθμό** των εισερχομένων μεταναστών, **2) Κριτήρια παροχής άδειας εγκατάστασης**, με κύριο κριτήριο την αξιοποίηση του αλλοδαπού στην οικονομία. Επομένως, ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών πρέπει να είναι περιορισμένος και να προσδιορίζεται με κριτήριο την χρησιμότητα των μεταναστών για την ελληνική οικονομία. Αυτό επιβάλλει όχι μόνο το συμφέρον της χώρας, αλλά και το αίσθημα ανθρωπισμού προς τους μετανάστες. Αν εισέλθουν στη χώρα εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες, η χώρα δεν θα μπορέσει να τους προσφέρει τα στοιχειώδη. Έτσι θα έχουν προβλήματα και οι μετανάστες και οι Έλληνες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για να αντιμετωπίσει το μεταναστευτικό πρόβλημα, έχει θεσπίσει μια **κοινή ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης**. Βέβαια, μεγάλο πρόβλημα έχουν οι χώρες που βρίσκονται στα σύνορα της Ε.Ε., όπως η Ελλάδα, η Ιταλία κτλ. Πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχουν διαμορφώσει προγράμματα ένταξης των μεταναστών. Αλλά το ερώτημα είναι: οι μετανάστες θέλουν να ενταχθούν στη νέα τους κοινωνία;

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ)

-Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου*

-Ο ΔΟΜ εργάζεται για τη διαχείριση της μετανάστευσης, της ανάπτυξης, της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, της οικειοθελούς επιστροφής, της υγείας των μεταναστών, της βοήθειας σε ευάλωτους μετανάστες και της διαχείρισης των συνόρων.

-Σύμφωνα με τον ΔΟΜ:

- 281 εκατ. μετανάστες στον κόσμο το 2020.
- 3,6% του παγκόσμιου πληθυσμού.
- 717 δις δολάρια που μεταφέρθηκαν παγκοσμίως από μετανάστες και διασπορά.
- 164 εκατ. μετανάστες εργάτες.

-Κυριότερες χώρες προέλευσης μεταναστών:

Συρία: 6,7 εκατ.
Βενεζουέλα: 4 εκατ.
Αφγανιστάν: 2,6 εκατ.
Νότιο Σουδάν: 2,2 εκατ.
Μιανμάρ: 1,1 εκατ.
Πηγή: Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

3. Οι πρόσφυγες και η Συνθήκη του Σένγκεν

Προοργανωτής: οι διαπολιτισμικοί μεσολαβητές μεσολαβούν ανάμεσα σε άτομα ή/και ομάδες με διαφορετικές πολιτισμικές αντιλήψεις και πρακτικές προκειμένου να εξασφαλίσουν τη μεταξύ τους ισότιμη επικοινωνία και να διευκολύνουν τη διαπολιτισμική κατανόηση. Όταν παρέχουν τις υπηρεσίες τους οφείλουν:

- Να σέβονται τα δικαιώματα όλων των ατόμων.
- Να τηρούν το απόρρητο.
- Να μην συνηγορούν υπέρ της μιας ή άλλης πλευράς.
- Να προσπαθούν να επιλύονται οι παρανοήσεις.

Το 1951 ψηφίστηκε η **Συνθήκη της Γενεύης** για τους πρόσφυγες και δημιουργήθηκε η **ύπατη αρμοστέα για τους πρόσφυγες του ΟΗΕ**. Στη Συνθήκη της Γενεύης, που έχει επικυρωθεί και από την Ελλάδα, δίνεται ο εξής ορισμός του πολιτικού πρόσφυγα: **Πρόσφυγας** είναι κάθε πρόσωπο που, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας είναι υπήκοος και δεν μπορεί ή, λόγω φόβου, δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας αυτής.

Χρειάζεται να γίνει **διάκριση** ανάμεσα στους μετανάστες και στους πρόσφυγες. Οι μετανάστες μεταναστεύουν, κυρίως, για **λόγους οικονομικούς**, για εύρεση εργασίας και για μια καλύτερη ζωή. Οι πρόσφυγες μεταναστεύουν, κυρίως, για **λόγους πολιτικούς**, ζητώντας πολιτικό άσυλο. Υπάρχουν καθεστώτα που διώκουν, φυλακίζουν και δολοφονούν πολιτικούς αντιπάλους. Και αυτοί που υφίστανται τέτοια μεταχείριση προστατεύονται από διεθνείς συνθήκες. Βέβαια, υπάρχουν και πολλά άτομα, που δεν υφίστανται αυτές τις καταστάσεις, και ισχυρίζονται ότι είναι πρόσφυγες για να λάβουν πολιτικό άσυλο, για να έχουν ευμενή μεταχείριση.

Η Ελλάδα έχει αναπτύξει για τους μετανάστες/πρόσφυγες μια «**εθνική στρατηγική ένταξης**». Ως **κοινωνική ένταξη** ορίζεται η διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας προσαρμογής των μεταναστών και των προσφύγων καθώς και της κοινωνίας υποδοχής, με στόχο τη δημιουργία κοινωνιών με αλληλοκατανόηση, κοινωνική συνοχή και κοινωνική ειρήνη. Στο πλαίσιο αυτό η χώρα μας:

- Διασφαλίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ατόμων που διαμένουν στη χώρα με όρους σεβασμού.
- Ενισχύει την αμοιβαία κατανόηση και αποδοχή καθώς και την κοινωνική συνοχή.

Η χώρα μας έχει αναπτύξει **δομές φιλοξενίας/ προσωρινής υποδοχής**. Οι δομές βρίσκονται σε διάφορες περιοχές της χώρας και παρέχουν προσωρινή διαμονή σε πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς (χωρίς ιθαγένεια) οι οποίοι έχουν υποβάλει αίτημα για άσυλο. Επίσης, φιλοξενούν μέλη της οικογένειάς τους, καθώς και ασυνόδευτους ή μη ανηλίκους και όσους ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Οι δομές προσφέρουν υπηρεσίες που αφορούν τη στέγαση και σίτιση, την ενημέρωση των φιλοξενουμένων για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στη χώρα, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, την παροχή βασικών ειδών ατομικής υγιεινής, ένδυσης και υπόδησης, την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας καθώς και την πρόσβαση σε προγράμματα εκπαίδευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων. Επίσης, η χώρα μας παίρνει διάφορα **μέτρα ένταξης** για πρόσφυγες και μετανάστες. Επί παραδείγματι:

-**Υπατη Αρμοστέα του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες***

-**Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες***

-Το γραφείο της Υπατης Αρμοστέας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα λειτουργεί από το Μάρτιο του 1952. Συνεργάζεται με τις κρατικές αρχές, μη κυβερνητικές οργανώσεις και άλλους φορείς με στόχο τη διασφάλιση της προστασίας των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο.

-**Αρμόδιες υπηρεσίες για πρόσφυγες:**

Η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης καταγράφει τα στοιχεία και τις ανάγκες όσων μεταναστών/προσφύγων εισέρχονται στην Ελλάδα χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις.

Η Υπηρεσία Ασύλου είναι αρμόδια για την εξέταση των αιτημάτων διεθνούς προστασίας.

Η Αρχή Προσφυγών εξετάζει τις προσφυγές κατά αποφάσεων της υπηρεσίας ασύλου που απορρίπτουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας.

-**20 Ιουνίου, Παγκόσμια Ημέρα Προσφύγων:**

αυτή την παγκόσμια ημέρα προσφύγων καλούμε τις κοινότητες και τις κυβερνήσεις να συμπεριλάβουν τους πρόσφυγες στην ιατρική φροντίδα, την εκπαίδευση και τον αθλητισμό (Υπατη Αρμοστέα του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες).

-**Πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες**, όπως η ενημέρωση και η διευκόλυνση της πρόσβασης των νεοεισερχόμενων μεταναστών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε αγαθά και υπηρεσίες.

-**Προώθηση της ένταξης στην εκπαίδευση**, όπως η υποστήριξη της ένταξης των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα και των ενηλίκων στη μη τυπική εκπαίδευση.

-**Συμμετοχή στα κοινά**, όπως η προώθηση και διευκόλυνση της συμμετοχής των πολιτών τρίτων χωρών στα κοινά με στόχο την ένταξή τους στη δημόσια ζωή της χώρας.

Το 1985 υπεγράφη η **Συνθήκη του Σένγκεν** ανάμεσα σε πέντε κράτη-μέλη της τότε ΕΟΚ (Βέλγιο, Ολλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Λουξεμβούργο). Στόχος της ήταν η προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων στα κράτη που υπέγραψαν τη συμφωνία, καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία. Στην πορεία εντάχθηκαν στη Συνθήκη Σένγκεν όλες οι χώρες της Ε.Ε., εκτός από την Ιρλανδία. Επίσης, συμμετέχουν και χώρες εκτός Ε.Ε. (Ισλανδία, Νορβηγία, Ελβετία, Λιχτενστάιν).

Οι κανόνες του Σένγκεν καταργούν τους ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, αλλά εναρμονίζουν και ενισχύουν την προστασία των εξωτερικών συνόρων της περιοχής. Αφού εισέλθουν στον χώρο Σένγκεν, οι άνθρωποι μπορούν να ταξιδεύουν από τη μία χώρα στην άλλη, χωρίς να υποβάλλονται σε συνοριακούς ελέγχους.

Σήμερα, η συνθήκη Σένγκεν αποτελεί έναν ολοκληρωμένο τομέα πολιτικής της Ε.Ε. και **επιδιώκει**:

- Την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων των κρατών-μελών εντός της Ε.Ε.
- Την ασφάλεια εντός της Ε.Ε. με την εφαρμογή ενιαίων κριτηρίων στους ελέγχους για την είσοδο πολιτών χωρών εκτός Σένγκεν.
- Τη συνεργασία μεταξύ των εθνικών αστυνομικών και δικαστικών αρχών και χρήση εξελιγμένων συστημάτων ανταλλαγής πληροφοριών.

Η Ε.Ε. για να αντιμετωπίσει φαινόμενα τρομοκρατίας, το οργανωμένο έγκλημα, τις μεγάλες μεταναστευτικές μετακινήσεις κτλ. έχει αναπτύξει ένα **κεντρικό σύστημα πληροφοριών** μεγάλης κλίμακας. Έτσι, γίνονται έλεγχοι προσώπων και αντικειμένων στα εξωτερικά σύνορα της ζώνης Σένγκεν και ενισχύεται η επιβολή του νόμου.

Η διαχείριση της μετανάστευσης και η **ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων** συνιστά σημαντική πρόκληση για την Ευρώπη. Οι αυξημένες ροές μεταναστών και η χρησιμοποίηση των μεταναστών από διάφορες χώρες για να ασκήσουν πίεση στην Ε.Ε. και να επιτύχουν **πολιτικούς στόχους** (Τουρκία το 2020, Λευκορωσία το 2021) οδήγησαν στη **λήψη μέτρων**, όπως:

-Η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού οργανισμού συνόρων και ακτοφυλακής (Frontex) και η ενίσχυση με μόνιμο σώμα 10.000 συνοριοφυλάκων μέχρι το 2027 για την ενίσχυση της ασφάλειας της Ευρώπης.

-Το νέο σύστημα καταχώρησης δεδομένων εισόδου και εξόδου στα εξωτερικά σύνορα της ζώνης Σένγκεν.

-Το νέο ταμείο ολοκληρωμένης διαχείρισης συνόρων.

Πρόσφυγες από την καταστροφή της Σμύρνης

Τάσος (Αναστάσιος Αλεβίζος) Κύπρος '74, Εθνική Πινακοθήκη*

Χάρτης Ελλήνων προσφύγων. Το Αποτύπωμα των Προσφύγων της Ανατολίας*

-Όλοι οι πολίτες της Ε.Ε. μπορούν να παραμείνουν, ως τουρίστες, σε άλλη χώρα της Ε.Ε. για διάστημα έως και τριών μηνών με έγκυρο διαβατήριο ή ταυτότητα. Επίσης, μπορούν να διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος για επαγγελματικούς σκοπούς, διατηρώντας το δικαίωμα ίσης μεταχείρισης με τους πολίτες του κράτους μέλους. Οι επιχειρηματίες έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης εγκατάστασης και οι φοιτητές έχουν το δικαίωμα να σπουδάσουν οπουδήποτε στην Ε.Ε.

-3,5 εκατομμύρια άνθρωποι διασχίζουν καθημερινά τα εσωτερικά σύνορα της Ε.Ε. Φαντασθείτε πόσο χρόνο και πόσες ταλαιπωρίες γλιτώνουν από την κατάργηση των συνόρων.

-**Frontex: Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής***

*Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση

4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη

Προοργανωτής: σε μια δίκαιη κοινωνία οι βασικές ελευθερίες θεωρούνται δεδομένες και τα δικαιώματα που εγγυάται η δικαιοσύνη δεν υποτάσσονται ούτε σε πολιτικές διαπραγματεύσεις ούτε σε υπολογισμούς κοινωνικών συμφερόντων. Κατά ανάλογο τρόπο, η αδικία θα γινόταν ανεκτή μόνον εφόσον θα ήταν αναγκαία προκειμένου να αποφευχθούν ακόμη μεγαλύτερες αδικίες (Τζων Ρώλς, Θεωρία της δικαιοσύνης). Η ανθρώπινη κοινωνία δεν είναι ανάληκτη. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που εκφράζει την αλληλεγγύη της. Πολλοί άνθρωποι- και πολλοί Έλληνες- εκφράζουν την αλληλεγγύη τους με διάφορους τρόπους, όπως ιδρύουν ιδρύματα, κάνουν χορηγίες/ δωρεές, χορηγούν υποτροφίες κτλ.

Η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη αποτελούν δύο πανανθρώπινες και συνάμα ελληνικές αξίες. Επομένως, **αλληλεγγύη και δικαιοσύνη από όλους για όλους**. Από τα πανάρχαια χρόνια η αλληλεγγύη αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής των Ελλήνων. Αρκεί μόνο να θυμηθούμε τις χορηγίες. Ο Χριστιανισμός καλλιέργησε ακόμη περισσότερο την αλληλεγγύη. Ο Χριστός συνέστησε: «**ο έχων δύο χιτώνας μεταδώτω τω μη έχοντι**». Η αλληλεγγύη είναι βασικό στοιχείο της χριστιανικής ζωής. Αποτελεί έκφραση αγάπης προς τον συνάνθρωπο. Πρέπει να διαποτίζει τις καρδιές και το νου των πιστών και να εμπνέει κάθε πτυχή της εκκλησιαστικής ζωής. Η εκκλησία ασκεί με διάφορους τρόπους έργο αλληλεγγύης, όπως το φιλόπτωχο ταμείο, η συγκέντρωση τροφίμων, τα συσσίτια κτλ.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες να εκπληρώνουν το **χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης**. Η αλληλεγγύη έχει **πολλές εκφάνσεις**, όπως μεταξύ: ανθρώπων, οικογένειας, γενεών, συγκατοίκων, εργαζομένων σε μια επιχείρηση, κρατών κτλ. Τα τελευταία χρόνια πολλές οικονομικά αναπτυγμένες χώρες -η Ελλάδα από το 2017- εφαρμόζουν το πρόγραμμα «**ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος**». Απευθύνεται σε αυτούς που έχουν χαμηλό εισόδημα (κάτω από το 60% του εθνικού διαμέσου). Όμως, αυτό μπορεί να οδηγήσει στην «**παγίδα της φτώχειας**». Δηλαδή κάποιοι, αφού έχουν εξασφαλίσει τα προς το ζην, εγκλωβίζονται στη φτώχεια. Γι' αυτό ζητούμενο είναι η εύρεση εργασίας. **Κοινωνική δικαιοσύνη** σημαίνει σμίκρυνση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων και θεωρείται ισότιμη με την κοινωνική αλληλεγγύη. Σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ, η κοινωνική δικαιοσύνη έχει ευρύτερο περιεχόμενο. Καλύπτει το σύνολο της κοινωνίας και συνίσταται στην ακριβοδίκαιη και αμερόληπτη διανομή ή αναδιανομή των αγαθών της ανάπτυξης. Κάθε κοινωνία οφείλει να διασφαλίζει **αξιοκρατία και ισότητα ευκαιριών** για μόρφωση και εργασία για όλους. Ασφαλώς αυτό αφορά και τα ΑμεΑ και τα χαρισματικά παιδιά. Οι ιδέες μας και οι αντιλήψεις μας για την αλληλεγγύη και τη δικαιοσύνη επηρεάζονται από την κατάσταση, τις συνήθειες, τις ανάγκες, τις προσδοκίες, τα συμφέροντά μας. Αρκετοί άνθρωποι θεωρούν δίκαιο αυτό που ταιριάζει στα συμφέροντά τους. Οι ισχυροί θεωρούν δίκαιο το δίκαιο του ισχυρότερου. Συνήθως, **το τι είναι δίκαιο και τι είναι άδικο** αποτελεί αντικείμενο διαμάχης, γιατί καθένας έχει μια δική του αντίληψη περί δικαίου. Επίσης, υπάρχει ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση για το περιεχόμενο και την έκταση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι όλοι έχουν τις ίδιες ανάγκες, γι' αυτό χρειάζεται ίση αμοιβή σε όλους, ενώ κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι οι ικανότεροι πρέπει να αμείβονται καλύτερα, γιατί προσφέρουν περισσότερα. Ίσως, η **σύνθεση των αντίθετων** απόψεων είναι προτιμότερη για τους περισσότερους (Ηράκλειτος: αρμονία των αντιθέσεων).

-«Η ανθρωπότητα πρέπει να κάνει μια επιλογή. Θα βαδίσουμε στο δρόμο της ασυμφωνίας ή θα υιοθετήσουμε την πορεία της παγκόσμιας αλληλεγγύης; Αν επιλέξουμε την ασυμφωνία, αυτό όχι μόνο θα παρατείνει την κρίση, αλλά πιθανότατα θα οδηγήσει σε ακόμη χειρότερες καταστροφές στο μέλλον. Αν επιλέξουμε την παγκόσμια αλληλεγγύη, αυτό θα είναι μια νίκη όχι μόνο ενάντια στον κορονοϊό, αλλά και απέναντι σε όλες τις μελλοντικές επιδημίες και κρίσεις, που θα μπορούσαν να απειλήσουν το ανθρωπινό γένος τον 21ο αιώνα» (Άρθρο, Γιουβάλ Νόα Χαράρι,

Πηγή: <https://www.ethnos.gr>)

-«Η έγνοιά μας για τον άλλον άνθρωπο μας καθιστά ανθρώπινα υποκείμενα. Είναι ασπίδα για την ψυχική μας υγεία. Και σύμφωνα με μια άποψη, στην έγνοια για τον άλλον οφείλεται ο ίδιος μας ο πολιτισμός» (Φωτεινή Τσαλίκουλου, καθηγήτρια ψυχολογίας, συγγραφέας).

-**Για τα Ηνωμένα Έθνη**, ο στόχος της κοινωνικής δικαιοσύνης για όλους αποτελεί τον πυρήνα της παγκόσμιας αποστολής μας για την προώθηση της ανάπτυξης και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

-**Για την Ε.Ε.**, κοινωνική δικαιοσύνη σημαίνει ευημερία και ισότητα, σε μια βιώσιμη Ευρώπη, δηλαδή:

- Μια Ευρώπη χωρίς φτώχεια.
- Καλές θέσεις εργασίας και αμοιβές για όλους.
- Ισότητα των φύλων.
- Μια ανοιχτή κοινωνία για όλους.
- Καμία περιοχή να μη μείνει στο περιθώριο.

-**Θέμα για συζήτηση:** Μπορεί π.χ. ο μισθός του βουλευτή να είναι δεκαπλάσιος, χωρίς να ληφθούν υπόψη και οι λοιπές παροχές (προσωπικό στήριξης, αυτοκίνητο κτλ.), σε σύγκριση με τον βασικό μισθό των εργατών του ιδιωτικού τομέα; Ποια κοινωνία μπορεί μακροχρόνια να αντέξει μεγάλες αδικίες;

4.2 Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του «άλλου»

Ο όρος «ανθρώπινα δικαιώματα» περιλαμβάνει τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Όλα θεωρούνται αλληλένδετα. Η ύπαρξη και άσκηση ενός επηρεάζει την ύπαρξη και άσκηση του άλλου. Παράδειγμα: τα ατομικά δικαιώματα (π.χ. ζωή, ελευθερία) είναι απαραίτητα για την ύπαρξη των πολιτικών δικαιωμάτων (π.χ. εκλέγειν και εκλέγεσθαι), αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων (π.χ. υγεία, παιδεία).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται **πανανθρώπινες αξίες**. Είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη ύπαρξη. Κεντρική ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι η **αξιοπρέπεια του ανθρώπου**. Ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας είναι προϋπόθεση για αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία ανάμεσα στα άτομα, στις ομάδες, στα κράτη.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν τα εξής **χαρακτηριστικά**: 1) Είναι **θεμελιώδη** και δεν μπορούν να αναθεωρηθούν, 2) Είναι **αναπαλλοτρίωτα** και **αδιαπραγμάτευτα**, δηλαδή δεν μπορεί κανένας να τα καταργήσει (απαλλοτριώσει), ούτε μπορεί να γίνει συζήτηση (διαπραγμάτευση) και να αποφασιστεί με πλειοψηφία η κατάργησή τους, 3) Είναι βασικό στοιχείο του **κράτους δικαίου και της δημοκρατίας**, γι' αυτό και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σημαίνει προστασία της δημοκρατίας, 4) Είναι **οικουμενικά**, η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου ορίζει: όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Άρα, ισχύουν για όλους τους ανθρώπους, όπου γης, χωρίς καμιά εξαίρεση. Ο σεβασμός τους αποτελεί δείγμα πολιτισμού.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να **κατοχυρώνονται** από την Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ, από πολλά διεθνή κείμενα και τα Συντάγματα όλων σχεδόν των χωρών, αλλά παραβιάζονται διαρκώς. Οι παραβιάσεις προέρχονται από το κράτος αλλά και από τους ιδιώτες, άτομα ή ομάδες. Επομένως, **η προστασία παρέχεται έναντι οποιουδήποτε, είτε ασκεί κρατική, είτε ιδιωτική εξουσία**. Όλοι υποχρεούνται να τα σέβονται.

Η Ελλάδα προστατεύει με το Σύνταγμα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως, το ίδιο το Σύνταγμα θέτει περιορισμούς. Εξαρτά την απόλαυση ορισμένων δικαιωμάτων από τον νόμο. Δηλαδή, η προστασία υπάρχει **όταν και όπως ορίζει ο νόμος και εφόσον δεν ορίζει άλλως**. Γι' αυτό χρειάζεται και η **διεθνής προστασία**.

Είναι γεγονός ότι σε περιόδους κρίσης υποχωρεί η προστασία τους. Επιπλέον, διάφορα γεγονότα και εξελίξεις (π.χ. τρομοκρατία, τεχνολογία) έχουν οδηγήσει σε «νόμιμες» παραβιάσεις. Τα κράτη λαμβάνουν διάφορα μέτρα-περιορισμούς, τα οποία εγκρίνονται από την κοινή γνώμη. Σήμερα, τρία στα τέσσερα κράτη, θεωρούν τη χρήση κρατικής βίας και την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως «νόμιμη» και βρίσκουν χίλιους τρόπους-λόγους για να δικαιολογηθούν (λόγοι φυλετικοί, εθνικοί, ιδεολογικοί κτλ.).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι καταφύγιο κάθε κατατρεγμένου, αλλά και φόβητρο για όσους τα παραβιάζουν. Έχουν μεγάλη **ηθική δύναμη** και είναι **ισχυρό όπλο** για αυτούς που αγωνίζονται για την προστασία τους. Ενσαρκώνουν γενικά αποδεκτές αξίες και αποτελούν ενωτικό στοιχείο της ανθρωπότητας. Ο βαθμός προστασίας τους αντανάκλα το επίπεδο πολιτισμού της κοινωνίας. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι υπόθεση των ειδικών ατόμων ή οργανώσεων, αλλά **υπόθεση όλων**, χωρίς εξαίρεση. Ο στιγματισμός και η καταδίκη σε οποιαδήποτε περίπτωση παραβίασης είναι απαραίτητη. Δεν χρειάζεται σύγκριση αυτών που προστατεύουν ή δικαιολογούν ατόμων, κυβερνήσεων, συστημάτων. Χρειάζεται επαγρύπνηση, κινητοποίηση και αντίδραση σε κάθε παραβίαση όπου γης. Αυτό επιβάλλει το καθήκον του ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη.

Νέλσον Μαντέλα και
Γιώργος Μπίζος

**Εικόνα (ΜΑ) και βίντεο για τον
Γιώργο Μπίζο***

-Ο Γεώργιος Μπίζος, υπήρξε εξέχουσα προσωπικότητα του ελληνισμού της Αφρικής. Κατά τη διάρκεια του άρραρχαίτη, ως δικηγόρος, υπερασπίστηκε τον μετέπειτα πρόεδρο της Νοτίου Αφρικής Νέλσον Μαντέλα και πολλούς άλλους αντιπάλους του καθεστώτος. Είχε πει: «Η θα ευτυχίσουμε όλοι, λευκοί και μαύροι, ή θα δυστυχίσουμε όλοι».

-«Ρατσισμός είναι το αίσθημα υπεροχής μιας φυλής απέναντι σε μια άλλη. Ρατσισμός δεν είναι η ανάγκη να υπερασπιστείς έναν τρόπο ζωής που έχεις κατακτήσει παλεύοντας απέναντι σε όσους τον απειλούν. Στο σημείο αυτό εμφανίζεται η χαμέρπεια των αντιρατσιστών. Το φαινόμενο είναι περισσότερο ψυχολογικό και λιγότερο πολιτικό» (Τάκης Θεοδωρόπουλος, Άρθρο).

-Οικουμενική Διακήρυξη ΟΗΕ:

Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφότητας.

-Προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων:

- «Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα».
- «Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε».

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-
«Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχόμενου τους:

- ___ Μετά τη χρεωκοπία της χώρας υπάρχει «διαρροή εγκεφάλων» σε άλλες χώρες.
- ___ Διεθνής είναι η μετανάστευση από το ένα κράτος στο άλλο.
- ___ Μόνο η κρατική εξουσία παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- ___ Το δίκαιο και το άδικο το ορίζει η κοινωνία.
- ___ Η Ελλάδα έχει αναπτύξει μια εθνική στρατηγική ένταξης των μεταναστών.

2. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Θεμελιώδη δικαιώματα
- β. Αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα
- γ. Αδιαπραγμάτευτα δικαιώματα
- δ. Οικουμενικά δικαιώματα
- ε. Όλα τα παραπάνω.

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Μετανάστευση
- β. Αστικοποίηση
- γ. Πρόσφυγας
- δ. Ανθρώπινα δικαιώματα
- ε. Ευρωπαϊκή Ένωση

Β΄ στήλη

- ___ Αστυφιλία
- ___ Εσωτερική
- ___ Συνθήκη Γενεύης
- ___ Συνθήκη Σένγκεν
- ___ Κράτος δικαίου

- 4. Ποια είναι τα αίτια που προκαλούν τη μετανάστευση;
- 5. Ποιες είναι οι συνέπειες της εσωτερικής μετανάστευσης;
- 6. Ποιες είναι οι συνέπειες της διεθνούς μετανάστευσης;
- 7. Ποιες είναι οι συνέπειες της αθρόας και παράτυπης μετανάστευσης για την Ελλάδα και πώς αντιλαμβάνεστε την πολιτική μετανάστευσης με κριτήρια;
- 8. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα;
- 9. Εξηγείστε την έννοια «ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα».
- 10. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ κοινωνικής αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης;
- 11. Αναπτύξτε τα χαρακτηριστικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- 12. Πώς προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και γιατί κατά τη γνώμη σας είναι αναγκαία η προστασία τους;
- 13. Δραστηριότητα-ατομική εργασία: κάθε μαθητής παίρνει δύο συνεντεύξεις από Έλληνες μετανάστες ή/και από μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα, με προκαθορισμένες ερωτήσεις. Παράδειγμα ερωτήσεων: Γιατί ήρθατε στην Ελλάδα; Αντιμετωπίσατε και ποιες δυσκολίες στην Ελλάδα; Πώς αντιμετωπίζετε την εκπαίδευση των παιδιών σας; Θα παραμείνετε στην Ελλάδα ή σκέφτεστε να πάτε σε άλλη χώρα;
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
- 15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:**
 «Η μετανάστευση (ΜΑ)».

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – 8 ώρες

1. Τι ορίζουμε ως κοινωνικό πρόβλημα
- 1.1 Κρατικές πολιτικές αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων – Κοινωνική πολιτική και κοινωνικό κράτος
2. Κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες πρόκλησης και επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων
3. Φτώχεια, ανεργία, αποκλεισμός: προσδιορισμός, αίτια και πολιτικές αντιμετώπιση
4. Το πρόβλημα της βίας- Είδη βίας: ενδοσχολική, οικογενειακή, οπαδική κ.ά.
5. Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας
6. Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού
7. Προβλήματα του αστακού χώρου – Χωροταξική διάρθρωση των κοινωνικών ανισοτήτων: εγκληματικότητα και παραβατικότητα, κοινωνικός αποκλεισμός
8. Παγκόσμιες ανισότητες και ανισορροπίες: εκσυγχρονισμός, εξάρτηση, παγκοσμιοποίηση

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναγνωρίζουν τα κοινωνικά προβλήματα και να διερευνούν τα αίτιά τους.
- Να αναγνωρίζουν τον στόχο του κοινωνικού κράτους και τη σχέση του με τα «κοινωνικά δικαιώματα».
- Να αναλύουν τις κοινωνικές διαστάσεις του προβλήματος της φτώχειας και της ανεργίας και να διερευνούν τη σχέση αυτών των διαστάσεων με ατομοκεντρικές αιτιάσεις (βλ. ατομική ευθύνη).
- Να αναγνωρίζουν ότι η βία είναι εκθρόος της κοινωνίας των πολιτών, να διερευνούν τις ποικίλες επιπτώσεις της, αλλά και τους τρόπους αντιμετώπισής της.
- Να μάθουν γιατί πρέπει να αντιδρούν σε κάθε μορφή βίας.
- Να εξηγούν με στοιχεία το πρόβλημα της υπογεννητικότητας και της γήρανσης του πληθυσμού, και να διερευνούν τις αιτίες και τις οικονομικές και άλλες συνέπειες που έχει για τη χώρα.
- Να περιγράφουν τα προβλήματα της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας που διατρέχουν τον αστακό χώρο και να εντοπίζουν τα αίτιά τους.
- Να προσδιορίζουν τις έννοιες ανάπτυξη, υπανάπτυξη, Τρίτος Κόσμος, Παγκοσμιοποίηση.
- Να περιγράφουν τις έννοιες του εκσυγχρονισμού και της εξάρτησης, της «Μητρόπολης» και της «Περιφέρειας», της «αυταρχικής ανάπτυξης» και των διαφορών Βορρά-Νότου στη σύγχρονη εκδοχή τους.

Βασική ορολογία

Κοινωνικό πρόβλημα
Κοινωνική πολιτική
Κοινωνική πρόνοια
Κοινωνική ασφάλιση
Κοινωνική ασφάλεια
Κοινωνικές ανισότητες
Ανομία
Αλλοτρίωση
Ενδοσχολική βία
Οικογενειακή βία
Οπαδική βία

Δια βίου εκπαίδευση
Μηδενική ανοχή στη βία
πρόληψη
καταστολή
Δημογραφία
Γεννητικότητα
Γονιμότητα
Προσδόκιμο επιβίωσης
Γήρανση πληθυσμού
Μετανάστευση

Γεωπολιτική πληθυσμού
Κοινωνικές ανισότητες
Κοινωνικός αποκλεισμός
Ενεργειακά αυτόνομα κτήρια
Κέντρα πόλεων
Πάρκα τσέπης
Έξυπνες πόλεις
Μπάουχαους
Νέο Ευρωπαϊκό Μπάουχαους
Εκσυγχρονισμός
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης

Βίντεο - παρουσίαση (ΜΑ)
«Φτώχεια, ανεργία, αποκλεισμός»

1. Τι ορίζουμε ως κοινωνικό πρόβλημα

Πρόβλημα είναι ένα ζήτημα προς επίλυση. Το ζήτημα αυτό μπορεί να αφορά λίγους ή πολλούς. Σπάνια αφορά όλους. Αφορά άτομα, κοινωνικές ομάδες, επαγγελματικές κατηγορίες, ομάδες συμφερόντων, συγκεκριμένη περιοχή, κράτος. Συνήθως, δεν υπάρχει συμφωνία για τον ορισμό του προβλήματος, ούτε για τα μέσα επίλυσής του.

Προβλήματα υπάρχουν για **πολλούς λόγους**. Παραδείγματος χάριν, διότι: 1) Τα αναδεικνύει η φυσική ή η κοινωνική πραγματικότητα (π.χ. πλημύρα, φτώχεια), 2) Δεν ικανοποιούνται οι ανάγκες και οι στόχοι της κοινωνίας (π.χ. ανάγκες υγείας, παιδείας), 3) Υπάρχουν αιτήματα ατόμων ή ομάδων (π.χ. αύξηση μισθού). Και βέβαια άλλο είναι το ατομικό και άλλο το κοινωνικό πρόβλημα.

Κοινωνικό πρόβλημα σημαίνει μια **δύσκολη κατάσταση** για ένα σημαντικό τμήμα ή για ολόκληρη την κοινωνία, που επηρεάζει αρνητικά την ατομική και κοινωνική ζωή και τις κοινωνικές σχέσεις. Ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή, μπορούμε να διακρίνουμε προβλήματα: τοπικά (π.χ. σε μια γειτονιά), δημοτικά, περιφερειακά, εθνικά, ευρωπαϊκά, παγκόσμια. Αλλά και στην ίδια γεωγραφική περιοχή όλοι οι κάτοικοι δεν έχουν τα ίδια προβλήματα. Επομένως, τα κοινωνικά προβλήματα διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή, αφού «τα πάντα ρει» (Ηράκλειτος).

Πότε υπάρχει κοινωνικό πρόβλημα: Όταν αυτή η δύσκολη κατάσταση: **α) Επηρεάζει σημαντικό μέρος της κοινωνίας.** Για παράδειγμα, αν ένα παιδί δεν πηγαίνει σχολείο, ή αν δυο τρία παιδιά έχουν άνεργους γονείς, δεν γίνεται λόγος για κοινωνικό πρόβλημα. Αν η δύσκολη κατάσταση αφορά ένα άτομο ή ορισμένα άτομα, πρόκειται για **ατομικό και όχι για κοινωνικό πρόβλημα**. Όμως, όταν πολλά παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο ή έχουν άνεργους γονείς, το πρόβλημα είναι κοινωνικό.

β) Εμποδίζει την ικανοποίηση βασικών αναγκών. Όταν, αρκετά άτομα ή ομάδες δεν ικανοποιούν βασικές ανάγκες τους, όπως η στέγη, η διατροφή, η υγεία, κτλ. Βέβαια, κάθε κοινωνία, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξής της, έχει και τις δικές της ανάγκες. Άλλες είναι οι ανάγκες μιας πρωτόγονης και άλλες οι ανάγκες μια σύγχρονης κοινωνίας.

γ) Παραβιάζει βασικές αξίες της κοινωνίας. Κάθε κοινωνία έχει το δικό της σύνολο αξιών και κάνει τις δικές της ιεραρχήσεις. Ελευθερία, ισότητα, μόρφωση, προστασία των ΑμεΑ, καθαρό περιβάλλον κτλ. αποτελούν αξίες που προστατεύει η κοινωνία. Αν αυτές οι αξίες παραβιάζονται, τότε άτομα, ομάδες και κοινωνία αντιδρούν και ζητούν αποκατάσταση. Τα κοινωνικά προβλήματα **οφείλονται** στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Κάθε κοινωνία, ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσης και το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης έχει τα δικά της προβλήματα και τα αντιμετωπίζει με τον δικό της τρόπο. Ασφαλώς, δεν μπορεί να υπάρξει μια κοινωνία χωρίς προβλήματα. Όμως, μπορεί να υπάρξει μια κοινωνία με λιγότερα προβλήματα.

Συνήθως, οι άνθρωποι μεγαλοποιούν τα προβλήματα του παρόντος, ενώ ελαχιστοποιούν τα προβλήματα του παρελθόντος. Και αυτό γιατί τα προβλήματα του παρελθόντος είναι περασμένα, ενώ τα προβλήματα του παρόντος οφείλουμε να τα αντιμετωπίσουμε. Επίσης, αρκετοί άνθρωποι, έχοντας συνηθίσει ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, χωρίς προβλήματα, το παραμικρό πρόβλημα το μεγαλοποιούν, η παραμικρή δυσκολία φαίνεται αζεπέραστη και ανυπόφορη.

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-Ο χαρακτηρισμός ενός ζητήματος ως κοινωνικού προβλήματος σε κάθε κοινωνία εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως π.χ. το σύστημα αξιών, τις ομάδες πίεσης και συμφερόντων, τη μορφή εξουσίας κτλ. Επίσης, τα προβλήματα διαφέρουν στην πορεία του χρόνου.

Πρόβλημα είναι π.χ. η έλλειψη αξιοκρατίας. Πράγματι, «Η ζωή όλων λειτουργεί ευχερέστερα, όταν σε οποιοδήποτε κοινωνικό λειτουργήμα κρίνεται θεσμικά, καταξιώνεται και έχει προβάδισμα ο ευφυής και όχι ο βραδύνοος, ο εργατικός και όχι ο ράθυμος, ο ανιδιοτελής και όχι ο παραδόσιτος» (Χρήστος Γιανναράς, Κατά κεφαλήν καλλιέργεια).

Πηγή: βιβλίο ΚΠΑ Γ΄ Γυμνασίου

-Εστω και αν κάποιοι θεωρούν τον σύγχρονο κόσμο ανυπόφορο, εν τούτοις ο σύγχρονος κόσμος είναι καλύτερος από όλους τους μέχρι σήμερα. Και ενώ σήμερα έχουμε πράγματα που προηγουμένες γενιές δεν θα μπορούσαν να φανταστούν, εν τούτοις επιθυμούμε διαρκώς και περισσότερα. Και αυτό είναι ανθρώπινο, όπως και η επιθυμία για ισορροπία. Αλλά, τις πολλές ανάγκες τις δημιουργεί η διαφήμιση. Οι σειρήνες αυξάνουν τις επιθυμίες. Ίσως, το δυσκολότερο είναι ο έλεγχος των επιθυμιών μας, που όσο δεν υπάρχει τόσο αποτελεί απόδειξη ανωριμότητας.

1.1 Κρατικές πολιτικές αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων- Κοινωνική πολιτική και κοινωνικό κράτος

Στις παραδοσιακές κοινωνίες σημαντικό ρόλο στην πρόληψη και επίλυση προβλημάτων έχει η οικογένεια και η κοινότητα. Επίσης, η εκκλησία ασκούσε κοινωνική πολιτική. Παράδειγμα η «Βασιλειάδα» του Μεγάλου Βασιλείου.

Τον 19^ο αιώνα γεννήθηκε η **σύγχρονη κοινωνική πολιτική** και τέθηκαν τα θεμέλια του κοινωνικού κράτους. Το κράτος λαμβάνει **διάφορα μέτρα**, όπως η κοινωνική ασφάλιση, ο έλεγχος των ωρών εργασίας, οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η μαζικοποίηση της εκπαίδευσης κτλ.

Τον 20^ο αιώνα καθιερώνεται το **κοινωνικό κράτος** και επεκτείνεται η κοινωνική πολιτική. Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, άρχισε η **αμφισβήτηση του κοινωνικού κράτους**. Οι άστοχες επιλογές των κυβερνήσεων (σύνταξη με 15 χρόνια εργασίας, υψηλές συντάξεις, υπέρμετρες φαρμακευτικές δαπάνες κτλ.) οδήγησαν σε αδιέξοδο τα ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά συστήματα. Ο εκσυγχρονισμός και η αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους (υγεία, παιδεία, ασφάλιση, εργασία) είναι όρος απαραίτητος για την ύπαρξή του, πάντα με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης. **Κοινωνική πολιτική** ονομάζεται το σύνολο των δράσεων του κράτους, που στοχεύουν στην κάλυψη των αναγκών των μελών της κοινωνίας. Εκτός από το κράτος, κοινωνική πολιτική ασκούν και άλλοι φορείς, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η εκκλησία, τα ιδρύματα, οι επιχειρήσεις, οι φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις κτλ. Υπάρχουν **τρεις μορφές κοινωνικής πολιτικής του κράτους**:

α) Η κοινωνική πρόνοια. Το κράτος δίνει παροχές σε ορισμένα άτομα ή ομάδες που έχουν ανάγκη από βοήθεια (π.χ. υγειονομική περίθαλψη).

β) Η κοινωνική ασφάλιση. Το κράτος ανταποδίδει παροχές (σύνταξης, υγείας) έναντι εισφορών των πολιτών.

γ) Η κοινωνική ασφάλεια. Το κράτος εξασφαλίζει το άτομο από ορισμένους κινδύνους (υγεία, παιδεία, απασχόληση κτλ.)

Επίσης, όλοι **οι δήμοι** έχουν υπηρεσίες **κοινωνικής πρόνοιας/μέριμνας**, όπως π.χ.: ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εφαρμογή στεγαστικών προγραμμάτων, παροχή χρηματικών βοηθημάτων.

Η κοινωνική πολιτική **στηρίζεται στις αξίες** της κοινωνικής αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής ευημερίας. Κάποιες πλούσιες χώρες (π.χ. στη Βόρεια Ευρώπη) έχουν κατορθώσει να έχουν ένα κοινωνικό κράτος που υπηρετεί τις αξίες της κοινωνικής πολιτικής. Κάποια κράτη, όπως η Ελλάδα, αγωνίζονται για ένα ελάχιστο κοινωνικής πολιτικής. Και τα φτωχά κράτη παλεύουν να ξεπεράσουν το φάσμα της φτώχειας, ενώ η κοινωνική πολιτική φαντάζει πολυτέλεια. Δηλαδή, μόνο πλούσιες χώρες έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν μια καλή κοινωνική πολιτική. Αλλά και καμιά πλούσια χώρα δεν μπόρεσε να δημιουργήσει ένα πλέγμα προστασίας και ασφάλειας για το σύνολο του πληθυσμού. Γενικά, κάθε πρόβλημα κατανοείται και αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τους εμπλεκόμενους και μη εμπλεκόμενους. Ο τρόπος αντιμετώπισης εξαρτάται από την συνειδητοποίηση του προβλήματος και των αιτίων που το δημιουργούν. Σε κάθε περίπτωση, ζητούμενο είναι η επιστημονική-ορθολογική κατανόηση και αντιμετώπιση κάθε προβλήματος.

Ο Μέγας Βασίλειος

Ο Μέγας Βασίλειος δημιούργησε την «**Βασιλειάδα**». Μια «νέα πόλη» που περιελάμβανε έναν μεγαλοπρεπή ναό, νοσοκομείο- με πλήρη εξοπλισμό και μεγάλο αριθμό ιατρών, νοσοκόμων και βοηθητικού προσωπικού- λεπροκομείο, πτωχοκομείο, ορφανοτροφείο και γηροκομείο. Επίσης, είχαν ανεγερθεί οικήματα για τη φιλοξενία των κληρικών και του προσωπικού που υπηρετούσε στα ιδρύματα αλλά και για τους άρχοντες, τους κρατικούς λειτουργούς και τους πολίτες από άλλες περιοχές που την επισκέπτονταν.

Παλαιά και σύγχρονη κατοικία
Εικόνες (ΜΑ)

-Το Σύνταγμα, άρθρο 25, καθιερώνει την αρχή του κοινωνικού κράτους: τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν.

2. Κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες πρόκλησης και επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων

Προοργανωτής: Γιατί υπάρχει **παγκόσμια πρωτιά των Ελλήνων** στις μαγνητικές και αξονικές τομογραφίες; Μήπως οι Έλληνες έχουν περισσότερες και βαρύτερες ασθένειες που χρειάζονται τομογραφίες; Μήπως οι γιατροί συνταγογραφούν αξονικές/μαγνητικές τομογραφίες χωρίς να χρειάζονται; Μήπως υπάρχει διαφθορά στο κύκλωμα; Μπορεί το ασφαλιστικό σύστημα δεν αντέχει τέτοιες δαπάνες; Πώς δικαιολογείται αυτή η παγκόσμια αρνητική πρωτιά; (ΔΝΤ, 2021: κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα 32.000 δολάρια, στο Λουξεμβούργου 132.000 δολάρια).

Υπάρχουν οι **γεωγραφικοί παράγοντες** (έδαφος, κλίμα πλουτοπαραγωγικές πηγές κτλ.) που προσδιορίζουν, ως ένα βαθμό, την πορεία μιας κοινωνίας. Υπάρχουν τα **φυσικά φαινόμενα** (π.χ. θεομηνίες) που δημιουργούν προβλήματα. Υπάρχουν οι **ατομικοί-ψυχολογικοί παράγοντες** (π.χ. εγωιστικές, συμφεροντολογικές, λανθασμένες αποφάσεις) που προκαλούν **κοινωνικά προβλήματα**. Τέλος, υπάρχουν **κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες**, που προκαλούν και δυσχεραίνουν ή διευκολύνουν την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Ειδικότερα:

α) Κοινωνικοί παράγοντες. Μεταξύ αυτών είναι:

-Οι κοινωνικές δομές. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας και κυρίως της πολιτείας στην Ελλάδα είναι διαφορετικός από τη Δανία. Για παράδειγμα, στην Δανία υπάρχει πολιτική συναίνεση στην επίλυση μεγάλων προβλημάτων, ενώ στην Ελλάδα όχι.

-Οι κοινωνικές ανισότητες. Όλοι οι άνθρωποι και όλες οι κοινωνικές ομάδες δεν απολαμβάνουν στον ίδιο βαθμό τα αγαθά της κοινωνίας. Υπάρχουν ανισότητες, στο εισόδημα, στο κύρος, στη μόρφωση, στο επάγγελμα κτλ. Αυτές οι διαφορές, αν είναι μεγάλες, δημιουργούν αίσθημα αδικίας και αντίδρασης.

-Η κοινωνική μεταβολή. Η πορεία εξέλιξης ατόμων και κοινωνιών δεν είναι γραμμική, αλλά υπάρχουν μεταπτώσεις. Κάποιες αλλαγές δημιουργούν προβλήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι τεχνολογικές αλλαγές που καταργούν επαγγέλματα και δημιουργούν νέα. Επίσης, σε παραδοσιακές κοινωνίες οι νοοτροπίες δύσκολα αλλάζουν (π.χ. ισότητα των φύλων).

-Η λειτουργία των θεσμών. Συνήθως, στις αναπτυγμένες κοινωνίες οι θεσμοί (π.χ. το κράτος που αποτελεί τον κυριότερο θεσμό) λειτουργούν και μπορούν να αντιμετωπίζουν ορθολογικά τα διάφορα προβλήματα. Αλλά, υπάρχουν και κοινωνίες, που οι θεσμοί δυσλειτουργούν, με αποτέλεσμα να μην αντιμετωπίζονται τα προβλήματα.

β) Πολιτισμικοί παράγοντες. Μεταξύ αυτών είναι:

-Η θρησκεία. Η θρησκευτική πίστη αποτελεί οδηγό ζωής για μεγάλα μέρη του πληθυσμού. Και υπάρχουν θρησκευτικές παραδόσεις (π.χ. ανισότητα φύλων) που δυσχεραίνουν την πρόοδο της κοινωνίας. Επίσης, υπάρχει ο θρησκευτικός φανατισμός που εμποδίζει την ομαλή κοινωνική συμβίωση διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων.

-Οι παραδοσιακές αξίες. Ασφαλώς η παράδοση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, αφού πάνω στο παλιό χτίζεται το καινούργιο. Αλλά, υπάρχουν παραδόσεις που αντιδρούν ή δυσκολεύονται με το καινούργιο. Αυτή η αδυναμία προσαρμογής στις κοινωνικές εξελίξεις δημιουργεί προβλήματα.

-Κοινωνικές αντιλήψεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα. Ξεπερασμένες αντιλήψεις (π.χ. ανισότητα των φύλων), προκαταλήψεις (π.χ. ρατσισμός) και στερεότυπα (π.χ. ανωτερότητα άνδρα), αν λάβουν έκταση,

Πίνακες: Αριθμός τομογραφιών σε χώρες του ΟΟΣΑ (2009), ανά 1.000 κατοίκους

ΧΩΡΑ	Μαγνητικές
Ελλάδα	98
ΗΠΑ	91
Ισλανδία	76
Λουξ/ργο	74
Τουρκία	67
Γαλλία	55
Βέλγιο	53
Αυστρία	50
ΟΟΣΑ	47

ΧΩΡΑ	Αξονικές
Ελλάδα	320
ΗΠΑ	228
Λουξ/ργο	187
Βέλγιο	179
Ισλανδία	156
Εσθονία	153
Αυστρία	139
Γαλλία	139
ΟΟΣΑ	132

Πηγή: Ημερήσιος Τύπος

-«**Κοινωνική πολιτική** δεν είναι μόνο αυτή που υπάρχει. Είναι και αυτή η οποία δεν υπάρχει, η οποία όμως μπορεί να είναι πιο καθοριστική ακόμη και από εκείνη που υπάρχει. Όταν δεν παίρνουμε ορισμένα μέτρα ως κράτος για την ανεργία, για τον αναλφαβητισμό, για την αρρώστια, ή για την ανάπτυξη του ατόμου και της κοινωνίας, έχουμε παρόλα αυτά χαράξει μια κοινωνική πολιτική: αποφασίσαμε να μην κάνουμε τίποτα» (Δ. Ιατρίδης, Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής).

J. Skene, Φωτογραφία, Το Τζαμί του Τζισδαράκη στο Μοναστηράκι
Εικόνα - Φωτογραφία (ΜΑ)

μπορούν να εξελιχθούν σε κοινωνικά προβλήματα.

-Εθνοτικές συγκρούσεις και εθνικισμοί. Υπάρχουν κράτη με πολλές εθνότητες (π.χ. Τουρκία). Αν κάποιες εθνότητες καταπιέζονται ή ζητούν αυτονομία, υπάρχουν συγκρούσεις και προβλήματα.

Τα κοινωνικά προβλήματα αποτελούν «**αρρώστια για την κοινωνία**». Αναπτύσσονται φαινόμενα που αποδιοργανώνουν την κοινωνία, που κάμπτουν την κοινωνική συνοχή, που διαλύουν την κοινωνία. Δύο τέτοια φαινόμενα είναι η ανομία και η αλλοτρίωση. Σύμφωνα με τον Emile Durkheim, η **ανομία** είναι μια κατάσταση ρευστότητας και αβεβαιότητας για τις αξίες και τους κανόνες που ισχύουν. Αυτή η κατάσταση είναι έντονη σε μεταβατικές περιόδους (μεταβατικό χαρακτηρίζεται το διάστημα από το τέλος μιας περιόδου μέχρι την εμφάνιση μιας νέας περιόδου). Η **αλλοτρίωση** είναι η αίσθηση αποξένωσης του ανθρώπου από την κοινωνία. Σύμφωνα με τον Karl Marx, είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο και περιλαμβάνει την **αλλοτρίωση του ανθρώπου**:

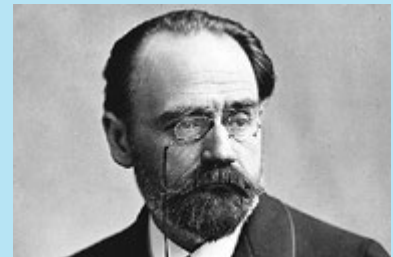
- Από το **προϊόν** της εργασίας του.
- Από την **εργασία** του.
- Από τους άλλους **ανθρώπους**.
- Από το ανθρώπινο είδος.

Πώς επιλύονται τα κοινωνικά προβλήματα; Εξαρτάται από το πρόβλημα, αν είναι μικρό ή μεγάλο, τοπικό, εθνικό ή παγκόσμιο κτλ. Γενικά, τα τοπικά αντιμετωπίζονται σε τοπικό, τα εθνικά σε εθνικό, τα παγκόσμια σε παγκόσμιο πλαίσιο. Ασφαλώς, η καλύτερη λύση είναι η πρόληψη, όπου είναι δυνατόν. Επιπλέον, η αλληλεγγύη και η συνεργασία μεταξύ προσώπων, φορέων και κρατών βοηθάει στην καλύτερη επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Η επίλυση γίνεται κυρίως από τους εξής **φορείς**:

- Το κράτος. Ένας από τους ρόλους του σύγχρονου **κοινωνικού κράτους** είναι ακριβώς να παρεμβαίνει για να επιλύει τα κοινωνικά προβλήματα. Πράγματι, το κράτος εφαρμόζει **πολιτικές** σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (υγεία, παιδεία, γεωργία, απασχόληση, περιβάλλον κτλ.), με στόχο να προλάβει ή να επιλύσει κοινωνικά προβλήματα.

- Την κοινωνία. Η ύπαρξη κοινωνικών προβλημάτων **ενεργοποιεί άτομα, ομάδες, οργανώσεις**. Εκκλησία, ιδρύματα, φιλανθρωπικές οργανώσεις, εθελοντικές οργανώσεις, ΜΚΟ κτλ. δραστηριοποιούνται στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Πολλές φορές υπάρχει συνεργασία μεταξύ κράτους, εκκλησίας και άλλων οργανώσεων για καλύτερη και ταχύτερη δράση. Κάθε κοινωνία, συνήθως στο πλαίσιο του κράτους, έχει τα δικά της προβλήματα. Έτσι π.χ. πολλές χώρες της Αφρικής αντιμετωπίζουν πρόβλημα υπερπληθυσμού, ενώ η Ελλάδα έχει πρόβλημα υπογεννητικότητας. Κάποια προβλήματα (π.χ. υπερπληθυσμός, ρύπανση περιβάλλοντος, φτώχεια) έχουν παγκόσμια διάσταση, γι' αυτό χρειάζεται παγκόσμια αντιμετώπιση. Το ίδιο πρόβλημα (π.χ. καταστροφή περιβάλλοντος) αλλιώς γίνεται αντιληπτό και αντιμετωπίζεται στην παγκόσμια κοινωνία, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην Ελλάδα, στην Αθήνα, στο χωριό. Επίσης, τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν διαφορετικά τα διάφορα προβλήματα.

Τα κοινωνικά προβλήματα είναι αποτέλεσμα του **τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας** και κατ' επέκταση πρόβλημα κοινωνικών σχέσεων. Οι σχέσεις αδικίας, εκμετάλλευσης, ανισότητας, εξουσίας κτλ., που αναπτύσσονται μεταξύ ατόμων ή ομάδων δημιουργούν τα προβλήματα. Θεωρητικά, αν οι σχέσεις αυτές αντικατασταθούν από σχέσεις δικαιοσύνης, ισότητας, αλληλεγγύης κτλ., τότε, μπορούν να ξεπεραστούν πολλά προβλήματα.

Emile D. Durkheim

Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος, από τους θεμελιωτές της κοινωνιολογίας.

-Αν ζητούμενο κάθε ανθρώπου επί της γης είναι η ευτυχία, ευτυχισμένοι είναι εκείνοι που έχουν στραμμένο το ενδιαφέρον τους στην ευτυχία των άλλων, στην βελτίωση όλης της ανθρωπότητας.

Πηγή: Διαδίκτυο

-«Το κοινωνικό κράτος δεν είναι το κράτος-πάτρωνας, που φροντίζει να βρει απασχόληση σε οποιονδήποτε ανήκει στο κυβερνητικό κόμμα. Το κοινωνικό κράτος είναι κράτος που διαμορφώνει και επιβάλλει πολιτικές με κριτήρια την ισότητα των πολιτών και την κοινωνική αλληλεγγύη. Δεν διαχωρίζει» (Κ. Σημίτης, πρώην πρωθυπουργός).

-Στην Ελλάδα, το κράτος **παρεμβαίνει με διάφορες πολιτικές** για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, όπως π.χ.:

Η δημοσιονομική πολιτική (π.χ. κατώτατος μισθός).

Η περιφερειακή ανάπτυξη (π.χ. έργα υποδομής στην περιφέρεια).

Η περιβαλλοντική πολιτική (π.χ. προστασία βιοποικιλότητας).

•Η μεταναστευτική πολιτική (π.χ. μέτρα ένταξης των μεταναστών).

-Παγκόσμιος κανόνας: Όσες χώρες έχουν ανοιχτές οικονομίες και είναι φιλελεύθερες και δημοκρατικές, οι πολίτες τους απολαμβάνουν ένα υψηλό επίπεδο ελευθερίας και ευημερίας.

3. Φτώχεια, ανεργία: προσδιορισμός, αίτια και πολιτικές αντιμετώπισης

Προοργανωτής: Μία από τις αυταπάτες είναι πως οι μηχανές αυξάνουν την ανεργία, οπότε η τεχνολογία λειτουργεί ως αποδιοπομπαίος τράγος. Η αλήθεια είναι πως στο μεταβατικό στάδιο κάποιοι χάνουν την εργασία τους, αλλά ξαναβρίσκουν άλλες και καλύτερα αμειβόμενες. Με την τεχνολογία, άλλες θέσεις χάνονται και άλλες δημιουργούνται. Μάλιστα, λόγω γήρανσης του πληθυσμού, είναι πιθανό να χρειαστούμε να χρησιμοποιούμε μηχανές για να αντιμετωπίσουμε την έλλειψη εργατικού δυναμικού (Γ. Μαστρογεωργίου, Τέταρτη βιομηχανική επανάσταση).

Φτώχεια ή απορία ή ένδεια είναι η έλλειψη εισοδήματος και μέσων για την εξασφάλιση ενός **ικανοποιητικού επιπέδου ζωής**. Η φτώχεια διακρίνεται σε απόλυτη και σχετική. **Απόλυτη φτώχεια** είναι η αδυναμία του ατόμου να εξασφαλίσει τα **απολύτως αναγκαία** για την συντήρησή του. **Σχετική φτώχεια** είναι η αδυναμία του ατόμου να εξασφαλίσει ένα ποιοτικά και ποσοτικά **ελάχιστο** επίπεδο διαβίωσης, όπως αυτό ορίζεται από τη συγκεκριμένη κοινωνία ή ομάδα. Η σχετική φτώχεια προσδιορίζεται με βάση ένα **όριο του εισοδήματος**. Το όριο αυτό είναι το 60% του μέσου όρου των εισοδημάτων όλων των νοικοκυριών. Όποιος βρίσκεται κάτω από το όριο αυτό εμπίπτει στην κατηγορία του «φτωχού». Ο τρόπος αυτός είναι μηχανιστικός και δημιουργεί **προβλήματα για πολλούς λόγους**, όπως:

-Το όριο εισοδήματος διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή.

-Το κόστος κάλυψης των αναγκών διαφέρει, ακόμα και μέσα στην ίδια χώρα (π.χ. πόλη, χωριό).

-Οι ανάγκες κάθε ατόμου όπως και ο τρόπος που τις καλύπτει διαφέρουν. Από ένα όριο εισοδήματος και πάνω, η φτώχεια είναι περισσότερο **πολιτισμικό ή ψυχολογικό** παρά **οικονομικό** φαινόμενο. Δηλαδή, σχετίζεται περισσότερο με τις παραδόσεις και τον τρόπο ζωής, παρά με την ποσότητα αγαθών και το ύψος του εισοδήματος. Έτσι π.χ. ένα άτομο της παραδοσιακής κοινωνίας δεν αισθάνεται φτωχό, επειδή δεν έχει ρολόι, ενώ ένα άτομο μιας σύγχρονης κοινωνίας αισθάνεται φτωχό, επειδή δεν έχει «καλό» ρολόι. Έτσι, η φτώχεια προσδιορίζεται περισσότερο από την **αίσθηση της έλλειψης παρά από την ίδια την έλλειψη**.

Το ύψος του εισοδήματος έχει «σχετική» σημασία. Σημασία έχει ο αριθμός των αναγκών. Επομένως, πλούσιος είναι αυτός που ικανοποιεί μεγάλο μέρος των αναγκών του, ενώ φτωχός αυτός που ικανοποιεί μικρό μέρος των αναγκών του. Έτσι, για να αισθανθεί κάποιος πλούσιος δεν χρειάζεται να αυξήσει το εισόδημά του, αλλά να μειώσει τις ανάγκες του. Ασφαλώς, αυτό δεν αφορά τις βασικές ανάγκες, αλλά τις πλασματικές που δημιουργεί η διαφήμιση στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία. Ιδιαίτερα έντονο είναι το πρόβλημα της φτώχειας μεταξύ των χωρών, ώστε είναι ένα από τα μεγάλα παγκόσμια προβλήματα. Η λύση δεν βρίσκεται στη **μετανάστευση** των πληθυσμών, αλλά στην **αλληλοβοήθεια** των λαών. Οι πλούσιες χώρες έχουν χρέος και συμφέρον να βοηθήσουν τις φτωχές χώρες.

Ανεργία είναι η αδυναμία εύρεσης αμειβόμενης απασχόλησης, ανάλογης με τα προσόντα και τις δεξιότητες αυτού που ζητάει εργασία. Υπάρχει ανεργία, γιατί η προσφορά εργασίας είναι μεγαλύτερη από την ζήτηση εργασίας. Η ανεργία οδηγεί στη φτώχεια. Είναι πρόβλημα πολύπλοκο και έχει **αρνητικές επιπτώσεις στο άτομο και στην κοινωνία**.

Με την εργασία ο άνθρωπος ικανοποιεί τις **ανάγκες** του, βιολογικές και

-Στόχοι Ε.Ε.:

Η προώθηση της απασχόλησης, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, η κατάλληλη κοινωνική προστασία, ο διάλογος μεταξύ της διοίκησης και των λοιπών μελών του προσωπικού, η ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι κοινοί στόχοι της Ε.Ε. και των κρατών μελών της στον κοινωνικό τομέα και στον τομέα της απασχόλησης.

Τάσος (Αν. Αλεβίζος),
Η πείνα 1942.
Εθνική Πινακοθήκη*

Thomas Benjamin Kennington
Το ματσάκι της φτώχειας,
Μουσείο Foudling,
Λονδίνο
Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Αδιαφορία. Πηγή: Διαδίκτυο

κοινωνικές. Ιδιαίτερη σημασία έχουν δύο στοιχεία: το **είδος** και η **αμοιβή** της εργασίας, γιατί αυτά προσδιορίζουν τον βαθμό ικανοποίησης από την εργασία. Επιπλέον, η εργασία αποτελεί **έκφραση της προσωπικότητας**. Και αυτό δεν αφορά μόνο τους καλλιτέχνες. Παράδειγμα, πολλοί επιχειρηματίες έχουν χρήματα για να ζήσουν και τα εγγόνια τους και «λογιστικά» δεν θα έπρεπε να εργάζονται. Όμως, το «επιχειρείν» τους κάνει να εργάζονται πολλές ώρες την ημέρα, μέχρι τα γεράματά τους. Η εργασία αποτελεί **πηγή πολιτισμού και προόδου**. Οποιοδήποτε ανθρώπινο δημιούργημα είναι αποτέλεσμα της εργασίας.

Τα **αίτια της φτώχειας και της ανεργίας** είναι πολλά και μπορεί να είναι διαφορετικά. Όμως, γενικά, είναι τα εξής:

α) Οι φυσικές καταστροφές και οι πόλεμοι. Προξενούν πολλά δεινά και αλλάζουν την μοίρα ατόμων και ομάδων. Μπορεί το κράτος και η διεθνής κοινωνία να απαλύνουν κάπως την κατάσταση, αλλά τα προβλήματα παραμένουν. Φτώχεια και ανεργία σε μεγάλη έκταση συνεχίζονται.

β) Η ατομική δράση-συμπεριφορά. Το άτομο με τα ιδιαίτερα βιολογικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά του, την ιδιοσυστασία της συμπεριφοράς του, δημιουργεί ανεργία και φτώχεια (π.χ. φυγόπονος). Επίσης, εγωισμοί, δίψα για διάκριση, εύκολο κέρδος, ατομικό συμφέρον, έλλειψη αξιών, τρόπος ζωής κτλ., οδηγούν σε συμπεριφορές που δημιουργούν προβλήματα.

γ) Οι κοινωνικές ανισότητες. Η άνιση κατανομή του εισοδήματος και της περιουσίας οδηγεί σε άλλες ανισότητες, όπως στη μόρφωση, στο επάγγελμα, στα πολιτιστικά αγαθά κτλ. Και αυτές οι ανισότητες έχουν ως συνέπεια την φτώχεια και την ανεργία.

δ) Οι διακρίσεις. Υπάρχει ένας «κοινωνικός ρατσισμός», υπάρχουν στερεότυπα και προκαταλήψεις για τα κατώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα, τους μετανάστες, τις διάφορες μειονότητες κτλ. Όλες αυτές οι κατηγορίες βιώνουν τη φτώχεια και την ανεργία σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από άλλες ομάδες.

ε) Η οικονομική ύφεση. Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας της οικονομίας συνεπάγεται οικονομική ύφεση. Δηλαδή, το προϊόν που παράγεται πρέπει να είναι καλής ποιότητας και καλής τιμής, ώστε να ανταγωνίζεται το προϊόν που παράγουν άλλες χώρες. Αν δεν συμβαίνει αυτό, κλείνουν επιχειρήσεις και απολύονται εργαζόμενοι.

στ) Οι τεχνολογικές αλλαγές. Η τεχνολογία αντικαθιστά τους εργάτες. Ασφαλώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας σε άλλους τομείς. Γι' αυτό η «**Δια βίου εκπαίδευση**» είναι απαραίτητη, εάν κάποιος δεν θέλει να περιμένει στην ατελείωτη ουρά των ανέργων. Η **διάρκης επανεκπαίδευση** και η **διάρκης προσαρμογή** αποτελούν τα κλειδιά κατά της ανεργίας.

Η φτώχεια και η ανεργία **αντιμετωπίζονται, κυρίως, με την καταπολέμηση των αιτίων** που τις προκαλούν. Επιπλέον, τα άτομα είναι υπεύθυνα για την πορεία τους. Η επιλογή επαγγέλματος με μέλλον, η «Δια βίου μάθηση», η προσαρμογή στις τεχνολογικές εξελίξεις, η εργατικότητα και η εντιμότητα αποτελούν εφόδια για καλή επαγγελματική σταδιοδρομία. Αποτελούν εφόδια να ξεφύγει καθένας από τη φτώχεια και την ανεργία. Η πολιτεία μπορεί να αντιμετωπίσει την φτώχεια και την ανεργία με διάφορα **μέτρα κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής**, όπως η αναδιανομή του εισοδήματος, το επίδομα ανεργίας, το εγγυημένο εισόδημα, η επανεκπαίδευση των ανέργων, οι δημόσιες επενδύσεις κτλ.

Συνήθως, τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανεργίας είναι αλληλένδετα. Συνήθως, η ανεργία φέρνει φτώχεια και η φτώχεια φέρνει ανεργία. Έτσι, υπάρχει ένας «**φαύλος κύκλος της φτώχειας**». Η πολιτεία με διάφορα μέτρα κοινωνικής πολιτικής έχει χρέος να σπάσει αυτόν τον φαύλο κύκλο.

«Άριστη δημοκρατία είναι αυτή που έχει πολίτες ούτε πολύ πλούσιους ούτε πολύ φτωχούς» (Θαλής ο Μιλήσιος).

«Φτωχός δεν είναι εκείνος που έχει λίγα, αλλά εκείνος που επιθυμεί περισσότερα» (Επίκουρος).

«Ουκ εν τω πολλώ το ευ, αλλ' το ευ εν το πολύ».

-Η φτώχεια και η ανεργία είναι παγκόσμια φαινόμενα. Υπάρχουν σε όλα τα κράτη, ακόμα και στα πλούσια. Μόνο σε κάποιες περιόδους σε κάποια κράτη δεν υπάρχει ανεργία. Αλλά, αυτό αποτελεί εξαίρεση.

-Επειδή κάποιοι άνεργοι αρκούνται στα επιδόματα ανεργίας, προτείνεται η αντικατάσταση των επιδομάτων ανεργίας με επιδότηση της απασχόλησης.

Η «σχεδία» είναι το μοναδικό ελληνικό περιοδικό δρόμου. Τα περιοδικά δρόμου δεν πωλούνται στα συνήθη σημεία διάθεσης Τύπου (περίτερα κτλ.). Πωλούνται αποκλειστικά και μόνο στους δρόμους της πόλης από διαπιστευμένους πωλητές.

-Το αφεντικό της αυτοκινητοβιομηχανίας BMW δήλωσε για το μέλλον της εργασίας: «Αλλά η παραγωγικότητα αυξάνεται σε τέτοιο βαθμό ώστε είμαστε σε θέση να παράγουμε ολοένα περισσότερα αυτοκίνητα με λιγότερη εργασία... Η εργασία μας έχει γίνει τόσο παραγωγική ώστε χρειαζόμαστε πλέον λιγότερη εργασία για να παράγουμε ολοένα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες» (Μπεκ Ούρ-λιχ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).

Δύο παρουσιάσεις (ΜΑ) για την φτώχεια: «Φτώχεια και παιδική εργασία», «Φωτογραφίες- Η Ελλάδα μέσα από τον φακό».

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

4. Το πρόβλημα της βίας-Είδη βίας: ενδοσχολική, οικογενειακή, οπαδική κ.ά.

Προργανωτής: Η δημοκρατία τραυματίζεται από τον φανατισμό και τον βαρβαρισμό, τον καιροσκοπισμό και τον κυνισμό, και διολισθαίνει προς την αυθαιρεσία, την ανομία, την αναρχία. Οι αντίπαλοι αλληλοपुरοβολούνται αντί να διαλέγονται. Κινούμαστε άναρχα και επικίνδυνα στο αντικοινωνικό των ακροτήτων, του παραλόγου, της παράκρουσης. Εκπαιδευόμαστε στη βία και διδάσκουμε τη βία. Η βία εναντιώνεται ή και καταργεί τον δημοκρατικό διάλογο υπερβαίνοντας τις πολιτικές αντιπαραθέσεις. Η αντίσταση κατά της βίας (και των βίαιων) συνιστά δημοκρατικό χρέος. Προσοχή! Η απόσταση ανάμεσα σε μια κοινωνία που απελευθερώνεται και μια κοινωνία που (αυτό)καταστρέφεται είναι μικρή. Ας μη διαβούμε τη διαχωριστική γραμμή ισχυριζόμενοι ότι μόνο έτσι ο κόσμος (μας) θα γίνει καλύτερος. (Γιάννης Πανούσης, Άρθρο).

Βία είναι η **σκόπιμη** άσκηση σωματικής, ψυχολογικής ή υλικής βλάβης σε κάποιον. Παραπλήσιοι όροι είναι: επιθετικότητα, σύγκρουση, αποκλίνουσα συμπεριφορά, παραβατικότητα, εκφοβισμός, κτλ. Η βία μπορεί να εκδηλωθεί από ένα άτομο προς ένα άλλο ή προς μια ομάδα ή από μια ομάδα προς ένα άτομο ή μια άλλη ομάδα. Μπορεί να στρέφεται **εναντίον άλλου προσώπου, εναντίον περιουσίας-υλικών αγαθών, εναντίον του εαυτού μας**.

Η βία αναιρεί και καταστρέφει την **ανάγκη του ανθρώπου για σχέσεις**. Οι σχέσεις δεν είναι επιλογή, είναι εγγενής και προδιαγεγραμμένη στάση ζωής. Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του **κοινωνικό όν** και έχει ανάγκη να αναπτύσσει σχέσεις. Βέβαια, οι σχέσεις μας μπορεί να είναι σχέσεις αγάπης ή μίσους, ευτυχίας ή δυστυχίας, αλλά είναι σχέσεις.

Η ίδια **η ζωή είναι «σχέση»** με τον σύντροφό σου **και σχέσεις** με άλλους ανθρώπους. Οι σχέσεις «κτίζονται» με τη διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού από την οικογένεια, το σχολείο και άλλους φορείς. Η έλλειψη σχέσεων προκαλεί σοβαρή αίσθηση έλλειψης, αγωνία, ανασφάλεια και μεγάλη επιθυμία για δημιουργία σχέσεων. Εδώ ακριβώς βρίσκεται η **αντινομία της συμπεριφοράς μας: από τη μια πλευρά πασχίζουμε να δημιουργήσουμε σχέσεις και από την άλλη τις καταστρέφουμε με τη βία**.

Βία χρησιμοποιεί ο αδύναμος. Ο δυνατός, σωματικά και ψυχικά, δεν χρησιμοποιεί βία εις βάρος αδύνατου, γιατί θέλει κάποιον δυνατό για να επιβεβαιώσει την δύναμή του. Αν ο δυνατός χρησιμοποιήσει βία εναντίον αδύνατου, τότε, ευτελίζεται. Υπάρχουν **πολλά είδη βίας**, παράδειγμα:

A. Ενδοσχολική βία. Μια μορφή βίας είναι και ο **σχολικός εκφοβισμός** (bullying) και μπορεί να είναι: **σωματικός** (σπρώξιμο, χτύπημα κτλ.), **λεκτικός** (βρισιά, απειλή κτλ.), **ψυχολογικός** (συκοφαντία, απομόνωση κτλ.). Επίσης, υπάρχει και ο **ηλεκτρονικός εκφοβισμός**, όπως: ηλεκτρονική παρενόχληση, δυσφήμιση, εμπαιγμός, επικοινωνία με αγνώστους, ανταλλαγή προσβλητικών μηνυμάτων, δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων, αποκλεισμός, πλαστοπροσωπία. Συμβαίνει τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου και συνήθως αποσιωπάται από τους μαθητές (θύτες, θύματα). Στην **ενδοσχολική βία εμπλέκονται: -Οι θύτες.** Τα παιδιά που έχουν επιθετική συμπεριφορά έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: είναι πιο δυνατά, νοιώθουν ανασφάλεια, είναι αυταρχικές προσωπικότητες. Συχνά καταφέρνουν να επιβάλλονται και να προκαλούν την προσοχή. Η επιθετική τους συμπεριφορά γίνεται αντικοινωνική (ψέμα, απάτη, κλοπή, χρήση βίας κτλ.).

-Τα θύματα. Τα παιδιά που είναι θύματα έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: μπορεί να έχουν άγχος, νοιώθουν ανασφάλεια, είναι μοναχικά, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, υστερούν στις φιλικές σχέσεις.

-Οι παρατηρητές. Είναι αυτοί που παρατηρούν τα συμβαίνοντα μεταξύ θύτη

Παιδική βία

-Η σχολική βία εμφανίζεται ως βία:

- Μεταξύ μαθητών.
- Μεταξύ εκπαιδευτικών.
- Από τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές και το αντίστροφο.
- Από τους εκπαιδευτικούς προς την εξουσία (διοίκηση, διεύθυνση)
- Από εξωσχολικούς παράγοντες προς μέλη της σχολικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικούς ή και τους δύο, και το αντίστροφο)
- Από τους γονείς προς εκπαιδευτικούς ή και προς μαθητές και το αντίστροφο.

-Σύμφωνα με έρευνες τα ποσοστά του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, στις διάφορες χώρες, για τα θύματα κυμαίνονται από 4% έως 53%, ενώ των θυτών από 3% έως 23%. Συχνότερες μορφές ήταν:

- Η διάδοση αρνητικών φημών (25%).
- Τα απειλητικά μηνύματα (24%).
- Οι ανώνυμες και απειλητικές κλήσεις στο κινητό τηλέφωνο (20%), (Θ. Τουλούπης, Χρ. Αθανασιάδου, Άρθρο).

-«Όταν ανήλικα κορίτσια και ανήλικα αγόρια φέρεται να είναι θύματα άγριας σεξουαλικής και ηθικής κακοποίησης, τότε το κίνημα καταγγελίας παίρνει μίαν άλλη δραματική διάσταση. Οι λέξεις φτάνουν στα όριά τους. Η σεξουαλικότητα γίνεται πρόσχημα για την απανθρωποποίηση, για το άδειασμα του άλλου από την ανθρώπινη υπόστασή του. Ο ευτελισμός του σώματος, η χειραγώγηση της ψυχής μικρών παιδιών συνιστά μια μακάβρια άσκηση ναρκισσιστικής παντοδυναμίας. Αναρωτιέσαι μαζί με τον Primo Levi 'Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος;'» (Φωτεινή Τσαλίκου, Άρθρο).

και θύματος, χωρίς να παρεμβαίνουν. Δεν παρεμβαίνουν, ίσως γιατί δεν θέλουν να μπλέξουν, ίσως γιατί φοβούνται, ίσως για άλλους λόγους. Και όμως, έχουν ηθική υποχρέωση να παρεμβαίνουν.

Οι **παράγοντες** που συντελούν στην **σχολική βία** είναι κυρίως: τα ατομικά χαρακτηριστικά των παιδιών, θυτών και θυμάτων, η διάλυση της οικογένειας, οι κακές παρέες, το υποβαθμισμένο κοινωνικό περιβάλλον.

Συμπέρασμα: η απάντηση της σχολικής κοινότητας σε φαινόμενα σχολικής βίας είναι μία: **μηδενική ανοχή στη βία.**

Β. Οικογενειακή βία. Είναι η λεκτική, ψυχολογική, σεξουαλική και σωματική βία που συμβαίνει εντός της οικογένειας, κυρίως με θύμα τα παιδιά και τις γυναίκες. Συνήθως, οι δράστες θέλουν να ελέγχουν τη σύντροφό τους. Θέλουν μια σχέση εξουσιαστή - εξουσιαζόμενου. Κάποιοι αποκόπτουν τελειώς τη γυναίκα από το δικό της περιβάλλον, κάποιοι άλλοι υποτιμούν και προσβάλλουν τη γυναίκα. Οι δράστες συνήθως βρίσκονται στο περιβάλλον, όπως ο σύζυγος, ο εραστής, οι συγγενείς, οι γνωστοί.

Πολλές φορές, οι γυναίκες-θύματα **φοβούνται** να αποκαλύψουν ότι υφίστανται βία. Διστάζουν **να καταγγείλουν** τον δράστη, γιατί δεν έχουν τα οικονομικά μέσα για να επιβιώσουν. Κάποιες ενοχοποιούν τον εαυτό τους ή έχουν ενοχές γι' αυτή την κατάσταση. Επίσης, υπάρχουν και τρίτα πρόσωπα από το περιβάλλον (συγγενείς, φίλοι, γνωστοί) που γνωρίζουν αλλά δεν μιλούν. Όμως, αν δεν μιλήσεις την πρώτη φορά, θα υπάρξει και δεύτερη και τρίτη κ.ο.κ. Άρα, **μηδενική ανοχή στη βία.**

Τα νέα κορίτσια χρειάζεται να ενημερώνονται από μικρή ηλικία για τις **βιολογικές και ψυχολογικές διαφορές** με τους άντρες. Επί παραδείγματι:

- Να συνειδητοποιούν ότι οι άντρες έχουν κατά κανόνα μεγαλύτερη σωματική διάπλαση και δύναμη.
- Να αποφεύγουν τις «κακοτοπιές».
- Να αποφεύγουν δύστροπους, όπως νάρκισσους, βίαιους, χειριστικούς, αυτούς που έχουν έλλειμμα ενσυναίσθησης.

Γ. Οπαδική βία. Η γενικότερη κρίση αξιών συμπεριλαμβάνει και την αξία του αθλητισμού. Μια οδυνηρή έκφανση είναι η βία στα γήπεδα. Μια **«τυφλή βία»**, η οποία παραπέμπει σε εποχές βαρβαρότητας. Κύριοι φορείς της βίας των γηπέδων είναι οι χούλιγκανς. Συνήθως νέοι, ηλικίας 13 έως 25 ετών, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, άνεργοι, παιδιά οικογενειών με προβλήματα προσαρμογής κτλ. Η ζωή χωρίς νόημα, η έλλειψη ταυτότητας, η αίσθηση κενού, η ανασφάλεια και η δυσαρέσκεια κτλ., μετατρέπονται σε βία, που εκδηλώνεται σε κάθε αθλητική συνάντηση (και το υβρεολόγιο βία είναι).

Η συμμετοχή του οπαδού στην ομάδα **σημαίνει πολλά:** δίνει νόημα στην ζωή, δίνει ταυτότητα, πληρώνει το κενό, έχει στόχους. Συμμετέχει πριν (προγνωστικά), κατά (υποστηρίζοντας) και μετά (ασκώντας κριτική) στον αγώνα. Ταυτίζεται με την ομάδα, είναι η ζωή του, γι' αυτό και την υπερασπίζεται μέχρι εσχάτων. Η πορεία της ομάδας είναι και δική του πορεία. Η νίκη ή ήττα της ομάδας είναι και δική του. Η ομάδα είναι σημείο αναφοράς, «θρησκεία», ιδέα, γι' αυτό αλίμονο σε αυτούς που θα την θίξουν. Όταν βρίσκεται στο γήπεδο, η ταύτιση είναι πλήρης. Το ίδιο το γήπεδο προσφέρει τις συνθήκες για **μαζοποίηση των οπαδών.** Η βία είναι μία έξοδος από τα αδιέξοδα της καθημερινότητας, ενός ατόμου χωρίς προσωπική ταυτότητα. Γενικά, η συμμετοχή σε παραβατικές ομάδες προσφέρει στο άτομο: απόκτηση ταυτότητας, αίσθηση ανήκειν, αναγνώριση/επιβεβαίωση εαυτού, διάχυση ευθύνης της παραβατικής συμπεριφοράς.

Δ. Άλλες μορφές βίας. Υπάρχουν και άλλες μορφές βίας, όπως η πανεπιστημιακή βία, η βία στον χώρο εργασίας, οι συμμορίες ανηλίκων, η σεξουαλική κακοποίηση, η σωματική και ψυχολογική βία κτλ.

Σχολική βία

Ενδοοικογενειακή βία

Οπαδική βία

«Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία»

«Ο οπαδισμός είναι η προπαίδεια του φασισμού, του μίσους και του φόνου. Οι άνθρωποι που εν χορώ βρίζουν τις μανάδες των συνανθρώπων τους επειδή βρίσκονται στην απέναντι κερκίδα είναι ήδη θέσει φασίστες και εν δυνάμει δολοφόνοι» (Θανάσης Τριαρίδης, Άρθρο).

-Είναι αναμφισβήτητο ότι «η καλή διδασκαλία είναι το καλύτερο μέσο πρόληψης των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών στην τάξη. Η καλή διδασκαλία απαιτεί καλή προετοιμασία, τόσο από άποψη περιεχομένου όσο και από άποψη προγραμματισμού και δραστηριοτήτων των μαθητών» (Ε. Τρίγκα-Μερτίκα, Σχολική βία-a-Bullying, Ειδική έκδοση).

-Ποιος είναι ο Έλληνας; Μεταξύ άλλων «είναι αυτός που αυτοαποκαλείται δημοκράτης, αλλά στο

5. Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας

Προοργανωτής: «Σαν να υπάρχει μια φυσική, οικουμενική ανθρώπινη παρόρμηση προς την κοινωνικότητα, η οποία, όταν εμποδίζεται να εκδηλωθεί μέσω νόμιμων κοινωνικών δομών, όπως η οικογένεια, ή οι εθελοντικές οργανώσεις, εμφανίζεται με παθολογικές μορφές, όπως οι εγκληματικές συμμορίες- Νότια Ιταλία, κέντρο αμερικανικών μεγαλουπόλεων, διαλυμένη Σοβιετική Ένωση, αφρικανικές πόλεις» (F. Fukuyama, Εμπιστοσύνη). Η ρίζα των παραγόντων της βίαιης συμπεριφοράς βρίσκεται στα ανικανοποίητα ένστικτα ή ανεκπλήρωτες βαθιές συναισθηματικές ανάγκες, ουσιαστικά στην έλλειψη επικοινωνίας. Τα ανικανοποίητα ένστικτα και συναισθήματα πρέπει να πληρωθούν. Ειδικά τα αισθήματα αγάπης και αλληλεγγύης γεννώνται από την αγάπη που οι γονείς δείχνουν στο παιδί ακόμα και πριν τη γέννησή του.

Γιατί μερικά παιδιά γίνονται θύτες ή θύματα και μερικά γίνονται εναλλάξ θύτες και θύματα; Συχνά, διότι υπάρχουν προβληματικές σχέσεις γονιών-παιδιών και των γονιών μεταξύ τους. Αυτές οι σχέσεις θα οδηγήσουν σε προβληματική κοινωνικοποίηση, σε αντικοινωνική συμπεριφορά και στη βία.

Τα αίτια κάθε μορφής βίας μπορούν να καταταγούν σε δύο κατηγορίες:

α) Ατομικά αίτια. Είναι τα ατομικά χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων, που σχετίζονται με την προσωπικότητά τους. Η λειψή κοινωνικοποίηση, η έλλειψη αξιών και στόχων, η κοινωνική απομόνωση, η απόρριψη από τους άλλους, η ζωή χωρίς νόημα, οδηγούν στη βία. Επίσης, το φύλο και οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, αφού συνήθως οι άνδρες είναι πιο βίαιοι από τις γυναίκες. Τα χαρακτηριστικά αυτά που οδηγούν στη βία σχετίζονται με ανάγκες, δυσκολίες και αναζητήσεις του ατόμου, όπως:

- Ανάγκη αποδοχής και αναγνώρισης/επιβεβαίωσης.
- Αναζήτηση δύναμης, ισχύος.
- Χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοεκτίμηση.
- Αδυναμία σχέσεων και επικοινωνίας.
- Δυσκολία επίλυσης διαφωνιών με ειρηνικό τρόπο.

β) Κοινωνικά αίτια, όπως:

-Τα οικογενειακά προβλήματα. Οι σχέσεις μεταξύ των γονέων και οι σχέσεις γονέων και παιδιών, η αγωγή του παιδιού από την οικογένεια κτλ.

-Οι παρέες συνομηλίκων. Από αρχαιοτάτων χρόνων είναι γνωστό ότι «ομιλίας κακαί φθείρουσι ήθη χρηστά». Ο λαός λέει «πες μου τον φίλο σου, να σου ειπώ ποιος είσαι».

-Το υποβαθμισμένο περιβάλλον. Η φτώχεια, η ανεργία, η ανέχεια, η έλλειψη κοινωνικής πρόνοιας, η αίσθηση κενού συμβάλλουν στη βία.

-Άλλοι παράγοντες. Η σύνθεση της κοινωνίας, η βία στο κοινωνικό περιβάλλον, η επίδραση των ΜΜΕ κτλ. Όσον αφορά τα ΜΜΕ μέσα από τη διαφήμιση και το πρόγραμμά τους προβάλλουν, κυρίως στα παιδιά, όρους και τρόπους ζωής και συμπεριφοράς. Όταν το παιδί από μικρό έχει βιώσει χιλιάδες σκηνές βίας, κάπως έχουν επηρεάσει τον ψυχισμό του, και εκδηλώνεται η βία με διάφορες μορφές.

Ποιες είναι οι επιπτώσεις και πώς αντιμετωπίζεται η βία; Οι επιπτώσεις κάθε μορφής βίας είναι σημαντικές. Διάλυση κοινωνικών σχέσεων και κοινωνικής συνοχής. Συναισθήματα φόβου, πικρίας, θυμού και αγανάκτησης. Κοινωνική αποστροφή και απογοήτευση. Συγκεκριμένα:

A. Επιπτώσεις της σχολικής βίας. Ο μαθητής-θύμα, μεταξύ άλλων:

- Φοβάται να πάει μόνος στο σχολείο ή να γυρίσει μόνος από το σχολείο.
- Κάνει πολλές απουσίες και έχει μειωμένη επίδοση.
- Κλείνεται στον εαυτό του και χάνει την αυτοπεποίθησή του.
- Αρνείται να αποκαλύψει τι του συμβαίνει.

σπίτι του συμπεριφέρεται σαν σατράπης. Είναι αυτός που επικαλείται την ανάγκη της αλλαγής στο σύστημα και στα πάντα, αλλά εννοεί να αρχίσει η αλλαγή από τον γείτονά του και φυσικά να μην θίξει σε καμιά περίπτωση τον ίδιο» (Ι. Μανωλεδάκης, Άρθρο).

«Το πιο δύσκολο σ' αυτή την προσπάθεια είναι να σέβεσαι ουσιαστικά την ανθρώπινη αξία σου αλλά και την ανθρώπινη αξία του Άλλου. Γι' αυτό επαναλαμβάνω ότι πρέπει να μάθεις από μικρό παιδάκι να μπαίνεις στη θέση του Άλλου, να αισθανθείς και το δίκιο του Άλλου. Και να κατανοήσεις ότι ο Άλλος είσαι εσύ για εκείνον» (Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία».

-Σύμφωνα με τους μαθητές, τη σχολική βία ευνοούν κυρίως:

- Η υπερβολική ενασχόληση με ηλεκτρονικά παιχνίδια βίας (69%)
- Η συμμετοχή σε ομάδες και παρέες που ασκούν βία (54%)
- Η παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων βίας (24%)»

«Συνέχισε να μελετά τα μαθήματά του, αλλά προσπαθούσε να μη παίρνει πολύ υψηλούς βαθμούς, για να μην τον επαινούν στην τάξη. Έκανε τα πάντα για να τον προσέχουν τόσο ώστε να μην ξεχωρίζει, να ξεχωρίζει τόσο ώστε να μην τον προσέχουν» (Graham Gartner, Ποιος είναι ο Έλιωτ).

«Δυστυχώς, η ελληνική κοινωνία ασχολείται με τη σχολική βία περιστασιακά, επιπόλαια, πρόσκαιρα, και το κυριότερο, με υστερία, κάθε φορά που συμβαίνει ένα ακραίο γεγονός» (Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία).

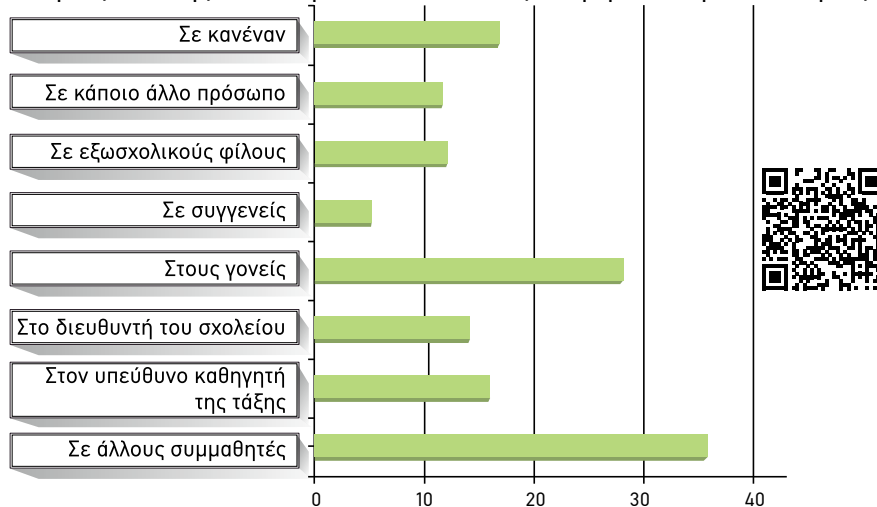
«Ο Συνήγορος του Παιδιού εκτιμά ότι τα σχολεία, για να μπορέσουν να είναι περισσότερο αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση συμπεριφορών βίας μεταξύ των μαθητών, χρειάζεται να πραγματώσουν και να ενισχύσουν το ρόλο τους ως θεσμός κοινωνικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών στις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας στην οποία αυτά ζουν, καθώς και στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους ως πολιτών» (Γεώργιος Μόσχος, Συνήγορος του Παιδιού).*

Η αντιμετώπιση της σχολικής βίας γίνεται με **μέτρα πρόληψης και καταστολής**. Η **πρόληψη** μπορεί να γίνει με την ύπαρξη κανόνων και την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση της σχολικής τάξης. Οι κανόνες δεν αρκεί να τίθενται αλλά πρέπει να εφαρμόζονται. Όσον αφορά τους **κανόνες, πρέπει να είναι:**

- Σαφείς και κατανοητοί από τους μαθητές.
- Να τίθενται στην αρχή της σχολικής χρονιάς.
- Να τηρούνται και από τους εκπαιδευτικούς.

Όσον αφορά την **καταστολή**, κατ' αρχάς τα θύματα θα πρέπει **να αναφέρουν τα περιστατικά βίας** στους γονείς, εκπαιδευτικούς, συμμαθητές. Ανάμεσα στους τρόπους καταστολής που μπορούν να χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί είναι: η τιμωρία, η διδαχή με το παράδειγμα, η παράβλεψη, ο συμβιβασμός, η επίλυση του προβλήματος.

Γράφημα (ΜΑ): Ιστόγραμμα ποσοτών των απαντήσεων των μαθητών Β/Βάθμιας Εκπ/σης σχετικά με το σε ποιον/ους ανέφερε τα περιστατικά βίας.

Πηγή: Β. Αρτινοπούλου κ.ά., Πανελλήνια έρευνα για την ενδοσχολική βία στην Α/Βάθμια και Β/Βάθμια εκπαίδευση, υπουργείο παιδείας, Αθήνα, 2016

Β. Επιπτώσεις της οικογενειακής βίας. Η γυναίκα-θύμα οικογενειακής βίας φοβάται για τη ζωή της. Φοβάται τον σύντροφό της. Φοβάται να εκφράσει τα συναισθήματά της. Βιώνει έναν βίο αβίωτο, χωρίς νόημα και χωρίς αξιοπρέπεια.

Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας γίνεται με μέτρα, όπως οι σχολές γονέων για την ανατροφή των παιδιών, η προετοιμασία και η ωριμότητα για τον γάμο, η καλλιέργεια της ισότητας των φύλων, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η υποστήριξη των θυμάτων, η αυστηρότερη νομοθεσία κτλ.

Γ. Επιπτώσεις της οπαδικής βίας. Το θύμα είναι συνήθως ένας άλλος οπαδός, μιας άλλης ομάδας, αλλά μπορεί να είναι και οποιοσδήποτε τρίτος έτυχε να παρευρίσκεται στην περιοχή. Όταν οι οπαδοί προετοιμάζονται να «παίξουν ξύλο», τότε, θύματα είναι και οι δύο πλευρές. Η αντιμετώπιση της οπαδικής βίας γίνεται με **μέτρα**, όπως η κοινωνικοποίηση, η εκπαίδευση, ο επαγγελματικός προσανατολισμός, η καλλιέργεια αθλητικού πνεύματος, η αγάπη και εμπιστοσύνη στον εαυτό μας κτλ.

Τα όσα αναφέρθηκαν για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων ισχύουν και για την αντιμετώπιση της βίας από το κράτος και την κοινωνία. Ασφαλώς, χρειάζεται και η τιμωρία των δραστών, όπως και η αποκατάσταση των θυμάτων της βίας.

-Η 6η Μαρτίου έχει καθιερωθεί ως πανελλήνια σχολική ημέρα κατά της βίας στο σχολείο. Η ημέρα αυτή αποτελεί μια αφορμή για εκπαιδευτικούς, μαθητές/τριες και γονείς των σχολείων όλης της χώρας να ανταλλάξουν σκέψεις, πληροφορίες και ιδέες και να ενεργοποιηθούν για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

Ενδοοικογενειακή βία
Πηγή: Διαδίκτυο

-Τηλέφωνο: **15900** για συμβουλές σε γυναίκες που είναι θύματα βίας. 24ωρη τηλεφωνική γραμμή. Τώρα, μπορείς να μιλήσεις και συ! Μη διστάσεις! Είμαστε κοντά σου, **σε όλη την Ελλάδα.**

Ο ιστότοπος κατά της βίας των γυναικών.*

Το «κουμπί» Punic Button στο κινητό που μπορεί να σώσει τη ζωή μιας γυναίκας.

-Δύο βίντεο για σχολική και έμφυλη βία: «Το θαύμα» και «Τα λευκά γάντια», **δημιουργίες μαθητών.***

Αστυνομικός Γιώργος Λυγγερίδης, θύμα οπαδικής βίας

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

6. Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού

Προοργανωτής: Ποια είναι η δημογραφική σύσταση της χώρας μας; Γνωρίζετε ότι από το 2015, κάθε χρόνο, χάνεται μια πόλις 30.000 κατοίκων; Πώς θα εξελιχθεί τα επόμενα χρόνια; Ποιες θα είναι οι επιπτώσεις; Τι μπορούμε να κάνουμε για να αυξήσουμε το δείκτη γονιμότητας αλλά και για να προσαρμοστούμε στα νέα δεδομένα; Πόσα χρόνια θα χρειάζεται να δουλεύουμε; Τι είδους επαγγέλματα θα πρέπει να προτιμούμε; Πώς θα επανεκπαιδευόμαστε κατά τη διάρκεια της καριέρας μας; Πόσα επαγγέλματα θα αλλάξουμε; Πότε θα παίρνουμε σύνταξη; Πόσο θα αλλάξει η ζωή μας; Ποιες συνέπειες θα έχει μια μακρόχρονη και μεγάλη ελάττωση του πληθυσμού της χώρας μας; (διαΝΕΟσις, έρευνα: το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας).

Δημογραφία είναι η επιστήμη που εξετάζει τον πληθυσμό (γεννήσεις, θάνατοι, προσδόκιμο ζωής κτλ.). Από την εποχή του **Thomas Malthus** (1766-1834 μ.Χ.) έχουν διατυπωθεί αισιόδοξες και απαισιόδοξες απόψεις για την εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού. Σύμφωνα με την αισιόδοξη άποψη, η τεχνολογία θα προσφέρει τα μέσα για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργεί η αύξηση του πληθυσμού. Αντίθετα, σύμφωνα με την απαισιόδοξη άποψη, υπάρχουν κίνδυνοι για το ανθρώπινο γένος, λόγω του υπερπληθυσμού, της υπερκατανάλωσης, της έλλειψης πόρων και της κλιματικής αλλαγής.

Γιατί αυξάνεται ο πληθυσμός; Υπάρχουν διάφοροι λόγοι: θρησκευτικοί λόγοι, ανεπιθύμητες γεννήσεις, μείωση της θνησιμότητας, ανάγκες εργατικών χεριών, αλλά και πολιτικοί λόγοι, αφού ένας μεγάλος πληθυσμός αποτελεί ένδειξη δύναμης. Αύξηση υπάρχει στην Αφρική, κυρίως στην υποσαχάρια, όπου ο πληθυσμός αναμένεται να τριπλασιαστεί μέχρι το 2100. Στην πρώτη δεκάδα χωρών με τον μεγαλύτερο πληθυσμό, οι εννέα θα είναι από την Αφρική.

Γενικά, στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη υπάρχει **υπογεννητικότητα** και ο πληθυσμός γερνάει. Ο ΟΗΕ διοργανώνει κατά καιρούς **παγκόσμιες συνδιασκέψεις** για την εξέταση των δημογραφικών προβλημάτων, όπως ο οικογενειακός προγραμματισμός, ο περιορισμός των γεννήσεων κτλ.

Με κριτήριο τη δυνατότητα διατροφής του πληθυσμού, μπορεί να υπολογιστεί το μέγιστο μέγεθος πληθυσμού κάθε χώρας. Έτσι, υπάρχουν χώρες που πρέπει να μειώσουν τον πληθυσμό τους (Κίνα, Ινδία, Πακιστάν, Τουρκία κτλ.) και χώρες που μπορούν να αυξήσουν τον πληθυσμό τους (Ελλάδα, Ρωσία, Καναδάς, κτλ.). Για τη διατήρηση του πληθυσμού σε ορισμένο μέγεθος χρειάζονται 2,1 παιδιά ανά γυναίκα.

Μια άλλη εξέλιξη είναι ότι **αυξάνεται παντού το προσδόκιμο επιβίωσης**. Τα παιδιά που γεννιούνται σήμερα έχουν πάνω από 50% πιθανότητα να φτάσουν την ηλικία των 105 χρόνων. Το μοντέλο της ζωής των τριών φάσεων (εκπαίδευση, καριέρα, συνταξιοδότηση), που ισχύει σήμερα, φτάνει στο τέλος του. Και αυτό συνεπάγεται ραγδαίες αλλαγές στη ζωή μας και στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι κοινωνίες και οι οικονομίες.

Σε μια εποχή ραγδαίων αλλαγών, **η προετοιμασία και η προσαρμογή είναι απαραίτητα εφόδια**. Εάν κάποιος που μόλις άρχισαν να εργάζονται, σκέπτονται με όρους του χθες έχουν μεγάλη άγνοια. Εάν θέλουν να μην βρεθούν εκτός πραγματικότητας είναι αδήριτη ανάγκη να παρακολουθούν τις εξελίξεις. Και αν μπορούν να προηγούνται ή έστω να προσαρμόζονται ταχύτατα, θα είναι οι κερδισμένοι.

Όσον αφορά την Ελλάδα, υπάρχει **υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού**. Για πρώτη φορά από τότε που υπάρχουν στοιχεία, **από το**

Οικογένεια

Αμπιντίν Ντινό, Πολύτεκνη οικογένεια
Πηγή: Διαδίκτυο

Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

- Εκτός από την ποσοτική διάσταση, μεγάλη γεωπολιτική σημασία έχει και η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού. Χώρες με γηρασμένο πληθυσμό, εκτός από τα οικονομικά προβλήματα που συνεπάγεται η έντονη εξάρτηση των ανενεργών ηλικιωμένων από τους ενεργούς νεωτέρους, δίνουν προτεραιότητα στις ανάγκες του παρόντος έναντι του μέλλοντος. Μειώνουν τις αμυντικές δαπάνες και την προσπάθεια για την προβολή της χώρας στο εξωτερικό (soft-power), καθώς προέχει να καλυφθούν συντάξεις και δαπάνες για την υγεία. Στην πολιτική ζωή επικρατεί ο συντηρητισμός. Η «γεροντοκρατία» καθιστά τους νέους de facto παραμελημένη μειονότητα. Ως αντίδραση, οι νέοι επιλέγουν την εξέγερση ή την μετανάστευση, με αποτέλεσμα να αυξάνει ακόμη περισσότερο το ποσοστό του γηρασμένου πληθυσμού. Η γήρανση, επομένως, του πληθυσμού δημιουργεί προβλήματα τόσο στην «εξωτερική» όσο και στην «εσωτερική» γεωπολιτική» (Γιώργος Πρεβελάκης, Άρθρο, διαΝΕΟσις).

2011 και μετά, ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται. Σύμφωνα με έρευνα (μεσαίο σενάριο) μέχρι το 2050 θα είμαστε λιγότεροι από 8,8 εκατομμύρια, και γηραιότεροι (το 1/3 του πληθυσμού θα είναι άνω των 65 ετών). Σήμερα, οι οικογένειες γίνονται μικρότερες. Οι μονομελείς και οι μονογονεϊκές οικογένειες αυξάνονται. Περισσότερες γυναίκες, από ό,τι στο παρελθόν, αποφασίζουν να μην κάνουν παιδιά. Η μέση ηλικία των γυναικών, όταν αποκτούν το πρώτο τους παιδί, αυξάνεται, ενώ αυξάνεται και η μέση ηλικία γάμου. Κάποιες γυναίκες αργούν να κάνουν παιδιά, και όταν αποφασίζουν είναι πλέον αργά. Μειώνονται οι γάμοι και αυξάνονται τα διαζύγια. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει ότι ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται ανησυχητικά.

Πίνακας: Διαχρονική φυσική εξέλιξη του πληθυσμού 1940-2022

Έτος	Γεννήσεις Αριθμοί	Θάνατοι Αριθμοί	Διαφορά Αριθμοί	Έτος	Γεννήσεις Αριθμοί	Θάνατοι Αριθμοί	Διαφορά Αριθμοί
1940	180.000	94.000	86.000	2000	103.000	105.000	-1.890
1960	157.000	61.000	97.000	2010	114.000	109.000	-5.680
1970	145.000	74.000	71.000	2015	91.847	121.212	-29.365
1980	148.000	87.000	61.000	2020	84.764	131.025	-46.261
1990	102.000	94.000	8.000	2022	76.095	140.801	-64.706

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, δική μας stroγγυλοποίηση αριθμών
«Εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας»

Σύμφωνα με έρευνα, οι **πολιτικές για τη γονιμότητα και τη στήριξη της οικογένειας** ταξινομούνται σε **τρεις άξονες**:

- Κοινωνική και οικονομική ενεργητική προστασία των οικογενειών.
 - Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.
 - Υποστήριξη μητρότητας και θετικό περιβάλλον για την οικογενειακή ζωή.
- Τρεις είναι οι **δημογραφικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη μεταβολή του πληθυσμού: οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η μετανάστευση**. Κανένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός δεν μπορεί να γίνει χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν το μέγεθος και η σύσταση του πληθυσμού. Κανένα ασφαλιστικό σύστημα δεν μπορεί να σταθεί χωρίς να υπολογίζει τον αριθμό των συνταξιούχων και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Κανένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να είναι βιώσιμο χωρίς να προβλέπει πιθανές αυξομειώσεις στον αριθμό των μαθητών. Καμία χώρα δεν μπορεί να επιβιώσει με έναν γερασμένο πληθυσμό, δεδομένου ότι στη γεωπολιτική το μέγεθος του πληθυσμού αποτελεί στοιχείο ισχύος. Το δημογραφικό πρόβλημα έχει **πολλές συνέπειες**, όπως το ασφαλιστικό, η εκπαίδευση, τα εργασιακά, η ανάπτυξη, η γεωπολιτική στρατηγική της χώρας κτλ. Στη **γεωπολιτική** έχει μικρότερη σημασία ο συνολικός αριθμός των κατοίκων και μεγαλύτερη ο αριθμός των κατοίκων που έχουν **εθνική ταυτότητα**. Η παρουσία μειονοτήτων οι οποίες αντιμάχονται το κράτος συνεπάγεται γεωπολιτική αδυναμία, έστω και αν τα μέλη τους αυξάνουν τον συνολικό πληθυσμό. Η τουρκική περίπτωση το αποδεικνύει. Χωρίς τους Κούρδους, ο συνολικός πληθυσμός της Τουρκίας θα μειωνόταν, αλλά η δύναμή της θα αυξανόταν. Αντιθέτως, οι Έλληνες της διασποράς, έστω και αν κατοικούν σε άλλα κράτη, μπορούν να αποτελέσουν στοιχείο δύναμης και επιρροής. Έτσι, οι Κούρδοι μειώνουν τη δύναμη της Τουρκίας και οι Έλληνες της διασποράς αυξάνουν τη δύναμη της Ελλάδας. Με άλλα λόγια, η «ταυτότητα» αποτελεί σημαντικό γεωπολιτικό παράγοντα. Γι' αυτό η χώρα χρειάζεται να συντηρεί ισχυρούς δεσμούς με τον απόδημο Ελληνισμό.

«Οι γέροι δεν είναι γέροι. Είναι αυτό που ήταν πάντα, πλην εγκλωβισμένοι σε ένα σώμα που παρακμάζει και στην εικόνα που αντανακλάται στην αντιμετώπιση των άλλων... Ποιος θέλει να ανατρέξει στο ένδοξο παρελθόν όταν έχει γεμάτο ένα δημιουργικό παρόν; Θέλουν βεβαίως να αναγνωρίζεται το παρελθόν τους αλλά ως αξία προστιθέμενη, όχι ως μνημόσυνο» (Σίσσυ Αλωνιστιώτου, Άρθρο).

-Το όριο της μακροζωίας: «Η πιο ηλικιωμένη γυναίκα της ιστορίας, η Γαλιίδα Ζαν Καλμάν, γιόρτασε τα 122^α γενέθλιά της, παρότι είχε γεννηθεί το 1875, όταν το προσδόκιμο ζωής δεν ξεπερνούσε τα 45 χρόνια. Ποιο, όμως, είναι το μέγιστο όριο της ανθρώπινης μακροζωίας;... Παλιότερες έρευνες υποδείκνυαν ότι η μέγιστη ηλικία που μπορεί να ζήσει ο άνθρωπος είναι τα 140 χρόνια. Πρόσφατη μελέτη μας χαρίζει άλλη μια δεκαετία ζωής, τοποθετώντας το όριο της μακροζωίας στα 150 χρόνια» (Ημερήσιος Τύπος).

Τάκης Κατσουλίδης, Οι δυο γενιές, Εθνική Πινακοθήκη*

-Έρευνα διαΝΕΟσις: Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας:*

«Από το 2011 η Ελλάδα έχει μπει σε μια νέα φάση, πρωτοφανή μεταπολεμικά. Το **φυσικό ισοζύγιο** πλέον γίνεται **αρνητικό** (οι θάνατοι είναι περισσότεροι από τις γεννήσεις), αλλά και το **μεταναστευτικό ισοζύγιο**, παρά την προσφυγική κρίση, είναι **και αυτό αρνητικό** καθώς πολλοί Έλληνες φεύγουν από τη χώρα αναζητώντας καλύτερη τύχη στο εξωτερικό».

Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

7. Προβλήματα του αστακού χώρου- Χωροταξική διάρθρωση των κοινωνικών ανισοτήτων (εγκληματικότητα και παραβατικότητα, κοινωνικός αποκλεισμός)

Προοργανωτής: «Με το νέο Μπάουχαους θέλουμε το κοινό όραμα της Ευρώπης να μην είναι μόνο οικονομικό. Θέλουμε να φτάνει στις καρδιές των Ευρωπαίων. Θέλουμε να συμφιλώσουμε τον τρόπο ζωής μας με τη φύση γιατί μόνο τότε θα πετύχουμε κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050. Και αυτό θα το καταφέρουμε μόνο αν δώσουμε πολιτιστική διάσταση στην πράσινη μετάβαση» (Ούρσουλα Φον Ντερ Λάιεν, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής).

Από την αρχαιότητα ζητούμενο είναι η άριστη πόλις για τη γεωγραφική θέση, την έκταση, την αυτάρκεια, τη διακυβέρνηση, το μέγεθος του πληθυσμού κτλ. Όσον αφορά το άριστο μέγεθος του πληθυσμού, ο Πλάτων στο έργο του «Νόμοι» αναφέρει ότι η πόλις πρέπει να έχει **5.040 κατοικίες-οικογένειες**. Τον 21^ο αιώνα έχουμε μεγαλουπόλεις-τέρατα δεκάδων εκατομμυρίων. Πόλεις που κάνουν τον βίο αβίωτο για πολλούς κατοίκους. Τέτοιες μεγαλουπόλεις παράγουν πλείστα κοινωνικά προβλήματα.

Το μεγάλο μέγεθος των πόλεων, συνήθως, συνεπάγεται και μεγάλες ελλείψεις σε βασικές υποδομές (κατοικίες, δρόμοι, πράσινο, υπηρεσίες κτλ.). Επίσης, δημιουργεί προβλήματα συνύπαρξης, αφού λείπει ο αναγκαίος ζωτικός χώρος, αλλά και η ουσιαστική επικοινωνία. Γι' αυτό οι άνθρωποι αναζητούν μικρές ομάδες, όπου αναπτύσσονται σχέσεις πρόσωπο με πρόσωπο.

Επίσης, η κλιματική αλλαγή συνεπάγεται ακραία καιρικά φαινόμενα (υψηλές θερμοκρασίες, πλημύρες κτλ.) που επηρεάζουν τη ζωή στις πόλεις. Άνθρωποι πεθαίνουν και περιουσίες καταστρέφονται. Δρόμοι, κτήρια, πράσινο κτλ., όλα, επηρεάζονται. Η κλιματική αλλαγή απαιτεί μια νέα προσέγγιση στην αντιμετώπιση όλων των στοιχείων που συγκροτούν την πόλη.

Επιπλέον, στις μεγαλουπόλεις δεν μπορεί να λειτουργήσει ούτε στοιχειωδώς η δημοκρατία, αφού η δημοκρατία προϋποθέτει γνωριμία προσώπων. Γι' αυτό, είναι απορίας άξιον, γιατί οι πολιτικοί δεν φροντίζουν για την αντίστροφη κίνηση, δηλαδή τη μείωση του πληθυσμού των μεγάλων πόλεων που θα έχει ως αποτέλεσμα και τον περιορισμό των προβλημάτων.

Η σύγχρονη πόλη και μεγαλούπολη είναι οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο. Όμως, οι περισσότερες πόλεις παρουσιάζουν **πολλά προβλήματα**.

Παραδειγματικά:

α) Κοινωνικές ανισότητες. Υπάρχουν **βόρεια και δυτικά προάστια**. Στα βόρεια κατοικούν, άνθρωποι μεσαίων και υψηλών εισοδημάτων, σε βίλες και άνετες κατοικίες, ενώ στα δυτικά κατοικούν άνθρωποι, με μεσαία και χαμηλά εισοδήματα, σε διαμερίσματα και παραπήγματα. Επίσης, υπάρχουν τα **κέντρα των πόλεων**, στις οποίες υπάρχει-υπήρχε συγκέντρωση βιοτεχνικών και εμπορικών δραστηριοτήτων και λίγες κατοικίες. Σε κάποιες πόλεις αναπτύχθηκαν γκέτο, δηλαδή περιοχές που κατοικούν περιθωριοποιημένοι άνθρωποι.

β) Εγκληματικότητα και παραβατικότητα. Στην κοινωνία της αφθονίας αναπτύσσονται πλείστα φαινόμενα κοινωνικής ανομίας, όπως βία κάθε λογής, συμμορίες ανηλίκων, εγκληματικότητα, αυτοκτονίες, ναρκωτικά, άγχος, αλκοολισμός και συμπεριφορές φυγής **από και μέσα στην πραγματικότητα** (ναρκωτικά, αποχή, αναχωρητισμός κτλ.). Το αληθινό πρόβλημα της βίας είναι η ανεξέλεγκτη βία που γεννάει η κοινωνία της αφθονίας. Πρόκειται για μια βία χωρίς αντικείμενο, που ενδημεί, στις αναπτυγμένες κοινωνίες. Κάποιοι θεωρούν την βία ένα παιχνίδι, όπως «οι κλέφτες και οι αστυνόμοι». Και προ-

Γιάννης Τσαρούχης, Τοπίο
Εθνική Πινακοθήκη*

-«Το αυτοκίνητο έφερε εκατομμύρια ανθρώπους στους δρόμους. Επίσης έφερε την ύπαιθρο πιο κοντά στις πόλεις και γέννησε την προαστιακή κουλτούρα, ενώ παράλληλα υπέσκαψε τις παραδοσιακές έννοιες της γειτονιάς και της κοινότητας. Και περισσότερο από κάθε άλλη εφεύρεση στον 20^ο αιώνα, το αυτοκίνητο επιτάχυνε τους ρυθμούς της ζωής, καθιστώντας την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα κορυφαίες αρετές της εποχής μας» (J. Rifkin, Η οικονομία του υδρογόνου).

-Πληθυσμός πόλεων σε εκατομμύρια κατοίκους:

- Τόκιο (Ιαπωνία): 37
- Τζιακάρτα (Ινδονησία): 26
- Σεούλ (Νότα Κορέα): 23
- Νέα Υόρκη (ΗΠΑ): 21
- Σαν Πάολο (Βραζιλία): 20

Οι φαβέλες των φτωχών
αποκτούν χρώμα

-«Ούτε εκ δέκα ανθρώπων γένοιτο αν πόλις, ούτ' εκ δέκα μυριάδων έτι πόλις εστί» (Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια).

σπαθούν να το βιώσουν στην πραγματικότητα. Η κοινωνικότητα φθίνει και αυξάνεται το μοναχικό πλήθος. Ο φόβος κυριαρχεί μέσα και πάνω από την πόλη, φόβος ατομικός και συλλογικός, γιατί ακριβώς το ατομικό εκτόπισε το κοινωνικό και λείπουν οι κοινές αξίες.

γ) Κοινωνικός αποκλεισμός. Υπάρχει αποκλεισμός από τη ζωή της πόλης (πολιτική, πολιτισμός, οικονομία) σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι άστεγοι. Είναι μια καινούργια κατηγορία πληθυσμού που κοιμάται στα πεζοδρόμια, στις πλατείες και στις στοές. Υπάρχουν άστεγοι γηγενείς που έχασαν τη δουλειά τους και άστεγοι μετανάστες. Υπάρχουν αυτοί που φιλοξενούνται σε κοινωνικές δομές και αυτοί που δεν θέλουν να μετακινηθούν από τον δρόμο. Βέβαια, υπάρχουν και άλλες κατηγορίες αποκλεισμένων, όπως νεόπτωχοι, πρόσφυγες, άνεργοι, τρίτη ηλικία κτλ.

Τα πολλά προβλήματα των μεγαλουπόλεων, τα «γκέτο» στα κέντρα των πόλεων και η κλιματική αλλαγή οδήγησαν σε **νέες τάσεις διεθνώς για την αναβάθμιση των πόλεων**, όπως:

Τα ανθρώπινα και ενεργειακά αυτόνομα κτήρια. Κτήρια με επάρκεια ενέργειας που παράγεται από τις ΑΠΕ και εξοικονομούν ενέργεια. Κτήρια με βάση τα ανθρώπινα μέτρα για να υπηρετούν τις ανθρώπινες ανάγκες.

Η αναβάθμιση των κέντρων πόλεων. Τα κέντρα πόλεων έχουν σημαίνοντα ρόλο στην ανάπτυξη. Αναπλάσεις κέντρων, αξιοποίηση ιστορικών και παραδοσιακών κτιρίων, πεζοδρομήσεις, αύξηση πρασίνου κτλ.

Τα πάρκα «τσέπης». Είναι ανοικτοί χώροι, με πρόσβαση στο κοινό, που συμβάλλουν στην αναβάθμιση των περιοχών. Αποτελούν χώρους που έχουν ως στόχο να δώσουν μια ανάσα δροσιάς σε γειτονιές της πόλης και ταυτόχρονα χρώμα σε πυκνοδομημένες περιοχές.

Οι έξυπνες πόλεις. Χρησιμοποιούν έξυπνες εφαρμογές, όπως ψηφιακές υποδομές και υπηρεσίες από τους δήμους, ηλεκτρονική πλατφόρμα καταγραφής προβλημάτων κτλ. Επίσης, δημόσιες συγκοινωνίες και ανάπτυξη πρασίνου είναι απαραίτητα. Ως προς το πράσινο, χρειάζονται φυτά ανθεκτικά σε υψηλές θερμοκρασίες, σε ασθένειες, σε λιγότερη φροντίδα. Η δημιουργία όμορφων, φιλικών, οικολογικών και έξυπνων πόλεων θα πρέπει να αποτελέσει μια συνολική **εθνική αναπτυξιακή στρατηγική**.

Η «πόλη των 15 λεπτών». Πρόκειται για αυτόνομες γειτονιές με εύκολη πρόσβαση σε αποκεντρωμένες υπηρεσίες, με αξιοποίηση των χώρων άθλησης και αναψυχής. Στόχος είναι οι διάφορες υπηρεσίες που χρειάζονται οι πολίτες καθημερινά (σχολείο, υπηρεσίες υγείας, καταστήματα, τράπεζα, πλατεία κτλ.) να βρίσκονται σε απόσταση 15 λεπτών από την κατοικία τους, ώστε να πηγαίνουν πεζοί, για να ασκούνται και να επικοινωνούν.

Η νέα τάση εκφράζεται από την Ε.Ε. με το **Νέο Ευρωπαϊκό Μπάουχαους**, που έχει στόχο να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες και να δώσει λύσεις στο πρόβλημα που δημιουργεί το δομημένο περιβάλλον, το οποίο φέρει την ευθύνη για το 40% των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Επομένως, χρειάζονται κτήρια απλά, χρηστικά, αισθητικά και οικολογικά. Το ίδιο ισχύει και για τις πόλεις. Κτήρια και πόλεις που θα υπηρετούν τις ανάγκες μας και θα ομορφαίνουν τη ζωή μας.

Συμπέρασμα: οι πόλεις με τα γιγάντια κτήρια, τους σκοτεινούς δρόμους, τα γκέτο, την σπατάλη ενέργειας, την έλλειψη πρασίνου, προκαλούν αντιανθρώπινες συνθήκες ζωής και πολλά προβλήματα. Και όμως υπάρχει λύση: **Νέο Ευρωπαϊκό Μπάουχαους**.

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (Ψυχικό-Οικία Μποδοσάκης)
Εικόνα- Φωτογραφία (ΜΑ)

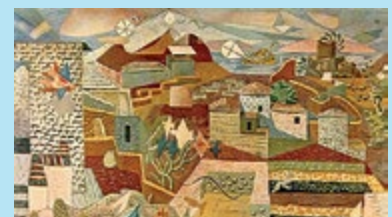
Στέγη Ιδρύματος Ωνάση
Εικόνα- Φωτογραφία (ΜΑ)

Κέντρο Πολιτισμού, Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος
Εικόνα- Φωτογραφία (ΜΑ)

-Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος περιλαμβάνει τις κτηριακές εγκαταστάσεις της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, καθώς και πάρκο αστικού τύπου και άλλες μικρότερες εγκαταστάσεις.

Ν. Χατζηκυριάκος- Γκίκας,
Μεγάλο τοπίο της Ύδρας

Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

-**Νέο Ευρωπαϊκό Μπάουχαους***
Όπου * βλέπε σύνδεσμο στα ψηφιακά βιβλία.

8. Παγκόσμιες ανισότητες και ανισορροπίες: εκσυγχρονισμός, εξάρτηση, παγκοσμιοποίηση

Προοργανωτής: Συνήθως, οι άνθρωποι όταν βλέπουν τον κόσμο, βλέπουν τις διαφορές και τα προβλήματα και παραβλέπουν τις ανθρώπινες δημιουργίες και τις ομοιότητες, που είναι περισσότερες από τις διαφορές. Πώς λοιπόν εξηγείται το ανθρώπινο μεγαλείο, παρά τα προβλήματα και τις διαφορές; Σύμφωνα με την κοινωνιοδικία, πρόκειται για τη δικαίωση της εμπιστοσύνης μας στις αρετές της κοινωνίας, παρά τις αποτυχίες της, πρόκειται για την δικαίωση της ανθρώπινης φύσης που είναι κατ' ουσίαν καλή. Αρχέγονες δυνάμεις βρίσκονται επί το έργον συντελώντας στην εξέλιξη μιας καλής κοινωνίας. Το τόξο της εξελικτικής μας ιστορίας είναι μακρύ, αλλά κλίνει προς το καλό (Νικόλας Χρηστάκης, Προσχέδιο).

Η ιστορία επιβεβαιώνει ότι **ανισότητες και ανισορροπίες** υπάρχουν σε όλη την ιστορική διαδρομή σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Στην πορεία του χρόνου κάποιοι άνθρωποι, κάποιες ομάδες, κάποιοι λαοί προχωρούν μπροστά, ενώ κάποιοι άλλοι μένουν πίσω. Οι **λόγοι είναι πολλοί**: γεωγραφικοί, θρησκευτικοί, οικονομικοί, πολιτισμικοί, τεχνολογικοί κτλ. Σήμερα στο παγκόσμιο χωρίο, στην εποχή της τεχνολογίας και της επικοινωνίας, γίνονται ορατές οι ανισότητες μεταξύ των χωρών (βλέπε πίνακα).

Πίνακας: πληθυσμός, ΑΕΠ και ΔΑΑ* έξι χωρών

Χώρα	Πληθυσμός (σε χιλ.)	% παγκόσμ. πληθυσμού	ΑΕΠ (ΜΑΔ) ¹ σε εκ. δολ.	% παγκ. ΑΕΠ	ΔΑΑ
Ινδία	1.387.000	17,6%	10.219.000	6,7%	0.633
Πακιστάν	240.000	3,0%	1.330.000	0,9%	0.544
Νιγηρία	224.000	2,8%	1.154.000	0,8%	0.535
ΗΠΑ	333.000	4,2%	22.997.000	15,8%	0.921
Ιαπωνία	125.000	1,6%	5.615.000	3,8%	0.925
Γερμανία	84.000	1,0%	4.857.000	3,3%	0.942

Πηγή: ΟΗΕ (2022), ΔΝΤ (2021),

*Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης

1. ΜΑΔ: Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης

«Παγκοσμιοποίηση και παγκόσμιες ανισότητες»

Γενικά, μέχρι το πρόσφατο παρελθόν υπήρχε η μητρόπολη και η περιφέρεια, οι αναπτυγμένες χώρες του Βορρά και οι αναπτυσσόμενες χώρες του Νότου. Αλλιώς, είχαν διαμορφωθεί διάφοροι «κόσμοι». : Πρώτος κόσμος: αναπτυγμένες χώρες του Βορρά. Δεύτερος κόσμος: χώρες που βρίσκονται σε ένα μέσο επίπεδο ανάπτυξης. Τρίτος κόσμος: φτωχές χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Τέταρτος κόσμος: νησίδες υπανάπτυξης στον πρώτο κόσμο. Πέμπτος κόσμος: νησίδες ανάπτυξης στον τρίτο κόσμο.

Η σύγχρονη **έννοια του εκσυγχρονισμού** είναι στενά συνδεδεμένη με την **εποχή του διαφωτισμού**. Δηλαδή, το πνευματικό κίνημα που έλαβε χώρα στην Ευρώπη τον 17^ο και 18^ο αιώνα και διαμόρφωσε μερικά από τα πιο θεμελιώδη χαρακτηριστικά του σύγχρονου δυτικού κόσμου, αλλά επηρέασε και όλο τον κόσμο. Βασικές αξίες του διαφωτισμού είναι ο άνθρωπος, ο ορθός λόγος, το φυσικό δίκαιο, η συνταγματική διακυβέρνηση, η ελευθερία, η πρόοδος κτλ. Έκτοτε, ο εκσυγχρονισμός αποτελεί αίτημα και προσπάθεια κάθε πολιτείας και κοινωνίας να καταργήσει θεσμούς, παραδόσεις και κατεστημένα συμφέροντα που εμποδίζουν την πρόοδο

-«Πρέπει να αντιληφθούμε ότι είμαστε στην κορυφή όχι μόνο μιας τεχνολογικής επανάστασης αλλά μιας επανάστασης παραγωγικότητας. Θα φέρει οφέλη για όλους τους ανθρώπους παντού, θα καταστήσει τον πλανήτη μας πιο βιώσιμο και θα προσφέρει νέες ευκαιρίες σε επιχειρήσεις κάθε είδους» (Γιάννης Μαστρογεωργίου, Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση).

-Μέσα σε τριάντα περίπου χρόνια η Κίνα προβάλλει ως παγκόσμια δύναμη έτοιμη να ξεπεράσει τις ΗΠΑ στο ΑΕΠ. Αλλά, καμιά χώρα δεν παραδίδει την ηγεμονία της αμαχητί. Επομένως, ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-Κίνας θα συνεχισθεί. Επιπλέον, αρκετά κράτη (π.χ. Ελλάδα) ίσως αναγκαστούν να τοποθετηθούν στο ένα ή στο άλλο στρατόπεδο, ενισχύοντας έτσι τη σύγκρουση.

-Η ανάπτυξη της πανδημίας του κορωνοϊού συνδέεται και με την ανάπτυξη της μετακίνησης των ανθρώπων. Ο παγκόσμιος τρόμος που προκάλεσε, έδειξε ότι η οικονομική λογική της παγκοσμιοποίησης, δεν μπορεί να δώσει λύσεις σε παγκόσμια προβλήματα.

-Παγκοσμιοποίηση σημαίνει το εξής: «ζούμε εδώ και καιρό σε μια παγκόσμια κοινωνία, με την έννοια ότι η αντίληψη περί κλειστών χωρών καθίσταται πλέον εντελώς υποθετική. Καμία χώρα, καμία ομάδα χωρών δεν μπορεί να απομονωθεί. Αυτή η πραγματικότητα ωθεί τα διάφορα κοινωνικά, πολιτισμικά, πολιτικά σχήματα σε σύγκρουση μεταξύ τους, ενώ και τα θεωρούμενα ως αυτονότητα, ακόμα και του δυτικού μοντέλου, πρέπει να δικαιολογήσουν εκ νέου την ύπαρξή τους ως τέτοια» (Ούρλιχ Μπέκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).
-Επίσης, παγκοσμιοποίηση σημαίνει μη παγκόσμιο κράτος. Ακριβέστερα: παγκόσμια κοινωνία χωρίς παγκόσμιο κράτος και χωρίς παγκόσμια κυβέρνηση (Ούρλιχ Μπέκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).

και την προσαρμογή σε μια νέα πραγματικότητα.

Όσον αφορά τη χώρα μας, υπάρχει **γενικό αίτημα για εκσυγχρονισμό ή αλλιώς για μεταρρυθμίσεις**. Μάλιστα, η κοινωνία προηγείται και το κομματικό σύστημα αδυνατεί να προχωρήσει στις επιβαλλόμενες μεταρρυθμίσεις, διότι κάθε μεταρρύθμιση θίγει κατεστημένα συμφέροντα και συνεπάγεται κομματικό κόστος. Ο πιο αναγκαίος εκσυγχρονισμός είναι ο **εκσυγχρονισμός του κράτους**, γιατί το κράτος μας λειτουργεί κομματικά και ανορθολογικά και γιατί με τους νόμους που θέτει επηρεάζει ή και ελέγχει την κοινωνία και την οικονομία.

Ο παγκόσμιος καταμερισμός της παραγωγής και το παγκόσμιο εμπόριο έχουν οδηγήσει στην παγκοσμιοποίηση και **αλληλεξάρτηση όλες τις χώρες**. Και αυτό ισχύει ακόμη και για μεγάλες χώρες και ενώσεις χωρών (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση). Αυτό απέδειξαν πρόσφατα γεγονότα όπως:

Πρώτον, **η πανδημία του κορωνοϊού το 2020**. Απέδειξε την εξάρτηση πολλών χωρών (και της Ευρώπης) από την παραγωγή της Κίνας (π.χ. οι μάσκες για τον κορωνοϊό παράγονταν στην Κίνα). Διότι με την παγκοσμιοποίηση πολλές επιχειρήσεις από την Ευρώπη και τις ΗΠΑ μετέφεραν την παραγωγή τους στην Ασία (Κίνα, Ταϊλάνδη, Βιετνάμ, κτλ.). Έτσι, ως έναν βαθμό, οι χώρες αυτές έγιναν χώρες παραγωγής και η Ευρώπη, οι ΗΠΑ κτλ. έγιναν χώρες κατανάλωσης.

Δεύτερον, **ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας**. Είχε ως συνέπεια την ενεργειακή και την επισιτιστική κρίση. Αποδείχτηκε η μεγάλη εξάρτηση της Ευρώπης από τις ενεργειακές πηγές της Ρωσίας. Αλλά και η εξάρτηση πολλών χωρών από τα σιτηρά της Ρωσίας και Ουκρανίας.

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει παγκόσμια κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου. Σημαίνει κατάργηση των συνόρων και μεγαλύτερη επικοινωνία και αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών, κυρίως λόγω της μεγάλης ανάπτυξης της τεχνολογίας των επικοινωνιών ώστε ο κόσμος όλος είναι ένα **παγκόσμιο «χωριό»**.

Η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει τις ζωές όλων των ανθρώπων. Οτιδήποτε συμβαίνει στον πλανήτη δεν είναι μια εξέλιξη, που αφορά μόνο την τοπική κοινωνία ή μια χώρα, αλλά **όσα συμβαίνουν στον κόσμο αφορούν τον κόσμο**. Επομένως, χρειάζεται αναπροσαρμογή των θεσμών και της ζωής μας, λαμβάνοντας υπόψη τις παγκόσμιες εξελίξεις. Σήμερα, υπάρχουν **νέες παγκόσμιες προκλήσεις**. Και αυτές είναι:

α) Η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος έναντι της οικονομικής μεγέθυνσης. Η εξάντληση των φυσικών πόρων και η μόλυνση του περιβάλλοντος επιβάλλουν να αλλάξει η συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει τη ζωή του πλανήτη. Η αειφορία και η κυκλική οικονομία αποτελούν βασικές παραμέτρους για οικονομική ανάπτυξη στην Ε.Ε.

β) Η αντιπαράθεση μεταξύ δημοκρατικών και αυταρχικών καθεστώτων. Η αντιπαράθεση γίνεται σε κάθε χώρα αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη Δύση η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η κατοχύρωση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το κράτος δικαίου και κοινωνικής πρόνοιας κτλ. αντί να μειώσουν, αύξησαν τις συγκρούσεις. Κάποιοι, έχοντας εξασφαλίσει ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, γίνονται επαναστάτες χωρίς αιτία ή από ανία. Επαναστατούν γιατί δεν έχουν κάτι άλλο να κάνουν. Χαρακτηριστικές είναι οι εξεγέρσεις εφήβων σε διάφορες χώρες. Επίσης, η άνοδος του δεξιού και του αριστερού λαϊκισμού απειλεί τη δημοκρατία και ενισχύει τα αυταρχικά καθεστώτα.

γ) Ο ανταγωνισμός μεταξύ των χωρών. Παραδειγματικά: 1) ανταγωνισμός ΗΠΑ και Κίνας. Η παγκοσμιοποίηση λειτουργεί εις βάρος των ΗΠΑ, και

-«Παγκοσμιοποίηση της πολιτικής σημαίνει ότι η πολιτική δυναμική των χωρών ή ακόμα και των πόλεων πρέπει να δίνει πολύ περισσότερο βάρος στα παγκόσμια προβλήματα και συμφέροντα» (N.Y. Hagar, 21 μαθήματα για τον 21ο αιώνα).

Ο πλανήτης Γη-Ο κόσμος όλος

Σημαίες κρατών-εθνών

-«Παράλληλα με την αναμφισβήτητη γενικότερη ωφέλεια, η παγκοσμιοποίηση υπέσκαψε σε πολλούς τομείς και με πολλούς τρόπους τα θεμέλια της δημοκρατίας. Δημιούργησε στρατιές δυσαρεστημένων, οπαδών του λαϊκισμού, στο εσωτερικό των δυτικών κοινωνιών, καθώς άλλαξε ταχύτητα τις οικονομικές και κοινωνικές ιεραρχίες. Επίσης, το άνοιγμα των συνόρων και η ανάπτυξη των διεθνών δικτύων υποβάθμισε τον οικονομικό ρόλο του έθνους-κράτους και υπονόμωσε τη συμβολική αξία του εθνικού εδάφους» (Γιώργος Πρεβελάκης, Άρθρο).

απειλεί την πρωτοκαθεδρία τους. Από την άλλη μεριά, η Κίνα χρησιμοποιεί την ισχύ της (πολιτική, διπλωματική, οικονομική, εμπορική, στρατιωτική και δημογραφική) για να επεκταθεί μέχρι τα σύνορα της αυτοκρατορικής Κίνας. 2) Ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας οδήγησε σε σύγκρουση τη Ρωσία με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. 3) Νέες αναδυόμενες χώρες (Ινδία, Βραζιλία, Ιράν, κτλ.) αναζητούν περιφερειακό ρόλο.

δ) Η αντιπαράθεση ανάμεσα στο εθνικό και στο παγκόσμιο. Η παγκοσμιοποίηση μαζί με την τεχνολογία σμίκρυναν τον χώρο και τον χρόνο. Η ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών, κεφαλαίου είναι παράγοντας ελευθερίας και ανάπτυξης. Μεγάλοι πληθυσμοί του αναπτυσσόμενου κόσμου ξέφυγαν από την ένδεια. Όμως, οι αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης οδήγησαν προς τη δημιουργία περιφερειακών ενώσεων και την ενίσχυση του εθνικού κράτους.

ε) Ο προβληματισμός για την εφαρμογή κάποιων τεχνολογιών. Μέχρι σήμερα η τεχνολογία έχει επηρεάσει την οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας, αλλά και την ανθρώπινη συμπεριφορά. Όμως, υπάρχουν δύο νέες τεχνολογίες για τις οποίες υπάρχει προβληματισμός. Και αυτές είναι: Πρώτον, **η τεχνητή νοημοσύνη.** Μέχρι τώρα ο άνθρωπος καθόριζε τους σκοπούς της τεχνολογίας. Η τεχνητή νοημοσύνη έχει τη δυνατότητα να θέτει τους δικούς της σκοπούς. Παρέχει τη δυνατότητα να δημιουργηθεί ένας **νέος κόσμος τεχνητής νοημοσύνης.** Πώς θα είναι αυτός ο κόσμος; Δεύτερον, **η γονιδιακή επεξεργασία.** Με αυτή την τεχνολογία ο άνθρωπος μπορεί να τροποποιήσει τα γονίδια του και να καθοδηγήσει την εξέλιξη και μάλιστα προς ορισμένη κατεύθυνση. Αλήθεια, προς ποια κατεύθυνση; Περισσότερο ευαίσθητα ή αναισθητα άτομα; Και πώς θα είναι αυτές οι κοινωνίες;

Η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει τη ζωή όλων (κρατών, επιχειρήσεων, ανθρώπων). Επηρεάζει όλους τους τομείς της ζωής: πολιτική, δίκαιο, οικονομία, εργασία, πολιτισμό, επικοινωνία, σχέσεις των ανθρώπων κτλ.

Η παγκοσμιοποίηση ως ανθρώπινη ανάγκη, ως συναδέλφωση ανθρώπων και λαών, ως ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών και υπηρεσιών, ως μεταφορά πόρων από τις πλούσιες προς τις φτωχές χώρες, ως δυνατότητα επικοινωνίας με όλες τις περιοχές τους κόσμου και όλους τους ανθρώπους, είναι και χρήσιμη και απαραίτητη. Αντιθέτως, η παγκοσμιοποίηση ως επιβολή ορισμένου πολιτικού-οικονομικού συστήματος, ως κυριαρχία πολυεθνικών επιχειρήσεων, ως κυριαρχία μιας κουλτούρας σε όλο τον κόσμο, ούτε χρήσιμη ούτε απαραίτητη είναι.

Οικογένεια στη Βρετανία απέκτησε το 22^ο παιδί

Πηγή: iefimerida, 6-4-2020
Εικόνα - Φωτογραφία (ΜΑ)

–«Αν όμως έχουμε δίκιο να υποστηρίξουμε την παγκοσμιοποίηση, οφείλουμε ταυτόχρονα να αποφύγουμε και θεσμικούς και πολιτικούς κινδύνους που ενέχει. Δεν είναι εύκολο να διαλύσουμε τις οποίες αμφιβολίες, αν δεν λάβουμε σοβαρά υπόψη μας τις βαθύτερες ανησυχίες που τις προκαλούν» (Amartya Sen, Άρθρο).

–Η παγκοσμιοποίηση **συμφέρει και την Ελλάδα**, γιατί οι Έλληνες αφομοιώνουν και προσαρμόζονται εύκολα στο καινούργιο αλλά και επιτυγχάνουν περισσότερα στον διεθνή στίβο. Επιπλέον, από τα Ελληνιστικά χρόνια, οι Έλληνες είναι κοσμοπολίτες. Είναι γνωστό ότι ο ελληνισμός έλαμψε όταν άνοιξε τα σύνορά του, ενώ έσβησε όταν κλείστηκε σε αυτά. Γι' αυτό **«σκέψου τοπικά και ελληνικά και δράσε ευρωπαϊκά και παγκόσμια».**

Παγκοσμιοποίηση, υπέρ ή εναντίον;

Όλοι οι άνθρωποι μαζί

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Τι ορίζουμε ως κοινωνικό πρόβλημα-Κοινωνική πολιτική και κοινωνικό κράτος-Παράγοντες πρόκλησης και επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων»

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Το πρόβλημα της βίας- Είδη, αιτίες, επιπτώσεις, αντιμετώπιση»

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Να χαρακτηρίσετε τις ακόλουθες προτάσεις με την ένδειξη Σ (σωστή) ή Λ (Λανθασμένη), ανάλογα με την εγκυρότητα του περιεχομένου τους:

- ___ Το κράτος ασκεί κοινωνική πολιτική και όχι οι δήμοι.
- ___ Η βία στρέφεται και εναντίον της περιουσίας.
- ___ Κάποιες χώρες έχουν πρόβλημα υπερπληθυσμού και κάποιες πρόβλημα υπογεννητικότητας.
- ___ Η αναβάθμιση των πόλεων γίνεται με εμπορικά κέντρα.
- ___ Στη χώρα μας υπάρχει γενικό αίτημα για μεταρρυθμίσεις.

2. Η αναβάθμιση των πόλεων γίνεται με (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

- α. Μείωση του πληθυσμού
- β. Καταπολέμηση της βίας
- γ. Καταπολέμηση της φτώχειας
- δ. Αειφόρο ανάπτυξη
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Κοινωνικό πρόβλημα
- β. Κοινωνικό κράτος
- γ. Φτώχεια
- δ. Μέγεθος πληθυσμού
- ε. Αναβάθμιση πόλεων

Β΄ στήλη

- ___ Αειφόρος ανάπτυξη
- ___ Γεωπολιτική
- ___ Ανεργία
- ___ Κοινωνική πολιτική
- ___ Αλλοτρίωση

4. Εξηγείστε δύο κοινωνικούς και δύο πολιτισμικούς παράγοντες που προκαλούν και δυσχεραίνουν ή διευκολύνουν την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων.

5. Να αναφέρετε τις τρεις μορφές κοινωνικής πολιτικής (και με παραδείγματα).

6. Ποια η διαφορά μεταξύ απόλυτης και σχετικής φτώχειας και πως προσδιορίζεται η σχετική φτώχεια;

7. Γιατί τα κοινωνικά προβλήματα αποτελούν αρρώστια για την κοινωνία;

8. Ποια είναι τα αίτια της φτώχειας και της ανεργίας;

9. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της σχολικής και οικογενειακής βίας;

10. Να εξηγήσετε την γεωπολιτική ισχύ του πληθυσμού.

11. Να εξηγήσετε τις νέες τάσεις διεθνώς στην αναβάθμιση των πόλεων.

12. Άσκηση: Να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη:

-Έννοιες: κοινωνικά προβλήματα, κοινωνικοί παράγοντες, πολιτισμικοί παράγοντες, επίλυση.

-Λέξεις, φράσεις: διακρίνονται, ποιοι παράγοντες είναι, ποιοι επιλύουν τα προβλήματα.

-Οπτικά σχήματα: βέλη, παραλληλόγραμμα ή κύκλοι.

13. Άσκηση-Δραστηριότητα ομαδική: Να μελετήσετε το νέο ευρωπαϊκό Μπαουχάους και, εφόσον πεισθείτε για την αναγκαιότητά του, να επινοήσετε τρόπους για την διάδοσή του.

14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:**

Κοινωνικά προβλήματα (φτώχεια, βία κτλ.) (ΜΑ).

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ- ΑΣΚΗΣΕΩΝ- ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ- ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.....

ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ - Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)

- αγωγή:** είναι η διαδικαστική πράξη που ένα πρόσωπο (ενάγων) απευθύνεται στα πολιτικά δικαστήρια, η οποία στέφεται εναντίον άλλου προσώπου (εναγόμενου) με αίτημα την παροχή δικαστικής προστασίας.
- ανθρώπινα δικαιώματα:** είναι αξίες και γι' αυτόν τον λόγο είναι αναπαλλοτρίωτα και αδιαπραγμάτευτα. Αποτελούν τα θεμέλια της δημοκρατίας και πιθανή κατάργησή τους συνεπάγεται κατάργηση της δημοκρατίας.
- αρχή επικουρικότητας:** σύμφωνα με αυτήν, η Ε.Ε. δρα μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και συνεπώς δύνανται να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.
- αυτογνωσία:** το «γνώθι σ' αυτόν» του Σωκράτη. Δηλαδή, η γνώση του εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και των ελαττωμάτων μας.
- βιομάζα:** εννοούμε τα φυτικά και δασικά υπολείμματα, τα ζωικά απόβλητα και τα αστικά απορρίμματα και τα υπολείμματα της βιομηχανίας τροφίμων της αγροτικής παραγωγής.
- βουλή:** το σύνολο των αντιπροσώπων του λαού. Η βουλή ασκεί τη νομοθετική λειτουργία.
- γεωπολιτική:** η μελέτη των επιδράσεων της γεωγραφίας (ανθρώπινης και φυσικής) στις διεθνείς σχέσεις και στη διεθνή πολιτική.
- γραφειοκρατία:** η οργάνωση και άσκηση της διοίκησης (κυρίως του κράτους) μέσω γραφείων, με ιεραρχική δομή και καθορισμένες αρμοδιότητες. Συνήθως χρησιμοποιείται με αρνητικό περιεχόμενο, γιατί δηλώνει τις τυπικές και χρονοβόρες διαδικασίες στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης και κατ' επέκταση την ταλαιπωρία του πολίτη.
- δημόσιος κατήγορος:** είναι ο δημόσιος λειτουργός που ασκεί εισαγγελικά καθήκοντα στις δίκες ενώπιον των πταισματοδικείων.
- διάδικοι:** είναι τα πρόσωπα μεταξύ των οποίων διεξάγεται η δίκη, δηλαδή μεταξύ του ενάγοντα (αυτού που κάνει την αγωγή) και του εναγόμενου (αυτού εναντίον του οποίου στρέφεται η αγωγή).
- δίκαιο:** σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Το δίκαιο ρυθμίζει τη κοινωνική ζωή.
- δικαιοσύνη:** είναι ευρύτερη έννοια από το (θετό) δίκαιο, μάλλον ταυτίζεται με το φυσικό δίκαιο.
- δικαίωμα:** είναι η εξουσία που παρέχει ο νόμος στον άνθρωπο για να πραγματοποιήσει τα βιοτικά του συμφέροντα, για να αναπτύξει δραστηριότητα ωφέλιμη για τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο.
- δικαίωμα αρνησικυρίας (veto):** άρνηση επικύρωσης μιας συλλογικής απόφασης, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η λήψη της απόφασης αυτής.
- δικαστήρια διοικητικά:** αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών και διοίκησης.
- δικαστήρια πολιτικά:** αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών.
- δικαστήρια ποινικά:** αυτά που δικάζουν πολίτες που διέπραξαν αξιόποινες πράξεις.
- δικαστήρια-Εφετείο:** δικαστήριο δεύτερου βαθμού που εκδικάζει εφέσεις, δηλαδή υποθέσεις για τις οποίες έχει ασκηθεί έφεση κατά της απόφασης του δικαστηρίου πρώτου βαθμού.
- δικαστήρια-Συμβούλιο της Επικρατείας:** το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας.
- δικαστήρια-Άρειος Πάγος:** το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο της χώρας.
- δημοκρατία:** το πολίτευμα, στο οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται για τον λαό.
- δημόσια διοίκηση:** το σύνολο των δημοσίων/ κρατικών υπηρεσιών.
- δημόσιος βίος:** η πολιτική ζωή, οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο τρόπος άσκησης των κρατικών λειτουργημάτων.
- δημοψήφισμα:** η διαδικασία άμεσης ψηφοφορίας, στην οποία το εκλογικό σώμα ψηφίζει και αποφαινεται με ένα «ναι» ή με ένα «όχι» επί ενός συγκεκριμένου θέματος.
- διάκριση εξουσιών:** είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία η εξουσία του κράτους διακρίνεται/ χωρίζεται σε επιμέρους εξουσίες.
- διεθνής κοινότητα:** η κοινότητα των κρατών είτε ορισμένων είτε όλων.
- διεθνείς σχέσεις:** οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο διεθνή χώρο (έξω από τα όρια του κράτους), μεταξύ: κρατών, διεθνών οργανισμών και κρατών, διεθνών οργανισμών.
- δομή:** η διάρθρωση ενός συνόλου (δομή κοινωνίας: ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας).

- ιθαγένεια:** ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αποκτάται είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (ius sanguinis) είτε με βάση τον τόπο γέννησης (ius soli), είτε με πολιτογράφηση.
- ιθαγένεια ευρωπαϊκή:** η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαίοι πολίτες. Έτσι κάθε πολίτης της Ε.Ε. έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους-μέλους και της Ε.Ε.
- έγκληση:** η καταγγελία αδικήματος από τον παθόντα με απαίτηση τιμωρίας του δράστη.
- εκλογικό σώμα:** το σύνολο των πολιτών που έχουν το δικαίωμα να εκλέγουν αντιπροσώπους. Στις εθνικές βουλευτικές εκλογές αποτελείται από τους Έλληνες πολίτες που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν.
- εκλογικό σύστημα:** είναι η μέθοδος κατανομής των βουλευτικών εδρών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και υποψηφίων, με βάση τις ψήφους που πήραν στις εκλογές. Το εκλογικό σύστημα ρυθμίζει θέματα των εκλογών.
- εξουσία:** η δύναμη να διατάξεις και να επιβάλεις όσα διατάξεις. Είναι η νόμιμη δύναμη, δηλαδή το δικαίωμα κάποιων να διατάζουν και η υποχρέωση κάποιων άλλων να υπακούν.
- ευρωζώνη:** είναι η ζώνη, ο χώρος, που ισχύει το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα (ευρώ).
- κράτος δικαίου:** αυτό στο οποίο η εξουσία ασκείται σύμφωνα με κανόνες δικαίου. Όλα τα όργανα του κράτους αλλά και οι πολίτες οφείλουν να σέβονται τους κανόνες δικαίου και τους θεσμούς.
- κατάχρηση δικαιώματος:** υπάρχει όταν η άσκηση του δικαιώματος υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλει η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη, ή ο κοινωνικός ή ο οικονομικός σκοπός του δικαιώματος.
- κοινά:** οι υποθέσεις και τα προβλήματα που απασχολούν το κοινωνικό σύνολο ή μεγάλο μέρος των πολιτών.
- κοινωνία πολιτών:** ο ενδιάμεσος χώρος ανάμεσα στον πολίτη και στην εξουσία, που περιλαμβάνει ομάδες, οργανώσεις, κινήματα, θεσμούς κτλ., που δρουν πολιτικά και επιδιώκουν να επηρεάσουν την εξουσία.
- κοινωνικό κράτος:** εκείνο που εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες ορισμένα βασικά κοινωνικά αγαθά, όπως η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, η κοινωνική δικαιοσύνη, οι ίσες ευκαιρίες κτλ.
- κοινωνικοποίηση:** μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας.
- κομματικοποίηση:** η δράση υπέρ κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεποιθήσεις ή τις κομματικές εντολές.
- κοσμοπολιτισμός:** για τον πολίτη σημαίνει ότι είναι συγχρόνως πολίτης του κόσμου και πολίτης ενός κράτους.
- κράτος:** η πολιτική εξουσία μιας οργανωμένης κοινωνίας. Το κράτος σήμερα είναι θεσμός (και μηχανισμός) ανεξάρτητος από την κοινωνία.
- κουλτούρα** (καλλιέργεια): το σύνολο της πνευματικής παράδοσης και δημιουργίας ενός λαού.
- κυβέρνηση:** αποτελείται από το υπουργικό συμβούλιο, που απαρτίζεται από τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς.
- λαϊκή κυριαρχία:** είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία ο λαός είναι η πηγή κάθε κρατικής εξουσίας, ο λαός είναι το ανώτατο όργανο του κράτους.
- λαϊκισμός:** η κολακεία των αδυναμιών του λαού, αλλά και η υποστήριξη απόψεων που ευχαριστούν τον λαό.
- λειτουργία δικαστική:** μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τα δικαστήρια.
- λειτουργία εκτελεστική:** μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τον πρόεδρο της δημοκρατίας και την κυβέρνηση.
- λειτουργία νομοθετική:** μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τη βουλή και τον πρόεδρο της δημοκρατίας.
- μαζική κοινωνία:** αυτή στην οποία κυριαρχεί η μάζα, τα μεγάλα σύνολα. Δημιουργήθηκε τα νεότερα χρόνια με τη μετάβαση στη βιομηχανική, αστική, καπιταλιστική κοινωνία.
- Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ):** τα μέσα επικοινωνίας που μπορούν συγχρόνως να απευθύνονται σε πολλούς, στο μαζικό κοινό (εφημερίδα, ραδιόφωνο, διαδίκτυο κτλ.).
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Μ.Κ.Ο):** οργανώσεις κυρίως με ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Δρουν με βάση τις αρχές της συνεργασίας και της αλληλεγγύης και με βάση το δικαίωμα παρέμβασης υπέρ των αδυνάτων.

- μήνυση:** η προφορική ή γραπτή καταγγελία προς τις αρμόδιες αστυνομικές ή εισαγγελικές αρχές για την τέλεση αξιόποινης πράξης.
- νομιμοποίηση:** είναι ευρύτερη από την νομιμότητα, εμπεριέχει και τη συναίνεση και είναι απαραίτητη για κάθε εξουσία.
- νομιμότητα:** η συμφωνία με τους νόμους, με τους κανόνες δικαίου.
- νόμος:** ο γραπτός κανόνας δικαίου, που ψηφίζεται από τη Βουλή.
- ομάδες πίεσης/συμφερόντων:** οργανωμένες ομάδες με σκοπό να ασκούν πίεση στην εξουσία για αποφάσεις σύμφωνες με τα συμφέροντά τους.
- παγκοσμιοποίηση:** σημαίνει την κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων σε παγκόσμια κλίμακα, σημαίνει μεγαλύτερη επικοινωνία και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χώρων όλου του κόσμου. Άλλο διεθνοποίηση και άλλο παγκοσμιοποίηση.
- πολίτης:** κάθε μέλος κράτους που έχει όλα τα δικαιώματα και όλες τις υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια, και κυρίως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- πολιτική:** η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή/ δράση του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτικοποίηση:** η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτική απάθεια:** η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά μια συνειδητή επιλογή.
- πολιτική εξουσία:** η πολιτική είναι συνυφασμένη με την εξουσία, δεν νοείται πολιτική χωρίς εξουσία. Η πολιτική εξουσία ορίζει το πλαίσιο δράσης των άλλων θεσμών αλλά και το δικό της. Για να είναι αποτελεσματική, δεν αρκεί να είναι νόμιμη, χρειάζεται να είναι και νομιμοποιημένη.
- πολιτική ορθότητα:** η αποφυγή εκφράσεων ή ενεργειών που θεωρείται ότι αποκλείουν ή προσβάλλουν κοινωνικές ομάδες ανθρώπων ή γίνονται διακρίσεις εις βάρος τους. Το κίνημα της πολιτικής ορθότητας εκφυλίστηκε και απειλεί την ελευθερία έκφρασης, γιατί απαιτεί τη συμμόρφωση στις απαιτήσεις διαφόρων ομάδων πίεσης, συμμόρφωση σε αυτό που αυτές κρίνουν ως ορθό.
- πολιτική συμμετοχή:** η συμμετοχή/ δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτικό κόμμα:** ένωση πολιτών που επιδιώκει με την πολιτική δράση να επηρεάσει ή και να κατακτήσει την εξουσία, με στόχο να εφαρμόσει το πρόγραμμά της.
- πολιτικό σύστημα:** το μέρος (υποσύστημα) του κοινωνικού συστήματος που ασκεί την πολιτική εξουσία. Αποτελείται (κυρίως) από το κράτος και τους άλλους πολιτικούς θεσμούς (πολιτικά κόμματα, κοινωνία πολιτών, ΜΜΕ κτλ.).
- πολιτικός:** το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει τον λαό από οποιαδήποτε πολιτική θέση (βουλευτής, δήμαρχος, δημοτικός σύμβουλος κτλ.).
- πολιτότητα/πολιτειότητα:** η ιδιότητα του πολίτη, αυτός που συμμετέχει ελεύθερα και υπεύθυνα στα κοινά.
- προπαγάνδα:** η επιστημονική τεχνική της διάδοσης των ιδεών με σκοπό τον επηρεασμό της κοινής γνώμης.
- στερεότυπα:** είναι ιδέες και εικόνες, που είναι έτοιμες στο κεφάλι μας και παρεμποδίζουν τη λειτουργία της κρίσης, διότι υπάρχει μια εκ των προτέρων διαμορφωμένη άποψη.
- Σύνταγμα:** ο ανώτατος γραπτός νόμος του κράτους, που ρυθμίζει τη μορφή του πολιτεύματος και την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας.
- υποχρέωση:** είναι η δέσμευση, το καθήκον, το χρέος. Οι υποχρεώσεις απορρέουν από την κοινωνία (κοινωνικές), την ηθική (ηθικές), τον νόμο (νομικές), το επάγγελμα (επαγγελματικές) κτλ.
- φονταμενταλισμός:** ο θρησκευτικός φανατισμός και η αντιπαράθεση με άλλες θρησκείες ή τις φιλελεύθερες/ νεωτερικές τάσεις.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνοπούλου-Τρεχλή Ζ., *Η πολιτική φιλοσοφία της αρχαιοελληνικής τέχνης*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001.
- Αριστοτέλους, «*Πολιτικά*» και «*Ηθικά Νικομάχεια*», Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα κ.κ.
- Βαρβιτσιώτης Ι., *Οι τρεις απειλές του αιώνα*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.
- Βενιζέλος Ε., *Προς μία μετα-αντιπροσωπευτική δημοκρατία*, Εκδ. Πόλις, 2008.
- Σαράντος Καργάκος, *Για μια δημοκρατία ευθύνης*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001.
- Γιανναράς Χρ., *Κοινωνιοκεντρική πολιτική: Κριτήρια*, Εκδ. Εστία, Αθήνα 2005.
- Δημητρόπουλος Ε., *Αποφάσεις-Λήψη αποφάσεων*, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2007.
- Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010.
- Ιστοσελίδες ΟΗΕ, Ε.Ε., ΣΕΒ, Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, διαΝΕΟσις,
- Καρακατσάνη Δ., *Εκπαίδευση και πολιτική διαπαιδαγώγηση*, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.
- Καστοριάδης Κορν., *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Εκδ. Ύψιλον, Β΄ Έκδοση, Αθήνα 1999.
- Καστοριάδης Κορν., *Η άνοδος της ασημαντότητας*, Εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2000.
- Καστοριάδης Κορν., *Ανθρωπολογία πολιτική φιλοσοφία*, Εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2001.
- Κονδύλης Π., *Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2011.
- Λιανός Θ., *Κοινωνική δικαιοσύνη*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000.
- Μακρυδημήτρης Α., *Κράτος των πολιτών*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006.
- Μάραντος Π., *Η Διαμεσολάβηση για όλους- Και η Σχολική Διαμεσολάβηση*, Εκδ. Ινφογνώμων, Αθήνα, 2021.
- Μάραντος Π., *Ερωτική Επικοινωνία*, τόμοι Α,Β, Εκδ. Ινφογνώμων, Αθήνα 2022, 2023.
- Μπεκ Ούρλιχ, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
- Μπουραντάς Δ., *Ηγεσία, Ο δρόμος της διαρκούς επιτυχίας*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2005.
- Μαστρογεωργίου Γ., *Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση*, Εκδ. Φιλελ. Τύπος, Αθήνα 2019.
- Μπωντριγιάρ Ζ., *Η καταναλωτική κοινωνία*, Εκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Παπαθανασόπουλος Στ., *Η τηλεόραση και το κοινό της*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
- Πλάτων, *Νόμοι*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα κ.κ.
- Ράμφος Στ., *Καλώς άρχειν και άρχεσθαι*, Εκδ. Αρμός, Αθήνα 2017.
- Ρωλις Τζων, *Θεωρία της δικαιοσύνης*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002.
- Σαβατέρ Φ., *Μιλώντας στον γιό μου για την πολιτική και τη δημοκρατία*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2010.
- Σαβατέρ Φ., *Η ηθική της ανάγκης*, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2013.
- Συλλογικό, «*Αρχές και αξίες για την οικοδόμηση της Ευρώπης*», Έκδ. ιεράς συνόδου της εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2005.
- Σύνταγμα της Ελλάδας.
- Τάσιος Π.Θ., *Ας αναστοχαστούμε εαυτούς και αλλήλους*, Εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014.
- Τρίγκα-Μερτίκα Ε., *Σχολική βία-Bullying*, Ειδική έκδοση εφ. Το Βήμα, Αθήνα 2015.
- Τσαούσης Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.
- Τσάτσος Δ., *Πολιτεία*, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2010.
- Φράϊμπεργκ Σ., *Τα μαγικά χρόνια*, Επιστημονικές Εκδόσεις Παρισιάνος, Αθήνα 1977.
- Χρηστάκης Ν., *Προσχέδιο*, Εκδ. Κάτοπτρο Αθήνα 2019.
- Χριστοδουλάκης Σ.Ν., *Το περιβάλλον, αυτός ο κόσμος ο μικρός ο μέγας*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Περπίνια, Αθήνα 2012.
- Canivez P., *Ποια αγωγή για τον πολίτη;* Εκδ. SCRIPTA, Αθήνα 2000.
- Fukuyama F., *Εμπιστοσύνη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1998.
- Gates B., *Πώς να αποφύγουμε μια κλιματική καταστροφή*, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2021.
- Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002.
- Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην πολιτική*, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006.
- Rifkin J., *Η οικονομία του υδρογόνου*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2003.
- Robbins P.S κ.ά., *Διοίκηση επιχειρήσεων*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2017.
- Wilson E., *Το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Εκδ. Κάτοπτρο, Αθήνα 2016.

